

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖҶҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ
ба номи АБДУРАҲМОНИ ҶОМИИ
АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

ISSN 2308-3662

ИЛМ ВА ИННОВАТСИЯ

(Маҷаллаи илмиву методӣ)

НАУКА И ИННОВАЦИЯ

(Научно-методический журнал)

№1-2 2017 (19)

**ПАЖҶҶҶИШГОҶИ РУШДИ МАОРИФ ба номи Абдурахмони Ҷомии
АКАДЕМИЯИ ТАҶСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН
ИНСТИТУТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ имени Абдурахмана Джами
АКАДЕМИИ ОБРАЗОВАНИЯ ТАДЖИКИСТАНА**

**МАҶАЛЛАИ ИЛМИВУ МЕТОДИ СОЛИ 2012 ТАЪСИС ЁФТААСТ
НАУЧНО - МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ОСНОВАН В 2012 ГОДУ**

**Шӯрои тахририя:
Редакционная коллегия:**

Зийӣ Х.М. – сармуҳаррир, доктори илмҳои фалсафа, профессор
Туранов С.Ш. – муовини сармуҳаррир, номзади илмҳои педагогӣ

**Ҳайати тахририя:
Члены редколлегии:**

Саидов Н.С. – доктори илмҳои фалсафа, профессор
Раҳимӣ Ф. – академики АИ ҶТ, доктори илмҳои физика - математика, профессор
Мирбобоев Р. – номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент
Бобизода Ф.М. – президенти АТТ, доктори илмҳои биологӣ, профессор
Каримова И.Х. – академики АТТ, профессор
Лутфуллоев М. – академики АТТ, профессор
Холов А.И. – номзади илми таърих
Абдулазизов В. – номзади илмҳои филологӣ
Амонов Н. – номзади илмҳои раваншиносӣ
Байзоев А.М. – номзади илмҳои филологӣ
Котибова Ш. – номзади илмҳои педагогӣ
Сатторова Ҳ. – номзади илмҳои педагогӣ
Муллоҷонов С. – доктори илми таърих

Маҷалла бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешавад.
Журнал издається на таджикском, русском и английском языках.

**Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, 2017
Институт развития образования, 2017**

**МУНДАРИЧА
СОДЕРЖАНИЕ**

**ИННОВАТСИЯИ ПЕДАГОГӢ
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИННОВАЦИЯ**

ГИЁЕВ А.Х.

*Духовно-нравственные ценности студентов педагогического ВУЗА
Таджикистана в процессе преподавания русского языка.....*5-7

**АДАБИЁТШИНОСӢ
ЛИТЕРАТУРАВЕДЕНИЯ**

ИДИБРОҲИМОВ Ш.И.

Наврӯз ва равнақи ҳунарҳои мардумӣ..... 8-11

**ТАЪРИХ ВА ҲУҚУҚ
ИСТОРИЯ И ПРАВО**

ҲАКИМОВА Б.

*Асосҳои ташкили муҳофизати шаҳрвандон дар ҳолатҳои ҷавқулода *12-15

ШАРИФОВ А. Б.

*Роҳҳои авоситаҳои инкишофи муносибатҳои миллий.....*15-19

**МАТЕМАТИКА
МАТЕМАТИКА**

ДАВЛАТОВ А., КУЧАКШОЕВ Д.

*Таълими фанни «Астрономия» дар синфи X
барои литсейҳои мутабиқи стандарти нави таҳсилот.....* 19-26

ТАҒАЙНАЗАРОВ С., КАМБАРОВ У., ОЧИЛДИЕВА Л.

Деятельности студентов при изучении математики..... 26-29

**ФАЛСАФА ВА СИЁСАТШИНОСӢ
ФИЛОСОФИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

САИДИБРОИМОВ Ш.

Таносуби маъни фалсафаи Юнониҳо ва ақидаҳои Носири Хусрав..... 30-32

**ЗАБОНШИНОСӢ
ЛИНГВИСТИКА**

АТООЕВА Б.Н., САЛИМОВ Ф.Н.,

*Принципы составления и методика использования тренировочных упражнений
со звуковым ключом.....* 33-43

РАҲМОНОВ М., САЛИМОВ Ф.

*Технологияи муносири таълими забонҳои хориҷӣ аз маҷраи омӯзгор ва донишҷӯ.
Маъсала ва дурнамои рушди маориф.....* 43-47

ШАРИПОВ Н.Н.

*Модальность и модальные слова в русском языке.....*47-49

ХУДОЙДОДОВА Ф.

*“SPELLINGBEE” - игра для формирования и развития орфографических
навыков в английском языке.....*49-51

**МЕТОДИКА
МЕТОДИКА**

ИМОМНАЗАРОВ Д.

Дастурамали низом ва меъёрҳои садҳолаи баҳодиҳӣ ба дониш, малака, маҳорат ва рафтори хонандагон..... 52-70

МИРБОБОЕВА Б.

Низом ва меъёрҳои бисёрҳолаи баҳодиҳӣ ба фаъолияти таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз фанни забони модарӣ..... 71-82

ДЖОНМАХМАДОВА Г.Ш.

Нормы оценки умений и навыков учащихся по русскому языку для общеобразовательных учреждений с таджикским языком обучения..... 83-90

ЛУТФУЛЛОЕВА П. М.

Татбиқи низоми бисёрҳола дар фанни забони англисӣ..... 90-107

КОТИБОВА Ш.

Меъёри баҳогузори ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз фанни математика..... 107-113

БОРОНОВ Б., АСАДУЛЛОЕВ Р.Д.

Меъёри баҳогузори ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз табиатиносии..... 114-120

ТОШБОЕВА З.

Меъёрҳои нави баҳогузори ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз фаннисанъат ва меҳнат..... 120-126

АКРАМОВА М.

Меъёри баҳогузори ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз фанни сурудвамузиқӣ..... 126-133

МИРХОНОВА Н.

Меъёри баҳогузори ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз фанни тарбияи ҷисмонӣ..... 133-141

**ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ СТУДЕНТОВ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА ТАДЖИКИСТАНА В ПРОЦЕССЕ
ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА.**

А.Х. ГИЁЕВ,
*преподаватель
Кулябского государственного
университета им. А. Рудаки.*

Современное общество диктует новые условия существования и сосуществования людей в мировом пространстве и, как следствие, актуальными проблемами были и остаются духовно-нравственное воспитание, образование, формирования личности, способные адекватно действовать в многонациональном пространстве всего мира. Актуальным остается обновление воспитания, определяющего отношение человека к миру, к людям, к самому себе. Особое значение придается ответственности образования за духовное и культурное развитие современного поколения. [6-9] Одним из эффективных средств достижения этой цели является предмет «Русский язык», который всегда был востребован в нашем обществе.

Нравственность, прежде всего – это духовные и душевные качества человека. [3]

Создание культуры имеет общий фон, который состоит из традиций, из соединенных усилий народа, из «общего дела». Духовная бескрылость, бездарность – это следствие разобщения народа в деле воспитания. Сообща в целом можно выпестовать духовное возрождение Отечества, частью которого является возрождение интереса студентов к своей истории, языку своей Родины.

В нашем случае речь идет о духовно-нравственном воспитании студентов педвуза на занятиях русского языка для студентов национальных педагогических вузах Республики Таджикистан.

Дисциплина «Русский язык » (Практикум по развитию устной и письменной речи), введенный в педвузах имеет свою цель чтение, аудирование и письмо на основе грамматических, речевых тем и направлен на культивирование, ориентирован на реализацию конкретных целей и задач, заложенных в государственном стандарте Республики Таджикистан.

Не умаляя значимости данной стороны обучения, хотелось бы напомнить учителям об основной цели обучения – воспитание духовности в человеке. Важнейшей составляющей человечности является любовь к своей Родине, культуре, интерес к ее истории, желание изучать родной язык, постоянно работать над собственной речевой культурой, развитию устной и письменной речи. Также на основе обретенных знаний мы можем преподавать другой иностранный язык, в том числе великий русский язык.

В Постановлении Правительства Республики Таджикистан от 02.12.2003 года, №508 «Об утверждении Государственной программы совершенствования и изучения русского и английского языков в образовательных учреждениях Республики Таджикистан на 2004-2014 годы отмечено: «Хорошее владение иностранным языком зависит от глубокого знания родного языка...» [4]

Надо помнить о том, что в формировании человека крайне важны святыни, которые различны: Родина, родители, родной язык, музыка и т.д. Язык - это тоже святыня: щедрый и богатый, мудрый и великодушный, бездонный и Божественный - благословенный – в этом слове заложена вся суть русского языка. Всегда ли мы сами помним об этой стороне языка? Вот такой язык надо изучать со студентами на занятиях. Постепенно на занятиях надо показывать студентам особую красоту русского языка, преподносить его как дар Божий, как завещание Древней Руси. Только в этом случае обучение словесности будет направлено на духовное развитие студента.

Преподавая русский язык в национальных группах говоря о наследии святых братьев Кирилла и Мефодия, нельзя не сказать о том, что они создали не только азбуку, но и

высокохудожественный литературный язык- древнецерковнославянский, который и до сих пор не утратил своего значения как для обогащения русского языка, так и для всей русской культуры. Хочется напомнить, что при помощи таких речевых тем можем ознакомить студентов национальных групп с историей русского народа, русского языка и всей русской культуры. Этот язык для нас, - говорит Г.П. Федотов, - источник живой, вдохновляющей поэзии. Он постоянно обогащает, оплодотворяет язык русский. С забвением его самое понимание русской поэзии и даже художественной прозы потерпело бы жестокий урон. Так сохранение славянского языка диктуется высокими интересами русской культуры".[1] Через церковное богослужение, проповедь, художественную литературу влияние церковнославянской струи проникло в язык разговорный, и таким образом, постоянно обновляло этот столь важный для общего строя русского языка пласт. Когда в Советском Союзе закрывали церкви и насаждали безбожие, то не думали о том, что разрушая Церковь, не только подрывают нравственные основы народа, но и в корне подрезывают тот язык, на котором держатся образованность и культура. В результате язык русский обеднел, наполнился множеством грубых ненужных слов.

Константин Паустовский говорил: «Знание русского языка необходимо каждому культурному человеку». К празднику славянской письменности и культуры студенты получают задания приготовить сообщения о Кирилле и Мефодии, а позже - написать хвалебное слово Кириллу и Мефодию. Слова восхищения творением Кирилла и Мефодия, благодарное слово выражают каждый по своему. В процессе занятий выполняется ряд заданий, цель которых показать богатство, дивную красоту русского языка; рассматриваем влияние церковнославянизмов на современную лексику, наблюдаем за изменениями графики, рассуждаем над их причинами. Работы студентов различны, но многие отличаются искренностью и каким-то радостным восхищением словесностью. После проведения занятий каждый студент выскажет свое мнение по пройденной теме. Можно привести несколько примеров!

*Одарили мир Фессалоники,
Сотворив братьев-гениев двух.
Гениальности их есть улики:
Спустя столько веков ходит слух
О заслугах Кирилла, Мефодия,
О великом их подвиге. Звук
Превратили они в букву стройную,
Испытав много жизненных мук...*

Выражаем вам благодарность от имени всего народа! Вы сделали для нас великое дело, создав чудесную азбуку. Вся наша жизнь, наши мысли и чувства, наш труд связаны со словом, а значит, и с азбукой! Изучая книгу, человек может научиться читать, лучше понимать окружающий мир! Благодаря вам, Кирилл и Мефодий, человечество сделало большой вклад вперед к знаниям!

Нет осмысления жизни в общество, есть осмысление чего-то конкретного, важного. Именно на таких занятиях студенты осмысливают, а значит, принимают то, что является их частью слою души русской – истории русской письменности со всем ее духовным наполнением.

Язык - важнейшее средство человеческого общения. Познавая язык, человек познает истоки духовности своего народа, других народов, тем самым приобщается к их культуре и мудрости!

ЛИТЕРАТУРА:

1. Г. П. Федотов. Письма о русской культуре. - М., 1998
2. Г. Г. Хмара Практический курс русского языка 1986
3. Ожегов, С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов - Москва: Русский язык, 1991. - 670-673 с.
4. Постановление Правительства Республики Таджикистан от 02.12.2003 года, №508 «Об утверждении Государственной программы совершенствования и изучения русского и английского языков в образовательных учреждениях Республики Таджикистан на 2004-2014 годы.

5. Постановление Правительства Республики Таджикистан от 03.07.2015 года, №427 «О Государственной программы совершенствования и изучения русского и английского языков в образовательных учреждениях Республики Таджикистан на 2015-2020 годы».

6. А. Х. Гиёев Духовно-нравственное развитие личности на уроках русского языка. Вестник Таджикского национального университета. Серия гуманитарных наук.-Душанбе: «Сино» 2012. - №3/6(96) С.237-241

7. А. Х. ГиёевФормирование нравственных убеждений студентов высших учебных заведений Таджикистана в современных условиях. Вестник Таджикского государственного педагогического университета имени Садрриддина Айни.- Душанбе. 2012. №3/(46) С.100-104.

8. А. Х. ГиёевФормирование положительных ценностей при обучении студентов русскому языку. Вестник Таджикского национального университета. Серия гуманитарных наук Душанбе: «Сино» 2014. - №3/4(139) С.249-252.

9. Содержание нравственного воспитания студентов в учебном процессе. Вестник Таджикского национального университета. Серия гуманитарных наук. - Душанбе: «Сино» 2015. - №3/4(170) С. 253-258.

10. А. Х. Гиёев Психологические особенности нравственного воспитания детей в семье. Вестник Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки Куляб-2009.-№1(1) С. 53-56.

АРЗИШҶОИ МАЪНАВӢ – АХЛОҚИИ ДОНИШЧӢӢНИ ДОНИШГОҶОӢИ ОМУӢЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ РУСӢ

A. X. GIYOEYEV

Дар мақола муаллиф диққати махсусро барои омӯзиши забони русӣ, арзишҳои маънавию ахлоқии ҷавонон равона намудааст. Константин Паустовский мегӯяд: «Барои ҳар як шахси бофарҳанг донишҷӯи забони русӣ муҳим аст».

Вожаҳои калидӣ: *Муосир, тарбия, нутқ, забон, инкишоф, донишҷӯ, илм, ахлоқ, таълим.*

THE SPIRITUALLY MORAL VALUES OF STUDENTS OF A PEDAGOGICAL UNIVERSITY OF TAJIKISTAN IN THE PROCESS OF RE-TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE

A.H GIYOEYEV

In this article the author gave special attention to importance of the responsibility of recognition for the spiritual and cultural development of the morden generation. Konstantin Paustovsky spoke: “The russin language is necessary for every cultural person”

Key words: *Morden, education, speech, language, development, student, scince, moral.*

НАВРӢЗ ВА РАВНАҚИ ҲУНАРҲОИ МАРДУМӢ

ШОҲЗОДА ИБРОҲИМ САИДИБРОҲИМОВ,

номзади илмҳои педагогӣ,

Аълоҷии маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон,

Директори Маркази муассисаҳои

таҳсилоти иловагии ВМКБ

*Зи кӯҳи ёр меояд, насими боди наврӯзӣ,
Аз ин бод ар мадад хоҳӣ, чароғи дил барафрӯзӣ.
Чу гул гар хӯрдае дорӣ, Худоро, сарфи ишрат кун,
Ки Қорунро галатҳо дод савдои зарандӯзӣ*

Ҳофизи Шерозӣ

Наврӯзи Ачам сари ҷумлаи чашнхост. Он чашнест, ки барои мардуми ориётабори тоҷик китоби сарнавишт мебошад, зеро дар гирудорҳои мудқиштарини таърих, ки ҳасудон мехостанд онро аз сафҳаи таърих ғасб намоянд, мавқеи мустаҳками худро аз даст надода, ба ҷашни ҷаҳонӣ табдил ёфт. Наврӯз нишонаи абадзиндаи тамаддуни халқи тоҷик, ҷашни пойдорнигаҳдорандаи забон, фарҳангу таърих, расму ойин, садоқат ба халқу миллат, ватандӯстиву меҳанпарастии халқи тоҷик буда, шукуху шаҳоматаш дар байни мардуми олам фузунтар аз пеш гардид.

Воқеан ҷашни Наврӯз, ки зодаи тафаккур, ақлу андеша ва ҷаҳонбинии васеи ниёғони мо мебошад, дар ботину ниҳоди худ ҷавҳари некиву нақдорӣ, меҳробониву дилсӯзӣ, латофату нафосат, тамйизии ботину зоҳир ва бунёдкориро дорад. Ҷанбаи ҳаётеро дарёфтган мушқил аст, ки Наврӯз ба он равақ набахшида ва ё инъикоскунандаи он набошад. Ин ҷашни фархунда дар таркиби хеш бисёр расму оин, анъанаи неки ниёгон ва ҷорабиниҳои зиёдро ба ҳам овардааст.

Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии хеш 22-юми декабри соли 2016 муҳим ва мақсаднок будани рушди ҳунарҳои мардумӣ, ихтироъкорӣ, пешрафти илму техникаро таъкид намуданд: «Мутаассифона, дар кишвари мо ихтироъкорӣ ва навоарӣ ҳанӯз кам буда, бозёфтҳо дар илмҳои дақиқ ва техникавӣ технологӣ назаррас нестанд».

Хушбахтона, Наврӯз чашнест, ки аз қадимулайём дар равақ бахшидани ҳунарҳои мардумӣ, ихтироъкорӣ, пешрафти илму техника мақому манзалати хос дошт ва ҳоҳад дошт. Усмон Назир овардааст: «Қадршиносони таърих хабар додаанд, ки Ҷамшед ба инсонҳо нарм кардани оҳан, аз он абзори ҷангӣ сохтан, аз пашму катону абрешим риштан, бофтан (рағза, намад, гилем), дӯхтан (ҷомаву пероҳан, чакан ва ғайра), ҷомашӯӣ, аз хоку гил хонасозӣ, гармоба сохтану шустушӯӣ, аз санги хоро зар, рӯй, арзиз, сурб баровардану обгина баровардан, аз дарё гавҳар бурун кашидан, рангҳои гунонун пайдо кардану мусаввирӣ, наққошиву суратгарӣ..... ёд дод».

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки халқи тоҷик аз қадимулайём орзуву омоли худро ба таври шифоҳӣ (баъдан хаттӣ), бо хондани суруду таронаҳо ва рубоиҳо, нақли ривояту афсонаҳо баён мекарданд. Аммо ин ягона роҳ набуда, балки тавассути иҷрои амалҳои суннатӣ, ҳунарҳои мардумӣ (кашидадӯзӣ, дӯзандагӣ, тарқдӯзӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, мӯҳрабофӣ, бофандагӣ, кандакорӣ дар ҷӯбу тахта, сангҳо ва ғ.), анъана, расму оинҳо, инчунин, тасвир намудани расми ҷонварон дар деворҳо, сангҳои пуштаву хиёбонҳо ва амсоли инҳо дар шакли рамз ё самбулҳо ниёғони тоҷик муҳаббату садоқат ба Ватан, халқу миллат ва иттиҳоду иттифок, орзуву омоли хешро нишон медоданд.

Ҷамаи ин чизҳо рамзӣ мебошанд, ки рамз худ ҷанбаи баёни иҷтимоист, ки дар шаклҳои шифоҳӣ, хаттӣ, тасвирӣ, иҷроӣ ва моддӣ, унсурҳои илмӣ-адабӣ ва иҷтимоию фарҳангӣ, асотирию мазҳабӣ, ифода ёфта, аз насл ба насл интиқол меёфт.

Рамзҳои ин ё он чашн мазмуну мухтавои худро дошта, ба мазмуни он мувофиқ карда мешуданд. Қайд кардан ба маврид аст, ки рамзҳои наврӯзи мазмуни хоси худро дошта, то кунун идома доранд. Дар ин мақола чанд андеша оид ба рамзҳои марбут ба чашни Наврӯзи Ачам дар ғушаи биҳиштосои Тоҷикистони азиз, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон хоҳем ронд ва акс ёфтани онҳо дар контексти дастовардҳои хунаҳои мардумӣ баррасӣ мегарданд.

Гуфтаҳои боло шаҳодат медиҳанд, ки аз қадим боз мардуми тоҷик ба чашнгирии иди Наврӯз омодагии ҳаматарафа дида, хунаҳои мардумиро раванқ мебахшиданд, кашидадӯзӣ, дӯзандагӣ, бофандагӣ, муҳрабӯфӣ, таркдӯзӣ мекарданд ва дастраниҷҳои хешро дар рӯзҳои ид ба тамошо мегузоштанд, ки намоишҳои Наврӯзи имрӯз низ эҳё ва тақвияти анъанаҳои бузурги ниёгон мебошанд. Аммо ҳар як дастраниҷ мазмуну мақсади хеш дошт. Ниёгон тавассути маводҳои тайёркарда, дӯхтану бофтан, кашидан ва ғайра иттиҳоду иттифоқ, ваҳдату сулҳу субот, ободиву озодии кишварро ташвиқ мекарданд.

Рамзи асосии Наврӯз истифодаи рангҳои сурх, сафед ва кабуд дар хунаҳои мардумӣ мебошад. Ранги сурх рамзи сурхрӯи коргарон ва ваҳдату иттиҳоди ҷудонопазири онҳо, ранги сафед рамзи донишмандиву илмпарастӣ, андешарониву ояндабинӣ, сафедии ҳамешагии роҳ, барорӣи корҳо ва ранги сабз рамзи ҳамешасабзии кишвар, баҳори беҳазони Ватан, раванқи кори кишоварзонро таҷассум мекунад. Ин рангҳоро ниёгони Бадахшон дар тасвирҳои рӯи деворҳо, кашидадӯзиву дӯзандагӣ, бофандагиву дигар хунаҳои мардумӣ васеъ истифода мебарданд.

Ранги сурх дар суннати Наврӯзӣ низ ранги асосӣ, шодиву фараҳ ва сурхрӯиву боварӣ ба ояндаи нек ифода меёфт. Орзуи ширину бофароғат гузаштани сол, саломатию шодкомӣ, кушоиши қор, афзудани иттиҳоду иттифоқ ва амалӣ гардидани дигар ниҳтҳои нек дар хунаҳои дастии мардум инъикос меёфтанд. Дар айёми қадим занону бонувон дар матои сафед (дар даврони Иттиҳоди Шӯравӣ дар сачокҳои сафед) бо рангҳои мухталиф, аз ҷумла сурху сабз таркдӯзӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ ва кашидадӯзӣ мекарданд. Як навъи хунаҳои мардумӣ бахшида ба иди Наврӯз дар Бадахшон ин буд, ки бонувон дар матои сафед кӯзаҳои оби софро моҳирона гулдӯзӣ мекарданд, ки ин кӯзаро аз як тараф духтари ҷавон ва аз тарафи дигар писар гирифта бардоштаанд. Он хеле зебо ва гуворо менамуд ва альон низ ин дастовардҳо дар дастии мардум боқӣ мондаанд. Муаррихон бар онанд, ки аз тарафи духтару писар бардошта шудани кӯза муҳаббати ногунастани оилаҳои ҷавон ва оби кӯза нишонгари оби бақо, садоқати бепоён, покизагии рӯзгор, муҳаббати софу беолоиш мебошад. Тасвири ҷавонон дар ин гулдӯзӣ ҳамзамон инъикосгари навбахори нозанин мебошад, ки аз нав меҳмони хонадони мардум аст ва чун Наврӯз бо ниҳти неку хушӣ пешвоз гирифта шавад, то охири сол мардум бо хурсандӣ ҳаёт ба сар хоҳанд бурд.

Халқи тоҷик қабл аз фарорасии иди Наврӯз, дар лаҳзаҳои омодагӣ ба он расму оинҳоеро иҷро мекарданд, ки ба сурхруиву боварӣ ба ояндаи нек, хушвақтиву **харсандии** онҳо, амният дар тули сол мутааллиқ буданд.

То миёнаҳои асри гузашта мардумони ғушаву қанори Тоҷикистон, минҷумла Бадахшон пеш аз Наврӯз асбобҳои рӯзгорро, ки кӯҳна шуда буданд аз хона бар қанор мекарданд, ҷомаву дастор, либос ва болиштҳоро аз нав медӯхтанд, ки ин анъанаи зардуштиён буд. Мухтавои асосии ин анъана он буд, ки ҳамаи қизҳои кӯҳнаву шикаста бо соли кӯҳна бебозгашт бираванд ва мардум соли навро бо тандурустиву зиндагии бешикаст сар мекарданд. Занони Бадахшон асосан тибқи анъана болиштҳоро **таркдӯзӣ** мекарданд. Матогҳои гуногунрангро гирифта, аз онҳо гулҳои рангорангро медӯхтанд, ки онҳоро таркдӯзӣ мегуфтанд ва ин гулҳоро бар болишт медӯхтанд, ки хеле зебо буд. Асосан таркдӯзиҳо мазмуни Наврӯзро таҷассум мекарданд ва ибораҳои табриқоти «Шогун баҳор муборак», «Бар рӯи Шумо муборак», «Муборакатии соли нав», «Осоиши замон», «Ободии макон» ва амсоли инҳоро таҷассум мекарданд.

Маълумотиҳои гирдовардаи мардумшиносону муаррихон ва паҷуҳишгарони фолклор шаҳодат медиҳанд, ки дар чашни Наврӯз ранги сафед аҳамияти бештар доштааст. Тибқи таълимоти Авасто ин ранги виҷаи руҳониён буда, он таҷассумгари бахту иқболи сафед, роҳи сафед ва ниҳти неки мардум мебошад. Дар Наврӯзи мардуми Бадахшон бозие гузаронида мешавад, ки онро «Қилоғузғуз» мегӯянд. Ин бозӣ ба тариқи зайл иҷро карда мешавад. Чанд нафар ҷавонони деҳа ҷамъ шуда, расанро мегиранд, ба нӯги ӯ халта баста, дар халта чизи хӯрданӣ, аслан қулча ва шириниро мегузоранд. Ба бомҳои хонаҳо

баромада аз тариқи равзан ин расанро ба хона мепартофтанд ва бо порчаҳои назмӣ соҳиби хонаро табрик мекарданд ва чизеро талаб мекарданд. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар солҳои охир ин гурӯҳи ҷавонон аз аргамчини борик истифода мебаранд, вале куҳансолон қайд менамоянд, ки дар гузашта ин расанро тибқи анъана занон мебофтанд. Дар рафти навиштани ин мақола вохурии мо бо куҳансоли ноҳияи Роштқалъа Мамутхонова Саидхоним-80-сола иттифоқ афтод, ки мавсуф қайд намуданд: «Бо расидани ҳисоби офтоб ба зону тайёри ба иди Наврӯз сар мешуд. Аз ҷумла занон барои анҷом додани бозии «Килоғузғуз» аз ресмонҳои ресидаи сурх, сабз ва сафед расан мебофтанд, ки он ба «Печак»(муйбоф) -и занона монанд буд. Бофтани ин расан чанд хусусияти хос дошт. Аввалан, он барои равнақ додани ҳунарҳои мардумӣ хизмат мекард. Баъдан бофтани расан алоқаи ногусастани ҳешу табор, олу аёл ва ҳамсоҳоро тараннум мекард. Ин расан низ бо маҳоратҳои мухталиф бофта мешуд, бархе дар байни он гулҳои рангорангро мебофтанд ва барҳи дигар онро ҳалқа-ҳалқа бофта ба ҳамдигар пайваст мекарданд ва амсоли инҳо. Ҳар як зан кӯшиш мекар, ки бофтагии ӯ аз дигарон фарқи кулӣ дошта бошад ва зеботару дилкаштар бошад. Барӯмандони диёр дар ҳангоми бозӣ ба ин бофтагӣ диққати махсус дода, рӯзи дигари ид расанҳои бофтагии зеборо қайд мекарданд». Бо истилоҳи имрӯз ин анъана худ як озмуни ҳунарҳои мардумӣ буд ва барӯмандон ба он баҳогузори мекарданду ҳунарманди бехтаринро бо роҳи таърифу тавсиф рӯҳбаланду ҳавасманд мекарданд.

Шоир Исмоилшоҳ Саидброҳимов қайд намуд, ки дар иди Наврӯз бозии «Бузкашӣ» низ бисёр маъмул буд ва оро додани аспон низ анъанаву оини хосро дошт. Лаҷому полони аспон низ дар иди Нарӯз аз рангҳои сурху сафед ва сабз бофта мешуд. Хурчинҳое, ки бар аспон бор карда мешуданд аз рангҳои номбурда бофта мешуданд. Дар ашҳои бофтаи зикргардида, низ бо ҳунарҳои хоси мардумӣ ибораҳои табрикотии «Хидирайӯм муборак» (тарҷумаи таътуллафзиаш «Иди калон муборак»), «Шогун баҳор муборак» ва амсоли инҳо инъикос мешуданд. Худи бофтани ба ҳам тоб додани таноб ё расанҳо иттиҳоку тараннум мекунад. Тавре ки расанҳои бофта бо ҳам печидаву аз ҳам ҷудонашавандаанд, инсонҳо бояд низ чунин бошанд ва ба шодиву ғами ҳамдигар шарик бошанд, ба қавли Шайх Саъдии Шерозӣ:

*Бани одам аъзои якдигаранд,
Ки дар офариниши зи як гавҳаранд.
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
Дигар узвҳоро намонад қарор.*

Дар бисёр тасвирҳои мардумшиносӣ ва фолклории пажӯҳишгароне, ки дар бораи Наврӯз ва расму одатҳои марбути он ковишҳо анҷом додаанд, шояди он мешавем, ки то ба имрӯз равнақи ҳунарҳои мардумӣ бо истифода аз рангҳои сурх, сабз ва сафед яке аз муҳимтарин рамзҳои ин ҷашн ҳисоб мешаванд.

Дар ноҳия Дарвози Тоҷикистон дар айёми Наврӯз аслан ғизоҳои ширӣ, ба мисли ширбиринҷ, ширравған, ширҷӯш, ширбат тайёр мекарданд ва дар рӯзи ҷашн ин хӯрокҳоро ба идғоҳ мебуданд ва бо ҳам тановул мекарданд.

Дар бархе аз деҳаҳои ноҳияҳои Роштқалъа, Шугнон ва Ишкошим низ тайёр кардани хӯроки идона ва бо ҳам тановул намудани он анъана дошт. Аслан дар ин ноҳияҳо дар замонҳои пештар расми хӯрокҳои гунонун, ҷонварон, махсусан оҳуи кӯҳӣ, асп дар бозии «Пойга»-ро дар деворҳои хона, сангҳои калони сари роҳҳо ва ғайра тасвир мекарданд. Ин тасвирҳо маҳорати баланди ҳунар ва истеъдоди мардумиро нишон медоданд.

Дӯхтани либосҳои миллӣ, ороиши хонаву идғоҳ дар Наврӯз решаи таърихӣ дошт. Набояд аз матои сиёҳ либос тайёр шавад, ки нишонаи бадбахтиву нохушӣ аст. Маъмулан бонувон аз матои сафед ва сабз либос медӯхтанд, ки рамзи покиву покизагӣ ва хурсандии баҳор аст. Аз муҳраву сангҳои қимматбаҳо муҳра мебофтанд, ки аслан онҳоро бо забони маҳаллӣ «Цемак» (Чашмак) мегуфтанд. Дар ин муҳраҳо гули садбарг, ишқи печон ва ғайра бофта мешуданд, ки бисёр ҷолиб ва диққатҷалбкунанда буданд. Бонувон дар рӯзи ид ин куртаҳои зебои миллиро ба бар карда, мӯҳраҳоро дар гардан мекарданд, ки бо хусни зебои худ ба зебогии баҳор хусну таровати навро зам мекарданд.

Дар рӯзҳои Наврӯз ҳар оила аз матои сафед, ки рамзи покӣ аст, дастархон медӯхтанд ва ё онро моҳирона мебофтанд. Рамзҳои Наврӯзӣ дар дӯхтану бофтан ва ороштани дастархон ва хона қатъиян риоя мешуданд, зеро ин рамзҳо инъикоскунандани

галабаи некӣ бар бадӣ, гармӣ бар сардӣ, сапедӣ бар сиёҳӣ, дорой бар тангдастӣ ва амсоли инҳо мебошанд ва аз ниёгон ба ояндагон мерос мондаанд.

Овардани чанд андеша роҷеъ ба нақши Наврӯз дар рушди ҳунарҳои мардумӣ маҳз аз он иборат аст, ки ҳунарҳои мардумӣ дар заминаи хушку ҳолӣ ба вучуд намонада решаи таърихӣ ва хусусиятҳои хоси тарбиявӣ, аз ҷумла покизагиву поктинатӣ, иттиҳоду иттифоқ, ваҳдату ягонагӣ, дӯстиву ҳамдигарфаҳмӣ доранд.

Хушбахтона эҳё ва раванқ додани ҳунарҳои мардумӣ дар Муассисаҳои давлатии маркази муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ то кунун омӯхта шуда, эҳё ва раванқ ёфта истодаанд ва шогирдон дар маҳфилҳои ҳунарҳои мардумӣ ба онҳо ошно мегарданд.

АДАБИЁТ:

1. Абурайҳони Берунӣ. Осор-ул-боқия.-Душанбе 1990.
2. Носири Хусрав.«Девон».- Кобул. 1366. сах 129 (саҳифаи умумӣ)
3. Паёми Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Чаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22. 12. 2016
4. Ризо Шаъбонӣ. Одоб ва русуми Наврӯз.-Душанбе, 2011.
5. У. Назир. «Шукӯҳи таъриху тамаддун» (нигоҳе ба суннатҳо. расму ойини идҳои тоисломӣ).-Душанбе.-2011, 114. с.
6. Шакармамадов Н., Шакармамадов О. «Наврӯзи Бадахшон».-Хоруғ, 2003.
7. Ҷашни табиат, иди миллат ва рамзи Ваҳдат (маҷмӯаи мақолаҳо бахшида ба иди байналмилалӣ Наврӯзи фархундапай).- Душанбе - 2012, 164 с).

НАВРУЗ И ПРОЦВЕТЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИСККУСТВ

САИДИБРОХИМОВ И. Ш.

В статье говорится о празднике Навруз, истории его появления, времени празднования и национальных ремёсел народа. Навруз является одним из ярких и важнейших праздников дошедших до нас из глубины веков. Основным символом Навруза является использование красного белого и синего цветов в национальных искусствах.

Ключивые слова: *Искусство, народ, национальность, цвета, праздник, игры, традиция, одежда.*

NAVRUZ AND THE PROSPERITY OF NATIONAL ARTS

SAIDIBROHIMI I.SH

In this article says about the holiday Navruz of the history of its appearance, the time of celebration and the national crafts of the people. Navruz is one of the brightest and most important holidays that have come down to us from the depths of centuries.

Key words: *Arts, people, nationality, colors, holiday, tradition.*

**АСОСҲОИ ТАШКИЛИ МУҲОФИЗАТИ ШАҲРВАНДОН
ДАР ҲОЛАТҲОИ ФАВҚУЛОДА**

ҲАКИМОВА Б.

*пажӯҳишигоҳи рушди маориф
ба номи Абдурахмони Чомӣ АТТ*

Таҷрибаи тӯлоии инсоният аз он шаҳодат медиҳад, ки дар ягон намуди фаъолият барои инсон ё дигар унсурҳои зиндаи табиати атроф амнияти мутлақро соҳиб гаштан имкон надорад. Ба тарзи дигар, ҳама гуна фаъолият, хавфи худро дорад. Чӣ гуна сабабҳое, ки асоси ба миён омадани ҳолати фавқулодаро ба миён наоранд, он ҳамеша ба табиат ва инсон ба тарзи манфӣ таъсир мерасонад. Дар олам куллан хавфи ба миён омадани ҳолати фавқулодаи хусусияш гуногун - дошта боқӣ менамояд.

Омӯзиши мавзуи мудофияи граждани ва ҳифзи аз ҳолатҳои фавқулодамутобиқ ба мавзӯҳои «Бехатарии фаъолияти ҳаёти» мақсад дорад, ки хонандагонро бо донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалӣ бобати татбиқи масоили зерин: пешгӯӣ намудану баҳо додан ба ҳолатҳои фавқулода, таъмин намудани устувории фаъолияти соҳаҳо, иншооти иқтисодӣ ва сохторҳои техникӣ дар шароитҳои бамиёномадаи ҳолати фавқулода, таҳия ва татбиқи тадбирҳои саривақтии ҳифзи аҳоли дар шароитҳои ҳолати фавқулода, расондани кӯмаки аввалини тиббӣ ба зарардидагон, тарзҳои истифода бурдани воситаҳои ҳифзи инфиродӣ ва дастаҷамъӣ, чорачуии тадбирҳо доир ба мудофияи граждани ва баргараф намудани оқибатҳои ҳолатҳои фавқулода, мусаллаҳ созад.

Дар хусуси ҳолати фавқулода (ҳодисаҳои табиӣ, ҳодисаҳои террористӣ, ҳамлаи душман дар ҷойи кор ё ҷойи истиқомат) аҳолиро, ба воситаи шахсони мансабдор - намояндагони маъмурият ё ситоди ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждани иншооти иқтисодӣ ба воситаи радио, телевизион ва дигар воситаҳои алоқа огоҳ месозанд.

Бо эълон намудани ҳолати фавқулода аҳолиро шахсони вазифадор ба ҷойҳои бе таҳдиди ҳамлаи душман ба паноҳгоҳ бо ғунҷоиши 50 одам комендантҳои интиҳобгардида ва ғурӯҳҳои хизматрасонии паноҳгоҳҳо ҳозир мешаванд; бо ғунҷоиши камтар аз 50 одам ва паноҳгоҳҳои муқаррарӣ (оддӣ) аз ҳисоби одамони дар он паноҳбурда сардор таъин мекунанд. Дастгирии иншооти муҳофизатӣ дар ҳолати омодабош ва ташкили паноҳонидани аҳоли дар онҳо ба зиммаи ҳамин шахсон вогузор карда мешавад.

Паноҳонидани аҳоли дар иншооти муҳофизатӣ, аз он ҷумла дар паноҳгоҳҳои муқаррарӣ, мутобиқ ба бонги огоҳсозии мудофияи граждани амалӣ карда мешавад. Маълум аст, ки агар одам тарқиши ядроиро шунавад ё бинад, он гоҳ бонги хатарро нигоҳ накарда, мутобиқ ба вазъият бояд ба иншооти муҳофизатӣ равад, ё дигар тадбирҳои муҳофизатиро амалӣ намояд.

Пур кардани иншооти муҳофизатӣ ба тариқи муташаккилона ва ба тезӣ анҷом дода мешавад. Одамон дар онҳо бо нишондоди комендант (ё сардор)- и иншоот ҷойгир мешаванд; одамон, ки бо кӯдакон меоянд дар ҷойҳое ҷойгир карда мешаванд, ки махсус барои онҳо ҷудо карда шудаанд, яъне дар наздикии шабакаҳои ҳаворасонӣ (лулаҳо, куттиҳои ҳавогузар).

Бо ба охир расидани вақти бонги қабули мудофияи граждани, ки қаблан аз ҷониби мақомоти идоракунандаи маҳаллӣ доир ба мудофияи граждани шунавонида мешавад. Пур кардани иншооти муҳофизатӣ ба итмом мерасад, дари онҳо маҳкам карда мешавад. Дар мавриди зарбаи ядроии душман дар паноҳгоҳҳо системаи ҳавософкунию ҳаворасонӣ мутобиқ ба речаи ҳаворасонии ҳолис ба кор дароварда мешавад; гузариши ин система, ба речаи ҳавософкунию ҳаворасонӣ мутобиқи бонги «хатари кимиёӣ» татбиқ карда мешавад. Дар паноҳгоҳи муқаррарӣ, баъди пур намудани онҳо бо одамон мурибанди куттиҳои ҳавогузар маҳкам карда мешавад.

Дар паноҳгоҳи оддӣ дар давоми 3-5 соат, баъди пур кардани онҳо бо одамон дар мавриди аз ҷониби душман задани яроқи ядрои ва бориши моддаҳои радиоактивӣ аз абри тарқиши ядрои, мурибанди куттиҳои ҳавогузарро намекушоянд. Баъди ин ва пас аз 5-6

соати минбаъда ҳавои паноҳгоҳ тоза карда мешавад, барои ин муриҳои куттиҳои ҳавогузарон ба муддати 15-20 дақиқа кушода мешаванд. Ҳангоми ҳавософкунии паноҳгоҳ одамон бояд воситаҳои ҳифзи узвҳои нафаскаширо пушанд. Дар ин маврид ба дохилшавии ҳавой дутарафа роҳ дода намешавад. Дарҳо (пардаҳо) бояд зич пӯшида бошанд. Ҳангоми даромадану баромадани одамон мурибандҳои куттиҳои ҳавогузарон маҳкам нигоҳ дошта мешаванд.

Вақт ва мӯҳлати будубоши аҳолиро дар иншооти муҳофизатӣ ситодҳои ҳолати фавқулода ва мудофияи гражданин иншооти иқтисодӣ муайян менамоянд. Ҳамчунин онҳо тартиби амалиёту қоидаҳои рафтори аҳолиро ҳангоми баромадан аз паноҳгоҳҳо муқаррар менамоянд.

Дар паноҳгоҳ речаи муқарраргардида ва тартиби рӯз қатъӣ риоя карда мешавад. Паноҳандагон бояд бечуну чаро ҳамаи амрҳои комендант ва навбатдорро ба иҷро расонанд. Онҳо ба ғайр аз ин ўҳдадоранд, ки ба комендант (сардор) ва гурӯҳи хизматрасон дар дастгирии тартиботи иншоот ёрӣ расонанд. Риояи тартиботи қатъӣ яке аз шартҳои асосии муҳофизати бозътимоди паноҳбарандагон дар иншооти муҳофизатӣ ба ҳисоб меравад.

Ба паноҳандагон бе зарурият гаштугузор намудан, сигор кашидан, мустақилона ба кор даровардану ҳомуш намудани рушноӣ, агрегат ва системаҳо, кушодану бастани дарҳо иҷозат дода намешавад. Дар гирифтани шамъ, чароғи карасинӣ ва шамъҳои худсоз манъ карда мешавад. Ҳарчи захираи озукаворӣ ва об танҳо бо амри комендант паноҳгоҳ иҷозат дода мешавад.

Эвакуатсияи аҳоли аз минтақаҳои хатарнок ва ҷойгиркунии онҳо дар минтақаҳои беҳавф.

Эвакуатсия як тарзи ҳимояи аҳоли дар ҳолатҳои фавқулода ба ҳисоб меравад. Рӯйхат ва шиносномаҳои эвакуатсияшавандагон барои баҳисобгирӣ, ҷойгиркунии ва таъминоти онҳо дар ноҳияи ҷойгиронӣ ҳуҷҷати асосӣ ба ҳисоб меравад. Эвакуатсияро дар мӯҳлати кӯтоҳтарин, бо тавҷам бастани намудҳои гуногуни воситаҳои нақлиёт ва тартиби пиёдагарди, гузаронидан зарур аст.

Бо гирифтани дастур дар хусуси эвакуатсия бо тайёри, дар вақти муқарраргардида ба **нуқтаи чамъшавии эвакуатсия (НЧЭ)** омадан зарур аст, дар ин маврид бо худ ҳуҷҷатҳо, **воситаҳои ҳифзи инфиродӣ (ВХИ)** либосҳои гарм (хатто дар тобистон), воситаҳои ороишӣ ва курпаву болишт, лавозимоти доруворӣ, махсулоти ғизоӣ (барои 2-3 шабонарӯз) ва зарфҳои аз ҳама заруриро мегиранд.

Ҳамаи ашёҳо бояд дар чомадон, сумка ё борхалта гузошта шаванд. Дар хонаи зист ҳамаи асбобҳои рушноидиҳанда ва гармкунанда ҳомӯш карда шуда, роҳи чараёни обу газ, тиреза ва муриҳо маҳкам карда мешаванд. Барои пиёда ҳаракат кардан то ҷойи чамъшаванда лаҳзаҳои дамгирӣ дар назар дошта мешаванд. Лаҳзаи дамгирии хурд ба муддати 10- 15 дақиқа баъди 1-1,5 соати ҳаракат ва калон ба миқдори 1-2 соат дар ибтидои нимаи дуоми гузариш то нуқтаи чамъшавии эвакуатсия дар назар дошта мешавад. Қабул ва ҷойгирсозии аҳолии ба минтақаи берун аз шаҳрро мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ситоди ҳолатҳои фавқулода ва Мудофияи гражданин татбиқ менамоянд.

Ҷойгиронӣ-гуфта, ба воситаи нақлиёт ба тарзи мутташакилона ба берун баровардан (ё кашонидани) коргарон ва хизматчиёни аз кор озод, иншооти иқтисодӣ шаҳро дигар маҳалҳои аҳолинишин, коргарони ба кор машғули дар шаҳр ва иншооти муҳим, ки дар онҳо ҳолати фавқулода ба миён омадааст, дар минтақаи берун аз шаҳр дар назар дошта мешавад.

Ба дараҷаи ҷойгиронӣ ҳамчунин ҳаёти иншооте, ки фаъолияти ҳаётии шаҳро таъмин мекунад, тааллуқ доранд. Коргарон ва хизматчиёне, ки ба дараҷаи ҷойгиронӣ тааллуқ доранд, баъди кашонидан ва ҷойгирсозӣ дар минтақаи беруназшаҳрӣ мувофиқи басти кориашон ба корхонаҳои худ ба шаҳр мераванд, баъди ба итмом расидани кор ба минтақаи беруназшаҳрӣ барои дамгирӣ бармегарданд.

Минтақаи беруназшаҳрӣ (МБШ) худудеро меноманд, ки берун аз минтақаи ҳолати фавқулода ҷой гирифта, барои шаҳрҳо ва иншооти муҳими берун аз ин шаҳрҳо ҷойгирифта муқаррар гардидааст. Сарҳадоти минтақаҳои вайроншавиашон имконпазирро вобаста ба моҳияти шаҳрҳо ва шумораи аҳолии он муқаррар менамоянд.

Эвакуатсия гуфта, маҷмӯи тадбирҳоро доир ба мутташикилона берун баровардан бо воситаҳои нақлиёт ва бо тарзи пиёда берун кардани коргарону хизматчиёни корхона, ташкилотҳо ва муассисаҳо, ки фаъолияти худро қатъ намудаанд ё ба минтақаи беруназшаҳрӣ гузаронидаанд, ҳамчунин берун баровардани аҳолии ғайри дохили меҳнатӣ ва дар истехсолот машғул набуда аз минтақаи ҳолатҳои фавқулода дар он ҳолатҳои фавқулода эҳтимол дошта, ҳамчунин таъмини эвакуатсияшудагон дар минтақаи ҷойгирсозӣ бо омилҳои ҳаёти дар назар дошта мешавад. Аҳолии эвакуатсиягардида дар минтақаи беруназшаҳрӣ то амри махсус доимӣ мемонад. Дар вазъияти таҳдиди ҳолатҳои фавқулода моҳияти бахусус муҳимро муҳлати эвакуатсияи одамон берун аз минтақаи харобшавиаш имконпазир соҳиб мегардад.

Гузариши эвакуатсияи аҳоли дар ҳолатҳои фавқулода

Тарзи муштараки эвакуатсия аз он иборат аст, ки ҳангоми истифодаи он берун баровардани аҳоли ба тарзи оммавӣ аз шаҳр бо тартиби пиёда берункунии баъзе аз дараҷоти аҳоли бо тамоми намудҳои воситаҳои нақлиёти мавҷуда тавҷам карда мешавад.

Ба воситаи васоити нақлиёт коргарони бастҳои корхонаҳо, ки дар шаҳрҳо фаъолияти истехсолишонро, идома медиҳанд, ҷузъу томҳо, инчунин аҳолие, ки ба тарзи пиёда ҳаракат карда наметавонанд (солхурдаҳо, беморон, маҷруҳон, занҳои ҳомила, занон бо кӯдакони то синни даҳсола) берун бароварда мешаванд. Аҳолии боқимонда ба тарзи пиёда мутташакилона берун бароварда мешавад.

Ба тарзи пиёда коргарон ва хизматчиёни корхонаҳо, ташкилотҳо ва муассисаҳо дар мутобиқат бо нақшаи коркардашуда ва аҳолие, ки дар соҳаҳои истехсолот машғул нестанд, берун бароварда мешаванд. Ба ин қатори аҳоли аъзоёни оилаҳо, ки кор намекунанд, ҳонандагони мактабҳои олию миёна, коллеҷҳо ва дигар аҳоли, ки бо тартиби пиёда қобилияти эвакуатсияшавиро соҳиб мебошанд, нисбат додан мумкин аст.

Дар мавриди норасоии воситаҳои нақлиётӣ, як қисми коргарони бастҳо ҳамчунин метавонанд бо тартиби пиёда бо аъзоёни оилаҳои онҳо берун бароварда шаванд. Дар ин маврид эвакуатсияи коргарон ва хизматчиён аз рӯи рӯйхати истехсолӣ, аҳоли бошад (бо истехсолот робита надорад), аз рӯи принципи ҳудуди (ҷойи истиқомат, ба воситаи идораҳои манзилӣ) татбиқ карда мешавад.

Аҳолие, ки аз ноҳияҳои наздики шаҳрҳо ба минтақаи беруназшаҳрӣ эвакуатсия мешаванд, бо тарзи пиёда, бевосита ба маҳали барои ҷойгирсозии он муқарраргардида, берун бароварда шуда, аҳолии ба ноҳияҳои нисбатан дуртар эвакуатсияшаванда ба нуқтаҳои фосилавии эвакуатсия нуқтаи ҷамъшавии эвакуатсия берун бароварда мешавад ва он баъди ба анҷом расонидани тадбирҳои эвакуатсия ба ноҳияҳои ҷойгирсозандаи доимӣ берун бароварда мешавад. Бартарии тарзи эвакуатсияи муштарақ аз он иборат аст, ки вай бурда расонидани қисми асосии аҳолиро ба минтақаи беҳавф дар муҳлати кӯтоҳтарин таъмин менамояд.

Таснифи воситаҳои ҳифзи инфиродӣ

Дар маҷмуи тадбирҳои муҳофизатӣ аҳамияти махсусро таъмини аҳоли бо **воситаҳои ҳифзи инфиродӣ (ВХИ)** ва таълими амалии дуруст истифода бурдани ин воситаҳо дар шароитҳои ҳолатҳои фавқулода ва аз тарафи душман истифода бурдани яроқи қатли ом соҳиб мебошад.

Воситаҳои ҳифзи инфиродии аҳоли аз ашӯ, ё аз маҷмӯи ашӯе иборат мебошад, ки барои ҳифзи одам ё ҳайвонот аз моддаҳои ҳавфноки радиоактивӣ, кимиёвӣ ва биологӣ, инчунин шуоъафкании рушноии таркиши ядрӣ, муқаррар гардидаанд.

Воситаҳои ҳифзи инфиродии узвҳои нафаскашӣ ва пуст дар системаи тадбирҳои муҳофизатӣ дар минтақаҳои вазъияташон фавқулода таъсироти аз меъёр зиёди аэрозол, газ ва бугҳои зиёновареро, ки ба муҳити атроф ҳангоми вайрон гаштани таҷҳизот ва шабақаҳои иртиботиву пайвастандаи иншоотӣ мутобиқ ба миён меоянд, бояд пешгирӣ намуда, ҳамчунин таъсироти номатлуби шуоъафкании рушноӣ, ҳароратӣ ва иониҳо ба инсон паст намоянд.

Аз рӯи тарзи тайёр кардан воситаҳои ҳифзи инфиродӣ ба воситаҳои зерин тақсим мешаванд: ба шарикҳои саноатӣ иқтисодӣ; солгардида ва оддитарин, ки аз ҷониби аҳоли аз маводи дар зер дастбуда тайёр карда шудаанд.

Воситаҳои нисбатан боэҳтимоди ҳифзи узвҳои нафаскашӣ одамон ниқобҳои зиддигазӣ ба ҳисоб мераванд. Онҳо барои ҳифзи узвҳои нафаскашӣ, рӯи ва чашмони

инсон аз омехтаҳои зараровари дар ҳаво мавҷудбуда муқаррар гардидаанд. Аз рӯи таъсир ё тарзи коркунӣ ҳамаи ниқобҳои зиддигазӣ ба ҳавософқунанда ва инзивосозанда тақсим мешаванд.

Ниқобҳои зиддигазии ҳавософқунанда. Онҳо барои ҳифзи узвҳои нафаскашӣ, чашмон ва рӯи инсон аз моддаҳои захролудсозанда, ҷанги радиоактивӣ, аэрозолҳои биологӣ ва дигар омехтаҳои зараровар муқаррар гардидаанд. Принципи кории муҳофизатии онҳо ба қаблан тоза намудани (ҳавософқунии) ҳавой нафаскашанда аз омехтаҳои гуногуни зараровар асос ёфтааст.

Мувофиқи барномаи фанни «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ», мавзуи «Мудофиаи граждани» дар синфи 10- 4 соат ва дар синфи 11- 6 соат дода шудааст. Омӯзиши ин мавзӯ барои хонанда ва барои кормандони Мудофиаи граждани хуб аст, ки як қувваи кӯмак аз тарафи ҷавонон дар вақти гузаронидани чорабиниҳои эвакуатсинӣ пайдо мешавад ва барои идора кардани аҳоли дар ҳолати фавқулода осон мешавад. Гузаронидани «Рӯзи Мудофиаи граждани» дар мактабҳо барои хонандагон аҳамияти калон дорад. Онҳо алақай аз хурдӣ, худ муҳофизаткунӣ аз ҳолати фавқулода (ҳодисаҳои табиӣ, ҳодисаҳои террористӣ, ҳамлаи душман дар ҷойи кор ё ҷойи истикомат) огоҳ мешаванд.

ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ ОТ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ

Б. ХАКИМОВА

В статье рассматриваются вопросы об организации защиты населения от чрезвычайных ситуаций. Эвакуация населения из опасных районов и их расположение в безопасные районы. Классификация средств индивидуальной защиты. О свойствах противогаза.

Ключевые слова: Чрезвычайная ситуация, эвакуация населения, средства индивидуальной защиты, противогаз.

BASIS OF THE ORGANIZATION OF PROTECTION OF POPULATION FROM EMERGENCY SITUATIONS

В.НАКИМОВА

The articles deal with the organization of protection of the population from emergency situations. Evacuation of the population from hazardous areas and their location in safe areas. Classification of personal protective equipment. On the properties of gas mask.

Keywords: Emergency situation, evacuation of the population, personal protective equipment, gas mask.

КИТОБНОМА:

1. Омодагии ибтидоии ҳарбӣ
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи аҳоли ва ҳудуд аз ҳолатҳои фавқулоддаи табиӣ ва техногенӣ»
3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №323 аз 3 августи соли 2002 «Оид ба масъалаҳои Комиссияи давлатии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва (№192 аз 30 апрели соли 2002)
4. Барномаи фанни «Омодагии ибтидоии ҳарбӣ»

РОҲҲО ВА ВОСИТАҲО И ИНКИШОФИ МУНОСИБАТҲОИ МИЛЛӢ

ШАРИФОВ А. Б.
*Аспиранти соли 3-юми
таҳсилоти ғоибона*

Муносибатҳои миллии чун дигар падидаҳои муҳими ҳаёти сиёсии ҷомеа ҳамеша дар тағйироту пешравӣ қарор дошта, вобаста ба инкишофи муносибатҳои ҷамъиятӣ рушду

нумӯъ меёбанд. Аз ин ҷост, ки барои инкишоф ва вусъат бахшидани муносибатҳои миллӣ эътирофи нақши омилҳои гуногун, аз қабилӣ арзишҳои миллию фарҳангӣ, тамаддун макон ва замон назаррас аст.

Дар замони муосир, ташаккули давлатҳои нав аксаран дар заминаи таҷассуми иродаи ин ё он миллат ба худ муайянкунӣ дар шакли мушаххаси сохтори давлатӣ ба вучуд меоянд. Заминаи сиёсӣ ҳуқуқи бунёди ҳар як давлат вобаста ба таърихи пайдоиши инкишофи он гуногун аст. Чараҳои муттаҳидгардӣ ва дар давлати ягона ташаккули ҳар як миллат хусусиятҳои ба худ хос дорад. Бинобар ин пайдоиши инкишофи ҳар як давлатро бо давлати дигар ва ҷанбаҳои сиёсӣ ҳуқуқи ба расмият даромадани онҳоро айнан шуморидан мумкин нест. Вале бо вучуди ин, ташкили ё фаъолияти давлатҳо дар асоси Шартнома, Изҳорот, Эълумия, Конституция, Оиннома бештар ба расмият дароварда мешаванд.

Баъди ба истиқлолияти сиёсӣ ноил гардидани давлат зарурати муайян намудани сиёсати миллӣ пеш меояд, ки тавассути он боядоқибатҳои ҳукмронии берунаро баргараф ва асосҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва сиёсӣ-ҳуқуқие бунёд намояд, ки ба яқояшавӣ ва муттаҳидкунии миллӣ, муқаррар намудани муносибатҳои баробарҳуқуқонаи байни гурӯҳҳои қавмӣ ва умумиятҳо мусоидат кунад. Муттаҳидшавии миллӣ одатан баргараф намудани низоҳҳои қавмиро тақозо мекунад, ки онро қувваҳои иртиқоии дохилӣ низ дастгирӣ менамоянд. Чунин дастгирӣ низоҳҳои миллӣ, қавмӣ, авлодӣ, динӣ, минтақавиро тезутунд намуда, соҳибхитиёрии далатиро дар зери хатар мегузорад. Ин иқдомҳо аз хориҷи кишвар низ ҳавасманд гардонидани мешаванд.

Дар оғози асри 21 низ чун замони пешин аҳли ҷомеаи ҷаҳониро тағйирот ва гардишҳои миллӣҳамроҳӣ менамоянд. Низоми нави сиёсии олам ташаккул ёфт, ки аслан дар зери фаноӣ ИҶШС ва парокандашавии иттиҳоди сотсиалистии кишварҳо ба амал омад. На танҳо муносибатҳои соҳавӣ, балки низоми ҷомеа, сохти иҷтимоӣ иқтисодӣ, таркиби ҳокимият ва таркиби миллии аҳоли дар аксари кишварҳои собиқ сотсиалисти тағйир ёфт.

Дар фазои баъдишуравӣ тағйироти кулӣ тамоми ҷабҳаҳои ҳаётро фаро гирифт. Муносибатҳои миллӣ низ мавриди баррасии манфиатҳои доираҳои гуногуни сиёсӣ гардид. Муносибатҳои миллӣ дар сатҳи гуногун амалӣ мегарданд. Онҳо хусусиятҳои махсусро ба худ мегиранд.

Дар соҳаи муносибатҳои миллии солҳои охир бештар раванду ҳодисаҳои иртиқоӣ муқовиматомез аз худ дарак додаанд. Мочарои байналмилалӣ ва дохили миллӣ афзуда, пуришдат гаштаанд. Хусусиятҳои миллии муҳочирати аҳоли барҷаста гашта, дар бисёр ҳолат он хосияти канора ва иртиқоиро ба худ мегирад. Сатҳи зиндагии намоёндагони миллату халқиятҳои гуногун паст рафт. Бекорӣ ва қашоқию гуруснагӣ ба масъалаҳои мубрами инкишофи муносибатҳои миллӣ табдил ёфтанд. Дар умумиятҳои гуногуни миллию этникӣ сатҳи ҷинойткорӣ, нашъамандӣ ва майлонҳои дигари бадахлоқӣ баланд гардид.

Масъалаҳои мухталифи инкишофи ҷомеа дар мавриди инкишофи бӯҳронӣ дар ҷомеаи сермиллат, ҳатман тобиши миллиро ба худ мегирад.

Онҳо ҳамчун манбаъ ва барангезандаи мочароҳо баромад менамоянд. Дар фазои нави муносибатҳои миллӣ миллату халқиятҳо ба он меқӯшанд, ки эҳёи хешро амалӣ созанд. Соҳибхитиёри ва истиқлолиятро мақсади худ хонда, ҳама гуна омилҳои дигарро мадди назар менамоянд. Махсусан, муносибатҳои байни ақалият ва аксари миллӣ аҳамияти хоса пайдо менамояд. Ваҳдат ва муттаҳидшавию мутташакилӣ ба ҷумлаи ҳадафҳои асосӣ дохил мешаванд.

Ваҳдати миллӣ бояд дар натиҷаи ҷорӣ гаштани низоми нави муносибатҳои байни одамон, дар заминаи ислоҳоти иқтисодии ҷомеа ва инкишофи самараноки муносибатҳои бозоргонӣ ба амал ояд.

Муносибатҳои миллӣ масъалаҳои мухталифи ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ иҷтимоӣ ва фарҳангии инкишофи ҷомеаро фаро мегирад. Яъне, ҳамаи масъалаҳо, ки манфиатҳои намоёндагони умумиятҳои миллию этникиро ифода менамоянд, дар раванди муносибатҳои миллӣ мақоми хоса доранд. Аз ин ҷост, ки хосиятҳои муқовиматангези

муносибатҳои миллӣ дар натиҷаи бӯҳрони соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъияти пайдо мешаванд.

Вазифа аз он иборат аст, ки ҳамаи тарафҳои масъала ҳамҷониба таҳлилу таҳқиқ гарданд ва роҳҳои воситаҳои паст гардидани шиддати зиддиятҳои миллӣ, аз байн бурдани муҳолифатҳои миллию дохилимиллӣ муайян карда шаванд. Амалӣ гаштани вазифаҳои зерин: аз байн бурдани зиддиятҳои гуногуни этникӣ, мочароҳои миллӣ; аз байн бурдани қафомондагии иҷтимоию сиёсӣ, иқтисодию маданияи халқҳои собиқ тобег; таъмини баробарии ҳуқуқию воқеии миллату халқиятҳои гуногун; таъмини инкишофи мавзунӣ маданияти миллии ҳамаи халқҳо; таъмини муносибатҳои мавзунӣ байни умумиятҳои этникии дар ҳудуди як давлат маскунбуда ва ғайраҳо ба ҳалли масъалаи миллӣ ва умуман, инкишофи муносибатҳои миллӣ таъсири муҳим мерасонад.

Дар шароити ҳозира принципҳои сиёсии инкишофи муносибатҳои миллӣ таъсири муҳим мерасонанд.

1. Принципи худмуайянкунии миллӣ. Эътироф ва эҳтироми ҳуқуқи ҳар як халқ, миллат ё гурӯҳи этникӣ ва шахс оиди худмуайянкунӣ бояд асоси стратегияи сиёсии муносибатҳои миллӣ бошад. Ҳуқуқи худмуайянкунии миллату халқиятҳо бояд ҷиҳатҳои зеринро фаро гирад:

а) ҳуқуқи миллату халқиятҳо оид ба мустақилона ва озодона ташаккул додани шаклҳои гуногуни муносибатҳо ба халқҳои дигар. Ин ҷиҳат метавонад дар шаклҳои муттаҳидшавии ихтиёрӣ дар давлати ягона: давлати унитарӣ, федеративӣ ва конфедеративӣ воқеӣ гардад. Миллату халқиятҳо метавонанд соҳиби давлати мустақил бошанд;

б) соҳибхитиёрии комили миллату халқиятҳо оиди ҳамаи объект ва субъектҳои дохилӣ, мустақилона ҳал намудани тамоми масъалаҳо, аз ҷумла сохти ҷамъиятӣ ва шакли идоракуни, миллату халқиятҳо ҳуқуқи комил доранд, ки боигарию захираҳои табиӣи кишвари худро озодона истифода намоянд. Самти инкишофи озоди иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангиро ба амал бароранд.

2. Таъмини пурраи баробарҳуқуқии миллату халқиятҳо ва шахрвандон новобаста аз забон, дин, наҷод ва миллаташон шартӣ муҳими тақмили муносибатҳои миллӣ мебошад. Асоси ин принципҳо на танҳо қафолати ҳуқуқӣ, балки моҳияти ин ва ё он системаи ҷамъиятӣ ташкил менамоянд. Барои амалӣ гаштани сиёсати миллӣ фақат қабули қонунҳо қофи нест. Мавҷудияти шароити воқеии иҷтимоию иқтисодӣ ва маданӣ зарур аст, ки ҳуҷҷатҳои қонунгузорие, ки собиқ Шӯроӣ олии ИҚШС ва шӯроӣ сарварони ИДМ солҳои охир қабул намудаанд, мутаасифона, қафолати моддӣ ва иҷтимоию сиёсии баробарҳуқуқии умумиятҳои гуногуни этникиро дода наметавонанд.

3. Яке аз принципҳои асосии сиёсати миллӣ баҳамалоқамандии манфиатҳои миллӣ ва интернационалӣ мебошад. Принципи мазкур тамоюли объективӣ ва талаботи инкишофи ҷамъиятӣ, воситаи инкишоф ва баҳам наздикшавии умумиятҳои гуногуни этникӣ буда, муқобили шакли канораи миллатгарой ва нигилизми миллӣ мебошад. Раванди интернационаликунонии тарафҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа дар шароити набудани заминаҳои зарурӣ боиси ташвишу изтироб дар бораи гум кардани арзишҳои миллӣ мегардад. Ҳамин тариқ, майлонҳои миллатчигӣ, гурури миллӣ ва эгоизми миллӣ пайдо мешаванд. Дар солҳои охир, яке аз сабабҳои тезтунд гаштани зиддиятҳои миллӣ муносибати ғаразноки одамон ба таъриху сарвати маънавии халқҳо мебошад. Дар асарҳои илмӣ, китобҳои таърихӣ соҳаҳои дигари гуманитарӣ санадҳои пайдо шудаанд, ки гузаштаи ин ё он халқро таҳриф менамоянд. Дар як қатор воҳидҳои миллӣ махсусан ба баромаду роҳи инкишофи халқҳои таҳҷой диққати махсус медиҳанд. Бисёр вақт кӯшишҳои карда мешаванд, ки муаллифон таърихи халқи худро қадимӣ гардонидани мешаванд ва он ба зарари халқи ҳамсоя сурат мегардад.

Яке аз камбудҳои сиёсати миллии солҳои пешин он буд, ки «дустии халқҳо» дар сатҳи абстрактӣ фаҳмида мешуд. Дар амалия бошад, дустӣ ва ҳамдигарфаҳмии миллату халқиятҳо ва гуруҳҳои этникӣ то олами маънавию ахлоқии шахси мушаххас нарасида буд. Аз ин хотир, ҳамаи он ғояҳо ва ақидаҳо дар бораи « дустии халқҳо» ва амали онҳо дар солҳои дигаршавии муносибатҳои ҷамъиятӣ номувофиқии худро ошкор намуданд.

Асоси таълимоти интернационалиро эътирофи сарватҳои миллӣ ва манфиатҳои ҳар як халқ ташкил медиҳанд. Ду тамоюли муносибатҳои миллии замони муосир:

мустақилияти миллӣ ва раванди интернатионаликунонӣ ҷабҳаи муҳими муносибатҳои миллӣ ва сиёсати миллиро ба тартиб меандозанд.

4. Сохтори миллию давлатии халқҳо ҷиҳати муҳимтарини масъалаҳои сиёсии муносибатҳои миллӣ мебошад. Дар шароити ҳозира, ки шумораи истиқлолиятҳои давлатӣ хеле зиёд аст, масъалаи мазкур аҳамияти ғавқуллода пайдо намудааст. Ҳоло нуқтаи назаре бартарӣ дорад, ки сабабгори ҳамаи мушкилотҳо дар сохтори миллию давлатии халқҳои собик ИҶШС мавҷудияти системаи чорзинагии давлат буд. Он чунин буд: ҷумҳуриҳои иттифокӣ, ҷумҳуриҳои автономӣ, вилоятҳои автономӣ ва кишварҳои автономӣ. Аммо барои нақши мусбат ва ё манфӣ доштани ин системаро муайян намудан муддати таърихӣ ва таҳлили таҷрибаи системаҳои дигар зарур аст. Фақат он чиз шубҳаовар нест, ки бояд сохтори миллию давлатӣ такмил ёбад. Ҳоло чунин шаклҳои иттиҳодияҳои давлатию ҳуқуқи халқҳо маълум аст.

а) Унитаризм. Ин соҳти давлатиест, ки роҳбарии мутамаркази воҳидҳои маъмурию давлатӣ ва набудани ташкилотҳои миллии давлатии мустақил хосияти асосии он мебошанд. Ин давлати ягона буда, дар ҳудуди он ташкили автономияҳои ҳудудӣ ва миллӣ имконнопазир аст.

б) Федератсия ҳамчун иттиҳодияи давлатию ҳуқуқии халқҳо ташаккул меёбад. Ду ва ё зиёда давлатҳои миллӣ муттаҳид гашта, иттифоқи ҷаддид, яъне давлати иттифоқиро ба вучуд меоранд;

в) Конфедератсия ҳамчун иттифоқи байнидавлатиест, ки аз ӯи он мухторияти комил доранд. Асоси сиёсию ҳуқуқии конфедератсияи халқҳоро шартномаи иттифокӣ ташкил медиҳад.

Дар натиҷаи ҳамбастагии равандҳо ва муносибатҳои сиёсӣ, ки ҷабҳаҳои гуногуни ҳаёти намояндагони миллату халқиятҳоро дар бар мегирад, зарурати ташаккул ва такмили сиёсати миллӣ пайдо мегардад. Сиёсати миллӣ бояд вазифаҳои стратегӣ ва ҷориро амиқ инъикос намояд. Дуруст муайян намудани вазифаҳо ва роҳу воситаҳои инкишоф дар ҳаёти умумиятҳои миллию этникӣ саҳифаи навро боз менамояд.

Сиёсати миллӣ аз омилҳои дигари ҷомеа, аз ҷумла омилҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, географӣ, демографӣ ва ғайраҳо вобаста буда, аз ҷиғунагии муносибати онҳо истифода менамоянд. Воҳидҳои маъмурию миллӣ, минтақаҳои алоҳида муносибати махсусро талаб менамоянд. Сиёсати миллӣ инчунин ба чунин хусусиятҳои анъанаҳои давлатдорӣ миллӣ аҳоли; таносуби аҳолии омад ва таҳҷойӣ; хусусиятҳои таърихан ташаккулёфтаи умумияти миллию этникии мазкур; омилҳои динӣ; психологияи миллӣ урфу одат ва анъанаҳои миллии объекти омузиш диққати зарурӣ диҳад.

Дар охир ҳаминро қайд намудан зарур аст, ки самтҳои асосии сиёсати миллиро ҷиҳатҳои зерин ташкил медиҳанд:

- ҳама ҷониба такмил додани давлати миллӣ, ки манфиатҳои ҳамаи миллату халқиятҳои дар ҳудудаш маскунбударо ҳимоя менамояд;

- таъмини баробарҳуқуқии ҳамаи шахрвандони мамлакат новобаста ба мансубияти наҷодӣ, динӣ ва миллӣ;

- васеъ гаштани ҳуқуқ ва озодиҳои ҳамаи миллату халқиятҳо, гуруҳҳои этникӣ. Кафолати ҳуқуқҳои шахрвандоне, ки берун аз воҳидҳои миллию ҳудудиашон зиндагӣ мекунанд;

- таъмини шароити мусоид барои инкишофи озодӣ, фарҳанг ва забонҳои миллӣ;

- бо назардошти фаъолияти корию касбии одамон, ба таносуби намояндагони миллату халқиятҳо дар сиёсат, оид ба кадрҳо диққати моҳиятан муҳим дода шаванд;

- дуруст муайян намудани роҳҳо ва методҳои самарабахши ҳалли мочароҳо ва зиддиятҳои байнимиллӣ;

- баҳисобгирӣ ва таъмини таносуби дурусти манфиатҳои миллию интернатионалӣ;

Ҳамин тариқ, моҳият ва мақсади сиёсати миллӣ ҷустуҷу, муайяннамоӣ ва амалӣ гардонидани самтҳои зарурии такмили муносибатҳои миллӣ мебошад.

МЕТОД И СПОСОБ РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ

ШАРИФОВ А. Б.

В статье рассматриваются национальные отношения по различным политическим и экономическим вопросам, охватывает социальное и культурное развитие сообщества.

Ключевые слова: *Национальность, научный, политика, народность, отношение, общество.*

THE METHOD AND WAY OF DEVELOPMENT OF NATIONAL RELATION

SHARIFOVA B.

The article examines the national attitudes of various political and economic issues covering the social and cultural development of the community.

Key word: *Nationality, scientific, politic, relation, society.*

ФИЗИКА ВА МАТЕМАТИКА

ТАЪЛИМИ ФАНИИ «АСТРОНОМИЯ» ДАР СИНФИ X БАРОИ ЛИТСЕЙХО МУТОБИҚИ СТАНДАРТИ НАВИ ТАҲСИЛОТ

А.ДАВЛАТОВ, Д.КУЧАКШОЕВ

*ходимони илмии Пажӯҳишигоҳи рушди
маорифи ба номи А. Ҷомии АТТ*

Астрономия яке аз илмҳои қадимтарин ба шумор рафта, ҷирмҳои осмонӣ, системаи онҳо, ҳодисаҳо ва равандҳои дар Коинот рӯйдихандаро меомӯзад. Яъне, *Астрономия* – яке аз илмҳои бунёдии табиат мебошад, ки ба физика, математика ва кайҳоншиносӣ алоқамандии зич дорад. Астрономия барои инкишофи геодезия, харитасозӣ, баҳргардӣ, ҳавопаймой ва таҳқиқоти муҳими илмӣ нақши калон дорад.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки астрономия дар асл қисми физика буда, баҳри мукамал омӯхтани он истифодаи қонунҳои физика ва математика зарур мебошад. Баъдан, астрономия, ки Коинотро меомӯзад, ҳамаи донишҳои оид ба табиат омӯхтаи хонандагонро ҷамъбаст мекунад ва робитаи фанҳоро устувор менамояд. Бинобар ин, омӯзиши он ҳамчун фанни алоҳида дар синфҳои 10 барои литсейҳо хеле бамаврид ва зарур мебошад.

Зарурати таҳияи стандарти фанни «Астрономия» барои литсейҳо, ки омӯзиши ҷуқури фанҳои табиатшиносиро фаро мегиранд, дар он аст, ки ҷаҳонбинии хонандагонро оид ба табиат ва Коинот боз ҳам васеъ менамояд. Корҳои аҷдодони гузаштаи халқи тоҷикро, ки солҳои сол барои инкишофи илми астрономия саҳмгузор будаанд, зинда менамояд. Инчунин, зикр намудан зарур аст, ки ҳамгирӣ бо физика қисмҳо ва мафҳумҳои астрономия сатҳӣ омӯхта мешаванд ё умуман омӯзонида намешаванд, ки барои хонандагон нофаҳмо мемонанд. Мавзӯҳои астрономия дар алоқамандӣ бо омӯзиши қонунҳои физика муфассал шарҳ дода шуда, кушода мешаванд. Ин асосан ба мавзӯҳои ба монанди ҳаракат дар майдони кувваи ҷозиба, таҳлили спектри, намудҳои реаксияи синтези гелий, афканишоти қисми мутлақ сиёҳ, қонуни Стефан-Болсман ва ғайра мебошанд.

Зиёд намудани соатҳои астрономия имконият медиҳад, ки корҳои мустакилонаи хонандагон ҳангоми мушоҳидаҳои астрономӣ, ҳалли масъалаҳо, тайёр намудани маъруза ва муаррифиҳо беҳтар ба роҳ монда шаванд. Бинобар ин, зарур ва муҳим аст, ки астрономия ҳамчун фанни алоҳида дар синфи 10-11 барои литсейҳо омӯзонида шуда, асрори табиати атроф ва фазои кайҳон барои хонандагон кушода гардад.

Соҳаи истифодабарии стандарти фанни «Астрономия» дар ҷараёни таълим. Бо мақсади ба танзим даровардани мазмун, мундариҷа ва ҷараёни таълиму орзёбии стандарти фанни «Астрономия» таҳия шудааст. Он ҳуҷҷатест, ки меъёри дониш, малака ва

маҳорат (салоҳият)-ҳои хонандагонро дар литсейҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян ва муқаррар менамояд.

Мазмуни таълими фанни «Астрономия» дар синфи 10 номгӯи таркиб ва сохтори мазмуни таҳсилот буда, омӯхтани он дар синфҳои даҳуми литсейҳо ҳатмист.

Стандарти мазкур ба мақсади дуруст ва самаранок ба роҳ мондани чараҳои омода намудани омӯзгорон дар коллечу донишгоҳҳои омӯзгорӣ ва ҳамчун ҳуҷҷати заминавӣ барои таҷдиди барномаи таълимӣ истифода мешавад. Илова бар ин, мавзӯӣ ва мундариҷаи стандарт ҷузъи таркибии системаи арзёбии ҷамъбасти коллечу донишгоҳҳо буда, ҳамчун мавзӯҳои алоҳидаи қорҳои мустақилонаи донишҷӯён, қорҳои курсӣ ва ҳатмунӣ истифода бурда мешавад. Дар навбати худ, стандарти фанни «Астрономия» барои синфи даҳум қисми асосии барномаи курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгоронро ташкил намуда, барои тақмили дониш, малака ва маҳорати омӯзгорон ҳамчун ҳуҷҷати заминавӣ истифода мешавад.

Тавсифи умумии фанни «Астрономия» дар синфи 10. Аз замонҳои қадим осмони ситоразор диққати инсониятро ба худ ҷалб карда буд. Омӯхтани қонунияти ҳаракати Офтоб, Моҳ, сайёраҳо ба пайдоиши илми математика, физика ва ғайра оварда расонд.

Астрономияи мактабӣ ҷузъи таркибии илми астрономия буда, аз маҷмӯи мафҳумҳо, қонунҳо, назарияҳои ба худ хос иборат аст. Аз тарафи дигар, фанни «Астрономия»-и синфи 10 давоми мантиқии табиатшиносии синфи 4 буда, хонандагон Коинот, қонунҳои ҳаракати ҷирмҳои осмонӣ ва усули таҳқиқоти онро дар шакли пурра меомӯзанд.

Астрономия яке аз илмҳои қадимтарин ба шумор рафта, ҷирмҳои осмонӣ, системаи онҳо, ҳодисаҳо ва равандҳои дар Коинот рӯйдихандаро меомӯзад. Пас, *Астрономия* – яке аз илмҳои бунёдии табиат мебошад, ки бо физика, математика, химия, география, биология ва кайҳоншиносӣ робитаи зич дорад. Робитаи астрономия ва физика ба инкишофи илмҳои дигар таъсир мерасонад. Масалан, инкишофи кайҳоннавардӣ. Усули нигоҳдории плазма дар ҳаҷми органикӣ, сохтани пурқувваткунакҳои афканишоти квантӣ (лазерҳо), телескопҳо, локаторҳо ва ғайра. Астрономия ва химияро саволҳо оид ба мавҷудияти элементҳои химиявӣ ва изотопҳои он дар кайҳон, таҳаввулоти химиявии Коинот алоқаманд мекунад. Астрономия, география ва геофизикаро омӯхтани Замин ҳамчун яке аз сайёраҳои системаи Офтобӣ, ҳосиятҳои физикии он ва таъсири кайҳон ба географияи Замин: сохт ва таркиби қарр ва сатҳи Замин, релеф ва иқлим, тағйирот дар атмосфера, гидросфера ва литосфераи Замин, мадду ҷазр, тағйирёбии фаслҳои сол, обҳезӣ, яхкунӣ ва ғайра алоқаманд мекунад. Робитаи астрономия ва биология аз рӯи таснифи таҳаввулоти (эволютсия)-и он муайян карда мешавад: проблемаи пайдоиши ҳаёт дар Замин ва Коинот, проблемаи экологии Замин ва Коинот ва баъзе ҳодисаҳо дар биосфераи Замин.

Дар солҳои охир маълумотҳои ҳозираи илмӣ далолат мекунад, ки Коинот дар чараҳои вақт беинтиҳост; вай абадист ва низ ҳамеша тағйир ёфта меистад. Коинот ҳеч гоҳ ибтидо надошт ва беинтиҳо хоҳад буд, он ҳамеша мавҷуд буд ва вучуд хоҳад дошт.

Масъалаи беинтиҳоеи Коинот яке аз проблемаҳои мураккаби илмист. Вай ба ҷуз ҷиҳатҳои астрономӣ, ҷиҳатҳои муҳими физикию математикӣ ва мантиқию фалсафӣ дорад, ки бисту панҷ аср ин ҷониб мавриди андешаи мутафаккирони миллатҳои гуногун қарор гирифтаанд. Яке аз аввалин ақидаҳои одаме дар боби беинтиҳо будани Олам дар китоби «Авесто» сабт шудааст, ки аз он анъанаи фарҳангии тоҷикон оғоз мешавад.

Ин хулоса ба Коиноти том, дурустараш ба материя дахл дорад, ки аз он Коинот таркиб ёфтааст. Вале қисмҳои ҷудогонаи Коинот, ҷунончи Замин, Системаи офтобӣ, ситораҳо ва системаи ситораҳо – галактикаҳо замоне пайдо мешаванд, дар муддати дуру дароз инкишоф меёбанд ва ниҳоят замоне аз байн мераванд. Лекин материяи онҳо нест намешавад, балки ба дигар шакл мегузарад. Дар ҷунин маврид, манзараи умумии Коинот низ тадриҷан тағйир меёбад. Дар ин бора бо мурури замон афзудани масофаи галактикаҳо дарак медиҳад. Ба ҷойи оламҳои аз байн рафта оламҳои нав пайдо мешаванд. Бо мурури замон ва бо қадри фаро расидани шароити мусоид, дар ин оламҳо шояд ҳаёти органикӣ пайдо шуда, дар рафти инкишофи минбаъдааш шакли олии худ – ҳаёти соҳибқадро ба вучуд орад.

Бинобар ин шарту шароити табиӣ, ки як вақтҳо барои пайдоиши ҳаёт дар Замин замина шудаанд, бояд дар дигар қитъаҳои Коинот низ фаро расанд. Гапи дигар он аст, ки сарчашмаҳои ҳаёт, хусусан ҳаёти соҳибқад аз ҳам дар масофаҳои хеле дур воқеъ буда

метавонанд. Илму техникаи оянда масъалаи чӣ тавр пайдо шудан ва то чӣ андоза маъмул будани ҳаётро дар Коинот ҳал хоҳад кард. Шояд бо мурури замон бо тамаддунҳои дигар робита бастан ҳам муяссар гардад.

Мақсад ва вазифаҳои омӯзиши фанни «Астрономия» дар ҷараёни таълим. Дар ибтидо, зарурати таҳияи стандарти фанни «Астрономия» барои литсейҳо, ки омӯзиши чуқури фанҳои табиатшиносиро фаро мегирад, дар он аст, ки ҷаҳонбинии хонандаро оид ба табиат ва Коинот васеъ намуда, баъдан хонандаро ҳамчун шахси салоҳиятдор инкишоф медиҳад, ки бо роҳи дохилкунии ӯ дар намуди фаъолиятҳои муҳими инсоният: омӯзиш, дарккунӣ, робита, инкишофи шахсият, интихоби касб, дарёфти маъноӣ фаъолияти ҳаёти сурат мегирад. Аз ин нуқтаи назар таълим ҳамчун раванди азхудкунӣ на фақат муайянкунии дониш, малака ва маҳорат, балки доштани салоҳиятҳоро низ талаб мекунад, ки ин мақсади омӯзиши «Астрономия»-ро муайян мекунад:

– азхудкунии дониш оид ба олами атроф, Коинот, галактикаҳо, Системаи офтобӣ, миқёси олами атроф, усулҳои ҷенкунии бузургҳои астрономӣ; қонунҳои инкишофи Коинот; усули илми дарккунии табиат ва ташаккул додани тасаввурот оид ба манзараи физикии олам;

– доштани қобилият ва маҳорати гузаронидани мушоҳида, пешниҳоди фарзияҳо ва сохтани моделҳо, муқаррар намудани ҳудуди истифодаи онҳо;

– татбиқ намудани донишҳо оид ба астрономия ва астрофизика барои шарҳ додани ҳодисаҳои табиат, ҳалли масъалаҳои астрономӣ ва физикӣ, мустақилона таҷриба андӯхтан ва баҳо додан ба дурустии маълумоти нави мазмуни физикидошта; истифодаи технологияи муосир барои дарёфт, коркард ва пешниҳоди маълумоти илмӣ аз астрономия ва физика;

– инкишофи шавқу ҳаваси маърифатӣ, қобилияти фикрӣ ва эҷодӣ дар раванди ҳалли масъалаҳои астрономӣ ва физикӣ, мустақилона андӯхтани дониш, мушоҳида намудан, тайёр кардани маъруза, реферат ва дигар намуди корҳои эҷодӣ;

– истифодаи дониш ва малакаи бадастоварда барои ҳалли масъалаҳои амалию ҳаёти ва ҳимояи олами атроф, таъмини беҳатарии фаъолияти ҳаётии инсон ва ҷамъият, фаҳмидани мавқеи инсон дар Коинот.

Масъалаҳои асосии курси астрономия дар синфи 10 аз инҳо иборатанд:

– инкишофи дониши хонандагон аз астрономия дар робита бо фанҳои табиатшиносӣ;

– гирифтани тасаввуроти пурраи хонандагон оид ба манзараи олам;

– ташаккули дониш, маҳорат ва малакаҳои, ки барои хонандагон дар ҳаёт ва давом додани таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ заруранд;

– ба хонандагон омӯзонидани истифодаи тақвимҳои астрономӣ ва харитаи гардандаи осмони ситоразор;

– шиносӣ бо табиати сайёраҳо ва ситораҳои Системаи офтобӣ ва системаи ситораҳо;

– дуруст шарҳдиҳии мушоҳидаҳо, ҳодисаҳои астрономӣ ва хулосабарорӣ аз рӯйи натиҷаҳои он;

– илмӣ шарҳ додани ҳар як мафҳуми астрономия ва дар амал татбиқ намудани онҳо;

– ба хонандагон омӯзонидани муайян кардани масофа то ҷирмҳои осмонӣ, андозаи онҳо, масса, ҳарорат, таркиби химиявӣ;

– шинос намудани хонандагон бо баъзе тахминҳо ва фарзияҳо, ки ҳоло илман тасдиқ нашудаанд;

– шинос намудани хонандагон бо олимони барҷастаи соҳаи астрономия, марказҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва расадхонаҳо;

– шинос намудани хонандагон бо олимони соҳаи астрономияи тоҷик: Добровольский О.В., Бобочонов П., Ибодинов Х.И. ва дигарон;

– ёд додан ва гузаронидани мушоҳида ва таҳқиқоти илмӣ бо истифода аз асбобҳои астрономӣ;

– шинос намудани хонандагон бо самтҳои асосии тараққиёти илму техника.

Объектҳои асосии омӯзиши астрономия

– мафҳумҳои асосии астрономӣ;

- сайёраҳо, ситораҳо ва воҳидҳои ченкунии астрономӣ;
- қонунҳо ва ҳодисаҳои кайҳонӣ;
- усулҳои мушоҳида ва таҳқиқот;
- масъалаҳо ва ҷараёни ҳалли онҳо;
- коинот ва манзараи олам;
- асбобҳои мушоҳидавӣ ва усулҳои таҳқиқоти астрономӣ.

Салоҳиятҳои умумӣ ҳангоми таълими фанни «Астрономия». Дар ҷараёни таълими фанни «Астрономия» дар зинаи таҳсилоти асосӣ хонандагон бояд баяк қатор салоҳиятҳои фаннӣ, ки барои бомуваффақият азхуд кардани ин фан ёрӣ мерасонанд, соҳиб шаванд. Салоҳиятҳо муназзам аз сода ба мураккаб мувофиқи дараҷаи дониш, малака ва маҳорати хонандагон таҳия шудаанд. Салоҳиятҳои мазкур маҳаки асосии стандарти таҳсилоти фанни «Астрономия»-ро ташкил медиҳанд. Хатмкунандаи зинаи таҳсилоти умумӣ бояд салоҳиятҳои зеринро аз худ кунад.

Оид ба ҳуди фанни «Астрономия»:

- Мафҳумҳои асосии астрономияро донанд ва шарҳ дода тавонанд.
- Таърихи пайдоиши илми астрономияро донанд.

Оид ба осмони ситоразор ва гардиши он:

– Дар бораи осмони ситоразор маълумот дошта, гардиш ва системаи координатаҳои онро донанд.

– Ҳаракати ҷирмҳои осмонӣ ва қонунҳои онҳоро донанд.

– Дар бораи системаи Офтобӣ маълумот дошта бошад, сайёраҳо ва ҷирмҳои хурди системаи Офтобиро аз ҳамдигар фарқ карда тавонанд.

Оиди мушоҳидаи осмони ситоразор:

– Мафҳуми мушоҳидаро донанд ва мушоҳидаҳои назарӣ гузаронида тавонанд.

Талабот ба салоҳиятҳои хонандагони синфи 10-ум аз фанни «Астрономия».

– Стандарти фанни «Астрономия» барои синфи даҳум салоҳиятҳои умумифаннӣ ва фанниро дар марҳилаи муайяни таълим аниқ месозад. Салоҳиятҳо дар шакли натиҷаҳои таълим, ки дониш, малака ва маҳорати мушаххасро фаро мегиранд, таҳия шудаанд. Салоҳиятҳои мазкур ҳадди ақал буда, дониш, малака ва маҳорати хонандагонро маҳдуд намесозанд.

– Стандарти фанни «Астрономия» бо мақсади ба танзим даровардани муҳтаво ва мундариҷаи фанни мазкур дар синфҳои даҳуми литсейҳо таҳия шуда, минбаъд ҷараёни таълим ва таҳияи китобҳои дарсӣ ва маводи таълими фан дар асоси ҳуҷҷати мазкур ба роҳ монда мешавад.

– Стандарт асосан ду вазифаро иҷро менамояд. Он ҳамчун стандарт салоҳиятҳои фанниро муайян карда, ҳамчун барнома мундариҷаи таълимро пешниҳод менамояд. Инчунин, дар ҳуҷҷати мазкур воситаҳои арзёбии салоҳиятҳои фаннӣ чун намуна пешниҳод карда мешаванд.

– Стандарти фанни «Астрономия» барои синфи 10 ташаккули салоҳиятҳои дар боло қайдшударро ҳангоми омӯзиши фанни «Астрономия» тақозо мекунад.

Салоҳиятҳои хонандагони синфи 10 аз фанни «Астрономия».

1. Хонанда бояд мафҳумҳои асосии астрономияро донанд ва шарҳ дода тавонанд, яъне барои аз худ кардани салоҳияти мазкур хонанда бояд:

- мафҳумҳои асосии астрономияро донанд;
- ин мафҳумҳоро шарҳ дода тавонанд;
- мафҳумҳоро аз ҳамдигар фарқ карда, муқоиса карда тавонанд.

2. Хонанда бояд таърихи пайдоиши илми астрономияро донанд, яъне барои аз худ кардани салоҳияти мазкур хонанда бояд:

- таърихи астрономияи замони қадимро донанд;
- таърихи астрономияи асри миёнаи Машриқзаминро донанд;
- номи олимони барҷастаи илми астрономияро донанд;
- инкишофи илми астрономияро дар Тоҷикистон ва номи астрономҳои тоҷикро донанд.

3. Хонанда бояд дар бораи осмони ситоразор маълумот дошта, гардиши ва системаи координатаҳои онро донад, яъне барои аз худ кардани салоҳияти мазкур хонанда бояд:

- дар бораи осмони ситоразор ва гардиши он маълумот дошта бошад;
- мавқеи чирмҳои осмониро дар фаслҳои тобистон ва тирамоҳ муайян карда тавонад;
- ривоятҳоро дар бораи бурҷҳо донад;
- элементҳои кураи осмонро донад ва шарҳ дода тавонад;
- системаҳои координатаҳои осмонро донад;
- харитаи ситораҳоро истифода бурда тавонад;
- дар бораи ҳаракати шабонарӯзии ситораҳо маълумот дошта бошад;
- дар бораи ченкунии вақт маълумот дошта бошад;
- мафҳуми таквим ва намудҳои онро донад ва аз ҳамдигар фарқ карда тавонад;
- мафҳуми кураи осмонро донад ва ҳаракати шабонарӯзии кураи осмонро маънидод карда тавонад;
- нуктаҳо ва хатҳои асосии кураи осмонро донад;
- арзи ҷуғрофино донад ва арзи маҳалро муайян карда тавонад;
- доир ба «Ҳаракати шабонарӯзии кураи осмон» масъала ҳал карда тавонад;
- ҳаракати солони дидашавандаи Офтобро шарҳ дода, самтҳои оламро мувофиқи ҳаракати ситораҳо ва Офтоб муайян карда тавонад;

4. Хонанда бояд ҳаракати чирмҳои осмонӣ ва қонунҳои ҳаракати онҳоро донад, яъне барои аз худ кардани салоҳияти мазкур хонанда бояд:

- системаи геомарказӣ ва гелеомарказиро донад ва фарқ карда тавонад;
- даври гардиши сайёраҳоро шарҳ дода тавонад;
- воҳидҳои масофаро дар астрономия донад;
- қонунҳои Кеплерро донад ва дар асоси формулаи онҳо масъала ҳал карда тавонад;
- ҳаракати чирмҳои осмониро дар майдони қувваи ҷозиба маънидод карда тавонад;
- масофаи байни сайёраҳо ва Офтобро муайян карда тавонад;
- сайёраҳо ва андозаи онҳоро донад;
- оид ба муайян намудани масофаи байни сайёраҳо ва массаи онҳо масъала ҳал карда тавонад;
- қонуни ҷозибаи умумичаҳонӣ ва формулаи онро донад ва онро шарҳ дода тавонад;
- қонуни ҷозибаро дар робита бо физика маънидод карда тавонад;
- ҳамсафарҳои сунъӣ (маснӯъ) ва ҳаракати онҳоро маънидод карда тавонад;
- кайҳоннавардиро донад ва маънидод карда тавонад;
- суръатҳои кайҳониро донад ва қимати онҳоро дар асоси формулаи физикӣ муайян карда тавонад;
- мадори ҳаракати киштиҳои кайҳониро донад ва шарҳ дода тавонад;
- массаи Офтоб ва Заминро аз рӯи формулаҳои физикӣ муайян карда тавонад;
- оид ба қонуни ҷозибаи умумичаҳонӣ ва муайян намудани массаи Офтобу Замин масъалаҳо ҳал карда тавонад;
- дар бораи Моҳ маълумот дошта бошад;
- ҳаракати Моҳро шарҳ дода тавонад;
- ходисаҳои гирифтӣ Офтоб ва Моҳ (хусуф) ва (кусуф)-ро маънидод карда тавонад;
- мадду чазро маънидод карда тавонад ва зонаи Рошро донад.

5. Хонанда бояд дар бораи Системаи офтобӣ маълумот дошта бошад, сайёраҳо ва чирмҳои хурди Системаи офтобиро аз ҳамдигар фарқ карда тавонад, яъне барои аз худ кардани салоҳияти мазкур хонанда бояд:

- сайёраҳоро тавсиф дода тавонад;
- мавқеи Заминро дар фазои кайҳон шарҳ дода тавонад;
- табиати физикии Заминро донад;
- ҳамсафари табиӣ будани Моҳро донад;
- табиати физикии Моҳро донад;
- сайёраҳои гурӯҳи Заминро номбар карда тавонад;

- табиати физикии сайёраҳои гурӯҳи Заминро донад;
  - фарқияти онҳоро гуфта тавонад;
  - сайёраҳои азимро донад;
  - табиати физикии сайёраҳои азимро донад ва фарқияти онҳоро гуфта тавонад;
  - ҳамсафарҳои табиии сайёраҳоро донад ва номбар карда тавонад;
  - чирмҳои хурди системаи Офтобиро донад;
  - табиати физикии чирмҳои хурди системаи Офтобиро донад ва онҳоро аз ҳамдигар фарқ карда тавонад;
  - сохт ва таркиби чирмҳои хурдро донад;
  - дар бораи комёбиҳои ситорашиносони тоҷик дар таҳқиқи чирмҳои хурди Системаи офтобӣ маълумот дошта бошад;
  - номи астрономҳои тоҷикро донад;
  - оид ба ҳудуди системаи Офтобӣ маълумот дошта бошад;
  - ҳалқаи Койперро маънидод карда тавонад;
  - сфераи Хиллро шарҳ дода тавонад;
  - мавқеи чирмҳои осмониро дар фаслҳои зимистон ва баҳор муайян карда тавонад
  - ривоятҳоро дар бораи бурҷҳо донад;
  - оид ба ситораҳо, бурҷҳо, туманнокӣ, галактикаҳо маълумоти умумӣ дошта бошад;
- б. Хонанда бояд мафҳуми мушоҳидаро донад ва мушоҳидаҳои назарӣ гузаронида тавонад, яъне барои аз худ кардани салоҳияти мазкур хонанда бояд:*
- мафҳуми мушоҳидаро донад;
  - мушоҳида ва таҷрибаро аз ҳамдигар фарқ карда тавонад;
  - фарқи байни мушоҳидаҳои физикӣ ва астрономиро гуфта тавонад;
  - мушоҳидаҳои назарӣ гузаронида тавонад;
  - мустақилона мушоҳида гузаронида тавонад;
  - аз мушоҳидаҳо хулоса бароварда дар шакли реферат ё муаррифӣ пешниҳод карда тавонад.

Хонанда бояд аз уҳдаи:

- мушоҳидаи осмони ситоразор ва ҳодисаҳои зоҳирии дар он рӯйдиханда;
  - истифодаи «Тақвими астрономии мактабӣ» дар вақти гузаронидани мушоҳида;
  - мушоҳидаи баъзе ҳодисаҳои астрономӣ дар вақтҳои муносиб (шабона, субҳидам) дар асоси нақшаи пешакӣ;
  - омода намудани телескоп ё дурбин ба қор ва гузаронидани мушоҳида бо онҳо;
  - насб намудани харитаи осмони ситоразор ва истифода аз он;
  - татбиқи амалии қонунҳои Кеплер дар ҳал намудани масъалаҳои астрономӣ;
  - муайян кардани масофаи байни сайёраҳо ва Офтоб бо ёрии формулаҳо;
  - муайян кардани суръатҳои қайҳонӣ ва мадори ҳаракати киштиҳои қайҳонӣ барояд.
- Салоҳиятнокии касбии омӯзгор ҳангоми таълими фанни «Астрономия».** Ҳангоми таълими фанни «Астрономия» омӯзгор бояд ҳамчун шахси масъулиятнок салоҳиятнокии касбии зеринро ба эътибор гирад:
- ҳар як мавзӯро аз рӯйи нақшаи таълимӣ, барномаи таълимӣ, китоби дарсӣ ва дигар маводҳои таълимиву методӣ возеъ ва дуруст шарҳ додан зарур аст;
  - ба саволи хонанда ҷавоби дуруст дода, омӯзгор онро ҳарчӣ фаҳмотар шарҳ диҳад ва барои савол додани ӯро сарзаниш накунад;
  - агар хонандаи сустхон дар вақти пурсиш мавзӯи дарсро нодуруст шарҳ диҳад, омӯзгор ба ӯ бо лӯқмапартоӣ ёрӣ расонидани зарур аст;
  - ба сатҳи дониши хонанда бо дарназардошти ахлоқи рафтор ва иштироки ӯ баҳодихии ҳақиқӣ гузоштан зарур аст;
  - ба хонандагон барои кори мустақилона вазифаи хонагӣ пешниҳод намудан зарур аст;
  - дар рафти дарс истифода аз технологияи иттилоотиву коммуникатсионӣ, инчунин истифодаи усулҳои интерактивӣ ва дигар усулҳои фаъоли таълим хеле зарур мебошад;

– омӯзгор бо риояи чузъиётҳои педагогӣю психологӣю асосҳои дарси «Астрономия» омодагии хуб диданаш зарур аст.

Методҳои омӯзиш ва технологияи таълими фанни «Астрономия» дар синфи 10. Таълими фанни мазкур бо усули суҳбат, лексия, саволу ҷавоб, мушоҳидаи астрономӣ, ҷенкунӣ, ҳалли масъалаҳо ва усулҳои дигари фаъолгардонии хонанда ба роҳ монда мешавад.

Барои омӯзиши фанни «Астрономия» боз барои таълими босамарро ба роҳ мондан анҷом додани корҳои зерин ба мақсад хеле мувофиқ мебошад:

- шарҳ додани матнҳо ва мафҳумҳои асосӣ;
- таҳлил кардани таърифу қонунҳо ва ҳодисаҳои астрономӣ, формулаи ҳисобкунии бузургҳои астрономӣ ва ҷенкунии онҳо;
- ҳал кардани масъалаҳои астрономӣ;
- истифода аз харитаи осмони ситоразор;
- гузаронидани мушоҳидаҳо ва баровардани хулосаҳо аз натиҷаи он;
- тавассути барномаҳои компютерӣ пешниҳод кардани мушоҳидаҳои астрономӣ, ҳалли масъалаҳои астрономӣ, тасвир намудани графикҳо, нақшаҳо, харитаи астрономӣ ва намоиш додани асбобу дастгоҳҳо ва раванди кори онҳо;
- муаррифӣ намудани олимони ва мутафаккирони ватанию хориҷӣ;
- санҷиши анвои сатҳи дониш, маҳорат ва малакаҳои амалии хонандагон.

Технологияи таълими фанни «Астрономия». Технологияи таълими фанни «Астрономия» аз чунин шаклҳои зерин иборат аст:

1. Қисми назариявии таълим. Дар мавриди дарки ҳодисаҳои астрономӣ, пайдоиши назария доир ба онҳо, ки технологияи донишҳои китобӣ, таърихӣ, системавӣ, сохторӣ ва омориро дар бар мегирад.

2. Қисми эмперикӣ таълим. Технологияи мазкур дар мавриде истифода бурда мешавад, ки далелҳо доир ба ҳодисаи мушоҳидашаванда бо роҳи мушоҳида, анкетагузаронӣ, муошират, суҳбат, омӯзиши ҳуҷҷатҳои мактабӣ ҷамъоварӣ мегарданд.

3. Моделронӣ. Технологияи мазкур бо истифода аз технологияҳои компютерӣ ба роҳ монда шуда, бо истифодаи барномаҳои махсуси компютерӣ амалӣ карда мешаванд. Ин як навъи кори озмоишӣ бе асбобу дастгоҳ мебошад.

Дар таълими фанни «Астрономия» истифода аз технологияи иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ зерин тавсия мешавад: компютер, проектор, интернет, тахтаи электронӣ.

Роҳҳои азҳудкунии фанни «Астрономия». Дар шароити муосир усулҳои зерини азҳуд кардани фанни «Астрономия»-ро пешниҳод намудан мумкин аст:

- тавассути хондани маводи таълимӣ аз китоби дарсӣ;
- тамошо кардани филмҳои марбут ба мавзӯ;
- мутолиаи мавод аз интернет;
- гирифтани маълумоти иловагӣ аз сайтҳои ватанӣ ва хориҷӣ;
- ширкат дар семинару конференсияҳо;
- моделронӣ ба воситаи барномаҳои компютерӣ.

Ташкили корҳои мустақилонаи хонандагон. Бо мақсади беҳтар ба роҳ мондани таълим ва дарк намудани мазмуни мавзӯҳои дарси «Астрономия» корҳои мустақилонаи зерин бояд ташкилу гузаронида шаванд:

- хондани маводи мавҷудаи китобҳои дарсӣ ва мутолиаи маводи иловагӣ таълимӣ;
- ташкили дафтари луғати истилоҳоти астрономӣ;
- ташкили дафтари мушоҳидаҳои астрономӣ;
- тайёр кардани моделҳои ситораву сайёра ва Системаи офтобӣ;
- омода кардани воситаҳои аёнии таълим;
- ба кор омода намудани асбоб (телескоп, дурбин, схемаҳои астрономӣ, харита ва ҷадвалҳои астрономӣ)
- тартиб додани масъалаҳо ва саволномаҳои тестӣ;
- мушоҳидаи осмони ситоразор бо асбобҳои астрономӣ.

АДАБИЁТ:

1. Воронцов-Вельяминов Б.А. Страут Е.К. «Астрономия». Учебник для общеобразовательных учреждений-11 класс.-М.: Дрофа, 2014.
2. Жуков Л.В. Соколова И.И. «Рабочая тетрадь по астрономии для 11 класс. Учебное пособие» - СПб.: Паритет, 2003.
3. Журналы «Земля и вселенная».
4. Давлатов А., Зайниддинов В. Методикаи таълими физика дар синфи 9. ш.Душанбе, 2008.
5. «Астрономия», китоби дарсӣ барои синфи 11. Душанбе, «Маориф», 1989.
6. Кучакшоев Д.С., Давлатов А. «Физика бо формулаҳо ва расмҳо». Душанбе, «Ирфон», 2012.

ПРЕПОДАВАНИЕ АСТРОНОМИИ В 10 КЛАССЕ ДЛЯ ЛИЦЕЕВ ПО НОВОМУ СТАНДАРТУ ОБРАЗОВАНИЯ

А.ДАВЛАТОВ, Д. КУЧАКШОЕВ

Стандарт образования – это важный документ, на основе которого составляются учебники и планирования уроков. В статье рассматривается вопрос преподавания астрономии в 10 классе по новому стандарту образования. В нём раскрыты следующие вопросы: место астрономии в учебном плане, общая характеристика преподавания, цели и задачи преподавания астрономии в 10 классе, компетентность учителя и учащихся при изучении астрономии в 10 классе.

Ключевые слова: стандарт образования, учебный план, естественно-научное образование, научно-технический процесс, современная техника, компетентность, компьютерная технология.

TEACHING ASTRONOMY IN THE 10TH FORM FOR LYCEES ON THE NEW STANDARD OF EDUCATION

DAVLATOV A., KUCHAKSHOEV D.

The standard of education is an important document on the basis of which textbooks and lesson planning are compiled. The article deals with the issue of teaching astronomy in the 10th grade on a new standard of education. It reveals the following questions: the place of astronomy in the curriculum, the general characteristics of teaching, the goals and objectives of teaching astronomy in the 10th grade, the competence of the teacher and students in the study of astronomy in the 10th grade.

Keywords: education standard, curriculum, science education, scientific and technical process, modern technology, competence, computer technology.

ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ МАТЕМАТИКИ.

ТАҒАЙНАЗАРОВ С, КАМБАРОВ У.

преподаватели КГУ им.Н.Хусрава.

ОЧИЛДИЕВА Л.,

*преподаватель Педагогический колледж
Кубодиянского района*

Вопрос о контроле и оценке в процессе обучения математике необходимо обсудить особо, ибо именно в нем накоплено много противоречий, которые характерны для современной школы.

Всякая полноценная деятельность состоит из трех частей: ориентировочной, исполнительной и контрольной. Отсутствие первой, ориентировочной части превращает деятельность в хаотическое скопление отдельных действий. Отсутствие же третьей, контрольной части также превращает деятельность в случайную, нерегулируемую совокупность действий, при этом теряется цель деятельности и

отсутствует представление о ее достижении. Поэтому всякая разумная деятельность должна содержать все три указанные части и важнейшей задачей образования является научение студентов строить свою деятельность как полноценную, разумную, в которой все три части сбалансированы, достаточно развернуть, осознаны и полностью проведены. При этом здесь имеется в виду контроль, осуществляемый самим действующим субъектом (студентом). Но контроль может осуществляться и другим субъектом, который взаимодействует с данным в их совместной деятельности. Поэтому в учебном процессе различают три типа контроля:

1) *Внешний контроль*, осуществляемый преподавателям над деятельностью студента;

2) *Взаимный контроль*, осуществляемый студентами между собой над их учебной деятельностью;

3) *Самоконтроль*, осуществляемый студентом над своей самостоятельной деятельностью.

Внешний контроль имеет несколько целей: 1) установление полноты и характера выполнения студентами заданий преподавателя; 2) установление соответствия достигнутого студентами уровня овладения изучаемыми понятиями принятым нормам или образцам, выявление пробелов и недостатков в их знаниях и умениях; 3) научение студентов приемам и методам взаимоконтроля и самоконтроля, формирование у них потребности и привычки к самоконтролю.

При этом третья цель является, пожалуй, самой важной. Поэтому внешний контроль постепенно, особенно в первом его виде, должен передаваться студентом и выполняться в процессе взаимоконтроля и самоконтроля.

Всякий контроль предполагает сопоставление, сравнение выполняемой деятельности с какими-то образцами или представлениями о ней. В зависимости от того, что берется за образец, возможны следующие виды контроля.

1. *Контроль по конечному результату*. Таким видом контроля является сверка полученного решения с имеющимся ответом или сверка результатов выполнения задания с образцом такого выполнения на доске или в тетради товарища. К этому же виду контроля относится сверка решения задачи с результатом ее решения другим способом или с помощью особых приемов проверки (например, проверка вычислений методом «девятки» и др.). При этом способе контроля принимается во внимание главным образом результат деятельности, а не ее ход или состав.

2. *Пошаговый контроль* можно осуществлять в тех случаях, когда ориентировочная основа деятельности сформулировано в виде пошаговой программы (алгоритма, эвристической схемы.) такой контроль по результату с точки зрения обучающего эффекта. Дело в том, что всякий контроль, кроме прямого эффекта, а именно установления степени соответствия выполняемого действия образцу или представлению о нем, имеет еще и побочный обучающий эффект, ибо в процессе контроля студент осознает сущность и характер своей деятельности, применяемые при этом методы и приемы и тем самым более сознательно и обобщенно их усваивает. Естественно, что при пошаговом контроле этот эффект сравнительно больший, чем при первом виде контроля, ибо сама деятельность в этом случае предстает перед учеником в более развернутом виде.

3. *Контроль по известным условиям или параметрам деятельности*.

Примером такого контроля является проверка решения задачи по условиям ее. В геометрических задачах на построение эта проверка выделяется даже в особый этап решения: доказательство, что построенная фигура удовлетворяет всем требованиям задачи.

Однако более существенным примером такого контроля является контроль, по какому-либо качественному параметру деятельности, например по наличию в нем полной ориентировочной основы, по обобщенности, обоснованности, осознанности и т.п.

В случае самоконтроля таким важнейшим параметром является степень достижения поставленной учебной задачи (цели) : студент проверяет, достиг ли он цели усвоить изучаемое понятие, овладеть умением решать задачи определенного вида и т.д.

Результаты контроля выражаются в оценке. В зависимости от типа контроля эта оценка будет либо внешней (идушей от преподавателя, товарища), либо самооценкой.

Всякая оценка выражает степень (уровень) соответствия результатов учебных действий студентов проверяемым параметрам этих действий. Следовательно, для оценки должна существовать какая-то шкала этого соответствия: она может быть бинарной («выполнил- не выполнил», «правильно-неверно» и т.д.) или более сложной, например в виде применяемой в настоящее время балльной шкалы отметок, при этом отметка выступает как внешнее выражение оценки.

Всякая оценка складывается под влиянием двух факторов: объективного и субъективного. Объективный фактор-это фактический результат контроля (проверки) учебных действий студента, а субъективный – это отношение оценивающего субъекта (преподавателя, студента) к оцениваемому субъекту (студенту), а также цель самого действия оценивания. Так, например, когда преподаватель, выслушав ответ студента, оценивает этот ответ, то его оценка в виде качественной характеристики ответа или в виде отметки есть результат влияния как самого ответа студента, так и отношения преподавателя к этому студенту или цели оценивания: преподаватель хочет как-то поощрить студента и заведомо завышает оценку или, наоборот, он относится к студенту с предубеждением и невольно или сознательно занижает оценку и т.д.

При оценивании учебных действий студента производится сравнение этих действий с одним из следующих: а) с прошлыми действиями того же студента; б) аналогичными действиями других студентов; в) с установленной нормой (образцом) этих действий. Будем первый способ оценивания называть личностным, второй – сопоставительным и третий – нормативным. Какой из этих трех способов следует использовать в процессе обучения математике?

В педагогической литературе очень часто можно встретить требование объективности оценки учебной работы студента. Но что это требование означает? Ведь при разном способе оценивания оценка работы студента будет, несомненно, различной, но она каждый раз может быть вполне объективной, соответствующей действительному положению дел. Значит, должно быть, объективность оценки понимается как использование лишь нормативного способа оценивания. Однако такой подход к проблеме оценивания нельзя считать правильным.

В современных условиях более целесообразно организовать тематический учет знаний и умений (учебных действий). Организуется он следующим образом. В начале изучения очередной темы преподаватель сообщает, какими знаниями и умениями (учебными действиями) должны овладеть студенты в результате учебной работы по данной теме. Этот перечень учебных действий оформляется в виде листа учета, в первом столбце которого перечислены фамилии всех студентов группы, в последующих столбцах - учебные действия (знания и умения).

Преподаватель заранее устанавливает способ контроля и оценки каждого из перечисленных в этом перечне учебных действий. Можно, например, использовать текущие целевые контрольные работы. Они отличаются от обычно используемых четкой целевой направленностью. Например, если преподаватель хочет проверить, усвоили ли студенты действие «Приведение квадратного уравнения к нормальному виду», то он включает в контрольную работу 5-6 задач одного и того же типа: «Привести данные уравнения к нормальному виду». Никакие другие задачи в эту тестирование не включаются. Тогда оценка за такую работу дает четкое и ясное представление об уровне усвоения студентом данного действия.

Вообще проведение так называемых смешанных контрольных работ, в которые включаются задачи разного типа и характера, вряд ли вообще целесообразно использовать в текущей работе, ибо оценка за такую работу является интегральной, и она не дает ясной информации об усвоении действий.

Для контроля и оценки усвоения отдельных теоретических пунктов тематического учета можно использовать и устный опрос, проводимый с помощью программированных средств контроля, взаимопроверку по бригадам и другие формы.

По мере изучения темы лист тематического учета заполняется каким-либо способом. Можно, конечно, использовать балльные отметки, но, пожалуй,

предпочтительней использовать цветовую шкалу; пустые клетки означают неосвоенные действия.

Лист тематического учета может висеть в кабинете математики. Его ведение поручается специально выбранным студентам, или же каждый студент сам заполняет соответствующую строку.

Преимущество тематического учета перед обычным состоит в том, что он четко показывает студентом, кто имеет какие пробелы и задолженности в изучении учебной программы. Студенты имеют возможности эти пробелы ликвидировать или в урочное время, или на консультациях. Преподавателю при таком учете легко подвести итоги учебной семестры (полугодия, года), указав, как каждый из студентов выполнил учебное программу. Отпадает необходимость в «накоплении оценок», в выставлении отметки за любой ответ. Студенты могут спокойно работать, у них имеется ясная программа предстоящей деятельности, они знают свои успехи и недоработки, сами планируют свою работу.

Тематический учет учебной работы целесообразно организовывать в условиях групповой работы студентов или при использовании лично- ролевого принципа организации учебной деятельности. Тогда основная работа по контролю и оценке будет выполняться самими студентами.

Конечно, возможно, что преподавателя изобретут и какой-либо другой способ контроля, оценки и учета учебной деятельности студентов, важно лишь, чтобы этот способ дал возможность избавиться от болезненных явлений, связанных с этой стороной учебного процесса, в первую очередь с процентоманией, с широким распространением мотива оценки в побуждения студентов к учебной работе и др. Тематический учет способствует избавлению от этих недугов, способствует формированию у студентов чувства личной ответственности.

Наконец, тематический учет учебной деятельности студентов позволяет избавиться от балльной системы оценки успеваемости, являющейся пережитком прошлого вуза, построенной на принципе отбора и отсева.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ардамар Ж. Исследования психологии процесса изобретения в области математики. – М.: Сов. радио, 1970
2. Кудрявцев Л.Д. Как преподавать математику. – Наука и жизнь, 1979, №3
3. Кудрявцев Л.Д. Мысли о современной математике и ее изучении. М, 1977

РАВАНДИ ФАЪОЛИЯТИ ДОНИШҚЎЁН ДАР ОМУЪЗИШИ ФАННИ МАТЕМАТИКА

**ТАҒАЙНАЗАРОВ С, КАМБАРОВ
У. ОЧИЛДИЕВА Л.**

Дар мақолаи мазкур муаллифон масъалаи назорат ва арзёбии фаъолияти омӯзиши хонандагон дар ҷараёни таълими фанни математикаро баррасӣ намудаанд

Калидвожаҳо: берунӣ, фаъолият, мутобиқат, расмият, муқарар кардан, назорат.

DETERMINATION ESTIMATION SCHOLASTIC ACTIVITIES OF STUDENTS AT STUDY MATHEMATICS.

**TAGHAINAZAROV S. KAMBAROV U.
OCHILOV L.**

In the article the authors consider the question of control and estimation scholastic activities of students at learning mathematics.

Key words: Bearings, exterior, proceeding, chaotic, match, similar, draw, establish, advisable, miscellaneous, control.

**ТАНОСУБ МИЁНИ ФАЛСАФАИ ЮНОНИҲО ВА
АҚИДАҲОИ НОСИРИ ХУСРАВ**

САИДИБРОИМОВ ШОМУҚИМ,

*унвонҷӯи Донишқадаи давлатии забонҳои
Тоҷикистон бо номи Сотим Улугзода*

Дунёи муосир муҳимтарин ва мубрамтарин масъалаҳоро таҳти омӯзиш қарор дода истодааст, зеро дар бархе аз ақидаҳо нозуқиҳое ба чашм мерасанд, ки дар бобати мутафаккирони гузаштаву ниёғони мо дар таърихи фалсафа ёдрас мешаванд. Яке аз ин масъалаҳо, ки мутафаккирони форсу тоҷик бо он сарқубӣ намуданд, ин созиш додани фалсафаи юнониҳо бо фалсафаи Шарқи исломӣ мебошад, ки аслан дар асрҳои миёна ба назар мерасад. Инчунин, бархе аз масъалаҳо, байни афкори мутафаккирони Юнони қадим ва донишмандони исломии Шарқ тафовут ба миён оварданд. Новобаста аз ин, бузургони Шарқ барои ҳамоҳанг намудан ва созиш додани фалсафаи юнониён бо фалсафаи Шарқи исломӣ талошҳои бештар намуданд.

Носири Хусрав Кубодиёнӣ аз зумраи донишмандони барҷаста, мутафаккир, файласуф ва шоири ширинкаломи тоҷик мебошад, ки ӯ тамоми умр баҳри пойдори адолат, наҷот додани фарҳанги форсу тоҷик аз таҳҷуми аҷнабиён, рушди забони форсӣ-тоҷикӣ ва эътиқодоту расму оинҳои ақвоми эронитабор ҷонбозиҳо кардааст. Носири Хусрав байни фалсафаи ахлоқии ислом, файласуфони Юнони қадим ва навафлотуниён дар муҳимтарин масъалаҳои фалсафӣ аз қабилӣ ақл, илм, адолат, инсондӯстӣ як робитаи ҷудонашавандаро дида, мутмаин буд, ки танҳо таълимоти ахлоқӣқодир аст байни тамоми адён, мазоҳиб ва аҳли фалсафа ҳамоҳангиरो ба вучуд биёрад.

Ирфону ҳикматгарои Ҳаким Носири Хусравро, олим, файласуф ва исломшиноси машҳури фронтсавӣ, Анри Корбен (1903-1978) чунин қайд кардааст: “Носири Хусрав барҷастатарин файласуфи исмоилияи Эронӣ буда, шариат, ҳақиқат, зоҳир ва ботинро масоили муҳим андар таъвилӣ Куръон медонист. Носири Хусрав ҳамеша ба ақидаҳои Арасту чун олими мантиқ буд, назари некбинона дошт. Масалан, дар бобати сухан гуфтан ва ҷаҳор қисмат будани он, аз ақидаи Арасту ёдрас мекунад: “Қавл бо бисёрии он ба ҷаҳор қисмат аст: яке амр, чунон ки касе мар касеро гӯяд: “Чуни кун” ва “чунон гӯӣ” ва ҷуз он. Ва дигар истиҳбор аст ба ғайри (яъне) хабар пурсидан, чунон ки касеро гӯем: “Чӣ гуна будӣ?” ва “куҷо рафтӣ?” ва ҷуз он. Ва сеи дигар суол, яъне хостани чизе, чунон ки касеро гӯӣ: “Маро таом деҳ” ё “шароб деҳ” ва ҷуз он. Ва ҷаҳорум хабар аст, ки гӯем: “Чуни буд” ва ё “чуни” аст ва ҷуз он” [4, 76].

Дар ин ибора, Носири Хусрав мутмаин аст, ки ақидаи Арасту як мисоли мантиқӣ буда, барои дуруст фаҳмондан, рост гуфтани тарзи сухан тавсия медиҳад. Бар хилофи ин, Ҳаким баъзе ақидаҳои мутафаккирони Юнони қадимро нодуруст ҳисоб мекард, ба мисли парастии бисёрхудой ва динҳои табииро зеро танқид мегузошт, зеро Носири Хусрав дар бораи яғонагии Худо ва офариниш оламу тану ҷон чуни баён кардааст:

*Ба номи он, ки дорои ҷаҳон аст,
Худованди тану ақлу равон аст.
Хирад з-идроқи ӯҳайрон бимонда,
Дилу ҷон дар раҳаши бечон бимонда.
Ба ҳар нафсе, ки гӯям з-он фузун аст,
Зи ҳар шарҳе, ки ман донам бурун аст [6, 6]*

Дар ин мисраҳо, Ҳаким ҳаст шудани олам ва тамоми ҳастиро аз ҷониби Худованд буда, медонад ва талқин медиҳад, ки ба ҷуз шинохти ӯ чора нест ва бозгашти мо низ ба сӯи ӯст.

Ногуфта намонад, мутафаккирони намоён ба мисли Ибни Сино ва Форобӣ низ дар ин масъала саркӯбӣ намуданд, вале аз нигоҳи муҳаққикон ва донишмандони муосир, ақидаи Носири Хусрав, амиқ ва равшантар ба назар мерасад, зеро трилогияи Носири Хусрав дар доираи мақулотӣ нестӣ, ҳастӣ ва Худо чараён гирифта, мафҳуми масоилро равшан ва аниқ баён мекунад. Яъне, мутафаккир кушиш менамуд, ки ҳамоҳангӣ байни таълимоти исмоилия ва андешаҳои Юнониён, хусусан афлотуниён ва наварастуиёнро дар сатҳи баланд барпо созад. Аммо дар баъзе мавридҳо, Ҳаким бо фикрҳои файласуфони Юнон муҳолифат низ дошт. Масалан, дар ақидаи Афлотун маърифати ҳисс эътибор намешуд, ба ақидаи ӯ эҳсос ва идрок инсонро фиреб медиҳад. Ҷаҳатто чунин ақида дошт, ки барои дарки ҳақиқат чашмҳову гушҳо мақҳам карда ба ақли инсон диққат дода шавад [2, 28].

Хулоса, Носири Хусрав аз рӯи таъвили китоби Худо, ҳадиси Расул ва панду андарзи аъиммони пок, ақида ва андешаи Афлотунро инкор мекунад.

Яке аз ҷанбаҳои ҳаёт, ин одобу ахлоқ ва худидоракуни дар табиат мебошад, зеро табиат худ фитрати инсон аст. Ба андешаи Арасту, бештар шакл ва ашё нақши мукамалдоранд ва набояд миёни онҳо тафриқа бошад, вале Носири Хусрав фаҳмиши ҳаёти рӯзмарраи инсонро дар табиат ба меҳнати моддӣ ва маънавӣ вобаста мекунад. Меҳнатро мушарраҳ гуфта, ба ду навъи онро ҷудо мекунад; аввал меҳнати табиӣ инсон ҳангоми кор ва ҳаракатҳои ҷисмонӣ ва дигар меҳнате, ки барои илму дониш харҷ мешавад, яъне рӯҳониву маънавӣ, тавсия мекунад. Ҳаким дар масъалаи меҳнати ҷисмонӣ ва инчунин дарёфти ризку рӯзӣ аз меҳнати хеш дар “Саодатнома” чунин қасидаро пешкаш намудааст:

*Беҳ аз санъат ба гетӣ муқбиле нест,
Зи касби даст беҳтар ҳосиле нест.
Ба рӯз-андар паи сомони хеш аст,
Чу шаб дар хона шуд, султони хеш аст.
Хурад бешу кам он моя, ки хоҳад,
Ба рӯз афзояд, он-ч аз вай бикоҳад [5, 564].*

Ё дар ҷои дигар Н. Хусрав ишора ба қобилияти инсон, ки тавассути ақлу дониш, меҳнати маънавиро ҳосил мекунад, чунин баён кардааст:

*Бани одам гурӯҳи бас латифанд,
Ҳақиқат бас шарифу ҳам касифанд.
Тан аз хоканд, ҷон аз олами пок,
Шараф доранд бар ҳосони афлок.
Ҳам аз ақланду ҳам аз нафси аҷром,
Зи чору се, ки аввал бурдамаи ном.
Ҳама дар зоти инсонанд ҳосил,
Гилаш зулмонию нурониаш дил [5 ; 537].*

Дар ин қасоид мутафаккир ду тарзи меҳнат, яке бо роҳи ғизоӣ ҷисмонӣ ва дигаре бо роҳи ғизоӣ рӯҳонӣ аз тариқи илму дониш, одобу ахлоқ ва майли инсон ба камолот буда, ҷамбааст мекунад.

Хулоса, Ҳаким Носири Хусрав, ҳамчун олим, мутафаккир ва файласуфи шӯҳратманд, то замони мо низ, эътибори баланд дорад. Бо боварии комил аз назари мо, пайравони Носири Хусрав барои боз ҳам васеъ кардани афкори мутафаккир, имкониятҳои бештарро ба даст хоҳанд намуд.

АДАБИЁТ:

1. Карамхудоев.Ш. Фалсафа. Душанбе. “ЭР-граф”-2013. 119с, 28с
2. Корбен.А. “История исламской философии”. Пер. С.фр. А.
3. Кузницова. -М.: Академический Проект; ООО “Садр”. -2013.-367с. с-24.
4. Н. Хусрав ” Ҷомеъ-ул-ҳикматайн”-и Н.Хусрав.-Душанбе. “ЭР-граф”. -2011.-312с. с-76.
5. Н. Хусрав “Куллиёт” Душанбе “Ирфон”- 1991, 626с, 537с, 564с.
6. Н. Хусрав. “Рушнонома” Душанбе “Меъроҷ-граф”-2015, 68с, 6с

СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ГРЕЦКОЙ ФИЛОСОФИЕ И МНЕНИЯ НАСИРА ХУСРАВА

САИДИБРОИМОВ ШОМУКИМ

Насира Хусрава посредством своих знаний, таланта, остроумие, искренности и преданности, трудолюбию и постоянному старанию, изучал всестороннее все находки и ценности Таджик-персидской цивилизация и культуры других народов ближнего востока. Он развивал ценности и учения Таджик- персидской цивилизация, его идей являются актуальный также в современном периоде.

Ключевые слова: Остроумие, преданность и старательность, стремления и умеренность, внешнее и внутренние, интерпретация.

THE RELATION BETWEEN GREEK PHILOSOPHY AND OPINIONS NASIR KHUSRAW

SAIDIBROIMOV SHOMUKIM

Nosiri Khusraw with his wild knowledge convered the talent, beliefs Kathy, sincere and faithful, efforts stability and trying always found the culture of previous era of Persian-tajik and other people of Middle East which recommend and improve them and at the same time to valuable heritage with his important idea continued favorable conditions and compatible.

Key words: beliefs Kathy, sincere, efforts stability, trying, recommend, appearance and inward.

**ПРИНЦИПЫ СОСТАВЛЕНИЯ И МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ТРЕНИРОВОЧНЫХ УПРАЖНЕНИЙ СО ЗВУКОВЫМ КЛЮЧОМ.**

*АТОЕВА Б.Н. – ст. преподаватель кафедра
языков ТТУ имени академика М. С. Осими.
САЛИМОВ Ф.Н. – ст. преподаватель кафедра
языков ТТУ имени академика М. С. Осими.*

О качествах, которым должны обладать тренировочные упражнения, писали многие методисты, такие как Э. Стэк, Э.П. Шубин, Э.Ю. Сосенко, В.А. Гандельман и др. Упражнения для формирования речевых навыков, способных к переносу, должны: 1) быть ситуативными; 2) иметь коммуникативную задачу говорящего; 3) обеспечивать единство содержания и формы при преимущественной направленности сознания обучающихся на содержание и цель высказывания; 4) обеспечивать относительную безошибочность их выполнения; 5) быть экономичными во времени; 6) имитировать в каждом из своих элементов процесс коммуникации.

Навыки должны формироваться в условиях, подобных речевым. Отсюда следует вывод, что упражнения для формирования навыков должны создавать именно такие условия. Можно ли упражнения для навыков полностью уподобить речевым упражнениям? К сожалению, нельзя. Дело в том, что при формировании навыка автоматизируется частное действие. Оно не должно «затеряться» среди других, как это имеет место в речевых упражнениях; его надо вычленив специально организовав упражнения, причем так, чтобы в главных параметрах сохранить речевые качества упражнений.

Это должны быть упражнения обеспечивающие перенос сформированного в них навыка за счет того, что в них имеются какие – то общие, принципиально важные параметры, обеспечивающие осознание адекватности условий формирования навыка и условий его функционирования. Чтобы это оказалось возможным, упражнения должны основываться на определенных принципах.

Принципы построения условно – речевых упражнений, - эти принципы следует искать в процессе коммуникации. Реплики собеседников обычно вызываются к жизни определенными стимулами. Речь всегда отличается богатой палитрой стимулов: возражения, просьба, уточнение мысли, подтверждение ее, выражение догадки, уверенности, сомнения, удивления и т.д. Все это побуждает человека так или иначе отнестись к высказыванию собеседника и принять участие в разговоре.

Первым принципом построения условно – речевых упражнений является принцип использования коммуникативной речевой задачи говорящего. Он обеспечивает усвоение функциональной стороны структуры речевой единицы, но не обеспечит усвоение формы.

Для автоматизации необходимо многократное использование формы в ряде последовательных, не разорванных во времени, разных по содержанию, но однотипных по речевой задаче ситуаций (микродиалогов).

Этому и служит второй принцип построения условно – речевых упражнений – принцип аналогии в образовании и усвоении грамматических форм. Он означает, что учащийся, выполняя какую то речевую задачу, следует определенному образцу, обычно представленному в реплике преподавателя, либо на доске (иногда в виде схемы). Подавая свои реплики, студент конструирует их по аналогии с образцом, который постепенно, как говорят психологи, интериоризируется, т.е. становится внутренним достоянием человека. Так появляется так называемое чувство формы, на основе чего человек мгновенно и точно образует любую аналогичную форму.

Следовательно, данный принцип построения условно – речевых упражнений обеспечивает усвоение грамматической формы, т.е. оформление речевой единицы. Первый же принцип – принцип использования речевой задачи говорящего – призван обеспечить функциональную сторону речи, т. е. вызов модели.

Но форма и функция усваиваются в условно–речевых упражнениях не раздельно, не последовательно (сначала форма, затем ее использование в речи). Здесь на первом плане у учащегося речевая задача; выполняя ее, он образует по аналогии с образцом нужную для выражения речевой задачи форму, что протекает как бы на втором плане сознания. Такой процесс характеризуется так, что форма усваивается не в отрыве от ее функции, а наоборот, в тесной связи с функцией за счет последней.

Поэтому правомерно считать, что следует ввести третий принцип построения условно–речевых упражнений–принцип параллельного усвоения грамматической формы и ее функции в речи. Эти принципы позволяют построить упражнения, отвечающие всем необходимым требованиям, т. е. такие упражнения в которых создавались бы оптимальные деловые формирования грамматических навыков.[5,с. 25]

На основе указанных принципов можно построить множество видов условно – речевых упражнений. Их можно классифицировать по трем критериям: по составу, по установкам, по способу выполнения. Классификация условно – речевых упражнений по составу это обозначает количество реплик, входящих в один элемент упражнения, т.е. в один микродиалог, которых в каждом упражнении обычно бывает от шести до десяти. С этой точки зрения можно различать двучленные, трехчленные, развернутые и комплексные упражнения.

Классификация условно – речевых упражнений по установкам. По этому критерию упражнения делятся на четыре вида. Установкой в условно – речевом упражнении обычно является задача – выразить то или иное чувство – стимул. Последнее всегда заключено во второй фразе микродиалога а реплике обучающегося. Эта реплика может быть либо вопросом, либо констатацией чего-то, либо отрицанием, либо побуждением к действию. Поэтому и условно – речевые упражнения по их установкам следует разделить на вопросные, констатирующие, отрицающие и побудительные.[2,с.100]

Каждый из этих видов упражнений создаются определенными стимулами:

1) удивлением, сомнением, вызванными: каким–либо фактором принадлежностью предмета; качеством предмета; местонахождением предмета.

2. Констатирующие условно – речевые упражнения

Констатирующие реплики вызываются следующими стимулами:

Подтверждением: а) качество объекта высказывания; б) обычности совершения действия; в)необходимости совершения действия; г)того, что вы можете (хотите, имеете право, должны, могли, хотели, будете и т.д.) делать то же:

Согласием: а)выполнить просьбу (приказ, рекомендацию: б) с оценкой качества объекта высказывания:

Суждением: а) о качестве объекта высказывания; б) об отношении говорящего к объекту высказывания:

Следствием;

Ссылкой: а) на невозможность сделать что – то; на то, что вы решили делать что-то другое;

Обещанием;

Поправкой;

Отрицающие условно речевые упражнения.

Реплики, создающие только этот вид упражнений, вызываются:

Отказом сделать что-нибудь;

Отрицанием: а) принадлежности объекта определенному лицу; б) что-либо сделанного; в)определенного факта;

Возражением: а) в связи с невозможностью совершения действия; б) по поводу высказанного суждения:

4. Побудительные условно- речевые упражнения.

Побудительные реплики вызываются в основном четырьмя стимулами, близко примыкающими друг к другу:

Просьбой: а) сделать то, что собеседник отказывается делать, б) не делать того, что собеседник собирается делать:

Приглашением

Предложением

Приказом:

5. Классификация условно - речевых упражнений по способу их выполнения

В этой классификации – четыре вида упражнений, репродуктивного характера: имитативные, подстановочные, трансформационные и собственно репродуктивные. Под способом выполнения понимается то действие, которое должен произвести с речевым материалом говорящий, чтобы выполнить свою речевую задачу. Имитативные условно речевые упражнения.

В них учащийся для выражения определенного стимула использует воспринятые языковые формы, не изменяя их.

2. Подстановочные условно – речевые упражнения характеризуются тем, что в них происходит подстановка лексических единиц в структуру какой – либо грамматической формы.

3. Трансформационные условно – речевые упражнения. Они предполагают трансформацию воспринятой реплики в нужном для усвоения какой-то формы направлении.

4. Репродуктивные условно- речевые упражнения. Здесь уже говорящий полностью самостоятельно воспроизводит лексическую единицу в нужной форме, или фразу.

Все четыре вида условно- речевых упражнений даны в такой последовательности не случайно. Они представляют собой комплекс через который так или иначе должна «пройти» каждая автоматизируемая языковая форма. Конечно, структура комплекса зависит от многих факторов: этап обучения, возрастные особенности, характер структуры, соотносённость ее с родным языком и т.п. Но в принципе именно такая последовательность упражнений представляется целесообразной: комплекс начинается с имитативных действий, которые совершенствуют восприятие и главное, ведут к приобретению чувства формы; это последнее развивается дальше на основе подстановочных действий, где студент выделяет форму знака и наполняет ее другим содержанием, в результате чего образец начинает осознаваться не как нечто застывшее, форма абстрагируется, становится обобщенной: при выполнении трансформационных действий говорящий опирается уже не на образец, а на «наметившийся» стереотип и приобретенное чувство формы, хотя подобная не аналогичная формы в воспринимаемой реплике есть.

II. Общая характеристика и принципы классификации упражнений, проводимых с использованием ТСО.

В практике преподавания иностранных языков в настоящее время используется большое количество (свыше 100) упражнений, основанных на применении различных технических средств.

Обобщение и классификация видов упражнений должны дать более четкое представление о всей совокупности имеющихся упражнений и методической направленности каждого из них.

Среди упражнений Т.С. – упражнения для отработки фонетических, грамматических и лексических явлений, для развития общих речевых навыков и навыков перевода; они предназначаются для развития рецептивного, репродуктивного и продуктивного владения устной и письменной формами речи; часть упражнений носит ярко выраженный тренировочный характер и предназначена для отработки и автоматизации того или иного навыка, в то время как другие могут быть отнесены к группе так называемых «творческих» упражнений; одни виды упражнений служат для развития монологической речи, другие – для отработки навыков диалогической речи; естественно, что упражнения имеют самую различную степень трудности и требуют в одних случаях специальной предварительной подготовки к их выполнению, в других же – могут быть выполнены без подготовки, только на основе полученных ранее знаний и навыков; одни из них выполняются во время аудиторных занятий, другие – даются студентам в виде домашнего задания, третьи – выполняются в лабораторные работы, а четвертые наиболее подходят для внеаудиторной культурно- массовой работы со студентами на изучаемом языке; различаются упражнения и по тому, с помощью какого вида Т.С. они могут быть выполнены. [6, с. 32]

Такое разнообразие признаков, безусловно, усложняет классификацию упражнений. В то же время задача каждой классификации прежде всего в том и состоит, чтобы дать четкую и обозримую схему, построенную на основных признаках классифицируемых явлений.

Вполне очевидно, что классификация упражнений по языку, проводимых с использованием Т.С. должна осуществляться на основе тех же принципов, что и классификация обычных упражнений по языку. Ведь основные признаки и задачи упражнений по языку должны быть в принципе общими, вне зависимости от того, с помощью каких средств они осуществляются. Предлагаемая схема классификации упражнений учитывает лишь те признаки, которые определяют их основную методическую направленность и общие процессы, протекающие при изучении иностранного языка.

В самых общих чертах суть этих процессов заключается в «движении от усвоения фактов языка, через приобретение первичных умений к выработке навыков и овладению речевыми умениями». В соответствии с этой схемой все совокупность упражнений делится на аспектные речевые упражнения. Наряду с этими двумя группами упражнений, может быть выделена и группа упражнений по переводу, если перевод является самостоятельной целью обучения, что предполагает развитие специальных профессиональных навыков. Речевые упражнения и упражнения по переводу должны базироваться на умениях и навыках вырабатываемых с помощью совокупности аспектных упражнений.

Аспектные упражнения подразделяются на упражнения, предназначенные для работы над произношением, грамматикой и лексикой изучаемого языка. Деление упражнений на эти три группы объясняется так, что работа над фонетическим, грамматическим и лексическим аспектом языка имеет свою специфику, которая сохраняется даже при так называемом комплексном преподавании языка и требует, безусловно и специфических видов упражнений. Ведь совершенно ясно, что для отработки определённых фонетических явлений. Например произношении звуков, звукосочетаний, ударения в слове и т.п., требуются совершенно другие виды упражнений, чем для отработки правил порядка слов, употребления временных форм глагола или норм употребления модальных глаголов.[3,с.46]

Аспектные (языковые) упражнения.

Фонетика.

1. Собственно фонетические аспектные упражнения

1. Рецептивные

1) Аналитическое слушание элементов различного рода фонетических материалов, наговоренных на пленку, с самопроверкой по письменному ключу.

2) Слуховой анализ воспроизводимых в звукозаписи звуков, звукосочетаний, слов и т.п. и письменная их группировка по заданным фонетическим признакам.

3) Фонетический транскрипционный диктант по магнитофонной записи на отдельные звуки, звукосочетания, слова, предложения.

4) Фонетический диктант по магнитофонной записи на анализ и разметку интонации различных типов предложений.

5) Обсуждение письменных работ по фонетике с применением эпидиаскопа: письменная работа проецируется с помощью эпидиаскопа на экран, что позволяет привлечь анализу и обсуждению ошибок всех учащихся группы.

2. Репродуктивные

1) Последовательное чтение воспроизводимых в звукозаписи элементов фонетических упражнений на произнесение звуков, звукосочетаний, слов, на интонацию отдельных видов синтагм, на интонацию различных типов предложений.

2) Последовательное повторение в паузы.

II. Фонетические предречевые упражнения

1. Рецептивные

1) Аналитическое слушание звукозаписи связного текста с самопроверкой по транскрипционному и интонационному ключу.

2) Комплексный текстовой фонетический диктант для транскрипции и разметки интонации.

3) Слуховой анализ, транскрипции и разметка интонации по звукозаписи текстов, подготавливаемых к чтению или заучиванию наизусть в соответствии с образцом, наговоренным на плёнку.

4) Слуховой анализ воспроизводимого звукозаписи текста и письменная группировка отдельных его элементов по заданным фонетическим признакам.

5) Слуховой анализ звукозаписи одного и того же отрывка в исполнении двух – трех чтецов с целью выяснения индивидуальных особенностей произношения, различий в интонационной трактовке и т.п.

6) Слуховой фонетический анализ речи на различных диалектах, в различных стилях произношения и т.п. с целью выявления их фонетических особенностей.

7) Слуховой фонетический анализ звукозаписи связного текста с целью выявления и определения сознательно допущенных диктором наиболее типичных ошибок в произношении звуков, звукосочетаний, слов и в интонации предложений.

2. Репродуктивные

1) Последовательное чтение воспроизводимых в звукозаписи связных текстов, расчленённых интервалами (басни, сказки, отрывки прозы, стихотворения и т.п.).

2) Последовательное повторение в паузы воспроизводимых в звукозаписи связных текстов, расчленённых интервалами.

3) Синхронное (с фонограммой) чтение связного текста, не расчленённого паузами на отдельные элементы.

4) Подготовка чтения текста по образцовой звукозаписи.

5) Подготовка чтения наизусть по образцовой звукозаписи и печатному тексту.

6) Синхронное (с фонограммой) повторение связного текста по звукозаписи, не расчленённой паузами на отдельные элементы.

7) Подготовка чтения наизусть пословиц, поговорок, кратких сказок, басен, стихотворений и т.п. только по образцовой звукозаписи

8) Подготовка по звукозаписи чтения и заучивания наизусть диалогов. Бесед, интервью и т.п. в диалогической форме.

9) Озвучивание диафильма или некоего кинофильма по заранее написанному дикторскому или игровому тексту. Озвучивание может проводиться или по ходу демонстрации или предварительно с записью на плёнку в соответствии с хронометражем кадров. Текст может читаться или должен быть предварительно заучен наизусть.

Продуктивные

1) Подготовка фонетически отработанного изложения общего содержания текста, воспроизводимого в звукозаписи

2) Подготовка максимально точного пересказа воспринятой со слуха звукозаписи с максимально полным соблюдением всего фонетического строя образцовой речи.

3) Изложение в монологической форме прослушанного с пленки диалога.

4) Составление и заучивание в лицах диалога по прослушанному тексту в монологической форме.

5) Изложение в прозе прослушанного с пленки стихотворения.

Грамматика

1. Собственно грамматические аспектные упражнения

1. Рецептивные

1) Оpoznание на слух заданных грамматических явлений

2) Слуховой грамматический анализ форм слов, словосочетаний или предложений, воспроизводимых в звукозаписи, и ответы на наговоренные на пленку вопросы по результатам анализа.

2. Репродуктивные

1) Тренировочные упражнения на многократное повторения вслед за звукозаписью стереотипных словосочетаний и предложений на проходные грамматические явления.

2) Тренировочные упражнения на образование словосочетаний и предложений по образцу на основе данных в звукозаписи элементов для построения стереотипных конструкций.

3) Устные слуховые упражнения на грамматическую трансформацию слов, словосочетаний и предложений.

4) Устный перевод воспринимаемых со звукозаписи словосочетаний и предложений на пройденные грамматические явления (с родного языка на изучаемый). [2, с.85]

II. Грамматические предречевые упражнения

1. Рецептивные

1) Слуховой грамматический анализ текста, воспроизводимого в звукозаписи и ответы на наговоренные на пленку вопросы по результатам анализа.

2) Слуховой грамматический анализ текста, воспроизводимого в звукозаписи с целью выявления на слух заданных грамматических явлений, установления их функций и форм, а также их классификации. Результаты анализа оформляются письменно.

3) Слуховой грамматический анализ звукозаписи связного текста с целью выявления и определения сознательно допущенных диктором наиболее типичных грамматических ошибок.

2. Репродуктивные

1) Пунктуационные диктанты по звукозаписи.

2) Текстовые одноязычные диктанты по звукозаписи на грамматическую трансформацию.

3) Грамматическая трансформация предложений воспроизводимого в звукозаписи связного текста.

3. Продуктивные

1) Составление предложений из слов, воспроизводимых в звукозаписи

2) Устный последовательный перевод предложений связного текста на пройденные грамматические явления (с изучаемым на родной и с родного на изучаемый).

3) Переводные грамматические диктанты по звукозаписи.

4) Пересказ предварительно прослушанного в звукозаписи текста с его грамматической трансформацией.

Лексика.

1. Собственно лексические аспектные упражнения

1. Рецептивные

1) Прослушивание воспроизводимых в звукозаписи слов и их письменная группировка по темам.

2) Прослушивание воспроизводимых в звукозаписи рядов слов с выявлением и группировкой слов по заданным лексическим признакам (синонимы, антонимы, омонимы, слова с одинаковой стилистической окраской, структура и форма слов).

2. Репродуктивные

1) Повторение пройденного словаря по магнитофонной записи: устный перевод слов с родного языка на изучаемый.

2) Называние предметов, действий, явлений, демонстрируемых на экране.

3) Ответы на вопросы преподавателя к демонстрируемым на экране предметам, действиям или явлениям.

4) Орфографические и переводные словарные диктанты по звукозаписи.

5) Устные слуховые упражнения на вставку пропущенных в звукозаписи слов, так называемые упражнения на догадку по контексту.

6) Устные слуховые упражнения на лексическую трансформацию: повторение предложений с заметкой слов синонимами, антонимами, подходящими по смыслу словами.

7) Лексические предречевые упражнения

Рецептивные

1) Выявление заданных лексических групп по звукозаписи связного текста и составление на основе звукозаписи тематического списка слов или группировка слов по темам.

2) Слуховой анализ звукозаписи текста с выявлением и группировкой слов по заданным лексическим признакам.

3) Слуховой анализ воспроизводимого в звукозаписи текста с разбором характерных особенностей употребляемой в нем лексики (по морфологическим, синтаксическим и стилистическим признакам и т.п.).

4) Слуховые упражнения на выявление и определение сознательно допущенных в звукозаписи наиболее типичных лексических ошибок.

2. Репродуктивные

1) Подготовка по звукозаписи чтение или пересказа текстов, проходимых на занятиях.

2) Пересказ многократно прослушанного с пленки текста с максимальным сохранением всех лексических, грамматических и фонетических особенностей оригинала

3) Написание изложений по многократно прослушанному в звукозаписи тексту.

3. Продуктивные

1) Составление «ситуаций из слов, воспроизводимых в звукозаписи.

2) Составление плана или вопросов к прослушанному с пленки (не более 2-3 раз) тексту. Упражнение выполняется письменно.

3) Реферативный, сжатый пересказ или краткое письменное изложение содержания прослушанного (2-3 раза) с пленки текста или просмотренного кинофильма или диафильма на изучаемом языке.

4) Максимально полный пересказ или письменное изложение содержания прослушанного (2-3 раза) с пленки текста или озвученного на иностранном языке кинофильма или диафильма.

Речевые упражнения

1. Рецептивные

1) Синтетическое слушание литературных произведений, постановок, радиоинсценировок, докладов, бесед, обзоров, радиосообщений, музыкальных записей на изучаемом языке и т.п.

2) Просмотр кинофильмов и диафильмов на изучаемом языке с определенной целевой установкой.

3) Фиксация определенного слоя лексики, используемой в прослушанной фонограмме или просмотренном кинофильме.

4) Прослушивание различного рода звукозаписей и просмотр кино и диафильмов на изучаемом языке и составление на родном языке плана, аннотации, изложения, рецензии и т.п.

5) Запись полного текста воспринятой со слуха фонограммы выступления, беседы и т.п., а также дикторского или игрового текста кинофильма.

6) Письменный перевод на родной язык полного текста воспринимаемой со слуха фонограммы.

2. Продуктивные

1) Составление плана, аннотации, изложения рецензии по прослушанному с пленки тексту или по просмотренному кино или диафильму. В этом упражнении могут использоваться материалы не только на изучаемом, но и на родном языке учащихся.

Работа выполняется во всех случаях на изучаемом языке.

2) Подготовка письменного изложения (в виде аннотации, рецензии, сочинения и т.п.) по нескольким звукозаписям на общую тему.

3) Составление на изучаемом языке монтажного листа, титров, дикторского или игрового текста к не титрованному или немому кино – или диафильму или к фильмам, сопровождаемым на родном для учащихся языке.

4) Ответы на наговоренные на пленку вопросы по пройденным темам.

5) Прослушивание наговоренного на пленку связного текста и ответы на вопросы к этому тексту.

Упражнения выполняются при первом прослушивании учебной записи.

6) Подготовка устных сообщений, докладов на основе нескольких звукозаписей на общую тему.

7) Беседа на основе предварительного просмотренного диа – или кинофильма

8) Диалог между преподавателем и студентом или между двумя студентами по ходу демонстрации немых кино – или диафильмов.

Предварительно кинофильм или озвученный диафильм может быть просмотрен 1-2 раза со звуковым сопровождением. На предварительной стадии это упражнение, как и последующее, может проводиться без предварительной подготовки к нему.

9) Озвучивание немых кинофильмов или диафильмов по ходу их демонстрации. [4, с. 23]

Упражнения по переводу

В связи с тем, что упражнения по переводу с родного языка на иностранный и с иностранного на родной по своему характеру друг от друга не отличаются, упражнения рассматриваются без их дифференциации по этому признаку.

Вполне естественно, что Т.С. могут найти широкое применение, в первую очередь, для проведения упражнений по устному переводу. Занятия по письменному переводу проводятся обычно без применения Т.С.

Устный перевод

1. Последовательный перевод

1) Последовательный перевод по предложениям, по смысловым абзацам, по времени (1-3 мин) воспроизводимого в звукозаписи текста с опорой на предварительно подготовленный письменный текст перевода.

2) Последовательный перевод с опорой на письменный текст оригинала.

3) Последовательный перевод с опорой только на воспринимаемый со слуха текст оригинала.

4) Двусторонний перевод записи беседы двух лиц, говорящих на разных языках.

2. Синхронный перевод

1) Синхронный «перевод» воспроизводимого в звукозаписи текста с опорой на предварительно подготовленный письменный текст перевода.

2) Синхронный перевод с опорой на письменный непереведенный текст речи.

3) Синхронный перевод речи, воспринимаемой только со слуха

4) Синхронный перевод дикторского текста звукового кинофильма или озвученного диафильма

5) Синхронный перевод несколькими студентами текста игрового кинофильма – так называемое дублирование кинофильма на другой язык.

6) Синхронный перевод с ведущим переводчиком, который заключается в том, что ведущий переводчик синхронно переводит первичный текст на второй язык, а остальные со второго на другие языки.

III. Наличие или отсутствие элементов подтверждения определяет программированную и не программированную форму упражнений. Эти элементы осуществляют в программе функцию регулирования. Для фоно упражнений пригоден по опыту, линейная программа. Так как каждый учебный шаг имеет лишь один правильный ответ, число возможных ошибок должно выдерживаться на низком уровне.

Модель фоно программы.

3 структурных типа программ:

1. Наименьшая по величии – тренировочная пара (реакция – стимул)

2. Вторая по величине – тренировочный блок (6-12 пар)

3. Третья по величине – тренировочный комплекс (несколько блоков (серия) на 20 – 30 мин. звучания).

Тренировочная пара. (стимул – реакция)

3 этапа : 1-ый, аудитивная деятельность обучаемого (1 фаза)

оэ (опер. элем) инф. элем

Слушайте!

2-ой: (2 фазы) рецептивно - репродуктивная деятельность оэ- 3 (задание) – 2 пауза для повторения)

Повторите!

3-ий 3 или 4 такта рецептивно – репродуктивно или рецептивно – продуктивная деятельность

Тренировочный блок состоит из следующих друг за другом 6 – 12 пар. Блок вводится общим оператором / Повторяйте! Отвечайте на вопросы! / Блок занимает определенное место в комплексе.

Тренировочный комплекс: Последовательность блоков на 20 – 30 минут звучания.

Фоно упражнения включаются в следующие типы занятий:

1. Закрепление и активизация лексических знаний.

2. Закрепление и активизация грамматических знаний

3. Формирование навыков и умений аудирования и говорения (на этапе контекстуально – вариативной речи).

Типы фоно упражнений

Определяющим здесь является функция фоноупражнения в отношении развития владения языком.

- 1) имитативные упражнения
- 2) вариативное
- 3) условно коммуникативные

Имитативные служат для закрепления языковых знаний путем имитации образцов с магнитной ленты.

Вариативные – для закрепления языковых знаний. Языковой материал варьируется по компонентам. Внимание обучаемого направлено прежде всего на функцию (значение) и форму языкового явления.

Они служат для интеграции знаний в область навыка.

Условно коммуникативные служат для интеграции языковых знаний в навыки в рамках умений, определенных как цели обучения прежде всего в области аудирования и говорения.

В говорении фоно упражнения применимы лишь на переходной ступени от контекстуально – вариативной речи к речи со свободной комбинации элементов.

1) Формы имитативных упражнений

Упражнения в повторении слов, словосочетаний, предложений, отрывков текстов в моно – и диалогической форме.

Они являются составной частью комплексов для заучивания компонентов.

Упражнения в усвоении произношения и интонации после объяснения особенностей артикуляции упражнения 2-х тактные, так как учащийся не в состоянии услышать и исправить свою артикуляционную ошибку. Их лучше проводить с магнитофоном.

Формы вариативных упражнений

1. Подстановочные
2. Трансформационные
3. Расширительные

В основе деления – вид языкового изменения (вариации), осуществляемый учащимся.

Основа упражнений – работа с образцами, которые представляют собой языковое выражение модели и служат исходным пунктом и направляющей для аналогичного употребления определенного другого языкового материала, который он не содержит.

Подстановочные упражнения

Упражнения, в которых при сохранении исходной синтаксической структуры происходит замена одной или нескольких лексических единиц с другим значением (простая или сложная замена).

Трансформационные упражнения

Упражнения, в которых языковая единица изменяется в своей грамматической форме или в которых изменяется синтаксическая структура предложения.

Трансформационные упражнения с изменением или без изменения информационной стороны (содержания): [3, с.70.]

А) Без изменения

Обучаемый составляет предложения, отличающиеся от образца не содержанием, а формой высказывания.

Например: Baut man in Wismar auch Schiffe?

Ja, in Wismar werden auch Schiffe gebaut.

Сюда относятся также упражнения, в которых из двух предложений составляется одно: (упражнения на сокращение предложений или их слияние).

Например:

Hat Rustam seinen Freund getroffen, als er umstieg?

Ja, er hat ihn beim Umsteigen getroffen.

Трансформация с заменой части речи – субстантивация.

Создание при помощи предлога из двух предложений одного.

Например:

Karim ist noch hier. Er wartet bestimmt auf Sebo.

Ja, er ist noch hier, weil er auf Sebo wartet.

Salim besucht uns morgen, Freust du dich:

Ja, ich freue mich, daß er uns heute besucht.

Б) Трансформация с изменением.

Учащийся предпринимает изменения, в результате которых меняется содержание информации. Это изменение может быть обусловлено морфологически (изменения числа слов/времени).

Например:

Ich glaube, er hat nur ein Buch gekauft.

Nein, er hat mehrere Bücher gekauft.

Führt Herr Scharipow nach Dresden?

Nein, er ist schon gestern nach Dresden gefahren.

Изменение содержания происходит при изменении языкового окружения.

Вводится элемент /слово/, изменяющее содержание / отрицание, модальный глагол и т.д.)

Например: Spielen die Kinder im Garten?

Nein, sie spielen nicht im Garten.

Kommst du mit ins Kino?

Ja, ich möchte mit kommen.

Расширительные упражнения.

В этих упражнениях происходит расширение полных предложений за счет дополнительных членов предложения:

Например:

Ich habe gehört, Rustam geht zum Schwimmen.

Jeden Tag?

Ja, er geht zum Schwimmen jeden Tag.

IV. Разработка образцов тренировочных блоков.

1. Прослушайте и переведите слова.

Der Dreherarbeiten

Der Ingenieur leben

Der Arbeiter drücken

Die Arbeit farben

Die Spinnfaser der Spinnkopf

2. Прослушайте и повторите следующие слова, словосочетания и предложения.

Переведите предложения.

bekannt- известный

einbekannter Elektriker – известный электрик

Viele bekannte Elektriker wohnen in Duschanbe.

teilnehmen – принимать участие.

Am Wettkampf teilnehmen- принимать участие в соревнование.

In diesem Jahr nehme ich am Wettkampf teil.

3. Прослушайте и повторите следующие слова, обращая внимание на долгаты гласных.

Das Rudern, das Judo, spielen, stehen, sagen.

4. Прослушайте текст, постарайтесь понять его содержание.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Пассов Е.И. «Основы методики обучения иностранным языкам». М., изд. «Ря» 1977 [с. 62]

2. Карпов К.Б. «Применение технических средств в обучении иностранным языкам.» М., 1971 [с. 100, 85]

3. Пассов Е. И. «Условно–речевые упражнения для формирования грамматических навыков». М. 1978 [с. 46, 70]

- 4.Глусхин В.М. «Лингофон на уроке английского языка». М., 1978 [с. 23.]
5.Новицкая Т.М., Макеева В.М. «Лабораторные работы» изд. М., ВШ, 1983 [с.25.]
6.Гез Н.И. Ляховицкий М.В. Миролубов А.А. “Методика обучения иностранным языкам” М. Высш. Школа,1982 [с. 32.]

ПРИНЦИПҲОИ СОХТАН ВА УСУЛҲОИ ИСТИФОДАБАРИИ МАШҚҲОИ ОМУҶИШӢ БО КАЛИДИ САДОӢ

АТОЕВА Б.Н., САЛИМОВ Ф.Н

Дар мақола мушкилоти сохтан ва усули истифодаи машқҳои омуҷишӣ бо калиди садоӣ дида баромада мешавад, ки тавонад имкон диҳад, ба чунин хулоса оем:

1. Истифодаи машқҳои амалӣ танҳо он вақт самаранок аст, ки онҳо аз ҷиҳати методӣ дуруст тартиб дода шуда бошанд ва риояи талаботи муқаррароти ин навъи машқ мувофиқат намояд.

2. Агар донишҷӯён техникаи кор бо машқҳои омуҷиширо аз худ кардаанд.

3. Машқҳои омуҷишӣ воситаи муҳим барои инкишофи маҳорати нутқ мебошанд.

Калидвожаҳо : машқҳои омуҷишӣ, принципҳо, тайёрӣ, реплика, нутқ, феъл

PRINCIPLES OF COMPILATION AND METHODS OF USAGE OF TRAINING EXERCISES WITH SOUND KEYS.

АТОЕВА Y.N., SALIMOVA F.N.

The article considers the problem of making up and the method of using of training exercises with a sound key, which promote for making conclusion:

1. The use of training exercises is only effective when they are both methodically and correctly made up and meet the requirements for such exercises.

2. If students have learned the methodology of working with training exercises.

3. Training exercises are an important resource for developing speech skills.

Key words: Training exercises, Principles of, Preparation, replica, Speech, Verb.

ТЕХНОЛОГИЯИ МУОСИРИ ТАЪЛИМИ ЗАБОНҲОИ ХОРИҶӢ АЗ МАВҶЕИ ОМУҶЗГОР ВА ДОНИШҶӢ. МАСЪАЛА ВА ДУРНАМОИ РУШДИ МАОРИФ.

РАҲМОНОВ МАҶИД – омуҷзгори калони

кафедраи забонҳои ДТТ ба номи академик М. С. Осимӣ.

САЛИМОВ ФАЙЗУЛЛО – омуҷзгори калони

кафедраи забонҳои ДТТ ба номи академик М. С. Осимӣ.

Дар солҳои охир аксаран масъала дар бораи истифодаи технологияи муосир дар ҷараёни таълим мавриди баррасӣ қарор мегирад. Ин на танҳо воситаи нави техникӣ, балки шаклҳо ва усулҳои нави таълим, муносибати нав ба ҷараёни омуҷиш мебошад.

Ҳадафи асосие, ки мо омуҷзгорон дар назди худ гузоштаем, бо истифода аз технологияи нави муосир дар таълими забони хориҷӣ, нишон додани он аст, ки чӣ тавр воситаҳои техникӣ метавонанд барои баланд бардоштани сифати таълими забонҳои хориҷии донишҷӯён, ташаккул ва рушди фарҳанги иртиботии онҳо, таълими амалан азхудкунии забони хориҷӣ самаранок истифода гарданд.

Вазифаи мо, ҳамчун омуҷзгор дар он ифода меёбад, то ки шароити амалан азхудкунии забонро барои ҳар як донишҷӯ фароҳам созем, чунин усулҳои таълимро интихоб намоем, ки тавонанд ба ҳар як донишҷӯ дар зоҳир намудани фаъолнокии худ ва эҷодкорӣ мусоидат намуда, фаолияти маърифатиро дар ҷараёни таълими забони хориҷӣ ҷоннок намоянд.

Истифодаи воситаҳои муосир, ба монанди барномаҳои компютерӣ ва интернет-технология, инчунин таълим дар ҳамкорӣ ва усули лоиҳавӣ имкон медиҳанд, ки ин вазифаҳо амалӣ гарданд.

Тамоюлҳои иноватсионӣ дар таълими забонҳои хориҷӣ аз тарафи донишҷӯён.

Ба баррасии як қатор технологияҳои муосири иноватсионии таълими забони хориҷӣ мегузарем, ки ба рушди нисбатан самараноктари шахсият ва мутобиқгардӣ дар доираи ҷамъияти босуръат ғайирёбанда равона шудаанд.

Таълими фаъол дар он асос меёбад, ки донишҷӯ ҳарчи бештар дар ҳаёти воқеӣ бо зарурати ҳалли вазъиятҳои проблемавӣ рӯ ба рӯ мегардад. Ин усулба худташқилкунӣ ва худинқшофдиҳии шахсият равона шудааст. Принципи асосӣ дар он ифода меёбад, ки таълимгиранда ҳудаш эҷодкори дониши худ мебошад. Таълими фаъол, бешубҳа, дар давраи муосири таълими забони хориҷӣ афзалиятнок ба ҳисоб меравад. Афзалият ба усулҳои зерини таълим бояд дода шавад, ки ба ташаккули мустақилият, устуворӣ, танқидкорӣ тафаккури донишҷӯён равона гардида бошад. Объекти омӯзиши забони хориҷӣ фаъолияти нутқии забони бегона, ҳамчун воситаи муҳимтарини ҳамкорӣ байнифарҳангӣ, дар маҷмӯъ, махсуб мешавад.

Ҳамкорӣҳои байнифарҳангӣ танҳо дар он ҳолатҳои имконпазир мегарданд, ки агар донишҷӯён тамоми унсурҳои салоҳияти иртиботии забони хориҷиро ташаккул диҳанд: таълимӣ, забонӣ, нутқӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва ҷабронӣ (компенсаторӣ). Муносибати муосир нисбати таълим дар ташкили он дар асоси технологӣ ифода меёбад.

Принсипҳои умумӣ ва қоидаҳои технологияи таълим дар инҳо дида мешаванд: табдили фаъолияти таълимгиранда ба фаъолияти мустақили ӯ; мушахасгардонии ҳадафҳои таълимӣ-тарбиявӣ ва инқшофдиҳанда ва усулҳо; банақшагирии мавзӯе, ки тавсифномаи муҳтасари натиҷаҳои ниҳойӣ ва ташкили тамоми силсилаи донишҳои алоҳида, ки бо як мантиқ алоқаманданд, фаро мегарданд; назорат аз болои ҳар як давраи фаъолияти таълимӣ-маърифатии фаъолияти таълимгиранда; ҳавасмандгардонии фаъолияти эҷодии вай, майлнамоӣ ба донишҷӯи на танҳо медонистагӣ, балки инчунин метавонистагӣ; гуногуншавии шакл ва усулҳои таълим, роҳ наодан ба универсаликунонии воситаҳо ё шаклҳои алоҳида.

Омили нисбатан муҳим барои интиҳоби усул принципи ирсиятсатҳои гуногуни таълим, таъмин намудани пайдарпайии омӯзиш ба ҳисоб меравад. Тарзи маъмули ташаккули салоҳияти иртиботии забони хориҷӣ ва таъмини ирсияти таҳсилоти касбӣ, ин якҷояшавӣ ба чараёни анъанавии таълими чунин усулҳои муосири таълими забони хориҷӣ, ба монанди таълим дар ҳамкорӣ, истифодаи шабакаи Интернет ва воситаи ахбори умум «мултимедиа» ба ҳисоб меравад.

Технологияи иноватсионӣ дар таҳсилотин, пешазҳама, технологияи итлоотӣ ва иртиботиест, ки бо истифодаи таълими компютерикунонидашуда зич алоқаманд мебошанд.

Таълими забони хориҷӣ бо воситаи шабакаи Интернет.

Воридкунии технологияи итлоотӣ-иртиботӣ ба чараёни таълим ба қариби оғоз гардид. Вале суръати паҳншавии он бениҳоят баланд мебошад. Истифодаи Интернет-технологияҳо дар машғулиятҳои забонҳои хориҷӣ омили самараноки рушди ҳавасмандкунии таълимгиранда ба ҳисоб меравад. Дар бештари ҳолатҳо, ба донишҷӯён қор бо компютер писанд мебошад, зеро машғулиятҳо дар ҳолати ғайрирасмӣ мегузаранд, ба донишҷӯён озодии амал пешниҳод карда шудааст, як қатори онҳо бо донишҳои худ дарсоҳаи технологияи иноватсионии компютерӣ (ТИК) «аланга мегарданд».

Дурнамои истифодаи Интернет-технология имрӯз хело васеъ мебошад, ки онҳометавонандинҳобошанд:

- мукотиба тавассути почтаҳои электронӣ бо сокинони кишварҳои, ки забони онҳо таҳти омӯзиш қарор доранд
- иштирок дар интернет-конференсияҳо, семинарҳо ва дигар лоиҳаҳои шабакавӣ
- сохтан ва дар шабака ҷойгир намудани сомонаҳо ва муаррифиҳо (онҳо метавонанд ҳамроҳ бо омӯзгор ва таълимгирнда) сохта шаванд

Илова бар ин, табодули муаррифиҳо (презентатсияҳо) байни омӯзгорон аз кишварҳои гуногунимконпазираст.

Чуноне, ки таҷрибаи педагогӣ нишон медиҳад, қор оиди сохтани Интернет-захираҳо ба хонандагон бо навоариҳои худ, муҳимият, эҷодкорӣ завқовар мебошад. Ташкили

фаъолияти маърифатии донишчӯён дар гурӯҳҳои хурд барои нишон додани фаъолнокии ҳар як донишчӯ имконият медиҳад. Шабаккаи умумичаҳонӣ имконияти нодире барои омӯзандагони забонҳои хориҷӣ дар самти истифодаи матнҳои аслӣ, муколама бо соҳибони забон, фароҳам овардани фазои табиӣи забонӣ ва ташаккули қобилият нисбати ҳамкориҳои байнифарҳангӣ баҳисоб меравад.

Истифодаи мақсадноки маводи шабакаи Интернет дар машғулиятҳои забони хориҷӣ имкон медиҳад, ки як қатор вазифаҳои дидактикии зерин ҳаллу фасл гарданд.

1. такмили маҳорати хониш;
2. пурра кардани захираи луғавӣ бо калимаҳои муосири забони хориҷӣ;
3. такмили маҳорати гуфторҳои монологӣ ва диалогӣ, муҳокима намудани маводи шабака;
4. ташаккули устувории ҳавасмандгардонии фаъолияти забони хориҷӣ дар ҷараёни баррасии масъалаҳои қобили таваҷҷӯҳи ҳама ва дар як нафар.

Интернет имкониятҳои истисноиро дарҷараёни таълими забони хориҷӣ ба азхудкунии воситаҳои муколама дар шакли хаттӣ, имконияти татбиқи муносибати иртиботиро нисбати омӯзиши наъвҳои хаттии фаъолияти нутқ дар бар мегирад. Ба мақсади таълими забони хориҷӣ чи алоқаи озод даршабака ва чи алоқа дар низомии почтаи электронӣ истифода мешавад. Барои ноил гаштани таъсири бештар, истифодаи спектри васеи инноватсионӣ, азҷумла, бешубҳа, технологияи гуногуни медиташаккулдиҳанда дар ҷараёни омӯзиш зарур мебошад.

Воситаи ахбори умум. (Мултимедиа).

Дар усули муосир «мултимедиа» ҳамчун яке аз воситаҳои зиёди техникаи таълим (ВТТ) баррасӣ мегардад, ки қобилиятиҳалли доираи вазифаҳои бо хусусиятҳои дидактикӣ ва вазифаҳои ин васоити техникаро дорад. Аз ин нуқтаиназар, мултимедиа-ин ВТТ мебошад, ки наъвҳои гуногуни иттилоотро ҷалб мекунад-овозӣ, босиравӣ (визуалӣ), таъсири мутақобилаи интерактивиро бо хонанда таъмин мекунад. Таркиби интерактивият, яне имконияти идоракунии раванди пешниҳодкунии иттилоот таълимгирандаро ба ҷараёни фаъоли таълимӣ ворид сохта фаъолияти маърифатии ўро ҳавасманд гардонда ба дастгирии устувории асоснок нисбати идрок мусоидат менамояд.

Воситаи мазкури таълим (мултимедиа) имкон медиҳад:

- наъвҳои гуногуни иттилоот дар як объект-контейнер (матн, овоз, видео) якҷоя карда шавад ва онро намоиш дода, ба узвҳои гуногуни ҳисси инсонӣ таъсир мерасонад;
- инкшоф додани маҳорати кор бо ҳаҷми калони иттилооти наъвҳои гуногун;
- инкшоф додани тафаккури танқидӣ;
- ҷараёни маърифатиро ҳавасманд мегардонад;
- ба таври интерактивӣ бо таълимгиранда ҳамкорӣ намудан;
- мутобиқгардӣ бо дарҳости охирӣ;
- Ташкил кардани кори гурӯҳӣ дар доираи мултимедӣ;
- ташаккули ҳавасмандгардонии устувор нисбати таълим;
- фароҳам овардани наздикшавии аз ҳама бештар ба воқеияти шароитҳо барои коркарди маҳоратҳои таълимию ихтисосӣ.

Хусусиятҳои хоси захираҳои мултимедиа.

Мултимедиа, ҳамчун воситаи таълим, аз дигар воситаҳои таълим, пеш аз ҳама, бо ду хусусиятҳои асосии дидактикӣ фарқ мекунад: муносибати интегративӣ дар пешниҳодкунии иттилоот дар шаклҳои гуногун (матн, овоз, видео ва ғ.) ва таъсири мутақобилаи интерактивӣ бо таълимгиранда, ки имкон медиҳад бисёр вазифаҳои муосири дидактикӣ, маҳз ташаккули салоҳияти калидӣ, маводи меъёрии зикршуда ҳамчун асоси мундариҷаи таҳсилоти муосир ҳаллу фасл гардад:

- Салоҳиятноки дар соҳаи фаъолияти мустақили маърифатӣ;
- Салоҳиятноки дар соҳаи фаъолияти шахрвандӣ-ҷамъиятӣ;
- Салоҳиятноки дар соҳаи фаъолияти иҷтимоӣ-меҳнатӣ;
- Салоҳиятноки дар соҳаи маишӣ;
- Салоҳиятноки дар соҳаи фаъолияти фарҳангӣ-истироҳатӣ.

Воситаҳои муосири компютерӣ имкон медиҳанд, ки барномаҳои нави компютерӣ, ҳам таълимӣ, озмоишӣ, ҳам назоратӣ ташкил карда шаванд. Чунин нави барномаҳо ба мақсадҳои махсуси таълими сохта мешаванд ва дар ҷараёни корҳои мустақилона ва хонагӣ ҳангоми омӯзиши забони хориҷӣ васеъ истифода бурда мешаванд. Ҳангоми коркарди мустақилонаи мавод, истифодаи компютер таъмин менамояд:

- а. низоми озоди корҳо;
- б. вақти номаҳдуди корҳо;
- в. истисноии омилҳои субъективӣ;
- г. дастгирии бештар ҳангоми азхудкунии забони хориҷӣ.

Воситаҳои компютери назорат самаранокии кори мустақилона, февриятро дар гирифтани натиҷаҳо баланд бардошта, объективияти баҳогузориро ба 20-25% афзоиш медиҳад.

Воридкунии усулҳо ва методикаҳои муосир ба ҷараёни таълим имкон медиҳанд, ки ҳадафи таълим дар асоси муносибати нав нисбати таълим татбиқ карда шавад:

- тақвият додани тамоюли амалии таълим, самтноки нисбати рушди сифати шахсият, қобил будан ба самаранокии фаъолияти ролами тезтағирёбанда;
- ирсияти таҳсилоти умумӣ ва ихтисосиро таъмин менамояд;
- азхудкунии вазифаи забони хориҷиро таъмин намуда, донишҷӯро ба идома додани таълими забонӣ ҳавасманд мегардонад;
- инкшоф додани кори мустақилонаи донишҷӯён ва дарки зарурати таҳсилоти пайваста ва худтақвими аз тарафи онҳо;
- тақвият додани фардиёт ва тафриқабандии ҷараёни таълими забонҳои хориҷӣ дар асоси таҷрибаи шахсии таълимгиранда;
- мусоидат намудан ба баланд шудани касбияти омӯзгор, ташкил намудани ҷамъияти омӯзгорони эҷодкор.

Истифодаи технологияи инноватсионии таълими забони хориҷӣ дар ДТТ дар рушди муносибати субъективии омӯзгор ва таълимгиранда асос меёбад. Ин муносибатҳо пешбини менамоянд: эътирофи арзиши асосии ҷараёни таълимӣ аз тарафи таълимгиранда; гузариш ба ҳамкорӣ (омӯзгор ҳамчун ташкилкунандаи фаъолияти таълимӣ, ки дар он донишҷӯ ҷустуҷӯи мустақилонаи донишро пеш мебарад); ошкоркунӣ ва истифодаи бештари таҷрибаи субъективии таълимгиранда, мувофиқати таҷрибаи вай бо таҷрибаи аҳамияти ҷамъиятӣ дошта; фаъолнокии вазифаҳои шахсии донишҷӯён.

Интихоби технология аз тарафи ҳар як омӯзгори мушахасба таҳлили ҳолати педагогӣ асос меёбад. Барои муайянкунии технологияи таълими забони хориҷӣ ба таври ҳатмӣ, масалан: ба миқдори вақти ба ҷанми таълимӣ ҷудошуда, мавзӯи алоҳида таъсир мерасонад; муҷазаии модии муассисаи таълимӣ; сатҳи омодагии ҳуди омӯзгор.

АДАБИЁТ:

1. Азимов Э.Г. Шукин А.И. Словарь методических терминов. СПб, Златоуст, 1999.
2. Гаврина В.И. Статья «Обучение студентов через Интернет» Белгород 2016.
3. Колесникова И.Л. Долгина О.А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. СПб. Из-во БЛИЦ, 2001.
4. Павлова Д. Д. Современные технологии обучения иностранным языкам Молодой ученый. — 2012. — №11

АННАТАТСИЯ

САЛИМОВ ФАЙЗУЛЛО, РАХМОНОВ МАДЖИД

В статье рассказывается о современных методах преподавания иностранных языков. Статья содержит материал о преимуществах и перспективах использования описанных технологий в процессе обучения в вузе, которые могут рассматриваться в качестве альтернативных средств оценки уровня достигнутых студентами результатов в их учебной деятельности и личностном росте.

Ключевые слова : цель, технология, задача, условие, процесс

ABSTRACT

SALIMOV FAYZULLO, RAHMONOV MAJID

The material of the article is devoted to the modern **methods** of teaching foreign languages. The article carries material about the advantages and perspectives of using of described technologies in the **process of learning** in Higher Educational Institutes. These technologies may be considered as the alternative means of evaluation of **students'** results in their academic activities and personal development.

Key words: aim, technology, task, condition, process

МОДАЛЬНОСТЬ И МОДАЛЬНЫЕ СЛОВА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

ШАРИПОВ Н.Н.,

*ассистент кафедры языков
ТТУ им ак М. Осими*

Модальные слова в русском языке – это категория слов (чаще глаголов), которые выражают не само действие, а отношение к нему, целевую установку, соответствие высказывания действительности. Примеры модальных слов: *могу, хочу, стал бы, хотел бы и др.*

Модальность в русском языке выражается с помощью следующих лексических и грамматических средств

- Наклонений: изъявительного, сослагательного и повелительного, а также с помощью независимого инфинитива (*Уехать бы!*);

- Вводно-модальными словами и модальными наречиями: *кажется, пожалуй, хочется;*

- Модальными глаголами: *хочу, нужно, можно, надо, должен, могу;*

- Интонацией.

Модальность – это прежде всего условное явление, не имеющее четких морфологических признаков. Предложения с модальными словами можно выделить только по синтаксическим или грамматическим признакам. Исходя из этого, можно выделить следующие разряды модальных слов по значению:

1. Модальные слова, которые означают возможность, вероятность, предположение высказываемого: *возможно, вероятно, видимо, кажется, по всей видимости, наверное и т.д.*

Должно быть, это было нелегко – отказаться от всего ради счастья семьи.

2. Модальные слова, которые выражают уверенность говорящего в предмете высказывания, логическую его оценку: *наверняка, действительно, само собой, конечно и др.*
Само собой, мне не хотелось выходить на улицу по такой погоде.

Модальные слова и частицы – как различаются?

Модальные слова и частицы часто можно спутать между собой. Грань, различающая их друг от друга, очень тонка, но хорошо будет понятна на конкретных примерах.

1. *Ехать самому в такую даль действительно оказалось не самой лучшей идеей.*

2. *Она посмотрела на оставшееся в банке молоко – действительно, оно прокисло.*
(Модальное слово).

По значению выделяются две группы модальных слов:

1. Модальные слова, выражающие логическую оценку высказывания, уверенность говорящего в реальности сообщения: безусловно, верно, действительно, конечно, несомненно, разумеется и др. Например: Дважды два, безусловно, четыре.

К этой же группе относятся и фразеологические сочетания типа: в самом деле, само собой разумеется и др.

2. Модальные слова, выражающие значение возможности, предположения, вероятности сообщаемого: вероятно, возможно, видимо, по-видимому, кажется, наверное и др. Например: Мне показалось, что он, вероятно, долго раздумывал у двери, перед тем как войти (Горб.).

Сюда же относятся сочетания может быть, должно быть, по всей вероятности и др.

Модальные слова как особый лексико-грамматический разряд слов соотносительны с различными частями речи, а именно:

а) с именами существительными: правда, факт, право. Ср.: Правда глаза колет (погов.). — Он, правда, в туз из пистолета в пяти саженях попал (П.);

б) с именами прилагательными краткой формы и наречиями: очевидно, конечно, действительно, верно и др. Ср.: Я видел счастливого человека, заветная мечта которого осуществилась так очевидно (Ч.). — Окна были закрыты жалюзи. Очевидно, в доме все еще спали (Ч.);

в) с безлично-предикативными словами: видно, слышно. Ср.: Хоть убей, следа не видно (П.). — Так, видно, она [Дуня] замужем? (П.);

г) с различными формами глагола: кажется, разумеется, значит, пожалуй, знать и др. Ср.: Как вам кажется письмо Чаадаева? (П.). — Я, кажется, хозяйке мил (П.);

д) с местоимениями: никак, само собой. Ср.: Воеводы не дремали, но никак не успевали (П.). — Ты, никак, Фишка, стонешь? (Марк.); Глаза закрылись сами собой (Арс.). — Когда же мы увидимся? — Не раньше лета, должно быть. Зимой едва ли... Само собою, если случится что, то дайте знать — приеду.(Ч.).

Соотносительность модальных слов с другими частями речи является чисто внешней: переход в разряд модальных слов сопровождается полным преобразованием лексико-грамматической структуры слова. Модальные слова являются омонимами по отношению к знаменательным словам, с которыми они совпадают по звучанию. Ср.: Человек всегда имеет право на ученье, отдых и на труд (Л.-К.) (право — существительное). - Да где же это мой чепец? Куда это он девался, право? (Т.) (право — модальное слово в значении «в самом деле, действительно»).

Модальные слова отличаются от знаменательных, с которыми они связаны по происхождению, отсутствием номинативной функции. Модальные слова не являются названиями предметов, признаков или процессов, обозначаемых знаменательными словами; они лишены грамматической связи со словами, составляющими предложение, и не являются членами предложения. Оказавшись грамматически изолированными в предложении, модальные слова подвергаются процессу лексикализации. В силу этого процесса модальные слова выполняют роль целых лексических единиц, теряют не только изменяемость, но и морфологическую членимость. Так, сочетание может быть, получая значение модального слова, нередко теряет второе слово (быть), а флексия -ет в слове может утрачивает присущее ей значение.

Характерными особенностями модальных слов со стороны синтаксической являются следующие:

1) употребление в значении слова-предложения, чаще в диалогической речи: Средство это — дорогое! Конечно! (М. Г.);

2) употребление в качестве вводного слова: Вам до меня, конечно, нет никакого дела (А.Н. Т.);

3) употребление в качестве утвердительных слов в значении, близком к модальным частицам и наречиям; ср.: Безусловно, поэт талантлив (безусловно сближается с модальной частицей да). — Поэт безусловно талантлив (безусловно — определительное наречие). — Поэт, безусловно, талантлив (безусловно — модальное слово в роли вводного).

В заключение можно сказать так, что: модальные слова в русском языке — это категория слов (чаще глаголов), которые выражают не само действие, а отношение к нему, целевую установку, соответствие высказывания действительности...

ЛИТЕРАТУРА:

1.Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках. - Воронеж, 1985. 180 с.

2.Бондаренко В.Н. Виды модальных значений и их выражение в языке. — Диссертация ...канд. филол. наук.т-М., 1977.

3.Дешериева Т.И. К проблеме соотношения глагольных категорий времени и вида//ВЯ. - 1976, № 1.-С. 73-81.

МОДАЛНОКӢ ВА КАЛИМАҲОИ МОДАЛӢ ДАР ЗАБОНИ РУСӢ

ШАРИПОВ Н.Н.,

Дар мақолаи мазкур оид ба калимаҳои модалӣ дар забони русӣ маълумот дода шудааст. Қайд гардидааст, ки калимаҳои модалӣ ҳатми будани иҷрои амалро нишон медиҳанд.

Возҷаҳои калидӣ: Калима, грамматика, забон, морфология, талаффӯз, баҳо, феъл.

THE MODALITY AND MODAL WORDS IN RUSSIAN

SHARIPOV N.N

In this article says about with modal words in Russian. Modal words are the category of words that express not the action itself but the attitude towards it. Modal words are primarily a conditional phenomenon with no clear morphological features.

Key words: Word, grammar, language, morphological, intonation, verb.

“SPELLINGBEE” - ИГРА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ОРФОГРАФИЧЕСКИХ НАВЫКОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.

Ф. ХУДОЙДОДОВА

соискатель ИРО имени А. ДжамиАОТ

Есть языки, в которых орфография чрезвычайно проста-«как слышится, так и пишется». Примером таких языков могут быть таджикский, итальянский, испанский. Однако, английский язык – это совершенно иной язык, в котором слова пишутся и произносятся по-разному, а писать по-английски правильно, безусловно, нужно.

Знание и правильное произношение названий английских букв - очень важный навык, которым не следует пренебрегать при изучении английского языка. Даже можно здесь подчеркнуть, что произношение букв - это не оторванная от жизни теоретическая фонетика английского языка. Одновременно с изучением грамматики или расширением словарного запаса, нужно улучшить правильное произношение названий букв. Это очень необходимо во всех этапах обучения английского языка. Это обуславливается большим количеством слов в английском языке, которые пишутся и произносятся по-разному. В реальной жизни можно сталкиваться с просьбами сказать по буквам (то есть "проспеллить") имя и фамилию, название страны, какое-нибудь непонятое слово и т.д. ("Could you spell it, please?").

Правописание и правильное произношение слов в английском языке является ярким примером расхождения между буквой и звуком. Так как разные буквы могут передавать один и тот же звук. Например, to, too, two, through, threw, clue, shoe, Sioux, quiet, quite и т.д. Иногда буквы не произносятся. Например, comb, knee, though, debt. Одна и та же буква может читаться по-разному в зависимости от фонетического контекста. Например, gig (гиг) или gem (жем). Один и тот же звук может передаваться по-разному. В отличие от языков, в которых одна буква соответствует одному звуку, в английском одна и та же буква (особенно гласная) имеет множество звуковых соответствий. Поэтому услышав слово, вы не всегда можете понять, из каких букв оно состоит, особенно если это новое для вас слово. Например, sake, call, mat, any, sofa. С согласными тоже имеются сложности. Например, звук /f/ может передаваться буквой f и буквосочетанием ph, а иногда даже gh. Чтобы написать слово фото, вы должны вспомнить спеллинг слова, что вначале стоит ph, а не f.

Отсюда следует сказать, что в английском языке звуковой состав слова может отличаться от буквенного. Проще говоря, то, что мы произносим на английском, часто отличается от того, что мы пишем. Без умения спеллинга при изучении английского языка нам не обойтись. Зная, как пишутся слова, мы можем полностью концентрироваться на передаче мысли.

Английская орфография имеет огромное количество правил, которое просто невозможно запомнить, Заучивать эти правила вряд ли целесообразно-лучше как можно

больше писать и читать по-английски, в таком случае написание слов само запомнится, естественным путем. Можно читать различные тексты на английском языке, такие как статьи, инструкции, литературные тексты, медицинские тексты и т.д. Далее, можно писать статьи, деловые письма, поработать словарем или переводчиком.

В целях обучения и осуществления контроля за сформирование орфографического навыка можно проводить письменные диктанты. Письменный диктант, безусловно, является надежным средством контроля, но еще существует альтернативный способ контроля орфографического навыка – это проведение контроля с помощью популярного американского конкурса «Spellingbee». В начале немного об истории этого конкурса, он впервые прошел в Вашингтоне в 1925 году. Правила были придуманы в США. Они невероятно просты: побеждает в конкурсе тот, кто больше всех правильно произнесет слова по буквам. «СПЕЛЛИНГ БИ» дает возможность детям расширить свой словарный запас и в форме игры справиться с трудностями английской орфографии. Такие конкурсы побуждают детей к чтению, также они способствуют расширению словарного запаса. Национальные конкурсы «СПЕЛЛИНГ БИ» ежегодно проводятся во многих странах, как например, в США, Великобритании, Австралии, Новой Зеландии, Канаде, Мексике, Индонезии, Пакистане, и уже 2-ой год в Республике Таджикистан. В РТ этот конкурс был организован Центром Развития Одарённости и участниками были 7классники со всех регионов нашей страны.

Для подготовки и знакомства участников с этой игрой в первую очередь нужно показать или же посмотреть с ними американский фильм «Испытание Акилы» (AkeelahandtheBee). Этот фильм был снят в 2006 году и до сих пор не теряет свою публику. Сюжет этого фильма таков: Есть в Америке такое интеллектуально-развлекательное состязание, которое сводится к спеллингу сложночитаемых слов — участнику конкурса называется какое-нибудь словечко типа «иллюминатор», а тот должен по буквам без ошибок его озвучить. Главная героиня фильма — девочка Акила обладает талантом в данном вопросе и, поддерживаемая наставником в лице Лоренса Фишбёрна добивается успехов в районных конкурсах, мечтая победить в общенациональном турнире.

Этот фильм даёт возможность участникам знакомиться с правилами игры и развивать свой характер, такие как целеустремленность, самоуверенность, доверие, уважение чужого мнения, верить своим близким и друзьям и т.д.

Проходит этот конкурс следующим образом: несколько учеников по очереди произносят по буквам заданное им слово. Слово называет член жюри. Если ученик не разобрал какое именно слово от него хотят услышать (например write или right, know или no, though или so и т.д), он может попросить жюри зачитать ему пример предложения с этим словом, чтобы услышать его в контексте. Также, ученики могут спросить перевод или объяснение заданного слова. Побеждает в конкурсе тот, кто больше всех правильно произнесёт слова по буквам.

Можно организовать клуб «Спеллинг би» во всех школах, где изучение английского языка не маловажно. Или же можно провести игру «Спеллинг би» на уроках английского языка для проверки знания пройденных слов. Это позволит ученикам быть более бдительными при произношении английских слов и избегать повторения одних и тех же ошибок .

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Л.П.-BasicsofEnglishPhonetics/Основы фонетики английского языка: учеб.пособие.Л.П.Бондаренко, В.Л.Завьялова,М.О. Пивоварова, С.М.Соболева.- М.:Флинта:Наука,2009-152с.

2. Альберт Кахновский- Алфавит и 'спеллинг' в английском языке. English with Albert –You Tube/english03.ru

3. <http://www.spellingbeethedgame.com/>

4. <http://www.timesspellingbee.co.uk/Training/Default.aspx>

5. <http://www.ngfl-cymru.org.uk/vtc/ngfl/ngfl-flash/alphabet-eng/alphabet.htm>

THE USE OF THE GAME “SPELLING BEE” IN IMPROVING SPELLING SKILLS OF LEARNERS IN ENGLISH LANGUAGE

F.KHUDOYDODOVA

In English the sound composition of a word may be different from an alphabetic one. Simply put, what we say in English is often different from what we write. Without the skill of spelling in the study of English we can not do. Knowing how words are written, we can concentrate completely on the transmission of thought. The author of this article states that for checking spelling skills, written dictation is certainly a reliable means of control, but there is still an alternative way to control the spelling skill - this is the control with the help of the popular American contest "Spelling bee". The rules are incredibly simple: the winner in the contest is the one who spells most correctly the words. "SPELLING BEE" enables children to expand their vocabulary and in the form of a game to cope with the difficulties of English spelling.

Keywords: *Spelling, contest, transmission, improve, differ, dictation, vocabulary, letter, sound, alternative way, educate.*

ДАСТУРАМАЛИ
НИЗОМ ВА МЕЪЁРҲОИ САДХОЛАИ БАҲОДИҲӢ БА ДОНИШ,
МАЛАКА, МАҲОРАТ ВА РАФТОРИ ХОНАНДАГОН

Д. ИМОМНАЗАРОВ

*мудири шӯъбаи омузиши стандарт,
накиша, барномаҳои таълим, китобҳои дарсӣ
ва таҳлили масъалаҳои маорифи
Пажӯҳишигоҳи рушди маориф
ба номи Абдурахмони Ҷомии
Академияи тасилоти Тоҷикистон*

Маориф дар даҳсолаи дуҷуми қарни ХХI ба захираи муҳимтарини рушди иқтисодию иҷтимоии кишварҳо, баланд бардоштани некӯаҳволӣ ва рушду такомули инфиродии шаҳрвандон мубаддал гардидааст.

Дар замони муосир рушди ҷомеа, таъмини амнияти ҷамъият ва давлат, сифати зиндагии мардум, расидан ба сатҳи ҷаҳонии иқтисодиёт, азхудкунии имкониятҳои нави технологӣ ва умуман рушди иҷтимоӣ мустақиман аз сатҳи рушди устувори маориф, ташкили ҷараёни мурағабӣ босифати таълиму тарбияи талабагон донишҷӯён, ҷомеа, хулоса – аз сатҳи саводнокии миллат вобаста аст.

Гузашта аз ин, асри ХХI асри пешрафти босуръати илму техника ва технология, зуҳури самтҳои нави илм ва дар маҷмӯъ, таҳаввулоти ҷидии илмиву техникӣ буда, ҳадафи асосӣ гузариши илму маориф, фарҳанг ва иқтисодиёт ба роҳи инноватсионии тараққиёт **технологияи нави таълим** арзёбӣ мегардад.

Ҳамзамон ислоҳоти мақсадноку пайгирона, ки дар фаъолияти Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯзҳо мавқеи муҳимро ишғол кардааст, нишон медиҳад, ки таҷдиди назар намудани системаи баҳодихӣ ва ба талаботи рушди таҳсилоти замони муосир мувофиқ намудани он зарурати замони арзёбӣ мегардад. Чунин зарурат аз он бармеояд, ки системаи панҷбаллаи мавҷуд имконоти арзишӣ, ташхис, ҳавасмандсозӣ ва пешбиниро дар раванди таълиму тарбия аз даст додааст. Дар системаи баҳогузори мазкур, ки аслан ҷаҳорбалӣ аст, имконоти ба назар гирифтани вежаҳои фард ба эътибор гирифта нашудаанд. Дар он андоза ва меъёрҳои дақиқи баҳогузори фанӣ вучуд надорад, ки дар навбати худ боиси воқеӣ набудани баҳо ва тобеият ба мақоми омӯзгор мегардад.

Ислоҳоти фаъолияти назорату баҳогузори сифати таҳсилот чунин маънӣ дорад, ки баҳри омода намудани шогирдон ба меъёрҳои муосири арзёбии сифати дониш, рақобатпазирии он дар марҳилаи кунунӣ ва ворид гардидани маорифи кишвар ба низоми ягонаи таҳсилоти ҷаҳонӣ гузариш ба системаи нави баҳодихӣ ба дастовардҳои таҳсилӣ ногузир мегардад. Илова бар ин, баҳогузори омодагии талабагон ҷузъи ҷудонашавандаи ҷараёни таҳсилот ба шумор рафта, ҳамчун баёнгарии доимии натоиҷ ва дастоварду пешрафтҳои таҳсилӣ имконоти назорат ва тасҳеҳи ҷараёни таълиму фароҳам меорад.

Системаи баҳодихӣ ба дастовардҳои таълимӣ натиҷаҳои ҳама гуна фаъолиятҳои таълимӣ хонанда, ҷараёни азхудкунии маводи таълимӣ ва ҳам зоҳиршавии вижаҳои фардиро ба эътибор мегирад.

Шароити педагогии раҳфтиҳои истифодашаванда паҳлуҳои зеринро дар бар мегирад:

- истифодаи меъёрҳои воқеӣ барои арзёбии пешрафти таълим, ки бо назардошти нишондиҳандаҳои барои талабагон дастрасу фаҳмо ва дар шакли фаъл баёншуда муқаррар гардидаанд;

- истифодаи супоришҳои аз назари сатҳ ва шакл гуногун дар ҷараёни баҳодихӣ;

- таъмини интихоби воқеии сатҳи фардии дастовардҳои таълимӣ;

1. МАКСАД ВА ВАЗИФАҲОИ ГУЗАРИШ БА НИЗОМ

2. ВА МЕЪЁРҲОИ НАВИ БАҲОДИҲӢ

1.1. Зарурати гузариш ба низоми нави баҳодихии садхола

Зарурати гузариш ба низоми нави баҳодихӣ дар марҳилаи кунунӣ аз чанд ҷиҳат ногузир аст: *аввалан*, дар раванди баҳогузори мавҷуда асосан аз се баҳо 3 (миёна), 4 (хуб), 5 (аъло) истифода мебаранд. *Дуюм*, онҳо барои баҳогузори намудани дониши воқеии хонандагон кофӣ нестанд, *сеюм*, баҳои “2” кам ва “1” тамоман гузошта намешавад; дар низом ва баҳогузори 5 - хола гузоштани баҳоҳои «+4», «+3», «-3» ва ғайра ба мушоҳида мерасад, ки аз доира ва имкониятҳои танги он шаҳодат медиҳад; *чорум*, низом ва меъёрҳои амалкунандаи баҳогузори ба мусобиқа байни хонандагон бо ҷудокунии онҳо ба гурӯҳҳои “аълохонҳо”, “хубхонҳо” “сеҳонҳо” ва “духонҳо” табдил ёфтааст, ки он ба ҳолатҳои психологӣ хонандагон таъсиргузор аст; *панҷум*, низом ва меъёрҳои баҳогузори амалкунанда ба омӯзгор имкон намедиҳад, ки ба натиҷаи ниҳой ва комёбиҳои таълимии хонанда ба таври воқеӣ баҳо диҳад. Супоришхӯе, ки аз тарафи хонандагон иҷро карда мешаванд, аз ҳамдигар фарқ доранд ва ин тафовутхоро дар баҳогузори 5- хола муайян кардан ғайриимкон аст. Масалан, агар 8 хонанда аз 30 нафар аз ягон фан баҳои “5” гиранд, дониши кадоме аз онҳо беҳтар аст, муайян намудани фарқияти он тавассути баҳогузори мавҷуда ғайримкон мегардад. Дар ин сурат омӯзгорон (дар дафтариҳои қайди ҳеш) чи тавре, ки дар боло қайд гардид, баҳоҳои 5+, 5-, 4+, 4-, 3+ ва 3- мегузоранд;

Гузашта аз ин, таъсири меъёрҳои баҳодихии мавҷуда ба дониши хонандагон дар марҳилаи кунунӣ дар таълимгоҳҳо нисбӣ буда, сатҳи дараҷаи дониши воқеии хонандагонро нишон дода наметавонад. Омӯзгор ба дониши хонандагон танҳо дар муқоиса баҳо медиҳад. Яъне (бидуни низом ва меъёрҳои амалкунанда) дониши як талаба ба дониши талабаи дигар муқоиса карда мешавад. Дар ин маврид баҳо танҳо натиҷаи таҳлили муқоисавии як андоза сатҳи дониши хонандаро инъикос мекунад халос; дар системаи баҳодихии амалкунанда омӯзгорон танҳо ба дараҷа ва ҳаҷми мазмуну мундариҷаи иттилоотӣ ҳифзшудае, ки худашон пешниҳод кардаанд, баҳо мегузоранд, хонандагони имрӯза бошанд, аз дигар манбаъҳои дониш, ба монанди шабакаи Интернет, адабиёти ахборотию иттилоотӣ, электронӣ, луғатҳои гуногун, рӯзномаю маҷаллаҳо, муҳити атроф дар маҷмӯъ аз манбаъҳои гуногуни дониш истифода мекунанд. Мутаассифона, аксарияти омӯзгорон ба ин омилҳо кам тавачҷуҳ зоҳир менамоянд.

Меъёрҳои баҳодихии мавҷуда ба таври лозима ба хонандагон имконияти ба сатҳи комили рушд, амалиётҳои судманд комёб гардидан ва ба таъмини ташаккули инфиродии қобилиятҳои илмию таҳқиқотӣ, ташаббускорӣ шароити мусоид фароҳам оварда наметавонад.

Арзёбии натиҷаи таҳлили талабагон ҳамчун ҷузъи муҳими раванди педагогӣ доништа мешавад. Он бояд дараҷаи муваффақиятҳои аҳдофи таълим - шаклгирии дониш, маҳорат, малака, салоҳиятҳои асосии талабагон, муайян кардани дараҷаи рушди онҳо, хусусияти инфиродӣ ва шоистагиҳои шахси муқаррар намуда, ҳамчунин ба интиҳоби доираи фаъолияти таҳлили ҳар як хонанда замина гузорад. Системаи баҳогузори дастовардҳои таълимии талабагон омилҳои муҳимтарини яқпорчагии фазои таҳсилот буда, воситаи асосии ташхис ва ислоҳи вазъиятҳои проблемавӣ ва ташкили равобити мутақобила дар таълим, инчунин татбиқи принципҳои бунёдии таҳсилот ба шумор меравад.

1.2. ҲАДАФҲОИ АСОСИИ ГУЗАРИШ БА НИЗОМИ НАВИ БАҲОГУЗОРӢ

Ҳадафҳои ворид намудани системаи нави баҳогузори дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан инҳоянд:

- воридсозии ислоҳот дар низоми мазкур бо назардошти таъмини раванди мақсадноку самарабахши назорат ва идораи босуботи сифати таҳсилот, таъмини иштирокчиёни раванди таҳсилот бо бонки иттилоотӣ (натиҷа) оид ба комёбиҳои таълимии ҳар як хонанда;

- қорӣ намудани системаи нави баҳогузори ба дастовардҳои таълимии инфиродии хонанда ва тавассути он таъмин намудани таҳсилоти босифат;

- амалӣ намудани талаботи ягонаи барномаҳои таълим дар ҳамаи зинаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- таъмини фазои ягонаи низом ва меъёрҳои баҳогузори воқеӣ;
- таъмини дастрасии иттилооти заруриро дақиқ дар бораи натиҷаҳои ниҳони комёбиҳои таълимии хонандагон;
- дараҷаи дарки масъулияти волидайн баҳри қабули қарори ҳаётан муҳим оид ба идома додани таҳсили минбаъда ё шуғли меҳнатии фарзандон;
- таъмини қабули қарорҳои асоснокшудаи идорӣ чихати иҷрои низом ва меъёрҳои баҳогузори дар системаи таҳсилот;
- таъмини ҳамкории судманди таълимгоҳ, оила ва ҷомеа баҳри ҳавасмандсозии хонандагон ба донишомӯзӣ.

1.3. ВАЗИФАҲОИ ТАТБИҚИ НИЗОМ ВА МЕЪЁРҲОИ НАВИ БАҲОДИҲИИ САДҲОЛА

- таъмини *воқеият ва шаффофияти* баҳодихӣ ба комёбиҳои таълимии хонанда;
- таъмини *асоснокӣ ва шаффофияти* баҳогузори дар чараёни таҳсилот ва корҳои санҷишӣ;
- таъмини *этиборнокии сифатҳои инфиродии шахсият* хангоми баҳогузори дастовардҳои таълимӣ;
- мусоидат намудан ба баланд бардоштани дастовардҳои инфиродӣ ва таъмини *худомӯзии хонандагон*;
- *баланд бардоштани ҳифзи иҷтимоии* шахсият;
- ташкили шароит барои *ҳавасмандсозии* фаъолияти таълимию маърифатӣ, истифодаи доираи инфиродии таҳсилии хонандагон;
- таъмини барқарории *робитаи доимӣ* байни омӯзгор, хонанда, волидайн, маъмурият ва ҳайати педагогии муассисаи таълимӣ баҳри якпорчагии чараёни таълим;
- ташкили *фазои мусоиди равонӣ* дар чараёни баҳогузори, роҳ надодан ба ҳолатҳои харобкунандаи асаби хонанда;

1.1. ВАЗИФАҲО (ФУНКСИЯҲО) – И АСОСИИ НИЗОМ ВА МЕЪЁРҲОИ НАВИ БАҲОДИҲИИ САДҲОЛА

Системаи воридшавандаи баҳогузори дастовардҳои таълимии хонандагон дар чараёни таҳсилот *вазифаҳои* муайянеро иҷро мекунад:

- *вазифаҳои меъёрӣ* - бақайдгирии таносуби натиҷаҳои бадастовардаи ҳар як талабаро, ки тибқи талаботи стандарт ва барномаҳои таълим тасдиқ гардидаанд, таъмин месозанд;

- *вазифаи назоратӣ* - дар марҳилаҳои гуногуни таълим имкон медиҳад, ки сатҳи дастовардҳои таълимии хонандагон ҳаҷун натиҷаҳои инфиродии таҳсилӣ воқеъбинона муайян карда шаванд;

- *вазифаи тасҳеҳӣ* (ислоҳкорӣ) - омӯзгорро дар чараёни таълим барои истифодаи равишҳо ва васоити ба сатҳи дастовардҳои хонандагон мусоидаткунанда роҳнамоӣ мекунад; имкон медиҳад, ки фаъолияти ислоҳкории омӯзгор ба муваффақияти ҳатмии сатҳи омодагӣ нигаронида шавад ва ҳамзамон таносуби он бо стандарти таҳсилот, стандартҳои фанӣ ва шароити гуногунсатҳи таълим нигоҳ дошта шавад;

- *вазифаи таҳлилии* - бақайдгирии тағйирот, таҳлил ва ислоҳи дастовардҳои таълимии ҳар як хонандаро дар бар мегирад. Ин вазифа ба тартиб ва ороиши супоришоти муайянкунандаи сатҳи фаъолияти омӯзишӣ ва истифодаи васоити тарбиявӣ иртиботи мустақкам дорад ва имкон медиҳад, ки дастовардҳои ҳар як хонанда таҳлилу баррасӣ гардида, фаъолияти маърифатии онҳо тасҳеҳ шавад;

- *вазифаи рефлексивӣ (амали ғайришхтӣ)* – имкон медиҳад, ки на танҳо фаъолияти маърифатии хонанда рушд ёбад, балки рушди худтанзимкунӣ, худбаҳодихии муваффақиятҳои таълимӣ, тағйироти шахсиро таъмин намояд;

- *вазифаи ҳавасмандкунӣ* - дар баҳогузори мусбӣ заҳмати сарфшуда ва натиҷаи бадастовардаи хонанда, бақайдгирии чараёни муваффақиятҳои аз тариқи истифодаи васеи ишора ва ҳолҳо тибқи сатҳи муқарраргардида ифода мешавад. Ҳамчунин баҳисобгирии сифатҳои инфиродӣ ва шоистваҳои шахсӣ далелнокӣ, ҳавасмандӣ ба таълим ва кӯшиши расидан ба муваффақиятҳои навро тақвият мебахшад.

1.2. РАҲЁФТИ НИЗОМИ НАВИ БАҲОДИҲӢ

Системаи баҳогузори дастовардҳои таълимӣ раҳёфтҳои зерини ҳалли мушкилотро амалӣ месозад:

- *муносибати ба фард нигаронидашуда*, ки баҳисобгирӣ ва рушди имкониятҳои воқеии шахсияти ҳар як хонандаро тавассути истифодаи ченак(андоза) ва меъёрҳои гуногунсатҳи фарқкунандаи баҳогузори дастовардҳои таълимӣ дар бар мегирад;

- *муносибати фаъолонае*, ки ба ошкор намудани имкониятҳо ва маҳоратҳои шахс дар шароити ташкили фаъолияти пурсамари мустақилонаи хонанда равона карда шудааст;

- *муносибате*, ки барои ҳифзи саломатӣ мусоидат мекунад ва ҳали вазифаҳои ҳифзу таҳкими саломатии иҷтимоиву равонии хонандагонро тавассути ташкили муҳити равонии мусоидаткунанда ҳангоми арзишҳои умумии ҷараёни таълим таъмин мекунад.

Шароити педагогии татбиқи низом ва меъёрҳои баҳодихии- 100 ҳола ба таври зайл амалӣ гардонида мешаванд:

- истифодаи меъёрҳои воқеӣ *барои арзишҳои муваффақиятҳои таълимӣ*, ки бо назардошти нишондиҳандаҳои барои талабагон дастрас ва фаҳмо ва дар шакли фаъл баёншуда муқаррар гардидаанд;

- истифодаи супоришҳои аз назари сатҳ ва шакл гуногун ва ба нишондиҳандаҳои ҷудошуда муттаносуб дар ҷараёни баҳогузори;

- таъмини интихоби *воқеии сатҳи фардии дастовардҳои таълимӣ*

идрок, ҳавасмандӣ ба таълим, ҳифзи мувозинати эҳсос ва эътимод ба имконоти шахсии хонандагон Таъмини шартҳои мазкур дар раванди таълиму тарбия ба болоравии сатҳи хонанда мусоидат карда метавонад.

Барои гузаронидани фаъолияти назоративу баҳодихии низомии нави бисёрҳолаи баҳогузори дастовардҳои таълимии хонандагон ҷорӣ карда карда мешавад.

Баҳогузори намудани натиҷаи таҳсилот бояд тибқи талаботи Стандарти давлатӣ тариқи зайл амалӣ гардад:

- *баҳодихии натиҷаи омӯзиши фанҳо* - азхудкунӣ, маҳорат ва малака;

- *натиҷаи фаъолияти фанӣ - баҳодихии натиҷаҳои фанӣ* - салоҳиятҳои асосӣ ҳамчун воситаҳои арзишманди фаъолият, ки дар асоси ҳаллу фасл намудани мушкилот дар раванди таҳсилот ва вазъияти воқеии ҳаёти истифода бурда мешаванд;

- *натиҷаҳои иҷтимоишии хонандагон* ҳамчун азхудкунии системаи меъёрҳо, тамоил ва арзишҳои мебошад, ки ба хатмкунанда имконияти ба сифати узви комилҳуқуқи ҷомеа буданро таъмин менамоянд.

• Низомии баҳогузори *дастовардҳои таълимии хонанда* дар бар мегирад:

- баҳодихии мустақилонаи берунаи натиҷаҳои азхудкунии барномаҳои таълимӣ;

- баҳодихии дохилии натиҷаҳои азхудкунии барномаҳои таълимӣ.

Баҳодихии берунаи натиҷаи азхудкунии барномаҳои таълимӣ аз ҷониби мақомоти идории давлатии соҳаи маориф дар асоси назорати давлатии вазъи таҳсилот амалӣ гардонида мешавад.

Мақсади баҳодихии беруна барқарор намудани мувофиқати натиҷаҳои ба дастовардаи хонандагон ва комёб гардидани онҳо ба дастовардҳои ҷашмдошт, ки дар Стандарти давлатии таҳсилот, барномаҳои таълимӣ ва инчунин баҳогузори сифати омодагии хатмкунандагон дар сатҳи миллии пешбинӣ гардидааст.

Назорати давлатии дастовардҳои таълимии хонандагон ҳангоми ба анҷом расидани таҳсил дар зинаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар шакли назорати фосолавии давлатӣ (зинаи ибтидоӣ) ва аттестатсияи давлатии ҷамъбасти (зинаи асосӣ ва болоӣ) гузаронида мешавад.

Барои баҳодихии беруна санҷиши дараҷаи азхудкунии дониш, маҳорату малака ва салоҳиятнокӣ, системаи супоришоти аз нигоҳи мазмун, тарзи сохтор ва шакли санҷиш стандарткунонидашуда, ки аз тарафи мақомоти марказии иҷроияи ҳокимият ё Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳияи гардидааст, истифода бурда мешавад.

Баҳодихии дохилии натиҷаи азхудкунии барномаи таълимӣ дар раванди таҳсилот бевосита аз тарафи муассасаҳои таълимӣ гузаронида мешавад.

Мақсади баҳодихии дохилӣ барқарор намудани мувофиқати воқеии дастовардҳои шахсии хонандагон бо натиҷаҳои ҷашмдошти таълимӣ, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд.

Объектҳои баҳодихии дастовардҳои таълимии хонандагон инҳоянд:

- ҷавобҳои хаттӣ ва шифоҳии хонандагон, аз ҷумла саволномаҳои тестӣ;
- иҷрои корҳои амалӣ, санҷишӣ, лабораторӣ;
- корҳои эҷодӣ: лоихаҳои таълимӣ (корҳои лоихавӣ), маърузаю рефератҳо ва ғ;
- варақаҳои кори портфолио (маҷмӯи корҳо)

Баҳодихии дохилӣ тавассути супоришҳои ғайристандартӣ, ки омӯзгорон барои муайян намудани сатҳи дастовардҳои таълимии хонандагон оид ба фанҳои таълимӣ дар самти азхудкунии дониш, маҳорат, малака ва салоҳиятноки истифода менамоянд, амалӣ мегардад.

Баҳодихии дохилӣ назорати мунтазамро баҳри комёб гардидан ба натиҷаҳои таҳлили ҷашмдошт (банақшагирифташуда) ва воридсозии тағйироти саривактӣ ба онҳо тибқи *нишондодҳои таълимӣ* таъмин менамояд.

Таълим ҳамчун маҷмӯи амалиёти омӯзгор баррасӣ гардида, нигаронида мешавад ба: муқаррар намудани мувофиқати натиҷаҳои таълими фардӣ хонандагон тавассути банақшагирии натоиҷи таълим;

- муайян намудани сатҳи дастовардҳои омӯзиши хонандагон;
- назорати ҷараёни рушди фаъолияти таълимии толибилмон дар рафти азхудкунии мазмуну муҳтавои барномаҳои таълимӣ.

Баҳодихии дохилӣ ба шаклҳои *ҷамъбасткунанда ва ташаккулдиҳанда* (ҷорӣ) ҷудо мешавад. Баҳодихии ташаккулдиҳанда барои ошкор намудани қафомонӣ дар азхудкунии ҷузъи мушаххаси мундариҷаи таҳсилот бо мақсади мукамалгардонӣ ва бартарафсозии самарабахши онҳо пешбинӣ шудааст ва баҳои мазкур дар раванди омӯзиши мазмуну муҳтавои мавзӯҳои алоҳида (модул) тибқи барномаҳои таълимӣ ва дар аснои гузаронидан корҳои хаттию шифоҳӣ дар раванди таълим гузошта мешавад.

Баҳои *ҷамъбасткунанда* барои қайд намудани сатҳи дастовардҳои таълимии хонандагон дар анҷоми омӯзиши мазмуни мушаххаси таҳсилот ҳамчун баҳои ҷамъбасти давра, марҳилаҳои рейтингӣ, солони ва аттестатсия гузошта мешавад.

Сатҳи истифодаи тамоили таҳсилоти фардӣ, зохиршавии пешравӣ дар таҳсилот, рафти фаъолияти пажӯҳишӣ ва лоихавӣ (тарроҳӣ), ташаккули воситаҳои фаъолият, ки салоҳиятҳои асосӣ, рушди шахсият ва қобилияти пешрафтро ташкил медиҳанд, дар *портфолио* хонанда нишон ва ба қайд гирифта мешаванд.

Портфолио ҳамчун шакли мақсаднок, муназзам ва пайвастаи баҳодихӣ ва худбаҳодихӣ ба натиҷаҳои таълимии давраи муайяни омӯзиш баррасӣ карда мешавад. Истифодаи намудҳои гуногуни портфолио (портфолио натиҷаҳои фардӣ, портфолио фаъолияти лоихавӣ, портфолио фанӣ) пешбинӣ мегардад.

Баҳодихии ҷамъбасти ба дониши хатмкунандагони ҳамаи зинаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд инҳоро дар бар гирад:

- гузаронидани санҷишҳои назоратӣ (дар шакли санҷишҳои хаттӣ ва тестӣ дар ҳар марҳилаҳои рейтингӣ нимсолаҳо, солони ва аттестатсияи ҷамъбасти давлатӣ);
- пешниҳоди портфолио - *маҷмӯи ҳисботҳо* из ҷониби хатмкунандагон оид ба дастовардҳои шаклан гуногуни фаъолияти арзишманди иҷтимоӣ.

Ҳангоми баҳодихӣ раҳёфти сатҳии пешниҳоди натиҷа истифода бурда мешавад. Натиҷаи таҳсилот дар доираи сатҳи дастовардҳои таълимие, ки азхудкунии барномаи таълим аз ҷониби хонандагон муайян карда мешавад, баррасӣ карда мешавад. Гузариш ба низоми нави баҳогузори устувор гардонидани мазмуни ҳар як дараҷаи дастовардро дар бар мегирад. Яъне ҳатман муайян намудани дараҷаи азхудкунии дониш, маҳорат ва паҳлуҳои салоҳиятноки хонандагон (ин ё он сатҳи ба дастоварда) пешбинӣ карда мешавад.

Бузургии (параметр) «**дараҷаи дастовардҳои таълимӣ**» чунин нишондиҳандаҳоеро мисли дараҷаи таносуби натиҷаҳои инфиродӣ ба дастонида ва интизороти дар барнома пешбинишудаи таълим, дараҷаи азхудкунии мазмун, наъби фаъолияти омӯзишӣ, дараҷаҳои мустақилият дар омӯзиш, ташаккули салоҳиятҳои асосии хатмкунандаи ҳар як зинаи таҳсилоти миёнаи умумӣ дар бар мегирад.

Баҳодихӣ ба дастовардҳои таълимии хонандагон *меъёрӣ* ба ҳисоб меравад.

Ҳангоми *баҳогузори меъёрӣ* барои ҳар як соҳаи таҳсилот дар зинаҳои алоҳида меъёрҳои умумии сатҳи дастовардҳои хонандагон муайян карда мешаванд.

Барои баҳодихии дастовардҳои таълимии хонандагони синфҳои 2-11-и мактабҳои таҳсилоти умумӣ низоми 100 - ҳолаи баҳодихӣ чорӣ карда мешавад. Дар синфҳои 1 ба дастовардҳои таълимӣ баҳои рақамӣ гузошта намешавад.

Гузaronидани хонандагон аз як зина ба зинаи навбатӣ (бидуни синфи 1) ё аз синф ба синф ба шарте анҷом дода мешавад, ки онҳо ҳадди ақали сатҳи дониши назариявӣ амалим заруриро аз худ карда бошанд. Санҷиши дастовардҳои таълимии сатҳи ҳатмии хонандагон бе ҳеч гуна шарт амалӣ карда мешавад. Он ҳамчун асоси аттестатсияи инфиродии хонандагон ҳангоми ҳаллу фасли дараҷаи азхудкунии барномаи таълимӣ хидмат мекунад.

Сатҳи ҳатмии ҳадди ақали омодагии таълимӣ, ки аз ҷониби аксарияти хонандагон аз худ карда мешавад, **36- ҳолро таъкил медиҳад ва он баҳои гузариши** арзёбӣ гардида, баҳои кофӣ (мусбӣ) доништа мешавад.

1.5.1. Дар синфҳои 1 ба дастовардҳои таълимии хонанда баҳои рақамӣ гузошта намешавад.

2. МОҲИЯТИ НИЗОМИ САДҲОЛА

Низоми баҳодихии бисёрҳола тақозо мекунад, ки низоми нав - инъикоскунандаи маҷмӯи маҳоратҳои зехнӣ, равонӣ, эмотсионалӣ ва касбии хонанда бошад. Баҳои умумӣ аз маҷмӯи фаъолияти хонанда (иштироки фаъолна дар дарсҳо, иҷрои вазифаю супоришҳои хонагӣ ва фаъолнокӣ дар раванди дарсҳо, рафтор, санҷишҳои тестӣ, корҳои санҷиши ҳаттӣ, амалӣ, лабораторӣ, смабақгардонӣ (смифҳои 5-9), корҳои эҷодӣ, таҳқиқотӣ, лоҳиявӣ (синфҳои 10-11) таркиб меёбад.

2.1. Тақсимои ҳолҳо:

Ҳолҳо дар низоми садҳолаи баҳодихӣ ба таври зерин тақсим карда мешаванд:

➤ **Иштирок ба дарс** **10 - ҳол**

Ҳангоми баҳодихии иштирок ба дарс омилҳои зерин ба назар гирифта мешаванд:

- ҳозир будан дар дарс то 5-ҳол

- таъминот бо маводи таълим то 5-ҳол

➤ **Риояи қоидаҳои талабагӣ** **- 20 -ҳол**

Ҳангоми баҳогузори ба рафтори хонанда омилҳои зерин ба назар гирифта мешаванд:

- рафтори (ахлоқи) хонанда дар муҳити синф, таълимгоҳ; то 10- ҳол

- риояи талаботҳои санитарӣ - гигиенӣ то 10 - ҳол

➤ **Иҷрои супоришҳои хонагӣ** **- 40 – ҳол:**

Дар раванди пуршиши вазифаи хонагӣ ба эътибор гирифта мешаванд:

- миқдори супоришҳои иҷрошуда - то 20 ҳол

- мустақилият дар иҷрои супоришҳо - то 20 ҳол

➤ **Фаъолнокӣ дар дарс** **30 - ҳол:**

Фаъолнокӣ дар дарс аз рӯйи омилҳои зерин ҳолгузори карда мешавад:

- иҷрои супоришҳои шифоҳӣ ва ҳаттӣ, пешниҳоди ҷавобҳо дар раванди дарс - то 10 - ҳол;

- пешниҳоди ҳулосаҳо, фикрҳои ҷолиб оид ба мавзӯъ - то 10 ҳол;

- истифодаи манбаъҳои гуногуни иловагии иттилоотӣ оид ба мавзӯъ - то 10 ҳол

2.2. ШАРҲИ ТАҚСИМОИ ҲОЛҲО

Баҳодихӣ ба иҷрои *вазифаи хонагӣ 40 - ҳолро* пешбинӣ менамояд, ки он ба ду қисм ҷудо мешавад:

- **20 - ҳоли** он барои баҳогузори ба миқдори супоришҳои иҷрошуда:

- **20 ҳоли дигар** ба салоҳияти фаъолияти мустақилонаи хонанда дар иҷрои супориш.

Барои *фаъолнокии хонанда* дар раванди дарсҳо **30-ҳол** муайян шудааст ва ин ҳолҳо барои баҳогузори амалиёти самарабахши хонанда дар раванди иҷрои супоришҳои синфӣ, иштироки бевоситаи ӯ дар азхудкунии маводи назариявии таълим ва татбиқи амалии он, пешниҳоди фикрҳои ҷолиб, варианти ҷавобҳо, салоҳияти истифода аз манбаъҳои иловагии донишомӯзӣ истифода бурда мешаванд.

Фаъолнокӣ дар дарс аз рӯйи омилҳои зерин ҳолгузорӣ карда мешавад:

- салоҳияти иҷроӣ супоришҳои шифоҳӣ ва хаттӣ, пешниҳоди ҷавобҳо дар раванди дарс оид ба мавзӯи нав - **то 10 - ҳол**;

- салоҳияти пешниҳоди ҳулосаҳо, андешаҳо оид ба мавзӯъ - **то 10 ҳол**;

- салоҳияти истифодаи манбаъҳои гуногуни иловагии иттилоотӣ оид ба мавзӯъ - **то 10 ҳол**

Дар маҷмӯъ барои иҷроӣ вазифаи ҳонагӣ ва фаъолнокии ҳонанда дар раванди дарсҳо **70-ҳол ҷудо карда мешавад**, ки дар ҷараёни омӯзиш он хеле муфид арзёбӣ мегардад. Чунин тарзи тақсимои ҳолҳо дар раванди низоми нави баҳогузурӣ ҳонандаро, **аввалин**, ба азхудкунии донишҳои назариявӣ ҳар як мавзӯи мушаххас ва рушди салоҳиятҳои татбиқи амалии он водор месозад ва шавқмандии ўро ба донишомӯзӣ ба маротиб зиёд менамояд, **дуҷум**, тавачҷуҳи ҳонандаро ба гирифтани аксари ҳолҳои пешбинишуда ба таври доимӣ ҷалб менамояд, **сеҷум**, дар раванди санҷиши вазифаи ҳонагӣ ва бақайдгирии фаъолнокии ҳонандагон дар раванди таълим барои ивазкунии фикру андешаҳо, идеяҳои нав, ҳамкориҳои онҳо (омӯзиш аз якдигар) имконият бештар таъмин мегардад. Муҳимтар аз ҳама ҷудо намудани аксарияти ҳолҳо ба баҳогузурӣ намудани вазифаи ҳонагӣ ва фаъолнокии ҳонанда дар раванди аз худ намудани иттилооти нав таҳкурсии дониши шахсии ҳонандаро устувор (тариқи худомӯзӣ) ва ба он илова намудани донишҳои навро аз ҷониби ҳар як ҳонанда дар раванди таълим ва берун аз он имконпазир ва осон мегардонад. Иҷроӣ супоришҳои ҳонагӣ ва фаъолгардонии амалиёти ҳонанда дар ҷараёни омӯзиш худ пеш аз ҳама фаъолияти рушддиҳандаи раванди тафаккур, қобилияту истеъдод ба ҳисоб меравад.

Ҳамзамон иҷроӣ вазифаи ҳонагӣ яке аз қисмати ҳатмии фаъолияти ҳаррӯзаи мустақилонаи ҳонанда маҳсуб ёфта, барои муайян намудани сатҳи рушди салоҳияти ҳонанда, сифати иҷроӣ супориши ҳонагӣ аз ҷониби ў мавриди санҷиш қарор дода мешавад. Одатан ҳонадагоне, ки вазифаи ҳонагиро дар вақти муайяншуда иҷро накардаанд, ҳолҳои паст мегиранд, фаъолияти минбаъдаи онҳо таҳти назорати маъмурият, омӯзгорон ва падару модарон қарор мегирад. Илова бар ин, ҳонанда метавонад дар сурати мунтазам иҷро накардани вазифаи ҳонагӣ ва соҳиб гардидан ба холи камтарин ба корҳои ислоҳотии таълимӣ (машғулиятҳои иловагӣ) фаро гирифта шавад.

Дар асоси сифати иҷроӣ вазифаи ҳонагӣ ҳонанда баҳо мегирад ва он ба журнали синф гузаронида мешавад. Дар охири ҳар як марҳилаи рейтингӣ баҳои миёнаи умумӣ бароварда мешавад, ки ба ҳолҳои умумӣ бештар таъсиргузор мегардад.

Омӯзгор дар раванди таълим ҳатман аз ҳонанда иҷроӣ вазифаи ҳонагӣ, баҳусус, салоҳияти мустақилонаи ҳонандаро дар иҷроӣ амалии супориш талаб менамояд ва ҳонанда бояд варианти иҷроӣ супоришҳоро дар шакли сиёҳнавис, ё ба таври шифоҳӣ бо далелҳои муътамад ба омӯзгор пешниҳод созад ва роҳҳои ҳалли супоришҳоро шарҳу тавсиф диҳад. Дар сурати пешниҳод накардани далелҳои асоснок ҳонанда баҳои мусбӣ гирифта наметавонад.

Барои **иштирок дар дарсҳо 10-ҳол пешбинӣ** гардидааст, ки он барои ҳавасмандсозии ҳонандагон ба таълим омили муҳим арзёбӣ мегардад, зеро иштироки мунтазами ҳонанда дар раванди таълим имкон медиҳад, ки заминаи воқеии инкишоф ва истифодаи имкониятҳои захирии ў тавассути азхудкунии мазмуну муҳтавои ҳар як мавзӯи дарс таъмин гардад. Иштироки ҳаррӯзаи ҳонанда дар татбиқи донишҳои назариявӣ дар амал ба он мусоидат мекунад ва дар маҷмӯъ ташаккули салоҳиятҳои таълимии ҳонанда таъмин мегардад ва ў барои дарки арзишу мақоми худ шароит ва имконият пайдо мекунад.

Ҳамзамон **иштирок ба дарсҳо** ҳатмӣ буда, агар бо ягон сабаб ҳонанда дар дарс иштирок накарда бошад ҳам, зарурати азхудкунии маводи таълим аз байн намеравад. Ба ҳонанда дар шароити баҳодихӣ аз рӯйи низоми нав имконият дода мешавад, ки ў ҳолҳои аздастдодаро тавассути супоридани санҷишҳои тестӣ (марҳилаҳои фосолавӣ, рейтингӣ, солона) дар давоми соли таҳсил барқарор созад. Муҳимтар аз ҳама иштироки фаъол дар раванди дарсҳо дар шароити татбиқи низоми нави баҳодихӣ ба ҳонанда имконияти рушди қобилиятҳои зеҳнӣ, маърифатнокии илмиро таъмин месозад.

Ба **рафтори ҳонанда** дар раванди таълим **10- ҳол** гузошта мешавад, ки он аз тавачҷуҳи иловагӣ ба тарбияи доимии ҳонанда дар муҳити мактаб дарак медиҳад. Дар

раванди холгузорӣ кардани рафтори хонанда риояи қоидаҳои талабгӣ ва гигиенаи шахсӣ дар муҳити дарс ва таълимгоҳ низ ба эътибор гирифта мешавад.

3. НАМУНАИ ҚОЛАБИ (МАТРИТСАИ) МЕЪЁРҲОИ БАҲОДИҲИИ ШИФОҲӢ БА ДОНИШ, МАЛАКА ВА МАҲОРАТИ (САЛОҲИЯТИ) ХОНАНДАГОН. ЗИНАИ АСОСИИ ТАҲСИЛОТ (СИНФҲОИ 5-9)

Дарачаи 1.

Нокифоя - 0 - 35 ҳол

➤ Салоҳияти (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):

Хонанда:

- мазмуни маводи таълимро мустақилона баён карда наметавонад;
- супориши таълимии муқаррариро аз рӯйи намунаи омӯзгор ӯ бо душворӣ иҷро мекунад;

- дар раванди иҷрои супориш ба хатоҳои саршумори ҷиддӣ роҳ медиҳад.

➤ Салоҳияти ҳалли мушкилот (аз рӯйи меъёри В):

- мушкилотро дарк мекунад, вале онро танҳо бо кумаки омӯзгор ва хонандагони синф бартараф месозад;

- натиҷаи фаъолияти худро дар шакли хеле маҳдуд баён ва шарҳ медиҳад.

➤ Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иловагии иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С):

- супоришро танҳо бо истифода аз як манбаъ ва бо кумаки омӯзгор иҷро мекунад ва дар рафти он ба хатоҳои ҷиддӣ роҳ медиҳад;

- ҷавоби супоришхоро аз манбаъҳои иттилоотӣ мустақилона дарёфт карда наметавонад.

➤ Салоҳиятҳои робитавӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D):

а) Робитаи ҳаттӣ:

- аз уҳдаи иҷрои супоришҳои пешниҳодшуда бо кумаки хонандагони синф бо душворӣ мебарояд;

- дар раванди иҷрои қорҳои ҳаттӣ ва шифоҳии муқаррарӣ аз кумаки дигар хонандагони синф истифода мекунад;

- ба риояи қоидаҳои имло хеле кам тавачҷуҳ зоҳир мекунад;

- ба хатоҳои ҷиддӣ роҳ медиҳад.

б) Робитаи шифоҳӣ:

- мазмуни маводи таълимро дар шакли маҳдуд ва бетартибона баён мекунад;

- дар раванди посухдиҳӣ аксаран аз матни маводи таълим (хониши он) истифода мебарояд;

- захираи маҳдуди луғавӣ дорад, дар нутқ калимаҳои гуфтугӯии зиёдро истифода мебарояд.

в) Робитаи самарабахш

- дар раванди муҳокима асосан аз рӯйи нишондоди омӯзгор амал менамояд;

- дар раванди дарки моҳияти мавзӯ ба таври доимӣ бо хонандагони синф ҳамкорӣ намекунад.

Дарачаи 2,

кофӣ- 36-39 ҳол, миёна - 40-43 ҳол, қаноатбахш - 44- 47 ҳол:

➤ Салоҳияти (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):

Хонанда:

- мазмун ва мафҳумҳои асосии маводи таълимро ба таври умумӣ баён мекунад;

- аломату хусусиятҳои хоси маводи таълимро бо кумаки омӯзгор номбар мекунад;

- супоришҳои шаклан гуногунро дар ҳаҷми ҳадди ақали талаботи барномаи таълим иҷро мекунад;

- фикрашро оид ба мазмуни маводи таълим бо кумаки омӯзгор баён месозад;

- тартиби иҷрои баъзе супоришхоро риоя намекунад;

- ба истифодаи нутки гуфтугӯӣ роҳ медиҳад ва баъзан лаҳҷаро истифода мебарад; Дониши назариявӣ ва амалиашро дар ҳаҷми зерин намоиш медиҳад:
- андак камтар аз ҳадди ақал: *(36- 39- ҳол)*;
- дар ҳаҷми ҳадди ақал *(40- 43 ҳол)*;
- андак бештар аз ҳадди ақал *(44-47 ҳол)*
- **Салоҳияти ҳалли мушкилот (аз рӯйи меъёри В):**
- мушкилоти азхудкунии моҳияти мавзӯро аксаран ба таври мустақилона ва баъзан бо кумаки омӯзгор бартараф месозад;
- ба саволи додашуда дар ҳаҷми ҳадди ақали талаботи барномаи таълим ҷавобро пешниҳод месозад, бо кумаки омӯзгор баъзе далелҳо меорад;
- мушкилот ва дастовардҳои таълимии худро бо кумаки омӯзгор бо баъзе душвориҳо таҳлил мекунад.
- **Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С):**
- дар раванди иҷрои супоришҳои мураккаб аз манбаъҳои маҳдуди иловагии иттилоотӣ бо кумаки омӯзгор истифода мебарад;
- дар бартарафсозии мушкилоти раванди татбиқи дониши назариявӣ дар амал аз кумаки омӯзгор истифода мекунад;
- **Салоҳиятҳои робитавӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D):**
- а) Робитаи ҳатмӣ:**
- дар раванди иҷрои супоришҳо бо дигар хонандагони синф ҳамкорӣ мекунад;
- нақшаи фаъолияти таълимию тарбиявии худро бо кумаки омӯзгор таҳрезӣ менамояд;
- хатоҳои содирнамудаашро дар ҳамкорӣ бо хонандагони синф бартараф месозад;
- б) Робитаи шифоҳӣ:**
- ҷавоби супоришҳои шифоҳиро ба таври умумӣ ва намунаи татбиқи онҳоро бо кумаки омӯзгор пешниҳод месозад;
- дар раванди аз худ кардани мавзӯ дар сатҳи маҳдуд аз воситаҳои иттилоотии ёрирасон истифода мекунад;
- ба истифодаи забони гуфтугӯӣ роҳ медиҳад;
- в) Робитаи самарабахш:**
- варианти ҷавоби худро дар синф ба хонандагон пешниҳод месозад, онро бо ҷавобҳои дигар хонандагони синф муқоиса менамояд, мазмуни мавдро асосан таҳлил мекунад, то андозае бо кумаки омӯзгор такмил медиҳад.

Дараҷаи 3,

хуб 48-51 ҳол, хубтар – 52-55 ҳол, хубтарин 56-59 ҳол:

- **Салоҳияи (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):**
- Хонанда:**
- мазмуни маводи таълимро андак бештар аз ҳадди ақали талаботи барномаи таълим аз худ мекунад;
- далелҳои асоснокро дар исботи фикр бо андак кумаки омӯзгор пешниҳод месозад;
- мустақилона дар вазъиятҳои маъмул ва ғайримаъмул (ғайримуқаррарӣ) андешаашро асосан дуруст баён мекунад;
- маводи омӯхтаро бо андак кумаки омӯзгор номбар, таҳлил, хулосабарорӣ ва ҷамъбаст мекунад;
- мушкилоти мавзӯро бо кумаки муайяни омӯзгор бартараф менамояд; Дониши назариявӣ ва амалиашро ба таври зерин намоиш медиҳад:
- дар ҳаҷми андак зиёдтар аз ҳадди ақал: *(48-51 -ҳол)*;
- дар ҳаҷми бештар аз ҳадди ақал *(52 -55-ҳол)*;
- камтар аз ҳаҷми пурраи талаботи барномаи таълим *(56 - 59 -ҳол)*
- **Салоҳияти ҳалли мушкилот (аз рӯйи меъёри В):**
- мушкилоти иҷрои супоришҳои ҳаррӯзаи таълимиро дар асоси таҳлили вазъият бо кумаки андаки омӯзгор номбар ва бартараф месозад;

- мушкилоти раванди дарки мазмун ва моҳияти маводи таълимро вобаста ба мақсад мустақилона ё бо кумаки андаки омӯзгор бартараф месозад;

- пешравии фаъолияти хешро асосан таҳлил ва мушкилотро номбар мекунад.

➤ **Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С)**

- манбаъҳои иловагии иттилоотиро оид ба дарки моҳияти мавзӯъ ва истифодаи он дар амал бо кумаки муайяни омӯзгор дарёфт ва истифода мебарад ва то андозае мустақилият нишон медиҳад;

- супоришҳои муқррарӣ, эҷодиро тавассути истифодаи манбаъҳои иловагӣ бо андак кумаки омӯзгор иҷро мекунад ва хусусияти онҳоро асосан шарҳу тафсир медиҳад;

- аз якҷанд манбаъҳои иловагии иттилоотӣ истифода менамояд.

➤ **Салоҳиятҳои робитавӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D)**

а) Робитаи хаттӣ:

- аз уҳдаи иҷрои супоришҳои муқаррарии хаттӣ ва шифохӣ дар ҳамкорӣ мебарояд;

- мундариҷаи мавзӯъ ва мафҳумҳои мураккабро дар ҳамкорӣ бо хонандагони синф дарк мекунад, мафҳумҳои асосиро шарҳ медиҳад;

- дар нутқи хаттӣ баъзан калимаю ибораҳои гуфтугӯӣ истифода мекунад.

б) Робитаи шифохӣ:

- хулосаи мазмуни маводи шифохии муқаррарӣ ва эҷодиро ба таври инфиродӣ ва дастачамбона ҷамъбаст мекунад, натиҷаи онро асосан дуруст муаррифӣ менамояд;

- маълумоти иловагиро оид ба маводи таълим асосан дуруст пешниҳод месозад, аз ҷавоби асосноки дигарон дониши худро ғанӣ месозад;

- дар нутқ баъзан ба истифодаи калимаю ибораҳои гуфтугӯӣ роҳ медиҳад;

в) Робитаи самарабахш:

- баҳри ба мақсад расидан бо ҳамсинфонаш ҳамкорӣ мекунад;

- оид ба моҳияти маводи таълим ва роҳҳои татбиқи онҳо савол медиҳад ва ба саволҳо посух пешниҳод месозад;

- варианти ҷавоби худро бо варианти ҷавоби дигар хонандагони синф муқоиса мекунад, онҳоро бо андак кумаки омӯзгор такмил медиҳад ва дақиқ менамояд;

- дар ҷуфтҳо, гурӯҳҳои хурду калон асосан ба таври самарабахш фаъолияти менамояд;

Дариҷаи 4,

аъло – 60-62 ҳол, олӣ- 63- 66 ҳол, олитарин – 67-70:

Салоҳияи (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):

Хонанда:

- маводи таълимро дар сатҳи талаботи барномаи таълим аз худ мекунад, оид ба мазмуни маводи таълим ва роҳҳои татбиқи онҳо баҳс мекунад, хулосаҳоро ҷамъбаст ва далелҳои асоснокро пешниҳод месозад;

- дар раванди дарки мавзӯъ салоҳияти истифодаи воситаҳои айёни, таблитса ва нақшаҳоро намоиш медиҳад;

- сабабҳои монандӣ ва фарқияти маводи таълимро номбар мекунад;

- хулосаи ҷолибро оид ба мазмуни маводи таълим иброз менамояд ва фикрҳои навро оид ба ворид сохтани тағйирот ба он пешниҳод месозад;

Дониши назариявӣ ва амалиашро ба таври зерин намоиш медиҳад:

- дар ҳаҷми андак камтар аз талаботи пурраи барномаи таълим: **(60-62 -ҳол);**

- дар ҳаҷми пурраи талаботи барномаи таълим **(63- 66 ҳол);**

- аз ҳаҷми талаботи пурраи барномаи таълим дониши зиёдтарро намоиш медиҳад **(67-70 - ҳол)** вадорои қобилияти таҳқиқотӣ-озмоишӣ мебошад;

➤ **Салоҳияти ҳалли мушкилот (меъёри В):**

- мушкилоти иҷрои супоришҳои мураккаби раванди омӯзишро ҷустуҷӯ менамояд ва фикрҳои ҷолибро дар бартараф намудани онҳо пешниҳод месозад;

- натиҷаи амалро шарҳу тафсир медиҳад ва далелҳои асоснок пешниҳод месозад;

- дар пешгирии мушкилоти таълим бо хонандагони синф ҳамкории судманд анҷом медиҳад;

➤ **Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С):**

- манбаъҳои иловагии иттилоотро баҳри дарки мавзӯи дуруст интиҳоб ва истифода мебарад;

- салоҳияти ҳалли масъалаҳои баҳснокро тавассути омӯзиши манбаъҳои иловагӣ ва ҳамкорӣ бо хонадағони синф дар гурӯҳҳо дарёфт ва ҳалли муваффақонаи онҳоро пешгӯӣ мекунад.

➤ **Салоҳиятҳои робитавӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D)**

а) Робитаи хаттӣ:

- салоҳияти иҷрои супоришҳои хаттиро дар ҳамкорӣ бо хонандагон намоиш медиҳад;

- салоҳияти дарки моҳияти маводи таълими сатҳи душворро дар ҳамкорӣ бо хонандағони синф, гурӯҳҳои хурду калон намоиш медиҳад;

- ба баъзе камбудҳои ҷузъӣ роҳ медиҳад ва онҳоро мустақилона бартараф месозад.

б) Робитаи шифоҳӣ:

- дар шарҳи мундариҷаи маводи шифоҳӣ аз ҳамкорӣ бо гурӯҳҳо истифода мекунад;

- фикрашро ба таври шифоҳӣ мантиқан дуруст, дақиқ ва фаҳмо баён месозад, фикрҳои ҷолиби дигаронро низ ба эътибор мегирад;

- мустақилона ва дар ҳамкорӣ воситаҳои ғайримуқаррарӣ, маводи аёниро омода месозад, муаррифӣ менамояд ва онҳоро истифода мебарад;

- салоҳияти истифодаи забони адабиро намоиш медиҳад.

в) Робитаи самарабахш:

- андешаи судманди худ ва дигаронро ҷонибдорӣ менамояд;

- дар ҳамкорӣ мушкilotи дарк ва истифодаи маводи таълимро дар амал бартараф месозад;

- натиҷаи таҳлили фаъолияти ҷорӣ ва фосилавӣ ва рейтингро ба таври инфиродӣ ва дастаҷамъона дуруст ҷамъбаст менамояд;

- варианти ҷавобҳои худро бо варианти ҷавобҳои дигар аъзоёни гурӯҳ (синф) муқоиса мекунад, хулоса мебарорад ва онҳоро ташаккул медиҳад;

- саволҳоро оид ба муайян намудани фикру андешаҳои дигар хонандағони синф пешниҳод месозад;

- нақшаи ояндаи фаъолияти ҳешро таҳрезӣ менамояд.

-

4. НАМУНАИ

ҚОЛАБИ (МАТРИТСАИ) МЕЪЁРҲОИ БАҲОДИҲИИ ШИФОҲӢ БА САЛОҲИЯТНОКИИ (ДОНИШ, МАЛАКА ВА МАҲОРАТИ) ХОНАНДАҒОН. ЗИНАИ СЕҶОМИ ТАҲСИЛОТ (СИНФҲОИ 10-11)

Дарачаи 1,

нокифоя - 0 - 35 ҳол (35%)

➤ **Салоҳияи (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):**

Хонанда:

- мазмуни маводи таълимро дар сатҳи ҳадди ақали талаботи стандарт мустақилона аз худ намекунад;

- далелҳо, мафҳумҳои асосиро бо кумаки омӯзгор дарк мекунад, мисолҳои одиро аз китоби дарсӣ бо душворӣ иҷро мекунад;

- ба хатоҳои ҷиддӣ ва сершумор роҳ медиҳад;

➤ **Салоҳияти ҳалли мушкilot (аз рӯйи меъёри В):**

- мушкilotи одиро дар раванди иҷрои супоришҳо таҳти назорати бевоситаи омӯзгор ва кумаки хонандағони синф бартараф месозад;

- хусусияти хос ва мафҳумҳои асосии маводи таълимро номбар карда наметавонад;

- салоҳияти татбиқи дониши назариявиро дар амал намоиш дода наметавонад;

➤ **Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С):**

- аз манбаъҳои иловагии иттилоотӣ истифода намебарад;

- дар коркарди иттилооти дастрас ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад;

- аз як манбаъи иттилоотӣ дар сатҳи хеле маҳдуд истифода мебарад.

➤ **Салоҳиятҳои робитагӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D):**

а) Робитаи хаттӣ:

- супоришҳои муқаррарии хаттиро бо кумаки бевоситаи омӯзгор ва хонандагони синф иҷро мекунад;
- меъёрҳои амалкунандаи қорҳои хаттӣ ва санҷиширо асосан риоя мекунад, аммо ба хатоҳои зиёди ҷиддӣ роҳ медиҳад;
- меъёрҳои забони адабию дар раванди иҷрои қорҳои хаттӣ риоя намекунад;

б) Робитаи шиғоҳӣ:

- мазмуни маводи таълимиро дар ҳаҷми хеле маҳдуд баён мекунад;
- бо хонандагони синф дар бартараф намудани хатоҳои содиршуда ҳамкорӣ намекунад;
- дар баҳсу мунозираҳои хонандагони синф қариб ширкат намеварзад;
- захираи луғавии маҳдуд дорад, дар ифодаи фикр душворӣ мекашад.

в) Робитаи иртиботӣ:

- барои пешбурд ва дастгирии суҳбат (дар сатҳи мавзӯи дарс) ва роҳҳои татбиқи он дар амал бо ҳамсинфони мароқ зоҳир намекунад;
- ба кумаки ҳамсуҳбат ниёз дорад, вале на ҳамеша аз он истифода мебарад;
- бо дигар хонандагон кам маслиҳату ҳамкорӣ мекунад, дар изҳори андеша ва овардани далел ба душворӣ дучор мегардад.

Дараҷаи 2,

кофӣ- 36-39 ҳол, миёна - 40-43 ҳол, қаноатбахш - 44- 47 ҳол:

➤ **Салоҳияи (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):**

Хонанда:

- маводи таълимиро дар сатҳи ҳадди ақал аз худ мекунад, мазмуни онро ба таври умумӣ баён мекунад;
  - салоҳияти бо далелҳо исбот кардани фикрро оид ба мавзӯ бо кумаки омӯзгор дар сатҳи маҳдуд намоиш медиҳад;
  - мазмуни маводи таълим, мафҳумҳои мураккабро бо кумаки омӯзгор ё хонандагон ба таври умумӣ шарҳ медиҳад;
  - маводи таълимиро муқоиса, сабабҳои монандӣ ва фарқият онро ба таври умумӣ муайян мекунад;
  - мустақилиятро дар раванди иҷрои қорҳои амалӣ дар ҳаҷми ҳадди ақал намоиш медиҳад;
  - ба хатоҳои ҷиддӣ ва на он қадар ҷиддӣ роҳ медиҳад;
- Дониши назариявӣ ва амалиро дар ҳаҷми зерин намоиш медиҳад:
- дар ҳаҷми камтар аз ҳадди ақал: **(36- 39- ҳол);**
  - дар ҳаҷми ҳадди ақал **(40- 43 ҳол);**
  - андак бештар аз ҳадди ақал **(44-47 ҳол)**

➤ **Салоҳияти ҳалли мушкилот (аз рӯйи меъёри В):**

- мушкилоти азхудкунии мундариҷаи мавзӯро дар ҳамкорӣ бо хонандагон бартараф месозад;
- роҳҳои ба натиҷа расиданро асосан бо кумаки хонандагон ва омӯзгор мақсадгузори мекунад,
- мушкилоти сарфи вақтро ба нақша мегирад ва истифодаи самараноки онро бо кумаки омӯзгор то андозае ба роҳ меонад;
- сабабҳои пешравӣ, камбудӣҳо ва роҳҳои бартарафсозии онҳоро дар ҳамкорӣ бо хонандагон ва кумаки омӯзгор муайян менамояд.

➤ **Салоҳияти истифодаи манбаҳои иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С):**

- манбаҳои иттилоотиро дар ҳаҷми маҳдуд оид ба мавзӯи пешниҳодшуда дастрас менамояд ва истифода менамояд;
- маълумотро аз манбаҳои иттилоотии мухталиф роҷеъ ба мавзӯ дар ҳамкорӣ бо хонандагон ва кумаки омӯзгор ба қайд мегирад;
- мазмуну маводи дохили манбаро (китоби дарсӣ) дар сатҳи ҳадди ақали талаботи стандарт шарҳ медиҳад.

➤ **Салоҳиятҳои робитагӣ (иртиботӣ) (аз рӯйи меъёри D):**

а) Робитаи хаттӣ:

- ҳадди ақали супоришҳои муқаррарии хаттиро дар ҳамкорӣ бо хонандагон ва кумаки омӯзгор иҷро мекунад;
- мазмуни маводи таълим ё супоришҳои дигари хаттиро ба таври умумӣ мантиқан дуруст ва бо кумаки хонандагон баён месозад;
- хулосаи супоришҳои хаттиро ба таври умумӣ ва бо кумаки муайяни омӯзгор ва ё хонандагони синф пешниҳод менамояд;

б) Робитаи шифоҳӣ:

- мазмуни маводи таълими шифоҳиро дар ҳаҷми ҳадди ақал ба таври мустақилона ва дар ҳамкорӣ бо хонандагони синф баён мекунад;
- бо хонандагони синф дар бартараф намудани ҳатоҳои содиршуда ҳамкорӣ мекунад, дар баҳсу мунозираҳо ширкат меварзад, ҷавобро дар ҳаҷми ҳадди ақали талаботи стандарт пешниҳод месозад;
- захираи луғавии маҳдуд дорад, дар ифодаи фикр душворӣ мекашад.
- дар нутқ ба истифодаи забони гуфтугӯӣ роҳ медиҳад.

в) Робитаи самарабахӣ:

- дар дохили гурӯҳҳои хурду калон асосан ҳамкорӣ мекунад;
- оид ба мавзӯё савол медиҳад, ҷавоби аъзоёни гурӯҳро ғӯш мекунад, натиҷаҳо дар ҳаҷми умумӣ ба таври умумӣ ҷамъбаст мекунад;
- андешаҳои ҷолиби дигаронро қабул мекунад ва дар сатҳи муайян ибрази андеша менамояд;
- сабабҳои норасоии раванди омӯзиши хеш ва ҳамсинфонашро асосан дуруст муайян мекунад.

Дарачаи 3,

хуб - 48-51 ҳол, хубтар - 52-55 ҳол, хубтарин - 56-59 ҳол:

➤ Салоҳияи (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):

Хонанда:

- мазмуни маводи омӯхтаро асосан аз худ менамояд ва истифода мебурад, онро бо кумаки андаки омӯзгор асосан дуруст ҷамъбаст ва хулосабарорӣ менамояд, далелҳои муайяни боварибахш пешниҳод месозад;
  - аломату хусусиятҳои маводи таълим, мафҳумҳои мураккабро номбар мекунад, шарҳ медиҳад;
  - салоҳиятҳои таълимии фаннӣ қобилияти зеҳнии хешро рушд медиҳад ва баъзан ба кумаки омӯзгор рӯ меорад;
  - мустақилона дар вазиятҳои маъмул (муқаррарӣ) ва ғайримаъмул (ғайримуқаррарӣ) андешаашро оид ба мавзӯё асосан дуруст баён мекунад;
- Дониши назариявӣ ва амалиашро ба таври зерин намоиш медиҳад:
- дар ҳаҷми андак зиёдтар аз ҳадди ақали талаботи барномаи таълим: **(48-51 -ҳол);**
  - дар ҳаҷми бештар аз ҳадди ақали талаботи барномаи таълим **(52 -55-ҳол);**
  - камтар аз ҳаҷми пурраи талаботи барномаи таълим **(56 - 59 -ҳол)**

➤ Салоҳияти ҳалли мушкилот (аз рӯйи меъёри В):

- мушкилотро мустақилона ва дар ҳамкорӣ бо хонандагони синф асосан дуруст муайян, сабабҳои онро таҳлил ва роҳҳои бартараф намудани онро пешниҳод месозад;
- фаъолияти ҳаррӯзаи таълимии худро баҳри бартараф сохтани мушкилот назорат мекунад;
- нақшаи пешрафти таълимӣ ва натиҷаҳои ҷашмдошти татбиқи дониши худро дар амал дуруст назорат менамояд;
- сабабҳои пайдоиши мушкилотро асосан дуруст таҳлил мекунад;

➤ Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ (меъёри С):

- ҷавоби супоришро аз манбаҳои иловагии иттилоотӣ асосан дастрас менамояд ва истифода мебарад;
- дар дарки мавзӯё ва дарёфти роҳҳои татбиқи он аз манбаъҳои муайяни иловагӣ истифода менамояд;
- сабаб, монандӣ ва ихтилофоти маводи таълимро бо истифода аз маводи иловагӣ ва ёрирасон дарк мекунад ва онҳоро шарҳ медиҳад;

- андешаҳояшро рушд медиҳад, мантиқан дуруст, фаҳмо, дақиқ ва асоснок баён месозад;

➤ **Салоҳиятҳои робитавӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D):**

а) Робитаи хаттӣ:

- супоришҳои хаттии муқаррарино ба таври индивидуалӣ ва дар ҳамкорӣ бо хонандагони синф асосан дуруст иҷро мекунад;

- меъёрҳои иҷроии қорҳои муқаррари хаттиро тибқи намуна риоя мекунад;

- салоҳияти баёни мазмуни маводи таълимии хаттиро бо риояи баёни пайдарҳамии мантиқӣ намоиш медиҳад;

- салоҳияти истифодаи забони адабино асосан намоиш медиҳад, вале баъзан дар супоришҳои хаттӣ ба истифодаи забони гуфтугӯӣ роҳ медиҳад.

б) Робитаи шиғоҳӣ:

- калима, ибора ва ҷумлаҳо дар баёни фикр асосан дуруст интиҳоб ва истифода мебарад;

- дар раванди дарсҳо алоқа ва хусусиятҳои хоси дохилии маводи таълимиро номбар ва шарҳ медиҳад;

- натиҷаи амалро бо кумаки андаки омӯзгор муаррифӣ (призентатсия) менамояд;

- хатоҳои содиршударо, ки ба дарки иттилоот халал намерасонанд, мустақилона ислоҳ мекунад;

- салоҳияти қор дар гурӯҳҳои хурду калонро намоиш медиҳад.

в) Робитаи иртиботӣ:

- одоби муоширатро дар ҳамкорӣ бо дигар хонандагони синф риоя менамояд;

- ба саволҳои пешниҳодшуда посух медиҳад ва саволҳои худро роҷеъ ба мавзӯӣ пешниҳод месозад;

- вариантҳои ҷавоби дигаронро меомӯзад, муқоиса мекунад, рушд медиҳад ва ҷавоби худро низ пешниҳод месозад, натиҷаро қайд мекунад (кумаки андаки омӯзгор);

- роҳҳои бартараф намудани мушкилотро ба таври мустақилона ва ё дар ҳамкорӣ бо хонандагони синф дарёфт менамояд.

Дарҷаи 4,

аъло- 60 - 62 ҳол, олий - 63- 66 ҳол, олитарин - 67-70 ҳол:

➤ **Салоҳияти (дониш, маҳорат, малака) хонанда (аз рӯйи меъёри А):**

Хонанда:

- мазмуни маводи таълим, мафҳумҳои мураккаб ва асосии онро шарҳ медиҳад;

- дар баҳсу мунозираҳо оид ба мазмуну муҳтавои маводи таълим фикрашро ибраз менамояд ва аз иттилооти иловагӣ ба таври самарабахш истифода мебарад;

- супоришҳои гуногунро, ки дорои якҷанд роҳи ҳал мебошанд, иҷро менамояд;

- натиҷаи амалро таҳлил, хатоҳоро номбар мекунад, баҳо медиҳад, хулоса мебарорад;

- ба хатои ҷузъӣ роҳ медиҳад;

- маводи назариявӣ ва амалии фанро дар ҳаҷми андак камтар аз талаботи пурраи барномаи таълим медонад (**60-62- ҳол**);

- хулосаро оид ба мазмуни маводи таълим ҷамъбаст менамояд, аз манбаъҳои гуногуни дониш далелҳо пешниҳод месозад;

- аз воситаҳои айёни, таблитса ва нақшаҳо дар раванди омӯзиш истифода мебарад;

- ба андак хатои ҷузъӣ роҳ медиҳад, онро мустақилона ислоҳ мекунад;

- дониши назариявӣ ва амалиашро дар ҳаҷми пурраи талаботи барномаи таълим пешниҳод месозад (**63- 66 -ҳол**);

- аз сатҳи талаботи барномаи таълим дониши назариявӣ ва амалии бешитарро намоиш медиҳад, аз манбаъҳои гуногуни иттилоотӣ мустақилона истифода менамояд ва ба ягон хато роҳ намедиҳад (**67-70 -ҳол**); ба фикрҳои мавҷуда иловаҳо ворид месозад ва роҳи ҳалли мушкилотро пешниҳод месозад; малакаи тафаккури, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфтаре намоиш медиҳад.

➤ **Салоҳияти ҳалли мушкилот (аз рӯйи меъёри В):**

- мушкилоти муқаррарӣ ва эҷодии раванди таълимиро бартараф месозад;

- мушкилоти иҷро ва татбиқи маводи таълим дар амал ва роҳҳои бартараф сохтани онро пешниҳод месозад;

- мушкилоти интихоби шакли таҳқиқи маводи таълимро дастгирӣ ва роҳҳои тақмили онро бо нишондоди андаки омӯзгор пешниҳод менамояд;
- натиҷаи бадастомадаро бо назардошти чашмдошт таҳлил ва муқоиса мекунад;
- баргараф сохтани мушкилотро ояндабинӣ мекунад;
- **Салоҳияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ (аз рӯйи меъёри С):**
  - манбаъҳои иловагии иттилоотиро интихоб ва истифода мебарад, манбаъҳои истифодашударо тавзеҳ мебахшад;
  - хулосаи манбаъҳои иловагии алоҳидаро оид ба мавзӯи истифода ва хулосаи онро асоснок мекунад;
  - сабаб, монандии маводи таълимро дарк мекунад ва онро шарҳ медиҳад;
  - роҳҳои баргараф намудани ихтилофи назарро оид ба моҳияти маводи таълим ва роҳҳои татбиқи он пешниҳод менамояд;
  - аз манбаъҳои иттилоотии гуногун мақсаднок истифода мебарад.
- **Салоҳиятҳои робитавӣ (иртиботӣ, аз рӯйи меъёри D):**
  - а) Робитаи хаттӣ:**
    - супоришҳои хаттии пешниҳодшударо пурра мустақилона иҷро мекунад;
    - маводи таълимро ба таври инфиродӣ ва бо хонандагони синф иҷро, таҳлил, муқоиса менамояд ва пайдарпайии мантиқӣ мебахшад;
    - андешаҳои худро инкишоф медиҳад, асоснок менамояд ва татбиқ мекунад, андешаҳои дигаронро ба эътибор мегирад;
    - захираи луғавии худро намоиш медиҳад, ба ғалати андаки ҷузъӣ роҳ медиҳад ва онро мустақилона баргараф месозад.
  - б) Робитаи шифоҳӣ:**
    - мазмуну моҳияти мавзӯро пурра мекушояд, онро дуруст истифода менамояд;
    - мантиқан дуруст ва дастрас изҳори андеша менамояд, андешаи дигаронро меомӯзад, ба эътибор мегирад;
    - маводи таълимро дар сатҳи баланд муаррифӣ менамояд, забон, тарзи баён ва ороишоти онро вобаста ба мақсад мувофиқ менамояд;
    - муносибати эҷодкоронаро ба интихоби шакли муаррифии маводи таълим зохир менамояд;
    - ба саволҳои посух мегӯяд ва далелҳои раднопазири иловагӣ оид ба исботи фикр пешниҳод месозад;
    - ба шумораи ками саҳви суҳан роҳ медиҳад, ки он ба дарки маънӣ ҳалал ворид намесозад.
  - в) Робитаи самарабахшӣ:**
    - ба ҳадафҳои хеш дар ҳамкорӣ муваффақ мегардад;
    - ба саволҳои пешниҳодшуда посух медиҳад, савол пешниҳод месозад;
    - ба таклифҳои пешниҳодшуда баҳои воқеӣ медиҳад;
    - дар ҳамкорӣ бо дигарон, аз ҷумла дар ҳайати гурӯҳ самаранок фаъолият мекунад;
    - маҳорати баргараф намудани мушкилотро ба таври мустақилона ва ё дар ҳамкорӣ бо дигар хонандагони синф намоиш медиҳад;
    - фикрҳои ҷолиби дигаронро меомӯзад, муқоиса мекунад, рушд медиҳад ва фикрҳои худро низ пешниҳод месозад;
    - норасоӣ ва хилофотро муайян месозад ва барои баргараф сохтани онҳо нақшаи худро таҳрезӣ менамояд.

5. НИЗОМИ САДХОЛА:

БАҲОДИҲӢ БА ДОНИШ, МАЛАКА ВА МАҲОРАТИ ХОНАНДАГОН

Чи тавре, ки дар намунаи қолаби (матритсаи) меъёрҳои баҳодихии шифоҳӣ ба салоҳиятнокии (дониш, малака ва маҳорати) хонандагон дар зинаҳои дуюм ва сеюми таҳсилот нишон дода шудааст, низоми нави баҳодихии 100-ҳола дар доираи **ҷор дараҷаи салоҳиятҳои таълимӣ** бо назардошти хусусиятҳои таълимии фанни муайян тибқи талаботи Стандарт ва барномаҳои таълими фанҳои мушаххас амалӣ гардонида мешавад.

Низом ва меъёрҳои нави садҳолаи баҳодихӣ аз низоми амалкунандаи 5-ҳола комилан фарқ дорад.

Мувофиқи *меъёри А баҳогузори* ба сифати иҷрои супориши хонагӣ, ғаълонокӣ дар дарсҳо, санҷишҳои шифоҳӣ ва хаттӣ, корҳои мустақилона, санҷишӣ, амалӣ, диктант, имло, корҳои лабораторӣ ва ғайраҳо амалӣ мегардад. Дар натиҷаи баҳодихӣ сатҳи дастовардҳои таълимии хонанда муайян мегардад ва бо назардошти хатоҳои содиршуда дониши воқеии ӯ ҳолгузори карда мешавад.

Дар раванди баҳодихӣ ба салоҳиятҳои асосии *меъёри А* салоҳиятҳои хонанда аз рӯи *меъёрҳои В, С ва D* низ ба эътибор гирифта мешаванд.

Меъёри В салоҳиятҳои хонандаро ҳангоми ҳалли мушкилот (проблемаҳо) дар раванди азхудкунии маводи таълим муайян мекунад. Меъёри мазкур ҳангоми иҷрои супоришҳои муқаррарии хаттӣ шифоҳӣ, аз ҷумла супоришҳои таҳқиқотӣ, лоиҳавӣ (барои хонандагони дорои қобилиятҳои баланди зеҳнӣ), санҷишҳои тестӣ, сакбақгардонӣ, салоҳиятнокии инфиродӣ, ҳалли супоришҳои салоҳиятнок истифода бурда мешавад ва дар гузоштани баҳои асосӣ (*меъёри А*) ба эътибор гирифта мешавад.

Баҳодихӣ аз рӯи *меъёри С* салоҳиятҳои натиҷаи кори хонанда бо иттилоотҳои гуногун (истифодаи онҳо) дар раванди иҷрои супоришҳои шифоҳӣ, хаттӣ, санҷишӣ, лабораторӣ, амалӣ, амалишавии лоиҳа, таҳқиқоти илмӣ ва ё ҳангоми иҷрои супоришҳои муқаррарӣ ва салоҳиятнок ба қайд гирифта мешаванд. Албатта, пеш аз ҳама дар раванди баҳогузори маҳорати кор бо манбаҳои дохили китоби дарсӣ ва иттилоотҳои иловагӣ (дар вақти баҳогузори асосӣ аз рӯи *меъёри А*) ба эътибор гирифта мешавад.

Мувофиқи *меъёри D салоҳиятҳои иртиботии хонандагони* ҳамаи зинаҳои таҳсилоти умумӣ муайян карда мешаванд. Объектҳои баҳодихӣ: супоришҳои муқаррарии шифоҳӣ ва хаттӣ, муаррифии ҳалли супоришҳои салоҳиятнок, лоиҳаҳо, иштирок дар кори гурӯҳӣ, муколама (саволу ҷавоб), мубоисаҳо, назорати ғаълолияти хонанда дар машғулиятҳо ва салоҳияти ҳамкорӣ бо дигар хонандагон ва ғайра.

Иҷрои вазифаҳои хонагӣ аз рӯи фанни таълимӣ, ки ҳалли супориш ва масъалаҳоро фаро мегирад, бо роҳи гузоштани ҳолҳои мувофиқи *меъёри А* бо назардошти сифати иҷрои вазифаи хонагӣ ва ғаълонокӣ пешбинӣ гардидааст. Агар вазифаҳои хонагӣ гуногундараҷа набошанд, он гоҳ ҳолҳои дараҷаи ақали сатҳи паст (бо назардошти хатоҳои содиршуда аз 0 то 35 ҳол)-ро ташкил медиҳанд. Дар ин ҳолат хонанда дар муҳлати аз тарафи омӯзгор пешбинишуда миқдори муайяншудаи супоришҳои хаттӣ ва шифоҳиро иҷро намуда месупорад.

Мувофиқи *меъёрҳои А* салоҳиятҳои ҳар як зинаи амалиёти зоҳирии хонанда, ки аз ҷониби омӯзгор ба қайд гирифта мешаванд, тавсиф дода мешаванд. Масалан, дар *дараҷаи I-и нокифоя (то 35- ҳол)* хонанда кушиши баланд бардоштани сатҳи дониш, малака ва маҳорат (салоҳияти ҳеш) намекунад ва салоҳияти мустақилонаи иҷрои супоришҳои амалиро дар сатҳи ҳадди ақал нишон намедиҳад. Амалиёти хонанда аз рӯи намуна таҳти роҳбарӣ ва назорати бевоситаи омӯзгор амалӣ мегардад.

Дар *дараҷаи II-и кифоя, миёна ва қаноатбахш (36-47 ҳол)* амалиёти хонанда хусусияти ислохотӣ дорад. Ӯ мундариҷаи бунёдии фанро дар сатҳи ҳадди ақал аз худ менамояд, яъне дониши назариявӣ ва амалии худро дар сатҳи миёна такмил ва тафсир медиҳад. Дониши азхудкардари асоси намунаҳои пешниҳодшудаи омӯзгор истифода мебарад. Хонанда баҳри расидан ба ҳадафҳои ниҳой мекушад ва нисбати фан дар сатҳи миёна шавқмандӣ зоҳир менамояд.

Дараҷаи III-и хуб, хубтар ва хубтарин (48-59 ҳол) ғаълолияти самараноки хонандаро дар бар мегирад. Амалиёти ӯ дар ин дараҷа низ хусусияти ислохотӣ дорад. Хонанда мустақилона ё бо кумаки андаки омӯзгор дар ҳолатҳои муқаррарӣ қобилияти истифодабарии донишҳои назариявӣ ва амалии худро намоиш медиҳад ва натиҷаҳои бадастовардашударо дар амал тадбиқ менамояд. Дар баробари он донишомӯз ба натиҷаҳои зарурии пешбинишудаи фанни таълимӣ муваффақ мегардад, инчунин ӯ супоришҳои нисбатан мураккабро, ки дорои якчанд варианти ҷавоб мебошанд, иҷро мекунад. Дар амалиёти хонанда шавқмандӣ ба таълими фан ва ноил гардидан ба натиҷаҳои пешбинишуда назаррас аст.

Дар *дараҷаи IV-и аъло ва олӣ (60-67 - ҳол)* кушиши хонанда ноил шудан ба натиҷаи пурраи банақшагирифташудаи таълим ва аз он бештарро мебошад. Хонандаи дорои дараҷаи аъло ё олӣ дониши назариявии худро дар доираи талаботи барномаи таълим

рушд медиҳад ва маҳорати истифодаи онро дар амал намоиш медиҳад. Дар исботи фикри хеш далалҳои раднопазиро пешниҳод мекунад.

Дониши хонандаи дорои **дараҷаи олитарин(67-70 -ҳол)** аз талаботи барномаи таълим бештар арзёбӣ гардида, фаъолияти сатҳи баланди таълимӣ, таҳқиқотӣ, лоиҳавӣ ва эҷодӣ намоиш медиҳад. Ба идеяҳои мавҷуда иловаҳо ворид месозад ва дар ҳалли проблемаҳо фикру ақидаашро пешниҳод месозад. Манбаъҳои зиёди иловагиро мутолиа менамояд, ба таври худомӯзӣ дониши хешро саёқал медиҳад. Малакаи тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.

Илова ба ин, қолаби (матритса) супориш- ченакҳо барои муайян кардани сатҳи гуногуни дастовардҳои таълимии хонандагон аз рӯи меъёрҳои баҳодихии бисёрҳола ба омӯзгорон пешкаш карда мешавад, то ки омӯзгор тавонад дар раванди баҳогузорӣ дар низоми нав аз он ба осонӣ истифода кунад (нигаред ба ҷадвали 1).

Ҷадвали 1

5.1. Қолаби (матритсаи) супориш – ченакҳо барои муайян кардани дараҷаҳои гуногуни дастовардҳои таълимии хонандагон

Дараҷаи дастовардҳои Таълимӣ	Намуди супоришҳои таълимӣ	Супориш-ченакҳо дар шакли тестӣ
ИНокифоя аз 0 – 35 ҳол	Супоришҳои одӣ (якамала) барои: - сарфаҳм рафтан, - навсозӣ кардан, - ошқор намудан, - номбар ва тавсиф кардан, - муқоиса ва фарқ кардан, - ҷобачогузорӣ, - таҷрибагузаронии одӣ аз рӯи намуна.	1.Супоришҳои шакли пӯшидаи иборат аз савол ва ҷавобҳои дорои: - ҷавоби алтернативӣ; - иқонияти интиҳоб аз вариантҳои ҷавобҳо 2.Супоришҳои содаи амалӣ.
II Кофӣ (кофӣ, миёна, қаноатбахш) аз 36- 47 ҳол	Супоришҳои сода ва мураккаб барои: - дарк намудан ва сарфаҳм рафтан; - муқоиса намудан, - таснифот гузаронидан; - хулоса баровардан, - алоқамандӣ муайян кардан; - ҷудо кардани мундариҷа ва моҳияти асосӣ; - баён намудани сабаб ва натиҷаҳо; - ба танзим даровардан; - ба нақшаи муқаррарӣ гирифтани; - муайян кардани сабабҳои ҳодисаҳо; - ҷашмдошти натиҷаи супоришҳои муқаррарӣ ва озмоишии дорои якҷанд амал	1.Супоришҳои шакли пӯшидаи дорои: - имқонияти интиҳоби ҷавобҳо; - имқонияти барқароркунии пайдархамӣ; - имқонияти барқароркунии мувофиқат; 2.Супоришҳои шакли кушода (ҷавоби тайёр надоранд): - барои илова кардан. 3.Супоришҳои амалӣ (озмоишӣ)
III(хуб, хубтар, хубтарин) аз 48- 59 ҳол	Супоришҳои таркибӣ барои: - хулоса баровардан, - муайян кардани алоқамандӣ; - ҷудо кардани фарқҳои мавҷуда; - таҳлил ва ҷудокунии (синтезкунии); - татбиқ намудан; - исбот кардан; - муқоиса кардан; - гузаронидани масъалаҳои озмоишӣ иборат аз зермасъалаҳо бо алоқаи маъмули тарафайн;	1.Супоришҳои шакли кушода бо: - ҷавоби озод, мухтасар, кушода; - ҷавоби озод, муфассал, кушода; 2. Супоришҳои амалӣ (таҷрибавӣ, лоиҳавӣ, таҳқиқотӣ)
	Супоришҳои таркибӣ барои:	1.Супоришҳои шакли кушода бо

<p>IV(аъло, олій, олигарин)</p> <p>аз 60 - 70 хол</p>	<p>-тахлил ва синтезкунонӣ; - моделкунонӣ; - тафаккур; - пешниҳоди эҷодкоронаи дониш; - тасдиқ ва пешниҳоди фарзияҳо; -асосноккунии далелҳо; - муқосакунӣ ҳангоми ҳалли масъалаҳои ҳаётан муҳим; - барқарор намудани алоқаи ҳамкорӣ , таъсири мутақобила; - муайян кардани сабабҳо; -дарёфти роҳҳои маъмулии ҳалли мушкилот; - таҳлил ва шарҳи натиҷаҳои таҳқиқот; - амалӣ намудани баҳодихӣ; - пешгӯӣ кардан; - масъалаҳои ғайримаъмулӣ, аз ҷумла алоқанд бо лаҳзаҳои муҳими ҳаётӣ; -масъалаҳои чашмдошт ва озмоишии дорои зермасъалаҳо бо алоқаи норавшан;</p>	<p>ҷавобҳои муфассал; 2. Супоришҳои амалӣ (озмоишӣ); 3. Супоришҳои таҳқиқотӣ ва эҷодӣ</p>
--	--	---

АДАБИЁТ:

1. Амонашвили Ш.А. Обучение. Оценка. Отметка. – Москва: «Знание», 1980. – 96 с.
2. Байденко А. Компетенции в профессиональном образовании // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 3-13.
3. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно – воспитательного процесса. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
4. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
5. Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов образовательных программ и учебных планов. Европейский фонд образования. ЕФО, 1997
6. Дьяченко В.К. Общие формы организации процесса обучения. – Красноярск: Просвещения, 1984. – 185 с.
7. Дониши хонандагонро кӣ муайян мекунад. Аз ин рӯ меъёри ягонаи баҳогузори зарур аст. Мураттиб М.Рустам. Хафтавори «Омӯзгор», 8 сентябри соли 2007, с. 11.
8. Дубова М.В. О возможностях реализации компетентного подхода в начальном общем образовании // Современная педагогика. 2015. № 3 [Электронный ресурс]. URL: <http://pedagogika.snauka.ru/2015/03/332>
9. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия.-М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004
10. Имомназаров Д. Проблема контроля и оценки деятельности школьников в условиях дифференцированного обучения // Вестник таджикского национального университета. – Душанбе-2013.- № 3/4 (115).-С. 215 - 220. ISSN 2074 - 1847.
11. Имомназаров Д. Теоретические аспекты контроля и оценки деятельности школьников в условиях дифференцированного обучения // Вестник таджикского национального университета. – Душанбе-2013.- № 3/5 (118),.-С. 294-299. ISSN 2074 - 1847.
12. Имомназаров Д. Зарурат, мушкилот ва чашмдошти гузариш ба низом ва меъёрҳои бисёрҳолаи баҳодихӣ ба дониш, малака, маҳорат ва рафтори хонандагон // Паёми Донишгоҳи милли. – Душанбе-2013.- № №3/8(101).- С. 93-101. ISSN 2074 - 1847.
13. Имомназаров Д. Гузариш ба низоми тестӣ ва низому меъёрҳои 10, 20, 100 холаи баҳодихӣ ба дониш, маҳорат ва малакаи хонадагон- тақозои замон. Маҷаллаи Маорифи Тоҷикистон № 5, 2015.

14. Қарори Ҳукумати ҚТ дар бораи «Стандарти давлатии таҳсилоти умумӣ дар ҚТ», № 494 аз 1.08.2015 .Дар китоби «Ахбороти Вазорати маорифи ҚТ». – Душанбе: 2015, с.123-130.
15. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2012, №334 “Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020”. Душанбе, 2012.
16. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф». – Душанбе: Шарқи озод, 2013. - с. 1- 41.
17. Концепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати ҚТ. аз 3 майи с. 2002, № 200. Дар китоби «Ахбороти Вазорати маорифи ҚТ». – Душанбе, 2003.
18. Лутфуллоев М.П. Дарс. – Душанбе: «Маориф», 1995. – 192 с.
19. Мухторов З. Проблемы оценивания. Маҷ. «Мактаб ва ҷомеа», 2003, № 3. – с. 20-23.
20. Урок – основная форма организации учебно – воспитательного процесса в общеобразовательной и профессиональной школе. Под ред. Х.Буйдакова. – Душанбе, 1989. – 53 с.
21. Шоев Н. Особенности оценки качества воспитания, обучения и образования в целостном педагогическом процессе. Маҷ. «Мактаб ва ҷомеа», 2005 2(7), с. 26-35.
22. Зубайдов У.З. «Таълими тафриқа ва муктаби муосир» -Душанбе,2013.-304.
23. Шарифов, Ф. таълими ҳамгиро: проблема, раҳёфт ва андешаҳо. Қ.1.- Душанбе 1999. - С. 35.
24. Шарифов, Ф., Каримова И.Х. Педагогика. - Душанбе: Ирфон, 2008 - 284 с.
25. Шнейдерман, М.В. Системная дифференциация знаний как средство индивидуализации обучения учащихся: дис. канд. пед. наук / - М., 2000.- 153 с.

ИНСТРУКЦИЯ ПРАВИЛ И НОРМА 100- БАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ ДЛЯ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКИ УЧЕНИКОВ

Д. ИМОМНАЗАРОВ

В данной статье рассматривается инструкция правил и норм 100 бальной системы оценка знаний и умений учеников, о взаимосвязях теоритических и практических навыков учащихся в обучении предмета. По мнению автора нужно подготовить учеников к новым стандартам знаний и новую систему обрзования.

***Ключивые слова:**Обучение, оценивать, ученик, деятельность, инструкция, усвоение, материалы.*

THE INSTRUCTION OF THE RULES AND MEASURE OF 100 GRADES FOR THE KNOWLEDGE OF THE SKILLS OF STUDENTS

D. IMOMNAZAROV

In this article discusses the instruction of rules and the measure of the 100 – point system of evaluate the knowledge and skills of students about the interrelationships of students theoretical and practical skills in teaching the subject.

***Keywords:**Education, evaluate, pupil, instruction, activity, material.*

**НИЗОМ ВА МЕЪЁРҲОИ БИСЁРҲОЛАИ БАҲОДИҲӢ БА ФАЪОЛИЯТИ
ТАЪЛИМИИ ХОНАНДАГОНИ СИНҲОИ ИБТИДОӢ
АЗ ФАННИЗАБОНИ МОДАРӢ**

**Ҷадвали нишондиҳандаи натиҷаи дониш, маҳорат ва малакаи
хонандагони синфи 2 аз фанни «Забони модарӣ»**

БИБИВАҲӢ МИРБОБОЕВА
мудири бахши
омӯзиши масъалаҳои мактабҳои
камнуфуси ПРМ АТТ

Холҳо	Малакаи хониш			Маҳорати хониш	Дарккунии маъни	Сатҳи баён
	Тарзи хониш	Маҳорати хониш	Суръати хониш	Тарзи талаффуз, ист, задаҳои мантӣқӣ, суръати хониш	Дарки маъни. Сатҳи мустақилияти хонанда	Шумораи хатоҳо
Дарачаи 1, нокифоя - 0 - 35 ҳол (35%).	Аз рӯи ҳичо меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида намешавад.	Ба хатоҳои зиёди техникӣ роҳ медиҳад. Ифоданок ва бурро кироат карда наметавонад.	Бениҳоят паст буда, дар як дақиқа 15-20 калимаро меҳонад.	Хониши яқранга, калимаҳоро нодуруст талаффуз мекунад, оҳанги ҷумла ва задаи мантӣқиро риоя намекунад.	Дар дарс иштирок намуда, мавзӯро гӯш мекунад ва меҳонад. Ба саволҳои додашуда ҷавоб намедиҳад, ба мавзӯ ва мазмуни матн дуруст сарфаҳм нарафта, бо ёрии омӯзгор онро нақл мекунад.	Дар суҳанронӣ ба хатоҳои бешумор роҳ медиҳад, фикрашро дуруст баён карда наметавонад, захираи луғавиаш бой нест.
Дарачаи 2, кофӣ- 36-39 ҳол,	Калимаҳоро асосан бо ҳичо меҳонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ дурустаҳамият намедиҳад.	Ба хатоҳои техникӣ зиёд роҳ медиҳад. На он қадар ифоданок ва бурро кироат карда метавонад.	Бениҳоят паст буда, дар як дақиқа 20 - 25 калимаро меҳонад.	Хониши яқранга, овозҳоро дар калимаҳо нодуруст талаффуз мекунад, оҳанги ҷумла ва задаи мантӣқиро риоя намекунад.	Надонистани мазмуни маводро намоиш медиҳад. Саволҳои додашударо нодуруст дарк мекунад, ба мавзӯ ва мазмуни матн на он қадар дуруст сарфаҳм меравад ва бо ёрии омӯзгор онро нақл мекунад.	Дар суҳанронӣ ба хатоҳои бешумор роҳ медиҳад, фикрашро на қандон дуруст баён карда метавонад, захираи луғавиаш на он қадар бой аст.
Дарачаи 2. миёна - 40-43 ҳол,	Калимаҳоро бо тарзи ҳичо меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ на он қадар хуб мушоҳида мешавад.	Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад. Ифоданок ва бурро кироат карданро дуруст наметавонад.	Паст, вале дар як дақиқа аз 25-30 калимаро хонда метавонад.	Яқранг меҳонад. Ба фосила, аломатҳои китобат эътибор намедиҳад. Овозро нодуруст талаффуз мекунад, ба задаи мантӣқӣ риоя намекунад.	Ба дарки мазмун асосан қомеъ намегардад. Аз ӯҳдаи иҷрои супоришҳои оддӣ матн барои мада наметавонад.	Дар суҳанронӣ аз ҳад зиёд ба хатоҳои роҳ медиҳад. фикрашро мустақилон а дуруст баён карда наметавонад, захираи луғавӣ на он қадар бой дорад.

<p>Дарачан 2. қаноатба хш - 44-47 хол.</p>	<p>Калимаҳоро асосан бо ҳичо мехонад, ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ баъзан мушоҳида мешавад.</p>	<p>Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад, Ифоданоку бурро кироат карданро ба пуррагӣ наметавонад.</p>	<p>Бо суръати паст мехонад, дар як дақиқа аз 30-35 калимаро хонда метавонад.</p>	<p>Якранг мехонад.Ба аломатҳои китобат эътибор наметидиҳад. Овозҳоро нодуруст талаффуз мекунад.</p>	<p>Ба дарки қисматҳои алоҳидаи матн комёб мегардад.Матнро о тавассути ёрии омӯзгор метавонад иҷро кунад.</p>	<p>Дар муошират ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад ва онро бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ карда метавонад.</p>
<p>Дарачан 3, хуб - 48-51 хол,</p>	<p>Тарзи хониш асосан омехта(ҳичо ва калима), ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида мешавад.</p>	<p>Ба 4 хатоии техникӣ роҳ медиҳад ва ифоданок кироат мекунад.</p>	<p>Суръати хониш суст, дар як дақиқа аз 35 то 40 калимаро мехонад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро дар шакли маҳдуд дарк мекунад.Баъзан ислоҳи мантиқӣ ва задаро риоя мекунад. Ба хатоҳои тарзи талаффузи калимаҳо роҳ медиҳад.</p>	<p>Маъноии воқеии маводи хондашударо мефаҳмад,аммо сабаби воқеии ҳодисотро дарк намекунад, муносибати худро ба қаҳрамонони асар (матн),рафтору кирдори ӯ баён карда наметавонад. Дар раванди иҷрои супоришҳои амалӣ бо матн ба ёрии омӯзгор ниёз дорад.</p>	<p>Дар муошират ба хатоӣ роҳ медиҳад ва он бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ карда мешавад.</p>
<p>Дарачан 3, хубтар - 52-55 хол,</p>	<p>Калимаҳоро асосан ба ҳичо ва баъзан батаври пурра мехонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида мешавад.</p>	<p>Ба 3 хатоии техникӣ роҳ медиҳад,кӯшиш мекунад, ки ифоданоку бурро кироат кунад.</p>	<p>Суръати хониш андак сустаст,аммо дар як дақиқа аз 40- 45 калимаро мехонад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро бо кӯмаки омӯзгор дарк мекунад.На ҳама вақт талаффузи чумла, ист ва задаи мантикиро риоя мекунад.</p>	<p>Мазмуни воқеии матни хондашударо мефаҳмад, мазмуни асосии асарро нодуруст муайян мекунад,муносибати ба тро ба рафтори қаҳрамон, воқеа тавассути саволҳои роҳнамоии омӯзгор баён мекунад. Фикри худро асоснок карда наметавонад.Матнро бо кӯмаки омӯзгор аз худ мекунад.Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудааст, намоиш медиҳад, аммо дар раванди корҳои амалӣ бо матн ба хатоҳои роҳ медиҳад.</p>	<p>Дар муошират ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад.</p>

<p>Дарачаи 3, хубтарин - 56-59 хол.</p>	<p>Калимаҳоро асосан пурра, калимаҳои мураккаб ва мазмунан нофаҳморо ба таври ҳичо меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида мешавад.</p>	<p>Ба 2 - 3 хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад ва кӯшиш мекунад, ки ифоданоку бурро қироат кунад.</p>	<p>Равон меҳонад, дар як дақиқа аз 40 -45 калимаро меҳонад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро тавассути омӯзгор дарк мекунад. Ба 1-2 хатоии овозӣ роҳ медиҳад. На ҳамеша ба задаи мантӣ таваҷҷӯҳ зоҳир менамояд. Қоидаи истро риоя мекунад.</p>	<p>Маъноӣ матро дарк мекунад. Муноси баташро бо қаҳрамони асар тавассути кӯмаки саволҳои роҳнамоӣ омӯзгор изҳор мекунад. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш медиҳад, аммо дар раванди қорҳои амалӣ бо матн ба хатоҳои роҳ медиҳад.</p>	<p>Дар муошират ба хатоҳои роҳ медиҳад.</p>
<p>Дарачаи 4, аъло - 60 - 62 хол,</p>	<p>Калимаҳоро пурра меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ роҳ мекунад.</p>	<p>Ба хатоҳои техникӣ роҳ дода, мустақил она онро ислоҳ мекунад.</p>	<p>Равон меҳонад, дар як дақиқа аз 45-50 калимаро меҳонад, суръати хониш ба суръати нутқи шифоҳӣ баробар арзёбӣ мегардад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро мустақилона дарк мекунад. Ба як хатой дар гузоштани задаи мантӣ ва давомнокии ист, ба 1 хатоии тарзи талаффузи ҷумла роҳ медиҳад.</p>	<p>Мазмунӣ матни бадеиро пурра дарк мекунад. Муноси баташро нисбат ба мазмун ва амалиёти қаҳрамон баён мекунад, фикри хешро нисбат ба амалиёти ӯ бо далелҳои ибтидоӣ менамояд. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш медиҳад, аммо ба хатоии алоҳида роҳ медиҳад ва мустақилона онро ислоҳ мекунад.</p>	<p>Дар вақти суҳбат ба хатоҳои роҳ медиҳад.</p>
<p>Дарачаи 4, олӣ - 63-66 хол,</p>	<p>Калимаҳоро пурра меҳонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ роҳ мекунад.</p>	<p>Ба хатоҳои техникӣ роҳ намедиҳад</p>	<p>Равон меҳонад, дар як дақиқа аз 45-50 калимаро меҳонад, суръати хониш ба суръати нутқи шифоҳӣ баробар арзёбӣ мегардад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро мустақилона дарк мекунад. Суръат ва тарзи хонишро мустақилона муайян мекунад. Дар раванди хониш давомнокии гуногуни истро риоя мекунад. Ба як хатой дар гузоштани зада роҳ медиҳад.</p>	<p>Мазмунӣ матро ба пуррагӣ дарк мекунад. Матро пурра аз худ мекунад ва озодона ба саволҳои он ҷавоб дода менамояд. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудааст, намоиш медиҳад, аммо ба хатоии ягона роҳ медиҳад ва мустақилона онро ислоҳ мекунад.</p>	<p>Дар вақти суҳбат ба хатоҳои ягона ва талаффузи калимаҳои алоҳида роҳ медиҳад.</p>
<p>Дарачаи 4, олитарин - 67-70 хол.</p>	<p>Матро пурра меҳонад ва ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ пурра роҳ мекунад.</p>	<p>Ба хатоҳои техникӣ роҳ намедиҳад</p>	<p>Ифоданок меҳонад, дар як дақиқа аз 45-50 калимаро меҳонад, суръати хониш ба суръати</p>	<p>Мазмунӣ матро мустақилона дарк мекунад. Дар раванди хониш ба роҳи тарзи талаффузи ҷумла</p>	<p>Мазмунӣ матро пурра дарк ва аз худ мекунад. Ҳамагун на супоришҳои амалиро аз рӯи матн асар дар</p>	<p>Ба хатой роҳ намедиҳад.</p>

			гуфтугӯй баробар мебошад	(ҳикоягӣ, саволӣ ва хитобӣ) эътибор медиҳад. Дар матн ҷойи задаи мантиқӣ ва давомнокии истро дуруст муайян мекунад. Тарзи талаффуз ва суръати хонишро (бамазм уни асар ва рӯҳияи каҳрамон) дуруст баён мекунад.	доираи талаботи барномаи таълимӣ иҷро мекунад ва сатҳи баланди маҳорати хонишро намоиш медиҳад.	
--	--	--	--------------------------	---	---	--

**ҶАДВАЛИ
НИШОНДИҲАНДАИ НАТИҶАИ ДОНИШ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ
ХОНАНДАГОНИ СИНФИ 3 АЗ ФАНИ «ЗАБОНИ МОДАРӢ»**

Хол-ҳо	Малакаи хониш			Маҳорати хониш	Даркунии маъни	Сатҳи баён
	Тарзи хониш	Маҳорати хониш	Суръати хониш	Тарзи талаффуз, ист, задаҳои мантиқӣ, суръати хониш	Дарки маъни. Сатҳи мустақилияти хонанда	Шумораи хатоҳо
Дарҷаи 1, ноқифоя - 0 - 35 ҳол (35%)	Аз рӯи ҳичо меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида намешавад.	Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад. Ифоданок ва бурро қироат карда наметавонад.	Бениҳоят паст, дар як дақиқа аз 40 -45 калимаро меҳонад.	Хониши яқранга буда, овозҳоро нодуруст талаффуз мекунад, оҳанг и ҷумла ва задаи мантиқиро риоя намекунад.	Дар дарс иштирок намуд, гуш кард, хонд. Ба саволҳои додашуда ҷавоб намедиҳад, ба мавзӯ ва мазмуни матн дуруст сарфаҳм нарафта, бо ёрии омӯзгор онро нақл мекунад.	Дар суҳанронӣ ба хатоҳои бешумор роҳ медиҳад ва фикрашро дуруст баён карда наметавонад, захираи лугавиаш бой нест.
Дарҷаи 2, кофӣ - 36-39 ҳол,	Калимаҳоро асосан бо ҳичо меҳонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ дуруст аҳамият намедиҳад	Ба хатоҳои техникӣ зиёд роҳ медиҳад. На он қадар ифоданок ва бурро қироат карда наметавонад.	Бениҳоят паст буда, дар як дақиқа 50- 55 калимаро меҳонад.	Хониши яқранг, овози калимаҳоро нодуруст талаффуз мекунад, оҳанг и ҷумла ва задаи мантиқиро риоя намекунад.	Надониғани мавдро намоиш медиҳад. Саволҳои додашуда нодуруст дарк карда мешаванд, ба мавзӯ ва мазмуни матн на он қадар дуруст сарфаҳм меравад, бо ёрии омӯзгор онро нақл мекунад.	Дар суҳанронӣ ба хатоҳои бешумор роҳ медиҳад. Фикрашро на чандон дуруст баён карда наметавонад, захираи лугавиаш низ на он қадар бой аст.
Дарҷаи 2, миёна - 40-43 ҳол,	Калимаҳоро тариқи ҳичо меҳонад. Тарзи хониш асосан омехта (ҳичо – калима), ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ хуб мушоҳида намешавад	Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад. Ифоданок ва бурро қироат карданро дуруст наметавонад.	Паст, аммо дар як дақиқа аз 50- 55 калимаро хонда наметавонад.	Яқранг меҳонад. Ба фосила, аломатҳои китобат эътибор намедиҳад. Овозро нодуруст талаффуз мекунад ва ба задаи мантиқӣ риоя намекунад.	Ба дарки мазмун асосан қомеъ намегардад. Аз уҳдаи иҷрои супоришҳои оддӣ матн барои наметавонад.	Дар суҳанронӣ аз ҳад зиёд ба хатоҳои роҳ медиҳад. Фикрашро мустақилона дуруст баён карда наметавонад ва захираи лугавиаш на он қадар бой дорад.

Дарачаи 2,каноатбахш - 44- 47 ҳол.	Калимаҳоро асосан ҳичо карда мехонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ баъзан мушоҳида мешавад.	Ба 5 – 6 хатоҳои техники роҳ медиҳад ва Ифоданокӯ бурро қироат қарданро ба ғуррағӣ наметавонад.	Бо суръати паст мехонад, дар як дақиқа аз 55-60 калимаро хонда метавонад.	Яқранг мехонад. Ба аломатҳои китобат эътиборнамеда ҳад. Овозҳоро нодуруст талаффуз мекунад.	Ба дарки қисматҳои алоҳидаи матн қомеъ мегардад. Матнро тавассути ёрии омӯзгор метавонад иҷро кунад.	Дар муошират ба хатоҳои роҳ медиҳад ва онро бо қўмаки омӯзгор ислоҳ қарда метавонад.
Дарачаи 3,хуб - 48-51 ҳол,	Тарзи хонишасосан номехта(ҳичо – калима), ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутққа мубешмушоҳида мешавад.	Ба 4 хатоҳои техникий роҳ медиҳад ва қўшиш мекунад, қиматнро ифоданокӯ қарда.	Суръати хониш суст, дар як дақиқа аз 55 -60 калимаро хонда метавонад.	Вазифаи хониши ифоданокӯро дар шакли маҳдуд дарк мекунад. Баъзан ислоҳи мантиқӣ ва задаро қироат мекунад. Ба хатоҳои тарзи талаффуз роҳ медиҳад.	Маъноӣ воқеии маводи хондашударо мефаҳмад, аммо сабаби воқеии ҳодисотро дарк намекунад, муносибати худро ба қарамонони асар (матн), рафторро қардори у баён қарда наметавонад. Дар раванди иҷрои супоришҳои амалӣ бо матн ба ёрии омӯзгор ниёз қарад.	Дар муошират ба хатоҳои роҳ медиҳад ва он бо қўмаки омӯзгор ислоҳ қарда мешавад.
Дарачаи 3,хубтар - 52-55 ҳол,	Калимаҳоро асосан ба ҳичо ва баъзан ба таври ғурра мехонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида мешавад.	Ба 3 хатоҳои техникий роҳ медиҳад ва қўшиш мекунад, қиматнро ифоданокӯ бурро қироат мекунад.	Суръати хониш андак суст, вале дар як дақиқа аз 60-65 калимаро хонда метавонад.	Вазифаи хониши ифоданокӯро бо қўмаки омӯзгор дарк мекунад. На ҳама вақт талаффузи қўмла, дарозии ист, задаи мантиқиро қироат мекунад.	Маъноӣ воқеии матни хондашударо мефаҳмад, маъноӣ асосии асарро нодуруст муайян мекунад, муносибати атро ба рафтори қарамон, воқеа тавассути саволҳои раҳнамоӣ омӯзгор баён мекунад. Фикри худро асоснок қарда наметавонад. Матнро бо қўмаки омӯзгор аз худ мекунад. Маҳорат и хонишро, қиматн ба барномаи таълим пешбини қардаанд, намоиш медиҳад, аммо дар раванди қарҳои амалӣ бо матн ба хатоҳои роҳ медиҳад.	Дар муошират ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад ва он бо қўмаки омӯзгор ислоҳ қарда мешавад.

Дарачаи 3, хубтарин - 56-59 ҳол.	Калимаҳо ро асосан пурра, калимаҳои мураккаб ва мазмунан нофаҳморо ба таври хичо меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ му-шоҳида мешавад.	Ба 2 - 3 ҳаҷоиҳои техникӣ роҳ меҳонад ва кӯшиш мекунад, ки ифоданокӯ бурро қироат кунад.	Равон меҳонад, дар як дақиқа аз 60-65 калимаро меҳонад.	Вазифаи хониши ифоданокро тавассути омӯзгор дарк мекунад. Ба 1-2 ҳаҷоиҳои овозӣ роҳ меҳонад. На ҳамеша ба задаи мантиқӣ тавачҷӯх зохир менамояд. Қоидаи истро риоя мекунад.	Маъноии матнро дарк мекунад. Муноси баташро бо қаҳрамонии асар тавассути кӯмаки саволҳои роҳнамоии омӯзгор изҳор мекунад. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш меҳонад, аммо дар раванди қорҳои амалӣ бо матн ба ҳаҷоиҳои роҳ меҳонад.	Дар муошират ба ҳаҷоиҳои алоҳида роҳ меҳонад.
Дарачаи 4, аъло- 60 - 62 ҳол,	Калимаҳо ро пурра меҳонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ риоя мекунад.	Ба 2 ҳаҷоиҳои техникӣ роҳ дода, мустақил она онро ислоҳ мекунад.	Равон меҳонад, суръати хониш ба суръати нутқи шифоҳӣ баробар арзёбӣ мегардад, дар як дақиқа аз 65-70 калимаро меҳонад	Вазифаи хониши ифоданокро мустақилона дарк мекунад. Ба як ҳаҷои дар гузоштани задаи мантиқӣ ва давомнокии ист, ба 1 ҳаҷои тарзи талаффузи ҷумла роҳ меҳонад.	Мазмуни матни бадеиро пурра дарк мекунад. Муноси баташро нисбат ба мазмун ва амалиёти қаҳрамон баён мекунад, фикри хешро нисбат ба амалиёти ӯ бо далелҳои иброз менамояд. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш меҳонад, аммо ба ҳаҷоиҳои алоҳида роҳ меҳонад ва мустақилона онро ислоҳ мекунад.	Дар вақти суҳанронӣ ба ҳаҷоиҳои алоҳида роҳ меҳонад.
Дарачаи 4, олии - 63- 66 ҳол,	Калимаҳоро пурра меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқро риоя мекунад.	Ба ҳаҷоиҳои техникӣ роҳ намеҳонад	Равон меҳонад, суръати хониш ба суръати нутқи шифоҳӣ баробар арзёбӣ мегардад.	Вазифаи хониши ифоданокро мустақилона дарк мекунад. Суръат ва тарзи хонишро мустақилона муайян мекунад. Дар раванди хониш давомнокии гуногуни истро риоя мекунад. Ба як ҳаҷои дар гузоштани зада роҳ меҳонад.	Мазмуни матнро ба пуррагӣ дарк мекунад. Матнро пурра аз худ мекунад ва озодона ба саволҳои он ҷавоб дода метавонад. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш меҳонад, аммо ба ҳаҷоиҳои ягона роҳ меҳонад ва мустақилона онро ислоҳ мекунад.	Дар вақти суҳанронӣ ба ҳаҷоиҳои ягона ва талаффузи калимаҳои алоҳида роҳ меҳонад.

Дарачаи 4, олитарин - 67-70 ҳо.л.	Матнро пурра мехонад	Ба хатоҳои техникӣ роҳ намедихад.	Ифоданок мехонад, суръати хониш ба суръати гуфтугӯй баробар мебошад ва дар як дақиқа аз 65 -70 калимаро мехонад.	Мазмуни матнро мустақилона дарк мекунад.Дар раванди хониш ба риояи тарзи талаффузи ҷумла (ҳикоягӣ, саволӣ ва хитобӣ) эътибор медиҳад.Дар матн ҷойи задаи мантикӣ ва давомнокии истро дуруст муайян мекунад.Тарзи талаффуз ва суръати хонишро(ба мазмуни асар ва рӯҳияи қаҳрамон) дуруст баён мекунад.	Мазмуни матнро пурра дарк ва аз худ мекунад.Ҳамагун а супоришҳои амалиро аз руи матн асар дар доираи талаботи барномаи таълимӣ иҷро мекунад ва сатҳи баланди маҳорати хонишро намоиш медиҳад.	Ба хатоӣ роҳ намедихад.
-----------------------------------	----------------------	-----------------------------------	--	---	---	-------------------------

ҶАДВАЛИ НИШОНДИҲАНДАИ НАТИҶАИ ДОНИШ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ ХОНА НДАГОНИ СИНОФИ 4 АЗ ФАНИ «ЗАБОНИ МОДАРӢ»

Ҳол ҳо	Малакаи хониш			Маҳорати хониш	Дарккунии маъни	Сатҳи баён
	Тарзи хониш	Маҳорати хониш	Суръати хониш	Тарзи талаффуз, ист, задаҳои мантикӣ, суръати хониш	Дарки маъни. Сатҳи мустақилияти хонанда	Шумораи хатоҳо
Дарачаи 1, нокифоя - 0 - 35 ҳол (35%).	Аз рӯи ҳиҷо мехонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида намешавад.	Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад. Ифоданок ва бурро кироат карда наметавонад.	Бениҳоят паст, дар як дақиқа аз 65-70 калимаро мехонад.	Хониш яқранга буда, овозҳоро дар калимаҳо нодуруст талаффуз мекунад, оҳанг и ҷумла ва задаи мантикиро риоя намекунад.	Дар дарс иштирок намуда, гӯш мекунад ва мехонад. Ба саволҳои додашуда ҷавоб намедихад, ба мавзӯ ва мазмуни матн дуруст сарфаҳм нарафта, бо ёрии омӯзгор онро нақл мекунад.	Дар суҳанронӣ ба хатоҳои бешумор роҳ медиҳад.
Дарачаи 2, кофӣ- 36-39 ҳол,	Калимаҳоро асосан ба ҳиҷо ва баъзан пурра мехонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ дуруст аҳамият намедихад	Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад. На он қадар ифоданок ва бурро кироат карда метавонад.	Бениҳоят паст буда, дар як дақиқа 70-75 калимаро мехонад.	Хониши яқранга, овозҳоро дар калимаҳо нодуруст талаффуз мекунад, оҳанги ҷумла ва задаи мантикиро риоя намекунад.	Надониستاني мавдро намоиш медиҳад. Саволҳои додашуда нодуруст дарк карда мешаванд, ба мавзӯ ва мазмуни матн на он қадар дуруст сарфаҳм меравад, бо ёрии омӯзгор онро нақл мекунад.	Дар суҳанронӣ ба хатоҳои бешумор роҳ медиҳад.
Дарачаи 2. миёна - 40-43	Тарзи хониш асосан омехта (ҳиҷо – калима), ифоданокӣ ва таъсирбахшии	Ба хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад. Ифоданок ва бурро кироат карданро	Паст, аммо дар як дақиқа аз 70 -75 калимаро метавонад.	Яқранг мехонад. Ба фосила, аломатҳои китобат эътибор	Ба дарки мазмун асосан комёб намегардад. Аз уҳдаи иҷрои супоришҳои оддии матн	Дар суҳанронӣ аз ҳад зиёд ба хатоҳои роҳ медиҳад.

хол,	нутк хуб мушоҳида намешавад.	дуруст наметавонад.		намедихад.Ово зро нодуруст талаффуз мекунадва ба задаи мантиқӣ риоя намекунад.	баромада наметавонад.	
Дарачаи 2. каноатба хш - 44-47 хол.	Калимаҳоро асосан ба тарзи омехта(ҳичо – калима) мехонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутк баъзан мушоҳида мешавад.	Ба 5 – 6 хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад ва ифоданокӯ бурро қироат карданро ба пуррагӣ наметавонад.	Бо суръати паст мехонад, дар як дақиқа аз 75-80 калимаро хонда метавонад.	Якранг мехонад. Ба аломатҳои китобат эътибор намедихад. Овозҳоро нодуруст талаффуз мекунад.	Ба дарки қисматҳои алоҳидаи матн комёб мегардад.Матнро тавассути ёрии омӯзгор метавонад иҷро кунад.	Дар муошират ба хатоҳои роҳ медиҳад ва онро бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ карда метавонад.
Дарачаи 3, хуб - 48-51 хол,	Тарзи хониш асосан омехта(ҳичо – калима), ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутк каму беш мушоҳида мешавад.	Ба 4 хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад ва кӯшиш мекунад, ки ифоданок қироат кунад.	Суръати хониш суст буда, дар як дақиқа аз 75-80 калимаро хонда метавонад.	Вазифаи хониши ифоданокро дар шакли маҳдуд дарк мекунад.Баъзан ислоҳи мантиқӣ ва задаро риоя мекунад. Ба хатоҳои тарзи талаффуз роҳ медиҳад.	Маъноӣ воқеии маводи хондашударо мефаҳмад,аммо сабаби воқеии ҳодисотро дарк намекунад, муносибати худро ба қаҳрамонии асар (матн),рафтору кирдори ӯ баён карда наметавонад. Дар раванди иҷроӣ супоришҳои амалӣ бо матн ба ёрии омӯзгор нисбатдоранд.	Дар муошират ба хатоҳои роҳ медиҳад ва онро бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ карда мешавад.
Дарачаи 3, хубтар - 52-55 хол,	Калимаҳои мураккабро асосан ба ҳичо ва баъзан ба таври пурра мехонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутк мушоҳида мешавад.	Ба 3 хатоҳои техникӣ роҳ медиҳад ва кӯшиш мекунад, ки матнро ифоданокӯ бурро қироат кунад.	Суръати хониш андак суст, вале дар як дақиқа аз 80-85 калимаро хонда метавонад.	Вазифаи хониши ифоданокро бо кӯмаки омӯзгор дарк мекунад.На ҳама вақт талаффузи ҷумла, дарозии ист, задаи мантиқиро риоя мекунад.	Мазмунӣ воқеии матни хондашударо мефаҳмад, мазмунӣ асосии асарро нодуруст муайян мекунад,муносибати атро ба рафтори қаҳрамон,воқеа тавассути саволҳои раҳнамоӣ омӯзгор баён мекунад. Фикри худро асоснок карда наметавонад.Матнро бо кӯмаки омӯзгор аз худ мекунад.Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш медиҳад, аммо дар раванди корҳои амалӣ бо матн ба хатоҳои	Дар муошират ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад.

<p>Дарачаи 3, хубтарин - 56-59 хол.</p>	<p>Калимахоро асосан пурра, калимаҳои мураккаб ва мазмунан нофаҳморо ба таври ҳичо меҳонад. Ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ мушоҳида мешавад.</p>	<p>Ба 2 хатони техникӣ роҳ медиҳад ва кӯшиш мекунад, ки матнро ифоданокӣ бурро кироат кунад.</p>	<p>Равон меҳонад, дар як дақиқа аз 80-85 калимаро меҳонад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро тавассути омӯзгор дарк мекунад. Ба 1-2 хатони овозӣ роҳ медиҳад. На ҳамеша ба задаи мантиқӣ таваҷҷӯҳ зоҳир менамояд. Қоидаи истро риоя мекунад.</p>	<p>роҳ медиҳад. Маъноӣ матнро дарк мекунад. Муноси баташро бо қаҳрамонии асар тавассути кӯмаки саволҳои роҳнамоӣ омӯзгор изҳор мекунад. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш медиҳад, аммо дар раванди корҳои амалӣ бо матн ба хатоҳои роҳ медиҳад.</p>	<p>Дар муошират ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад.</p>
<p>Дарачаи 4, аъло- 60 - 62 хол,</p>	<p>Калимаҳои пурра меҳонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ риоя мекунад.</p>	<p>Ба 2 хатони техникӣ роҳ дода, мустақил она онро ислоҳ мекунад.</p>	<p>Равон меҳонад, суръати хониш ба суръати нутқи шифоҳӣ баробар арзёбӣ мегардад, дар як дақиқа аз 80-85 калимаро меҳонад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро мустақилона дарк мекунад. Ба як хатой дар гузоштани задаи мантиқӣ ва давомнокии ист, ба 1 хатони тарзи талаффузи ҷумла роҳ медиҳад.</p>	<p>Мазмунӣ матнро бадеиро пурра дарк мекунад. Муноси баташро нисбат ба мазмун ва амалиёти қаҳрамон баён мекунад, фикри хешро нисбат ба амалиёти ӯ бо далелҳои иброз менамояд. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш медиҳад, аммо ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад ва мустақилона онро ислоҳ мекунад.</p>	<p>Дар вақти суҳбатҳои ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад.</p>
<p>Дарачаи 4, оӣ - 63-66 хол,</p>	<p>Калимахоро пурра меҳонад. Ба ифоданокӣ ва таъсирбахшии нутқ риоя мекунад.</p>	<p>Ба хатоҳои техникӣ роҳ на медиҳад</p>	<p>Равон меҳонад, суръати хониш ба суръати нутқи шифоҳӣ баробар арзёбӣ мегардад, дар як дақиқа аз 85-90 калимаро меҳонад.</p>	<p>Вазифаи хониши ифоданокро мустақилона дарк мекунад. Суръат ва тарзи хонишро мустақилона муайян мекунад. Дар раванди хониш давомнокии гуногунии истро риоя мекунад. Ба як хатой дар гузоштани зада роҳ медиҳад.</p>	<p>Мазмунӣ матнро ба пуррагӣ дарк мекунад. Матнро пурра аз худ мекунад ва озодона ба саволҳои он ҷавоб дода метавонад. Маҳорати хонишро, ки тибқи барномаи таълим пешбинӣ шудаанд, намоиш медиҳад, аммо ба хатоҳои ягона роҳ медиҳад ва мустақилона онро ислоҳ мекунад.</p>	<p>Дар вақти суҳбатҳои ба хатоҳои алоҳида роҳ медиҳад.</p>

<p>Дарачаи 4, олитарин - 67-70 хол.</p>	<p>Матрно пурра мехонад</p>	<p>Ба хатоҳои техникӣ роҳ намедихад.</p>	<p>Ифоданок мехонад, суръати хониш ба суръати гуфтугӯӣ баробар мебошад ва дар як дақиқа аз 85-90 калимаро мехонад.</p>	<p>Мазмуни матрно мустақилона дарк мекунад. Дар раванди хониш ба риояи тарзи талаффузи ҷумла (ҳикоягӣ, саволива хитобӣ) эътибор медиҳад. Дар матн ҷойи задаи мантикӣ ва давомнокии истро дуруст муайян мекунад. Тарзи талаффуз ва суръати хонишро (ба мазмуни асарва рӯҳияи қаҳрамон) дуруст баён мекунад.</p>	<p>Мазмуни матрно пурра дарк ва аз худ мекунад. Ҳамагун а супоришҳои амалиро аз рӯи матни асар дар доираи талаботи барномаи таълимӣ иҷро мекунад ва сатҳи баланди маҳорати хонишро намоиш медиҳад.</p>	<p>Ба хатоӣ роҳ намедихад.</p>
--	-----------------------------	--	--	--	--	--------------------------------

БАҲО БА ҚОРҲОИ ХАТТӢ (ИМЛО, НАҚЛИ ХАТТӢ, ИНШО)

Хатоҳои такроршаванда	Хатоҳои яхела	Қори хаттии синфӣ ва хонагӣ
<p>Хатоҳои такроршаванда хатоест, ки дар як калима ё шакли он (хонанда, хонада; дарё-дайро-дарёо); такрор меёбанд. Хатоҳои такрорӣ новобаста аз хатоҳои содиршуда як хато ҳисобида мешаванд. Хатоҳои такрорӣ (дағал ё сабук) дар ҳар калимае, ки содир шудаанд, ислоҳ карда мешаванд ва як бор дар калимаи аввал ишора карда мешаванд.</p>	<p>Хатоҳои яхела хатоест, ки дар калимаҳои гуногун бо назардошти як қоида (сабук, сабуки, замин, заминӣ, ток, токи) роҳ дода шудаанд. Хатоҳои яхела дар калимаҳои гуногун роҳ дода шуда бошанд, дар ҳар калима хатои алоҳида ҳисобида мешаванд.</p>	<p>Дар ҳолати баҳогузори қори хаттии синфӣ ва хонагӣ ба шумораи хатоҳои имлоӣ ва китобатӣ дохил мешаванд.</p>

МЕЪЁРИ БАҲОГУЗОРӢ БА ҚОРҲОИ ХАТТӢИ СИНФӢ ВА ХОНАГӢ

Холҳо	Шумораи хатоҳо
Дарачаи 1, нокифоя - 0 - 35 хол (35%)	Зиёда аз 8 хато
Дарачаи 2, кофӣ - 36-39 хол	7 хато
Дарачаи 2, миёна - 40-43 хол,	6 хато
Дарачаи 2, қаноатбахш - 44- 47 хол	5 хато
Дарачаи 3, хуб - 48-51 хол,	4 хато
Дарачаи 3, хубтар - 52-55 хол,	3 хато
Дарачаи 3, хубтарин - 56-59 хол.	2 хато
Дарачаи 4, аъло - 60 - 62 хол,	1 хато
Дарачаи 4, олий - 63- 66 хол,	1 хато
Дарачаи 4, олитарин - 67-70 хол.	Бе хато ва бе ислоҳ

Кори хаттии санчишӣ

Кори хаттии санчишӣ иборат аст аз; нусхабардорӣ, диктант, диктант бо супориши грамматикӣ, диктанти биной ва дигар намуди корҳои санчишӣ. Ҳаҷм ва шумораи тамоми навъҳои корҳои санчишӣ дар синфҳо мувофиқи барномаи таълими ҳар як синф муайян карда мешавад.

Имлои санчишӣ асосан ба санчиши сатҳи саводнокӣ ва дониستاني қоидаҳои имло, аз ҷумла аломатҳои китобатии хонандагон равона карда мешавад. Дар диктант матне истифода бурда шавад, ки хонандагон мазмуни онро дарк карда тавонанд. Дар ҳар як матни имло қоидаҳои имлоӣ оварда мешаванд. Дар имло ҷумлаҳои содае, ки иборат аз 2-8 калима аст, дохил карда мешаванд. Калимаҳои, ки ҳанӯз омӯхта нашудаанд, дар тахтаи синф навишта мешаванд ва онҳо набояд аз 3 калима зиёд бошанд.

БАҲОИ ИМЛОИ САНЧИШӢ

Балҳо	Шумораи хатоҳо
Дараҷаи 1, нокифоя - 0 - 35 ҳол (35%)	Ҳатой зиёда аз 8/2
Дараҷаи 2, кофӣ- 36-39 ҳол	1/7, 2/6, 3/5, 4/4, 4/5, 5/3, 6/0, 6/1, 6/2,
Дараҷаи 2, миёна - 40-43 ҳол	0/7, 1/6, 2/5, 3/4, 4/3, 5/1, 5/2,
Дараҷаи 2. қаноатбахш - 44- 47 ҳол	0/6, 1/5, 2/4, 3/3, 4/2, 5/0
Дараҷаи 3, хуб - 48-51 ҳол,	0/5, 1/4, 2/3, 3/2, 4/0, 4/1
Дараҷаи 3, хубтар - 52-55 ҳол,	0/4, 1/3, 2/2, 3/0, 3/1
Дараҷаи 3, хубтарин - 56-59 ҳол.	0/3, 1/2, 2/0, 2/1
Дараҷаи 4, аъло- 60 - 62 ҳол,	1/2, 0/2, 1/0, 1/1
Дараҷаи 4, олии - 63- 66 ҳол,	0/0, 0/1, 1/0
Дараҷаи 4, олитарин - 67-70 ҳол	0/0

ИМЛОИ САНЧИШӢ БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ (СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ):

Ба сифати супориши грамматикӣ навъҳои гуногуни супоришоти иловагӣ истифода бурда мешаванд: овозӣ дар калимаи морфемӣ, қоидаҳои сарфу нахвӣ (муайян намудани ҳиссаҳои нутқ, аъзоҳои ҷумла, ҷумлаҳои соддаю мураккаб ва ғайра), забонӣ (интиҳоби синонимҳо, антонимҳо) ва ғайра. Ҳатой имлоӣ, ки дар супориши грамматикӣ роҳ дода мешавад, дар вақти ишора кардани хатоҳо ба ҳисоб гирифта мешавад. Дар имлои санчишӣ бо супориши грамматикӣ ду баҳо ба назар гирифта мешавад, вале дар дафтари синф як баҳо гузошта мешавад.

Дар ҳолати анҷом додани имлои санчишӣ бо супориши грамматикӣ ҳаҷми матни диктант то 10 калима кӯтоҳ карда мешавад.

Баҳои супориши грамматикӣ

Ҳолҳо	Ҳаҷми иҷрои супоришот
Дараҷаи 1, нокифоя - 0 - 35 ҳол (35%)	Ҳамаи супоришҳои иҷрошуда, ба 8/0 хатороҳдодашудааст. Ё 2 супориш иҷро шудааст, вале 5 хато содир карда шудааст. Ё 1 супориш иҷро шуда, ба 2 хато роҳ дода шудааст.
Дараҷаи 2, кофӣ- 36-39 ҳол	Ҳамаи супоришҳои иҷрошудаанд, ба 7 хатороҳдодашудааст. Ё 2 супориши иҷрошудааст, ба 4 хатороҳдодашудааст. Ё 1 супориши иҷрошудааст, ба 1 хатороҳдодашудааст.
Дараҷаи 2. миёна - 40-43 ҳол,	Ҳамаи супоришҳои иҷрошудаанд, вале ба 6 хатойроҳдодашудааст. Ё 2 супориши иҷрошудааст, ба 3 хатороҳдодашудааст. Ё 1 супориш беҳато иҷро шудааст.
Дараҷаи 2, қаноатбахш - 44- 47 ҳол	Ҳамаи супоришҳои иҷрошудаанд, вале ба 5 хатойроҳдодашудааст. Ё 2 супориши иҷрошудааст, ба 2 хатороҳдодашудааст.
Дараҷаи 3, хуб - 48-51 ҳол,	Ҳамаи супоришҳои иҷрошудааст, 4 хатороҳдодашудааст, 2 супориши иҷрошудааст, 1 хатороҳдодашудааст.
Дараҷаи 3,	Ҳамаи супоришҳои иҷрошудаанд, вале ба 3

хубтар - 52-55 хол,	хатороҳдодашудааст, ё 2 супоришбехатоичрошудааст
Дараҷаи 3, хубтарин - 56-59 хол.	Ҳамаисупоришҳоичрошудаард, валеба 2 хатороҳдодашудааст.
Дараҷаи 4, аъло- 60 - 62 хол,	Ҳамаисупоришҳоичрошудаандвалеба 1 хатороҳдодашудааст.
Дараҷаи 4, оли - 63- 66 хол,	Ҳамаисупоришҳобехатоичрошудаанд, валеба 1-2 ислоҳкунӣроҳдодашудааст.
Дараҷаи 4, олитарин - 67-70 хол.	Ҳамаи супоришҳо бехато иҷро шудаанд.

Имлоисанҷишии луғавӣ бо мақсади азхудкунии имлои калимаҳои омӯхташуда гузаронида мешавад.

БАҲОИ ДИКТАНТИ ЛУҒАВӢ

Балҳо	Шумораи хатоҳо
Дараҷаи 1, нокифоя - 0 - 35 хол (35%)	8 ва зиёда хато
Дараҷаи 2, кофӣ- 36-39 хол	7 хато
Дараҷаи 2, миёна - 40-43 хол,	6 хато
Дараҷаи 2, қаноатбахш - 44- 47 хол	5 хато
Дараҷаи 3,хуб - 48-51 хол,	4 хато
Дараҷаи 3, хубтар - 52-55 хол,	3 хато
Дараҷаи 3,хубтарин - 56-59 хол.	2 хато
Дараҷаи 4,аъло- 60 - 62 хол,	1 хато
Дараҷаи 4, оли - 63- 66 хол,	1 хато
Дараҷаи 4, олитарин - 67-70 хол.	Бехато ва беислоҳ

СИСТЕМА И НОРМА МНОГОБАЛЛЬНОЙ ОЦЕНКИ К ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПО РОДНОМУ ЯЗЫКУ

В. МИРБОБОВА

В статье говорится о системе и норме многобалльной оценки к образовательной деятельности учащихся, результат познавательных знаний и навыков читателей в начальных классах по родному языку.

Ключевые слова: Система, норма, оценка, знание, балл, предмет, ученики, обучение, процесс.

THE SYSTEM AND NORMS OF A MULTIPOINT ASSESSMENT TO THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS IN THE PRIMERY LANGUAGE CLASSES IN THE NATIVE LANGUAGE

В. MIRBOBOEVA

The article deals with the system and the norms of a multi-point assessment to the educational activity of students the result of the cognitive knowledge and skills of the readers in the primary language classes in the native language.

Keywords: System, norms, assessment, meaning, point, subject, teaching, process.

**НОРМЫ ОЦЕНКИ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ
ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
УЧРЕЖДЕНИЙ С ТАДЖИКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ**

*ДЖОНМАХМАДОВА Г.Ш.,
старший научный сотрудник
ИРО имени А. Джами АОТ*

**Порядок
оценивания учебных достижений учащихся по русскому языку для 2-4 классов
Контрольный диктант:**

<i>Виды ошибок</i>	<i>Пунктуационные</i>	<i>Орфографические</i>
<i>Количество баллов</i>	<i>2 балла</i>	<i>4 балла</i>

Для проведения письменных работ по русскому языку, в частности обучающих диктантов необходимо исходить из следующих критериев, определяющих объём работы:

Классы	Количество слов
II	-
III	15-25
IV	25-35

1. При подсчёте количество слов в диктанте служебные слова (предлоги, союзы, частицы) считаются за отдельные слова.

2. В числителе указывается количество ошибок грамматического (связь слов в предложении и др.) и орфографического характера, в знаменателе – пунктуационные ошибки.

Письмо по памяти

Письмо по памяти (самодиктант) оценивается по тем же нормам, которые определены для оценки диктанта.

Диктант

по русскому языку оценивается следующим образом:

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- слова, словосочетания и предложения пишет с многочисленными ошибками; не соблюдает требования к графически правильному письму, в частности не соблюдает расстояние между буквами, словами, пишет несоразмерные буквы.
36-39	Посредственно	- пишет с определёнными ошибками; допускает орфографические и пунктуационные ошибки, но исправляет их самостоятельно; не всегда соблюдает требования к графически правильному письму.
40-43	Достаточно	- не всегда соблюдает требования к графически правильному письму; пишет с определёнными ошибками; допускает орфографические и пунктуационные ошибки, но исправляет их самостоятельно.
44-47	Удовлетворительно	- пишет слова, словосочетания и предложения в основном безошибочно, но допускает некоторые ошибки, которых исправляет при незначительной помощи учителя, в основном соблюдает требования к графически правильному письму, но допускает некоторые ошибки.
47-51	Хорошо	- может писать слова с незначительными ошибками, но самостоятельно или с незначительной помощи учителя исправляет их; в основном соблюдает требования к графически правильному письму.
52-55	Достаточно хорошо	- может писать слова с незначительными орфографическими и пунктуационными ошибками, но самостоятельно или с незначительной помощи учителя исправляет их; в основном соблюдает требования к графически правильному письму.
56-59	Очень хорошо	- пишет слова, словосочетания и предложения в основном безошибочно, но допускает одну негрубую и две грубые ошибки, которых самостоятельно исправляет, в основном соблюдает требования к графически правильному письму.

60-62	Отлично	- пишет в основном слова, словосочетания и предложения безошибочно, допускает незначительные ошибки, которых самостоятельно исправляет, в основном соблюдает требования к графически правильному письму.
63-66	Великолепно	- пишет безошибочно, но допускает орфографические и пунктуационные ошибки, соблюдает требования к графически правильному письму.
67-70	Превосходно	- пишет безошибочно, не допускает орфографические и пунктуационные ошибки; соблюдает требования к графически правильному письму.

Контроль устной речи 11-IV классы

Проверка понимания устной речи на слух проводится на примерных текстах объемом 15-17 слов для 2-го класса, 25-30 слов (3 класс), 35-40 слов в минуту (4 класс), тематически связанных с программным материалом и содержащих в основном активно усвоенную учащимися лексику.

Для проверки понимания используются монологические тексты повествовательного или описательного характера из художественной литературы, периодической печати и других источников:

Таблица оценивания учебных достижений учащихся по русскому языку для 2-4 классов

Устная речь

Уровень компетентности	Баллы	Учебные достижения учащихся
I уровень Недостаточно	0 – 35	Обучающийся: - не может воспроизводить основной смысл прослушанного текста, искажает его содержание, допускает многочисленные ошибки в речевом оформлении высказывания; с большим трудом составляет рассказы о себе, о семье; - с помощью учителя может делить текст на смысловые части; работает под контролем учителя; не способен самостоятельно применять знания в практической деятельности; за ответ, обнаруживший непонимание прослушанного текста и серьезные отклонения от норм связной речи. - выполняет до 40% заданий от общего объема учебного материала.
II уровень Посредственно	36-39	- пересказывает прочитанный текст без глубокого понимания его содержания; ставит вопросы к тексту; составляет план к прочитанному тексту под руководством учителя; составляет небольшие рассказы о себе, о своих занятиях, играх, экскурсиях; анализирует небольшие учебные материалы, но может испытывать отдельные затруднения при их практическом использовании. Обнаруживает следующий уровень знаний, умений и навыков: - посредственно: знает не менее 41- 47 % учебного материала и может применять его на практике.
Достаточно	40-43	- пересказывает прочитанный текст без глубокого понимания его содержания; ставит вопросы к тексту; составляет план к прочитанному тексту под руководством учителя; составляет небольшие рассказы о себе, о своих занятиях, играх, с незначительной помощью учителя; анализирует небольшие учебные материалы, но может испытывать отдельные затруднения при их практическом использовании. Обнаруживает следующий уровень знаний, умений и навыков: - посредственно: знает не менее 48 - 54% учебного материала и демонстрирует навыки практического его применения.
Удовлетворительно	44-47	- пересказывает прочитанный текст без глубокого понимания его содержания; ставит вопросы к тексту, составляет план к прочитанному тексту под руководством учителя; составляет небольшие рассказы о себе, о своих занятиях, экскурсиях; с незначительными затруднениями при их практическом использовании; анализирует небольшие учебные материалы. Обнаруживает следующий уровень знаний, умений и навыков: удовлетворительно: знает не менее 55 - 60% объём учебного материала и демонстрирует навыки практического его применения.

III уровень Хорошо	47-51	<p>Обучающийся:</p> <ul style="list-style-type: none"> - понимает содержания учебного материала; выделяет существенные признаки учебного материала, делает некоторые выводы с незначительной помощью учителя; распознаёт словесное и логическое ударение на слух; допускает неточное понимание отдельных фраз прослушанного текста и незначительные погрешности фонетико-орфоэпического и грамматического характера; может делить текст на смысловые части; самостоятельно может составлять план к прочитанному тексту; Обнаруживает следующий уровень знаний, умений и навыков: - <i>хорошо:</i> демонстрирует не менее 61 - 67% знания теоретического и практического материала.
Достаточно хорошо	52-55	<ul style="list-style-type: none"> - в основном понимает содержание учебного материала; выделяет существенные признаки учебного материала, делает некоторые выводы с незначительной помощью учителя; распознаёт словесное и логическое ударение на слух; допускает неточное понимание отдельных фраз прослушанного текста и незначительные погрешности фонетико-орфоэпического и грамматического характера; может делить текст на смысловые части; самостоятельно может составлять план к небольшому прочитанному тексту; Показывает следующие учебные достижения: - <i>достаточно хорошо:</i> демонстрирует не менее 68 - 74% знания теоретического и практического материала.
Очень хорошо	56-59	<ul style="list-style-type: none"> - в основном знает базовое содержание предмета; делает выводы с незначительной помощью учителя; выделяет существенные признаки учебного материала; распознаёт словесное и логическое ударение на слух; допускает неточное понимание отдельных фраз прослушанного текста и незначительные погрешности фонетико-орфоэпического и грамматического характера; может делить текст на смысловые части; самостоятельно может составлять план к прочитанному тексту; имеет достаточный словарный запас; Обнаруживает следующий уровень знаний, умений и навыков: - <i>очень хорошо:</i> демонстрирует не менее 75 - 80% знания теоретического и практического материала.
IV уровень Отлично	60-62	<ul style="list-style-type: none"> - Обучающийся: - полностью понимает содержание учебного материала; использует самостоятельно дополнительные сведения; владеет теоретическим и практическим материалом по предмету; понимает содержание текста, и может воспроизводить его; может использовать и правильно произносить новые слова и обороты в некоторых сочетаниях; формулирует вопросы по прослушанному тексту и может отвечать на них в полной или сжатой форме; может делить текст на смысловые части; может составлять план к прочитанному тексту; Обнаруживает следующий уровень знаний, умений и навыков: - <i>хорошо:</i> демонстрирует не менее 81 - 87% от общего объёма знания теоретического и практического материала.
Высшее	63-66	<p>Обучающийся:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за понимание содержания текста и умение свободно воспроизводить его; - за умение использовать и правильно произносить новые слова и речевые обороты в различных сочетаниях; - за умение формулировать вопросы для выражения причинно-следственных связей оценочного характера по прослушанному тексту и отвечать на них в сжатой форме. Показывает следующие учебные достижения: - <i>высшее:</i> демонстрирует не менее 88 - 94% знания теоретического и практического материала.
Превосходно	67-70	<ul style="list-style-type: none"> - за понимание содержания текста в полном объёме и умение свободно воспроизводить его; - за умение использовать и правильно произносить новые слова и речевые обороты в различных сочетаниях; - за умение формулировать вопросы для выражения причинно-следственных связей оценочного характера по прослушанному тексту и отвечать на них в полной или сжатой форме. Показывает следующие учебные достижения: - <i>превосходно:</i> демонстрирует не менее 95 - 100% от общего объёма знания теоретического и практического материала.

Чтение 2-4 класс

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- читает текст неосознанно, с нарушением логики и в крайне замедленном темпе, часто нарушает важнейшие требования к правильности чтения.
36-39	Посредственно	- читает в основном осмысленно и правильно, но допускает ошибки при чтении; - 41-47% текста читает правильно и осмысленно.
40-43	Достаточно	читает в основном осмысленно и правильно; соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения, демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простые предложения, но недостаточно бегло и выразительно.
44-47	Удовлетворительно	- читает в основном осмысленно, но недостаточно бегло и правильно; - соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения; в основном демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простые предложения.
47-51	Хорошо	- читает правильно, осознанно в пределах 20-30 слов в минуту (2 кл.), 30-50 слов в минуту (3 кл.), 50-70 слов в минуту (4 кл.), и выразительного чтения выученных наизусть стихотворений с недостаточным соблюдением нужной интонации, соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения, демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простых предложений; допускает некоторые ошибки в произношении.
52-55	Достаточно хорошо	- читает в основном правильно, осознанно в пределах 20-30 слов в минуту (2 кл.), 30-50 слов в минуту (3 кл.), 50-70 слов в минуту (4 кл.), и выразительного чтения выученных наизусть стихотворений с недостаточным соблюдением нужной интонации, соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения; демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простых предложений, допускает незначительные ошибки в произношениях.
56-59	Очень хорошо	- читает правильно, бегло, осознанно в пределах 20-30 слов в минуту (2 кл.), 30-50 слов в минуту (3 кл.), 50-70 слов в минуту (4 кл.), и выразительного чтения выученных наизусть стихотворений с недостаточным соблюдением нужной интонации, соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения, демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простые предложения; незначительные ошибки в произношениях допускает.
60-62	Отлично	- читает правильно, бегло, осознанно в пределах 20-30 слов в минуту (2 кл.), 30-50 слов в минуту (3 кл.), 50-70 слов в минуту (4 кл.), и выразительного чтения выученных наизусть стихотворений с непольным соблюдением нужной интонации, соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения; допускает незначительные ошибки при чтении, однако сам исправляет их. демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простых предложений;
63-66	Великолепно	- читает правильно, бегло, осознанно в пределах 20-30 слов в минуту (2 кл.), 30-50 слов в минуту (3 кл.), 50-70 слов в минуту (4 кл.), и выразительного чтения выученных наизусть стихотворений с соблюдением нужной интонации; не всегда соблюдает логическое ударение; соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения, демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простых предложений;

67-70	Превосходно	- читает правильно, бегло, осознанно и выразительно в пределах 20-30 слов в минуту (2 кл.), 30-50 слов в минуту (3 кл.), 50-70 слов в минуту (4 кл.), и выразительного чтения выученных наизусть стихотворений с полным соблюдением нужной интонации, соблюдает паузы, на месте знаков препинания и в конце предложения, демонстрирует умение правильно интонировать различные типы простых предложений; соблюдает логическое ударение.
-------	-------------	---

Диалогическая речь

При проверке умений и навыков составления учащимися диалогов по тематике, предусмотренной программой и отраженной в учебниках, учитель ориентируется на следующие нормы со стороны объёма материалов: 2-4 реплик для 2-4 классов.

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не имеет навыков участия в диалогах (разговорах) на заданной теме (ситуации); может иногда оперировать в диалоге единичными репликами, но допускает при этом грубые ошибки.
36-39	Посредственно	- участвует в диалоге, и он в основном соответствует заданной ситуации, но содержит на 3-4 реплики меньше предусмотренных норм и допускает существенные ошибки в построении и оформлении речи.
40-43	Достаточно	- участвует в диалоге, который в основном соответствует заданной ситуации, но содержит на 2-3 реплики меньше предусмотренных норм и допускает некоторые ошибки в построении и оформлении речи, допускает больше чем допускается в 44-47 баллов.
44-47	Довлительно	- участвует в диалоге, соответствующей заданной ситуации, но содержит на 2-2 реплики меньше предусмотренных норм и допускает некоторые существенные ошибки в построении и оформлении речи, допускает некоторые ошибки (2-3).
47-51	Хорошо	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (теме), но содержит 2-1 реплики меньше предусмотренных для данной ступени обучения; предлагает фраз, стимулирующих предложение (развитие) диалога, допускает некоторые ошибки (2-2).
52-55	Достаточно хорошо	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (теме) и указанным выше количеству реплик, предусмотренных для данной ступени обучения; предлагает фраз, стимулирующих предложение (развитие) диалога, допускает некоторые ошибки (2-1)
56-59	Очень хорошо	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (по образцу), но содержит 2-1 реплики меньше предусмотренных для данной ступени обучения; предлагает фразы, стимулирующие предложение (развитие) диалога, допускает некоторые ошибки (1-1)
60-62	Отлично	- строить диалог (разговор) по заданной ситуации (по образцу), но содержит 2-1 реплики, меньше предусмотренных для данной ступени обучения; использует необходимые количества реплик, предусмотренных для данной ступени обучения; предлагает фраз, стимулирующих предложение (развитие) диалога, допускает некоторые ошибки (0-1)

63-66	Высшее	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (по образцу), но содержит 1-1 реплики меньше предусмотренных для данной ступени обучения; предлагает фразы, стимулирующие предложение (развитие) диалога.
67-70	Превосходно	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (по образцу), предлагает фраз, стимулирующих предложение (развитие) диалога, достаточный по объёму.

Монологическая речь

При проверке умений и навыков составления учащимися монологического высказывания по программному материалу, об услышанном и увиденном, по личным жизненным наблюдениям учитель ориентируется на следующие нормы со стороны объема высказывания: 2-4 предложения – в 2 классе, 5-6 предложения – в 3 классе, 6-7 предложения – в 4 классе.

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не умеет выразить свою мысль по - русски; высказывает крайне ограниченно по объёму (монологическую речь) и в нём допускает грубые грамматические и стилистические ошибки.
36-39	Посредственно	- высказывает свои мысли в основном по данной теме, но допускает при этом нарушения в последовательности изложения мысли и допускает ошибок в речевом оформлении, в соответствии предложенной нормой.
40-43	Достаточно	- высказывает свои мысли в основном по данной теме, допускает при этом нарушения в последовательности изложения мысли; допускает ошибок в речевом оформлении, в соответствии предложенной нормой.
44-47	Удовлетворительно	- свои мысли высказывает в основном по данной теме, но при этом допускает нарушения в последовательности изложения мысли и допускает ошибок в речевом оформлении, в соответствии предложенной нормой.
47-51	Хорошо	- высказывает свои мысли по теме логически правильно, высказанные фразы связаны и выражают законченную мысль; соблюдает стилистические нормы языка; допускает отклонения от темы и допускает ошибок в соответствии предложенной нормой.
52-55	Достаточно хорошо	- высказывает свои мысли по теме логически правильно, высказанные фразы связаны и выражают законченную мысль; в основном соблюдает стилистические нормы языка; может отклоняться от темы и допускать не более 5-6 речевых ошибок.
56-59	Очень Хорошо	- высказывает свои мысли по теме логически правильно, высказывает связанные фразы, выражающие в основном законченную мысль; допускает отклонения от темы и допускает речевых ошибок в соответствии предложенной нормой.

60-62	Отлично	высказывает свои мысли по теме почти полностью и логически правильно; высказанные фразы связаны и выражают почти законченную мысль; соблюдает стилистические нормы языка; может отклоняться от темы и допускает не более 3 речевых ошибок.
63-66	Великолепно	- высказывает свои мысли по теме полностью и логически правильно, высказанные фразы связаны и выражают почти законченную мысль; соблюдает стилистические нормы языка; допускает отклонения от темы и допускает не более 2 речевых ошибок;
67-70	Превосходно	- высказывает свои мысли по теме полностью и логически правильно, высказанные фразы связаны и выражают законченную мысль; соблюдает стилистические нормы языка; не допускает ошибок.

Ответы на вопросы к тексту и пересказ прочитанного:

При оценке степени восприятия текстов, умения передавать содержания и анализировать его учитель руководствуется:

- требованиями программы к объему и содержанию высказывания, к оформлению речи, ее содержательности и выразительности, насыщенности лексико-фразеологическими средствами;

- характером вопросов и заданий, содержащих в учебниках.

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не умеет передавать содержание прочитанного, не владеет необходимыми речевыми навыками; допускает грубые ошибки в содержании и языке изложения, неправильные ответы составляют более 50% всех ответов или сделано речевых ошибок больше, чем это допускается для 36-39 баллов.
36-39	Посредственно	- пересказывает основной материал, но не достаточно глубоко, допускает в изложении (анализе) материала фактические неточности и ошибки в речевом оформлении высказывания, отвечает на вопросы, неправильность которых составляет менее 50% всех ответов или допускает не более 4-х речевых ошибок в каждом ответе.
40-43	Достаточно	- пересказывает основной материал, допускает в изложении (анализе) учебного материала некоторые неточности и ошибки в речевом оформлении высказывания, отвечает на вопросы, неправильность которых составляет менее 50% всех ответов или допускает не более 3-х речевых ошибок в каждом ответе.
44-47	Удовлетворительно	- в основном отвечает на вопросы учебного материала, но не достаточно глубоко, допускает в изложении (анализе) материала неточности и незначительные ошибки в речевом оформлении высказывания, отвечает на вопросы, неправильность которых составляет менее 50% всех ответов или допускает не более 2-х речевых ошибок в каждом ответе.
47-51	Хорошо	- отвечает на вопросы недостаточно полно, пересказывает и полностью раскрывает содержание прочитанного; в основном подробно пересказывает отдельные эпизоды в строгой последовательности; понимает основной мысли текста и некоторых его языковых особенностей; допускает незначительные смысловые и логические недочеты в передаче (анализе) содержания прочитанного.
52-55	Достаточно хорошо	- отвечает на вопросы достаточно, пересказывает и полностью раскрывает содержание прочитанного; даёт подробный пересказ отдельных эпизодов в строгой последовательности; понимает основной мысли текста и некоторых его языковых особенностей; допускает смысловые и логические недочеты в передаче (анализе) содержания произведения.

56-59	Очень Хорошо	- отвечает на вопросы достаточно, пересказывает и почти полностью раскрывает содержание прочитанного; даёт подробный пересказ отдельных эпизодов; понимает основной мысли текста, допускает незначительные смысловые недочеты в передаче (анализе) содержания произведения.
60-62	Отлично	отвечает на все вопросы, пересказывает и раскрывает содержание прочитанного; даёт подробный пересказ отдельных эпизодов; понимает основной мысли текста и некоторых его языковых особенностей; допускает незначительные логические недочеты в передаче содержания прочитанного.
63-66	Высшее	- отвечает на вопросы полно, пересказывает и почти полностью раскрывает содержание прочитанного; даёт подробный пересказ отдельных эпизодов в строгой последовательности; понимает основной мысли текста и некоторых его языковых особенностей; даёт сжатый пересказ фактического материала с собственными выводами, но с незначительными ошибками в произношениях.
67-70	Превосходно	- отвечает на вопросы достаточно полно, недопускает речевых ошибок, пересказывает и полностью раскрывает содержание прочитанного; даёт подробный пересказ отдельных эпизодов в строгой последовательности; понимает основной мысли текста и некоторых его языковых особенностей; даёт сжатый пересказ фактического материала с собственными выводами.

**МЕЪЁРҲОИ БАҲОДИҲИИ ДОНИШУ МАЛАКАИ ХОНАНДАГОН
БАРОИ ФАННИ ЗАБОНИ РУСӢ ДАР МУАССИСАҲОИ
ТАҲСИЛОТИ УМУМИИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ**

ҶОНМАҲМАДОВА Г.Ш

Дар мақолаи мазкур оид ба меъёрҳои баҳодихии хонандагон аз фанни забони русӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии забони тоҷикӣ қайд карда шудааст. Муаллиф барои гузаронидани фаъолияти назоративу баҳодихии хонандагон низоми нави бисёрҳолаи баҳогузорию нишон додааст.

Калидвожаҳо: Баҳо, нутқ, калима, матн, мавод, хонанда.

**NORMS FOR ASSESSING THE SKILLS OF STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE
FOR GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS WITH THE
TAJIK LANGUAGE OF INSTRUCTION**

JONMAHMADOVA G. SH

In this article says about norms for assessing the skills of students in the Russian language for general education institutions with the Tajik language of instruction. The author undertook a number of new programs for the control and evaluation of readers.

Key words: assessment, speech, word, text, material.

ТАТБИҚИ НИЗОМИ БИСЁРҲОЛА ДАР ФАННИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

ЛУТФУЛЛОЕВА П. М

*Мудири шӯъбаи фанҳои
технологияи меҳнат,
санъат, варзиш ва асосҳои
бехатарии хонандагон*

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёмҳои худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ эътибори хоса дода, ҳамеша таъкид менамоянд, ки дар замони муосир донишмандони забонҳои хориҷӣ яке аз талаботҳои аввалиндараҷа мебошад. Албатта, пешниҳод гаштани “Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ барои солҳои 2015 – 2020” хеле саривақтӣ мебошад, зеро он водор месозад, ки кулли омӯзгорон ва муттасаддиёни фанни забонҳои русию англисӣ дар асоси он китобҳои дарсӣ, замираву роҳнамо, барномаю стандартҳои

фаннӣ ва дастурҳои таълимию методӣ таҳия намуда, мавриди амал қарор диҳанд, то ки дар оянда сифати таълими фанҳои мазкур боз ҳам хубтару беҳтар ва дониши хонандагону донишҷӯён баланд гардад.

Тавре ба ҳамагон маълум аст, забон пешбарандаи ҷомеа мебошад ва забони англисӣ, ки ба гурӯҳи забонҳои ҳиндуаврупоӣ дохил мешавад, яке аз забонҳои бонуфузтарин ба ҳисоб меравад, ки ҳоло дар тамоми дунё паҳн шудаву забони муоширати мардумон гаштааст. Дар раванди инкишоф ёфтани робитаҳои иқтисодӣ, муносибатҳои бозоргонӣ ва идоракунии фаъолияти хоҷагидорӣ бо техникаю технологияи иттилоотӣ иртиботӣ донишҷӯён забонҳои хоричӣ шарт ва зарур мебошад. Забони англисӣ забони муносибатҳои байналхалқӣ ва иқтисодӣ буда, ҳоло дар тамоми муассисаҳои таълимии кишвар ва зинаҳои таҳсилот ҳамчун воситаи муошират ва идоракунии техникаю технология омӯзонида мешавад.

Соҳаи маориф аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки рушди мамлакат эътироф гардида, дар ин самт ҳамасола тадбирҳои зиёд андешида мешаванд. Илова ба бунёди муассисаҳои таълимии нав, таҷдиди инфрасохтор, инчунин ба сифат, мазмуну самарабахшии мундариҷа ва ҷараёни таълим низ тавачҷуҳи қобили назар зоҳир мегардад. Таҳияи стандарт ва барномаҳои нави таълимӣ метавонанд сатҳу сифати таҳсилоти миёнаи умумиро баланд бардоранд.

Талаботи барномаҳои давлатӣ дар ҚТ ин мувофиқа намудани китобҳои дарсӣ ва барномаҳо ба стандарти давлатӣ, гузариш ба рейтинги сифати дониш, омодагии омӯзгорон ба таълими навин, гузаштан ба низоми нави баҳогузори бисёрҳола ва ғайра маҳсуб меёбад. Бо мақсади баҳогузори шаффоф, баҳои воқеӣ додан ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагон гузариш ба баҳогузори бисёрҳола айни муддаост. Дар ин маврид баҳогузори бисёрҳола на танҳо ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагон, балки ба рафтор, иштироки фаъол дар дарс, сару либоси мактабӣ, ашёи хониш баҳогузорӣ карда мешавад.

Гузашта аз ин, иқдоми навбатии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи гузариш ба низоми нави бисёрҳола баҳогузорӣ ба салоҳиятҳои хонанда воқеан қадами навбатӣ дар устувор гардонидани соҳибистиклолии кишвар, рушди иқтисодӣ сиёсӣ иқтисодӣ, фарҳангию иҷтимоӣ тавассути баланд бардштани сифати таҳсилот, аз ҷумла ба воситаи гузариш ба низоми садҳола баҳодиҳӣ арзёбӣ мегардад.

Қарни бисту як қарни техникаю технологияи навин мебошад, аз ин лиҳоз дар асоси стандарти ҷаҳонӣ системаи маориф бояд рушду нумӯ ёбад, барои паси сар намудани мушкilot ба омӯзгорон тақмили ихтисос гузаронидан лозим меояд ва тамоми барномаҳои давлатӣ доир ба маориф қабул ва дар МТМУ бояд ҷорӣ карда шавад. Барои гузаштан ба ягон низом бетадқиқот ва озмоиш ғайриимкон аст. Озмоиш нишон медиҳад, ки барои қабули низоми нави баҳогузорӣ (100 ҳола) омӯзгор ба мушкilotи зиёде дучор меояд. Масалан: зиёд будани шумораи хонандагони МТМУ, нарасидани вақт барои баҳогузори бисёрҳола, нарасидан ва дастрас набудани технологияи иттилоотӣ, вазъи пасти иқтисодӣ иҷтимоӣ аҳоли. Барои осон намудани мушкilotи омӯзгорон мутахассисон бояд пеш аз ҳама, ба тартиб додани дастурҳо, ташкили семинарҳо, гузаронидани мизҳои муддавар бо омӯзгорони шахру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташкили вохӯри бо волидайн ва хонандагонро ба роҳ монанд. Агар мо ҳамаи паҳлӯҳои низоми нави баҳогузориро мувофиқи дастурамал иҷро намоем сатҳи сифати дониши хонандагон баланд мешавад. Бартарии низоми нав дар он аст, ки он тафовутҳои сатҳи омодагии таълимгирандари пурра инъикос мекунад. Масалан, агар дар синф 5 нафар баҳои олии гиранд, яъне холи баландро соҳиб шаванд, дар баробари ин ҳолҳои бадастовардаи онҳо аз якдигар фарқ мекунад, яъне яке холи баландтар, яке пасттар мувофиқи меъёри дониши гирифтааш баҳогузорӣ мешавад. Гузариш ба низоми бисёрҳола баҳогузорӣ барои омӯзгору хонанда имконияти зиёде фароҳам меоварад. Муаллим дар ин низом моҳияти ҳар як ҳолро муайян карда, дар сурати пайдо шудани шубҳа аз ҷониби волидону хонанда баҳои умумии шогирдро эзоҳ дода метавонад.

Ҷуноне мутахассисон дар муассисаҳои таълимӣ таҳлилу натиҷагирӣ намуданд, омӯзгорон, хонандагон ва волидайн ба мушкilotҳо нигоҳ накарда, низоми навро ҷонибдорӣ менамоянд. Зеро тавассути низоми нави бисёрҳола дониши хонанда пурра аз тарафи муаллим арзёбӣ карда мешавад. Хонанда кӯшиш менамояд, ки дар дарсҳо қафо

намонда, ҳар рӯз ғаёл бошад, дар ҳолати ғойб будан ӯ метавонад тавассути сабақгардонӣ холи аз дастдодаашро баргардонад, хуллас ҳавасмандии хонандагон дар ҳолгири аён аст, ки ин албатта дар мушоҳида пас аз татбиқи низоми нав мушоҳида мегардад, ҳатто омӯзгорон мегӯянд, ки бештари хонандагон ба дарсҳо шавқи бештар пайдо намуда, бо тайёрии ҷиддӣ меоянд. Мушоҳидаҳо нишон доданд, ки ҳар як хонанда дар ҷамъбасти дарс баҳои воқеии худро гирифта, дар ҳолати норозӣ будан аз баҳо метавонад, бо саволҳои иловагӣ ҳол ё худ баҳояшро баландтар гардонад.

Албатта чун ҳама қор дар ибтидо душвор аст, татбиқи низоми нав дар муассисаҳои таълимӣ низ аз омӯзгор кӯшишу ғайрати зиёдро талаб мекунад. Масалан чуноне дар боло гуфта шуд, ин низом талаб мекунад, ки хонанда ҳаматарафа аз тарафи омӯзгор омӯхта шавад, яъне ҳам интизомаш ва ҳам донишаш. Баъзе омӯзгорон кифоя набудани вақтро дар низоми нав мебинанд, чунки онҳо дар он ақидаанд, ки мушоҳидаи талаботҳо аз рӯи низоми нав, пурсиши вазифаи ҳонагӣ, риояи сару либос, гузаштани мавзӯи нав, баҳогузори ва ғайра вақти зиёдро мегирад. Вале ин боз ҳам аз ҳуди омӯзгор вобаста аст ва албатта шарт нест, ки ҳар як хонанда ҳар дарс пурсида шавад.

Вазорати маориф ва илм инчунин дар радифи низоми бисёрҳола, низоми нави таълимро дар амал татбиқ менамояд, ки он ба ташаккули рушди салоҳиятнокии хонандагон дар истифодаи амалии дониш, малака ва маҳорат мусоидат хоҳад кард.

Натиҷаҳои салоҳиятнокии хонандагон тавассути низоми миллии арзёбӣ санҷида шуда, натиҷаҳои он барои дуруст ва самаранок ба роҳ мондани раванди таълим истифода мешавад. Чун низоми бисёрҳола дониши мукамал гирифтани хонандаро талаб мекунад, оид ба таълими салоҳиятнокӣ аз фанни забони англисӣ мо ба омӯзгорони фанни забони англисӣ барои синфҳои 3 – 4 роҳнамо ва ба хонандагон замима ба китоби дарсӣ омода намудем, ки дар ин дастурҳо супоришҳо аз қабилӣ аз ёд кардани шеърҳо, ёфтани ҷистонҳо, иҷрои машқҳо, навиштани машқи хат ва ғайра илова шудааст, ки истифода аз он қори омӯзгоронро батадриҷ осон мегардонад. Яъне ин ду низом агар дар оянда дар ҳамбастагӣ татбиқ гардад ва аз тарафи омӯзгор дуруст истифода карда шавад, онҳо албатта дар таълими забони англисӣ муваффақ хоҳанд шуд.

Салоҳиятҳои, ки тавассути низоми нави бисёрҳола ба даст оварда мешавад: маҳорати иҷрои машқҳои амалӣ, ташкили ҷараёни мустақилонаи омӯзиши забони англисӣ, иҷрои мустақилонаи машқҳои душвор, маҳорати истифода аз сарчашмаҳои гуногун аз қабилӣ: адабиёти хориҷӣ ва ё истифодаи луғатҳо, маҳорати сӯҳбат кардан дар ҳар хусус, ибрази ақидаи худ ва бо факту далелҳо исботи он, маҳорати гӯш кардани шахсони дигар ва ба назар гирифтани ақидаҳои онҳо, маҳорати сӯҳбатро идома додан бо ҳамшарикон, маҳорати коллективона иҷрои мушқилотҳо, алоқамандии мавзӯи нав бо мавзӯҳои пеш, худомӯзӣ ва худташаккулёбӣ, маҳорати муқоиса, ҳулоса, исбот, фаҳмондан, санҷидан ва ҳулоса кардан бо забони англисӣ ва ғайра мебошанд.

Салоҳиятнокии касбии хонанда ҳангоми таълими фанни забони англисӣ:

Бояд донад:

- номи мавзӯ ва дарсро аз худ намояд ва онро шарҳ диҳад;
- дар бораи мавзӯ тасаввурот дошта бошад;
- вазифаи ҳонагири пурра аз бар карда бошад.

Бояд иҷро намояд:

- вазифаи ҳонагири иҷро намояд;
- дар дафтар мавзӯ ва дарсро қайд намояд;
- супоришҳои омӯзгорро пурра иҷро намояд;
- вазифаҳои иловагии худро иҷро намояд ва китоби иловагӣ (ҳониш) хонад.

Бояд тавонад:

- вазифаи ҳонагии худро шарҳ дода ва ё фаҳмонда тавонад;
- аз маводҳои дарсӣ вазифаро аз бар намуда, дуруст хонда ва ё нақл карда тавонад;
- луғатҳо ва мафҳумҳои заруриро шарҳ дода тавонад;
- ба воситаи технологияи иттилоотӣ тавзеҳот пешниҳод карда тавонад ва ё филм, слайд, матнҳоро ба шаклҳои мухталифи барномаҳои компютерӣ ороиш дода тавонад;
- конспект кардани мавзӯҳоро иҷро карда тавонад;
- дар бораи мавзӯи дилхоҳ иншо, нақли хаттӣ, эссе навишта тавонад;

- бо риояи қоидаҳои забони адабии англисӣ, аз рӯи мавзӯи аз худкарда бехато мақсади худро рӯйи қоғаз оварда тавонад;
- бо ҳусни хатти зебо ва риояи тартиби навишти ҳарфҳо дуруст навишта тавонад;
- моҳирона перомуни ҳар мавзӯии дилхоҳ сухан карда тавонад;
- ҳангоми гапзанӣ оҳангнокии ва талаффузи дурусти калимоти забони англисиро иҷро карда тавонад.

Инчунин омӯзгорони фанни забони англисӣ ҳангоми баҳогузорӣ бояд зиёдтар ба комёбиҳои хонанда диққати ҷиддӣ дода, дар равиши дарс аз мисолҳо, порчаҳои текстӣ, варақчаҳо, расмҳо ва албатта аз тахтаи электронӣ истифода баранд, то ки дар натиҷа аз ҷавобҳои хонанда қаноатманд шуда, ҳаматарафа баҳои ӯро муайян карда тавонанд. Сатҳи комёбиҳои ноилгаштаи хонандагон бо мақсади фаҳмидани дониши хонандаи суҷхону хубхон мебошад. Албатта кӯмак аз ҷониби омӯзгор дар ҷараёни таълим ба ташаккули илмомӯзӣ забномӯзӣ хонанда хатмист, зеро инро бояд ба назар гирифт, ки забон хориҷист ва он хусусияти ҳоси худро дорад. Ҳангоми баҳогузорӣ омӯзгор имконияти неруи хонанда, маҳорату истеъдод, дастовардҳо ва мушкилотҳо, ҳатто сифатҳои шахсии ҳар як хонандаро бояд ба назар гирад. Хонандагон низ дар омӯзиши забони англисӣ малақаҳои ҳарфзанӣ, шунида фаҳмидан ва хонда навиштанро чун мақсади ниҳонии омӯзиш аз бар менамоянд.

Низоми нав имкон медиҳад, то ки муаллим дар алоқамандӣ бо омӯзгорони соҳибтаҷриба, бо истифода аз усулҳои нав ва хусусан аз истифода бо технологияи муосирдарси худро ба роҳ монад. Алалхусус дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ҷараёни таълими забони хориҷӣ мафҳумҳои дониш, малақа ва маҳорат низ мавқеи ҳоса доранд, бо истифода аз низоми нави баҳогузорӣ омӯзгори соҳибзавқу боистеъдод метавонад ба хонандагон дарси ҷолиди диққат дода, дар натиҷа дониши онҳоро баҳогузорӣ намояд.

АДАБИЁТ:

1. Дастурамал оид ба озмоиши низоми садҳолаи баҳогузорӣ ба сатҳи дониш, маҳорату қобилият ва рафтори хонанда”. Душанбе, 2015.

ВВЕДЕНИЕ НОВОЙ МНОГОБАЛЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

ЛУТФУЛЛОЕВА П.

Автор статьи пишет о необходимости введения новой многобалльной (100 – балльной) системы оценивания на уроках английского языка. По её мнению путём проведения новой системы оценивания можно поднять качество знания и улучшить языкознание учащихся образовательных учреждений республики.

***Ключевые слова:** многобалльная система оценивания, реформа, английский язык, знание, языкознание.*

100 – BALL SYSTEM ESTIMATION AT THE ENGLISH LESSONS

LUTFULLOEVA P.

The author writes about the need to introduce new 100 ball system estimation (100 - point scale) at English lessons. In his opinion by conducting a new assessment system can improve the quality of knowledge and to improve the linguistics students of educational institutions of the republic.

***Keywords:** 100 ball system estimation (100 - point scale), reform, English language, knowledge, linguistics.*

**ЗАБОНИ АНГЛИСӢ БАРОИ СИНФҲОИ 3-4
НИЗОМИ САДҲОЛА: ВАРИАНТИ БАҲОДИҲӢ**

Иштирок дар дарсҳо 10 хол;

- ҳозир будан дар дарс -5 хол;
- таъминот бо ашъи хониш - 5 хол;
- **Иҷрои вазифаи хонагӣ-40 хол;**
- миқдори иҷроиш - 20-хол;
- мустақилият дар иҷрои супориш - 20- хол;
- **Фаъолнокӣ дар дарс- 30 хол;**
- ҷавоб ба саволҳо - 15- хол;
- иҷрои кори синфӣ - 15- хол;
- **Рафтор - 10- хол;**
- ахлоқ дар раванди дарс - 10 – хол

**БАҲОГУЗОРӢ
БА ФАЪОЛИЯТИ ХОНАНДАГОН АЗ ФАННИ “ЗАБОНИ АНГЛИСӢ”**

Холҳо	Дараҷаи салоҳият	Дастовардҳои таълимии хонандагон
0 - 35	Дараҷаи 1 Нокифоя	Хонанда: -дониши назариявии фанни мазкурро аз худ намекунад; дар овардани далелҳо ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад; ҳарфҳоро намешиносад ва талаффуз карда наметавонад. -нокифоя аз 0 то 35%-и мазмуни маводи таълимии назариявӣ ва амалиро иҷро мекунад;
36-39	Дараҷаи 2 Кофӣ	-дониши назариявии фанни мазкурро дар сатҳи муайян аз худ мекунад; дар овардани далелҳо ба баъзе хатоӣ (на он қадар ҷиддӣ -3 адад ва ҷиддӣ то 3 адад) роҳ медиҳад, вале онро бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ мекунад; ҳарфҳоро дар умум мешиносад ва хонда метавонад, маводи таълимро бе ҷамъбасту хулосабарорӣ номбар мекунад; супориши таълимии муқаррариро иҷро мекунад; дар талаффузи баъзе ҳарфҳо ба хатоҳо роҳ медиҳад; Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: -кофӣ:36%-39%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
40-43	Миёна	- дониши назариявии фанни мазкурро дар сатҳи муайян аз худ мекунад; дар овардани далелҳо ба баъзе хатоӣ роҳ медиҳад, вале онро бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ мекунад, маводи таълимро бе ҷамъбасту хулосабарорӣ номбар мекунад; супориши таълимии муқаррариро иҷро мекунад; матнҳои нисбатан хурдро меҳонад вале баъзан ба хатоҳо роҳ медиҳад; Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: -миёна: аз 40% 43%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
44-47	Қаноатбахш	- дониши назариявии фанни мазкурро дар сатҳи муайян аз худ мекунад; дар овардани далелҳо ба баъзе хатоӣ роҳ медиҳад, вале онро бо кӯмаки омӯзгор ислоҳ мекунад; маводи таълимро бе ҷамъбасту хулосабарорӣ номбар мекунад; супориши таълимии муқаррариро иҷро мекунад; Матнҳоро меҳонад вале баъзан ба хатоҳо роҳ медиҳад; Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - қаноатбахш:аз 44% 47%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
48-51	Дараҷаи 3 Хуб	- маводи омӯхташударо дар вазъияти шинос ва ношинос истифода мебарад, маҳорату малакаи фаннии худро мустақилона нишон дода метавонад; мазмуни маводи таълимии омӯхтаро аз худ мекунад; бо кӯмаки омӯзгор хулоса мебарорад; ба ду- се ғалат хангоми иҷрои супоришҳо роҳ медиҳад; Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: -хуб: аз 48 % 51 %-и натиҷаи мушоҳидаҳо ҷамъбаст ва хулосабарорӣ менамояд.

52-55	Хубгар	- маводи омӯхташударо дар вазъияти шинос ва ношинос истифода мебарад, маҳорату малакаи фаннии худро мустақилона нишон дода метавонад; мазмуни маводи таълимии омӯхтаро асосан мустақилона баён мекунад; бо кӯмаки омӯзгор хулоса мебарорад; ба як-ду ғалат хангоми иҷрои супоришҳо роҳ медиҳад; Дарачаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: -хубгар: аз 52%-55%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
56-59	Хубгарин	- маводи омӯхташударо дар вазъияти шинос ва ношинос истифода мебарад, маҳорату малакаи фаннии худро мустақилона нишон дода метавонад; мазмуни маводи таълимии омӯхтаро асосан мустақилона баён мекунад; бо андак кӯмаки омӯзгор хулоса мебарорад; ба як-ду ғалат хангоми иҷрои супоришҳо роҳ медиҳад; матнҳои нисбатан калонро озодона меҳонад. Дарачаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: -хубгарин: аз 56% то 59%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
60-62	Дарачаи 4 Аъло	-маводи омӯхташударо дар вазъияти шинос ва ношинос истифода мебарад, маҳорату малакаи фаннии худро мустақилона нишон дода метавонад; мазмуни маводи таълимии омӯхтаро асосан мустақилона баён мекунад; матнҳои нисбатан калонро озодона меҳонад ва бо кӯмаки омӯзгор хулоса мебарорад; Дарачаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - олии: аз 60% то 62 %-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
63-66	Олӣ	- маводи омӯхташударо дар вазъияти шинос ва ношинос истифода мебарад, маҳорату малакаи фаннии худро мустақилона нишон дода метавонад; мазмуни маводи таълимиро пурра аз худ мекунад; бе кӯмаки омӯзгор хулоса мебарорад; матнҳои нисбатан калонро озодона меҳонад ва худ хулоса мебарорад. Дарачаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - аъло: аз 63% то 66 %-и маводи таълимиро медонад ва дар иҷрои он мустақилият нишон медиҳад.
67-70	Олитарин	- маводи омӯхташударо дар вазъияти шинос ва ношинос истифода мебарад, маҳорату малакаи фаннии худро мустақилона нишон дода метавонад; мазмуни маводи таълимии омӯхтаро асосан мустақилона ва пурра баён мекунад; матнҳои нисбатан калонро озодона меҳонад ва худ хулоса мебарорад; Дарачаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - бехтарин: аз 67 % то 70 %-и маводи таълимиро медонад ва дар иҷрои он мустақилият нишон медиҳад.

Дар вақти иҷрои маъёрҳо ба нишон расида лекин ба хатогихо роҳ дода шавад холҳо аз рӯи чадвали баҳогузори кам карда мешавад.

НИЗОМ ВА МЕЪЁРИ БАҲОГУЗОРИИ БИСЁРХОЛА БА ДОНИШ ВА МАҲОРАТИ ХОНАНДАГОН АЗ ЗАБОНИ ОЛМОНӢ

Диктанти контролӣ

<i>Намуди ғалатҳо</i>	<i>Имлоӣ</i>	<i>Грамматикӣ</i>
<i>Шумораи холҳо</i>	<i>2 хол</i>	<i>4 хол</i>
<i>Нақли хаттӣ:</i>		
<i>Барои мазмун 50 хол;</i>		
<i>Барои саводнокӣ 20 хол</i>		
<i>Намуди ғалатҳо</i>	<i>Имлоӣ</i>	<i>Грамматикӣ</i>
<i>Шумораи холҳо</i>	<i>2 хол</i>	<i>4 хол</i>

Нутқишифоҳӣ

Баҳо ба саволу ҷавоб аз рӯи матн, расм ва ситуатсия:

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноқӣ
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	- мазмуни хондагиашро нақл карда наметавонад, малакаи зарурии нутқӣ нест; ғалатҳои дағал дар мазмун ва забони иншо мавҷуданд.
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- маводи таълимиро бо баҳои миёна азҳуд мекунад; мазмуни маводи таълимиро нопурра баён мекунад; мазмуни калимаҳо ва ибораҳои заруриро мефаҳмонад; ба саволҳои матн ҷавоб медиҳад, вале зимни он ғалатҳо содир мекунад (на зиёд аз 7 ғалат).
40-43	Миёна	- асосан маводи таълимиро азҳуд мекунад; мазмуни маводи таълимиро пай дар пай баён мекунад; ба саволҳои матн ҷавоб мегардонад, аммо ҳангоми баёни мавод баъзе ғалатҳо содир мекунад (на зиёд аз 6 ғалат).
44-47	Қаноат- бахш	- мазмуни маводи таълимиро бо баъзе нофаҳмиҳо баён мекунад; асосан иттилооти таълимиро азҳуд мекунад; ба саволҳои матн ҷавоб мегардонад, аммо баъзе ғалатҳо содир мекунад (на зиёд аз 5 ғалат).
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- мазмуни маводи таълимиро нақл мекунад; ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб медиҳад; мазмуни маводи таълимиро асосан пай дар пай баён мекунад; ғалатҳои мантиқан на он қадар муҳим содир мекунад (на зиёд аз 4 ғалат).
52-55	Хубтар	- мазмуни маводи таълимиро баён мекунад, ҳангоми фаҳмонидани маънои ибораҳо ва қоидаҳо ба мушкilot вомехӯрад; ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб медиҳад; мазмуни маводи таълимиро асосан пай дар пай баён мекунад; ғалатҳои мантиқан на он қадар муҳим содир мекунад (на зиёд аз 3 ғалат).
56-59	Хубтарин	- мазмуни маводи таълимиро баён мекунад, ҳангоми фаҳмонидани маънои ибораҳо ва қоидаҳо ба мушкilot вомехӯрад, вале ҳамон замон худ ислоҳ мекунад; ғалатҳои мантиқан на он қадар муҳим содир мекунад (на зиёд аз 3 ғалат); мазмуни маводи таълимиро асосан пай дар пай баён мекунад; ғалатҳои мантиқан на он қадар муҳим содир мекунад
60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб медиҳад, мазмуни матни хондашударо нақл мекунад; мазмуни асосии матн, баъзе хусусиятҳои забонии онро мефаҳмад ва нақл мекунад; ғалатҳои мантиқан на он қадар муҳим содир мекунад (на зиёд аз 2 ғалат), ки онро ҳам мустақилона ислоҳ мекунад.
64-67	аъло	- ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб медиҳад, мазмуни асосии матни хондашударо мефаҳмад ва нақл мекунад; пайдарпаиро риоя мекунад; маводи таълимиро ҷамъбаст ва натиҷабардорӣ мекунад, ҳулосаҳои худро баён мекунад, зимни он ғалатҳои на он қадар муҳим содир мекунад (на зиёд аз 1 ғалат).
68-70	Беҳтарин	- ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб медиҳад, мазмуни матни хондашударо пурра қушода медиҳад; порчаҳои ҷудогоноро мушаххас нақл карда метавонад, зимни он пайдарпаиро риоя мекунад; ба мазмуни асосии матни хондашуда сарфаҳм меравад; маводи таълимиро ҷамъбаст ва натиҷабардорӣ мекунад, ҳулосаҳои худро баён мекунад.

Хониши

Хониши намунавии суръатнок:

- *Синфҳои 3-4 – 45-50 калима дар 1 дақиқа*

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноқӣ
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	-бо риоя накардани якчанд талаботи хониш меҳонад; ба маънои матн сарфаҳм намеравад ва тамоман чизи дигарро аз талабот берун баён мекунад.
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- асосан дуруст беғалат меҳонад, сарфаҳм меравад, аммо на он қадар ифоданок меҳонад ва ҳангоми талаффуз ғалатҳо содир мекунад.

40-43	Миёна	-асосан беғалат мехонад, вале ифоданокиаш кофӣ нест ва зимни талаффуз ғалатҳои на он қадар муҳим содир мекунад.
44-47	Қаноатбахш	- асосан беғалат мехонад, вале на он қадар ифоданок, мазмунашро фаҳмида, равон мехонад.
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- асосан беғалат мехонад, мазмунашро фаҳмида, равон мехонад, ифоданокиаш хуб.
52-55	Хубтар	- фаҳмида мехонад, дуруст, равон ва ифоданок, вале зимни талаффузи калимаҳо ба баъзе ғалатҳо вомехӯрад;
56-59	Хубтарин	- фаҳмида мехонад, дуруст, равон ва ифоданок, вале зимни талаффузи калимаҳо ба ғалатҳои сахл вомехӯрад;
60-63	Дарачаи 4 Оли	- фаҳмида мехонад, дуруст, равон ва ифоданок, хубтар сарфаҳм меравад, вале зимни талаффузи калимаҳо ба ғалатҳои сахл вомехӯрад;
64-67	аъло	- фаҳмида мехонад, дуруст, равон ва ифоданок, хубтар сарфаҳм меравад, ба нормаҳои талаффузи адабии забони олмонӣ риоя мекунад, ғалатҳои камтарини сахл содир мекунад.
68-70	Беҳтарин	- дуруст, фаҳмида ва ифоданок мехонад, ки он ба нормаҳои адабии забони олмонӣ ҷавобгӯ аст, ғалат содир намекунад.

Нутқи шифоҳӣ

(нақл, хабар, нақл-тасвир, нақл аз рӯи расм.)

1. 3-5 ибора дар синфҳои 2-4;

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноки
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	- фикри худро доир ба мавзӯ баён карда наметавонад; дар нақлҳои худ мавзӯро қушода дода наметавонад ва зиёда аз 10 ғалат содир мекунад
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- дар нақлҳои худ на ҳамаи мазмунҳои онро қушода дода метавонад ва аз 9 зиёд ғалат содир мекунад.
40-43	Миёна	-дар нақлҳои худ на ҳамаи мазмунҳои онро қушода дода метавонад ва аз 8 зиёд ғалат содир мекунад
44-47	Қаноатбахш	- дар нақлҳои худ аз мазмунҳои мавзӯ каме дуртар меравад, аз 7 зиёд ғалат содир мекунад
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- дар нақли якҷониба (монолог) мавзӯро қушода дода метавонад, вале аз мазмунҳои мавзӯ каме дуртар меравад ва аз 6 зиёд ғалат содир мекунад .
52-55	Хубтар	- дар нақли якҷониба (монолог) мавзӯро қушода дода метавонад, вале аз мазмунҳои мавзӯ каме дуртар меравад ва на зиёд аз 5 ғалат содир мекунад.
56-59	Хубтарин	- тибқи мавзӯ нутқи якҷониба мекунад, вале аз мазмунҳои мавзӯ хеле кам дур меравад ва на зиёд аз 4 ғалат содир мекунад.
60-63	Дарачаи 4 Оли	- нақли якҷониба шифоҳан ба мавзӯ мувофиқ аст; мазмунҳои онро ба дарачаи кофӣ қушода медиҳад, на зиёд аз 5 ғалат содир мекунад.
64-67	аъло	- нақли якҷониба шифоҳан ба мавзӯ пурра мувофиқ аст; мазмунҳои онро пурра қушода медиҳад, на зиёд аз 4 ғалат содир мекунад.
68-70	Беҳтарин	- нутқи якҷониба шифоҳӣ пурра ба мавзӯ мувофиқ баён карда мешавад, мазмунҳои онро пурра ва кофӣ баён мекунад, ғалат содир намекунад.

НУТҚИ ДУҶОНИБА

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноки
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	- тибқи мавзӯ дар сӯҳбат иштирок карда наметавонад, он ба ҳаҷм ва паҳноии матн ва луқмаҳо мувофиқ нест.
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- тибқи талабот ва мавзӯ ва ҳаҷм нутқи дуҷониба созон медиҳад, вале дар он луқмаҳо тибқи талабот нокофиянд ва 6-8 ғалат содир мекунад.
40-43	Миёна	- дар сӯҳбат иштирок карда метавонад, ки он ба намуна ва мавзӯ мувофиқ аст, вале дар он луқмаҳо нокофиянд ва 6-7 ғалат содир мекунад.

44-47	Қаноатбах ш	- дар сӯхбат иштирок карда метавонад, ки он ба намуна ва мавзӯ мувофиқ аст, вале дар он лукмаҳо нокофиянд ва 6 ғалати нутқӣ содир мекунад.
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- тибқи мавзӯ намунаи нутқи дучониба созмон дода метавонад, ибораҳо пешниҳод мекунад, ки ба мазмуни нутқи дучониба мазмун зам мешавад, вале дар интиҳоби савол ва лукмапартоӣ баъзе мушкилот вомерӯрад.
52-55	Хубтар	- тибқи мавзӯ намунаи нутқи дучониба созмон дода метавонад, ибораҳо пешниҳод мекунад, ки ба мазмуни нутқи дучониба мазмун зам мешавад, вале дар интиҳоби савол ва лукмапартоӣ баъзе мушкилот вомерӯрад ва лукма аз 5-4 зиёд нест.
56-59	Хубтарин	- тибқи мавзӯ намунаи нутқи дучониба созмон дода метавонад, ибораҳо пешниҳод мекунад, ки ба мазмуни нутқи дучониба мазмун зам мешавад ва ҳаҷмаш кофӣ аст, вале дар интиҳоби савол ва лукмапартоӣ баъзе мушкилот вомерӯрад, лукмапартоӣ 4 зиёд нест.
60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- тибқи мавзӯ намунаи нутқи дучониба созмон дода метавонад, ибораҳо пешниҳод мекунад, ки ба мазмуни нутқи дучониба мазмун зам мешавад, вале дар интиҳоби савол ва лукмапартоӣ баъзе мушкилот вомерӯрад, ки аз лукмапартоӣ ва саволгузорӣ ба ҳамсӯхбат зарур аст (он аз лукмаҳои кофӣ на зиёд аз 3-4 ғалат иборат аст).
64-67	аъло	- тибқи мавзӯ намунаи нутқи дучониба созмон дода метавонад, ибораҳо пешниҳод мекунад, ки ба мазмуни нутқи дучониба мазмун зам мешавад, вале дар интиҳоби савол ва лукмапартоӣ баъзе мушкилот вомерӯрад, ки аз лукмапартоӣ ва саволгузорӣ ба ҳамсӯхбат зарур аст (он аз лукмаҳои кофӣ на зиёд аз 2-3 ғалат иборат аст).
68-70	Беҳтарин	- тибқи мавзӯ намунаи нутқи дучониба созмон дода метавонад, ибораҳо пешниҳод мекунад, ки ба мазмуни нутқи дучониба мазмун зам мешавад, вале дар интиҳоби савол ва лукмапартоӣ баъзе мушкилот вомерӯрад, ки аз лукмапартоӣ ва саволгузорӣ ба ҳамсӯхбат зарур аст (он аз лукмаҳои кофӣ на зиёд аз 1 ғалат иборат аст).

БА САВОЛҲО ҶАВОБ

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноқӣ
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	-ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб дода наметавонад (90%); аз 3 зиёд ғалатҳои нутқӣ содир мекунад, малакаҳои нутқии зарурӣ надорад.
36-39 40-43	Дарачаи 2 Кофӣ Миёна	- ба саволҳо асосан ҷавоб медиҳад, вале ғалатҳо содир мекунад, баъзе нофаҳмиҳо зимни созмон додани нақл содир мешаванд. - ба саволҳо асосан ҷавоб медиҳад, вале ғалатҳо содир мекунад, баъзе нофаҳмиҳо зимни созмон додани нақл содир мешаванд, дар он ғалатҳо мушоҳида мешаванд.
44-47	Қаноатбах ш	- асосан ба саволҳои пешниҳодшуда тибқи мавзӯ ҷавоб медиҳад, вале на он қадар чуқур, зимни созмон додани нақл ноамиқиҳо ва ғалатҳо мушоҳида карда мешаванд.
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- асосан ба саволҳои пешниҳодшуда тибқи мавзӯ ҷавоб медиҳад, вале на он қадар чуқур, зимни созмон додани нақл ноамиқиҳо ва ғалатҳо мушоҳида карда мешаванд. Ғалатҳо аз 5 зиёд нест.
52-55	Хубтар	- асосан ба саволҳои пешниҳодшуда тибқи мавзӯ ҷавоб медиҳад, ҷавоб ба баъзе аз онҳо пурра нест, мазмуни нақли худро мефаҳмад, вале на он қадар чуқур, зимни созмон додани нақл ноамиқиҳо ва ғалатҳо мушоҳида карда мешаванд, аз 4 ғалат зиёд нест.
56-59	Хубтарин	- асосан ба саволҳои пешниҳодшуда тибқи мавзӯ ҷавоб медиҳад, қариб ба ҳамаи саволҳо пурра ҷавоб медиҳад, 3 ғалати нутқӣ содир мекунад.

60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- ба саволҳои маводи таълимӣ пурра тибки мавзӯи ҷавоб медиҳад, на зиёд аз 2 ғалати нутқи содир мекунад.
64-67	аъло	- ҷавоб медиҳад ба саволҳои таълимӣ ба таври қаноатбахш; дозаста ба 1 речеви ошубки.
68-70	Беҳтарин	- ба саволҳои пурра ва боваринок ҷавоб медиҳад, ғалати нутқи содир намекунад.

Диктанти контролӣ:

<i>Намудҳои ғалат</i>	<i>Имловӣ</i>	<i>Грамматикӣ</i>	
<i>Миқдори холҳо</i>	<i>2 хол</i>	<i>4 хол</i>	
<i>Нақли хаттӣ</i>			
<i>Ба мазмун 50 хол;</i>			
<i>Ба саводнокӣ 20 хол</i>			
<i>Намудҳои ғалат</i>	<i>Имловӣ</i>	<i>Грамматикӣ</i>	<i>Стилистикӣ</i>
<i>Миқдори холҳо</i>	<i>2 хол</i>	<i>4 хол</i>	<i>3 хол</i>

Нутқи хаттӣ (синфи 3)

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноки
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	- дар 1 дақиқа 3 ибора навишта наметавонад
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- дар 1 дақиқа 3 ибора навишта метавонад, вале бо ғалатҳо.
40-43	Миёна	-дар 1 дақиқа 3 ибора беғалат навишта метавонад
44-47	Қаноатбахш	- дар 1 дақиқа зиёда аз 3 ибора навишта метавонад.
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- дар 1 дақиқа 3 ибора навишта метавонад.
52-55	Хубтар	- дар 1 дақиқа 3-4 ибора навишта метавонад, бо ғалатҳои на онқадар муҳим
56-59	Хубтарин	- дар 1 дақиқа зиёда аз 3-4 ибора беғалат навишта метавонад.
60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- дар 1 дақиқа 3-5 ибора беғалат навишта метавонад.
64-67	Аъло	- дар 1 дақиқа 3-5 ибора беғалат навишта метавонад ва аз ӯҳдааш хуб мебарояд
68-70	Беҳтарин	дар 1 дақиқа 6 ибора беғалат навишта метавонад

Нутқи якҷониба (3-4 ибора)

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятноки
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	дар 1 дақиқа 1 ибора талаффуз карда наметавонад
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- дар 1 дақиқа 1 ибора талаффуз карда метавонад
40-43	Миёна	-дар 1 дақиқа 1 ибора беғалат талаффуз карда метавонад
44-47	Қаноатбахш	- дар 1 дақиқа зиёда аз 1 ибора беғалат талаффуз карда метавонад
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- дар 1 дақиқа 2 ибора беғалат талаффуз карда метавонад
52-55	Хубтар	- дар 1 дақиқа 2 ибора беғалат, бурро, ӯҳдабароёна талаффуз карда метавонад
56-59	Хубтарин	- дар 1 дақиқа 2 ибора беғалат, бурро, ӯҳдабароёна бо сифати хуб талаффуз карда метавонад
60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- дар 1 дақиқа 3-4 ибора беғалат, бурро, ӯҳдабароёна талаффуз карда метавонад
64-67	аъло	- дар 1 дақиқа 5 ибора беғалат, бурро, ӯҳдабароёна талаффуз карда метавонад
68-70	Беҳтарин	- дар 1 дақиқа 6 ибора беғалат, бурро, ӯҳдабароёна бо сифати баланд талаффуз карда метавонад

Синфи 4

Нутқи хатгӣ 5-6 ибора намудҳои гуногуни диктант

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятнокӣ
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	- аз 1 ибора зиёд навишта наметавонад, зимни он ғалатҳо бисёранд.
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- аз 1-2 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо ҳастанд.
40-43	Миёна	- аз 2-3 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он каме ғалатҳо ҳастанд.
44-47	Қаноат- бахш	- аз 2-3 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо нестанд.
48-51	Дарачаи 3 Хуб	- аз 2-3 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо нестанд.
52-55	Хубтар	- аз 2-3 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо нестанд.
56-59	Хубтарин	- аз 2-3 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо нестанд.
60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- аз 5-6 ибора зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо нестанд.
64-67	аъло	- ибораҳои зиёд навишта метавонад, зимни он ғалатҳо нестанд.
68-70	Беҳтарин	- ибораҳои зиёд беғалат навишта метавонад.

Нутқи шифоҳӣ

Азхудкунии 100 воҳидҳои луғавӣ (аз он ҷумла луғати синфи 3, ҳамагӣ 200 воҳидҳои луғавӣ).

Суръати хониши боовоз ва беовоз на кам аз 150 ҷузвҳои чопӣ дар 1 дақ.

Нутқи дучониба: 4-5 луқма, ки аз ҷиҳати забонӣ беғалатанд.

Нутқи якҷониба: 5-6 ибора, ки аз ҷиҳати забонӣ беғалатанд.

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятнокӣ
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	- 1 ибора бо ғалатҳои зиёд
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	- 2-1 ибораҳо, аз ҷиҳати забонӣ нодуруст сохта шудаанд.
40-43	Миёна	-2-1 ибора, асосан ҷиҳати забонӣ дуруст охта шудааст.
44-47	Қаноат- бахш	-зиёда аз 2-1 ибора, асосан ҷиҳати забонӣ дуруст охта шудааст
48-51	Дарачаи 3 Хуб	-4-3 ибора аз ҷиҳати забонӣ дурустиаш нокофист.
52-55	Хубтар	-4-3 ибора аз ҷиҳати забонӣ асосан дурустиаш кофист.
56-59	Хубтарин	-4-3 ибора аз ҷиҳати забонӣ дурустиаш кофист
60-63	аъло	-5-6 ибора аз ҷиҳати забонӣ дурустиаш нокофист
64-67	Дарачаи 4 Олӣ	-зиёда аз 5-6 ибора аз ҷиҳати забонӣ дурустиаш кофист
68-70	Беҳтарин	-зиёда аз 5-6 ибора аз ҷиҳати забонӣ дурустиаш пурра кофист

Нутқи шифоҳӣ:

Ҷабҳаҳои луғавии нутқ: 300-350. Захираи луғавӣ 400 калима
(аз он ҷумла луғати синфҳои 3-4)

Холҳо	Дарача	Дарачаи салоҳиятнокӣ
0-35	Дарачаи 1 Нокифоя	-1 ибора бо ғалатҳои зиёд
36-39	Дарачаи 2 Кофӣ	-2-1 ибораҳо, аз ҷиҳати забонӣ нодуруст сохта шудаанд.
40-43	Миёна	-2-1 ибора, асосан ҷиҳати забонӣ дуруст охта шудааст.
44-47	Қаноат- бахш	-зиёда аз 2-1 ибора, асосан ҷиҳати забонӣ дуруст охта шудааст
48-51	Дарачаи 3	- 4-3 ибора аз ҷиҳати забонӣ дурустиаш нокофист.

	Хуб	
52-55	Хубтар	- 4-3 ибора аз чихати забонӣ асосан дурустиаш кофист.
56-59	Хубтарин	- 4-3 ибора аз чихати забонӣ дурустиаш кофист
60-63	Дарачаи 4 Олӣ	- 5-6 ибора аз чихати забонӣ дурустиаш нокофист
64-67	аъло	- зиёда аз 5-6 ибора аз чихати забонӣ дурустиаш кофист
68-70	Бехтарин	- зиёда аз 5-6 ибора аз чихати забонӣ дурустиаш пурра кофист

Порядок
оценивания учебных достижений учащихся по английскому языку для 5-11 класс

Контрольный диктант:

<i>Виды ошибок</i>	<i>Пунктуационный</i>	<i>Грамматический</i>	
<i>Количество баллов</i>	<i>1 балл</i>	<i>2 балла</i>	
<i>Изложение:</i>			
- за содержание 70 баллов;			
- за грамотность 30 баллов			
<i>Виды ошибок</i>	<i>Пунктуационный</i>	<i>Грамматический</i>	<i>Стилистический</i>
<i>Количество баллов</i>	<i>1 балл</i>	<i>2 балла</i>	<i>3 балла</i>

НОРМЫ
ОЦЕНКИ УСТНОЙ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ
ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Ученикам в большинстве даётся общая оценка, которая показывает их способности в обучении английского языка. Совсем бесполезно говорить об общей оценке на способности. В изучении языка, так как один ученик проявляет себя хорошо в прослушивании, но плохо в письме, другой ученик может говорить свободно и бегло, но делает много грамматических ошибок и тому подобное. С целью проверки успеваемости нам придется проверять отдельные навыки и способности ученика.

Сама собой разумеется, что если ошибок так много, что смысла предложения нельзя понять, то подобную практику следует считать неудовлетворительной. Наиболее распространённые ошибки - это ошибки в произношении. И всё же вряд ли было бы целесообразным любую ошибку в произношении принимать во внимание при контроле умения говорить.

При оценке умение высказываться на иностранном языке оценивается:

- умение правильно с точки зрения фонетики произносить слова, словосочетания и предложения;
- умение правильно с точки зрения грамматических норм изучаемого языка строить предложения;
- знание изученных слов и словосочетаний.

Письменные работы должны быть проверены с точки зрения оценивания с позитивным способом, так как оно обоснованно на вдохновение ученика, чем наказание ученика, в результате чего он потеряет интерес к изучению языка (TeachEnglishbyAdrianDoff "Trainershandbook" ст. 266). Проблема норм оценок речи учащихся нуждается ещё в серьёзном изучении. Нет ещё сколько нибудь объективных научно обоснованных данных по этому вопросу. В этой области сделано пока еще очень мало и исходя из опыта предлагается следующая примерная нормативная оценка на умение.

Устная речь

За ответы на вопросы по тексту, картине или ситуации:

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не умеет передавать содержание прочитанного, не владеет необходимыми речевыми навыками; допускает грубые ошибки в содержании и языке изложения.

36-39	Посредственно	- учебный материал усваивает посредственно; содержание учебного материала в основном излагает не полностью; значение слов и нужных терминов объясняет; отвечает на вопросы текста, но допускает при этом ошибки (не более 7-х ошибок);
40-43	Достаточно	- в основном учебный материал усваивает; содержание учебного материала излагает на последовательно; отвечает на вопросы текста, но допускает в изложении материала ошибки (не более 6-х ошибок).
44-47	Удовлетворительно	- содержание учебного материала излагает с некоторыми неточностями; в основном учебную информацию усваивает; отвечает на вопросы текста, но допускает в изложении материала некоторые ошибки(не более 5 ошибок).
47-51	Хорошо	- пересказывает содержания учебного материала; отвечает на поставленные вопросы; в основном содержание учебного материала излагает не последовательно; допускает незначительные смысловые и логические ошибки в передаче (анализе) содержания текста (не более 4-х ошибок).
52-55	Достаточно хорошо	- содержания учебного материала пересказывает, при разъяснения смысла терминов и закономерностей встречается с трудностями; отвечает на поставленные вопросы; содержание учебного материала излагает в основном последовательно; допускает незначительные ошибки (не более 3-х) смысловых недочетов в передаче (анализе) содержания произведения.
56-59	Очень хорошо	- пересказывает содержания учебного предмета, но при разъяснения смысла терминов и закономерностей встречается с трудностями, однако сам их исправляет; допускает незначительные ошибки (не более 2-3-х ошибок); отвечает на поставленные вопросы; содержание учебного материала излагает последовательно; допускает смысловые недочеты в передаче (анализе) содержания произведения.
60-62	Отлично	- отвечает на вопросы, пересказывает и раскрывает содержание прочитанного; понимает и пересказывает основной смысл текста и некоторых его языковых особенностей; допускает незначительные логические недочеты в передаче содержания прочитанного, допуская отдельные ошибки (не более 2-х ошибок), которых самостоятельно исправляет.
63-66	Великолепно	- отвечает на вопросы, пересказывает прочитанного; соблюдая последовательность; понимает основной смысл прочитанного; обобщает пересказ учебного материала и делает собственный вывод, допускает при этом незначительные ошибки (не более 1 ошибки).
67-70	Превосходно	- отвечает на вопросы, пересказывает и полностью раскрывает содержание прочитанного; даёт подробный пересказ отдельных эпизодов, соблюдая последовательность; понимает основной смысл прочитанного; обобщает полный пересказ учебного материала и делает собственные выводы.

Чтение

Примерная скорость чтения следующие:

- 3-4 классы – 45-50 слов в минуту;
- 5-6 м класы – 60-100 слов в минуту;
- 7-8 классы – 100- 150 слов в минуту;
- 9-10-11 классы – 15—200 слов в минуту

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- читает с грубыми нарушениями основных требований к чтению; не обнаруживает осознанности в чтение большей части текста и допускает серьезные отклонения от других требований к чтению
36-39	Посредственно	- читает в основном правильно, осознанно, но недостаточно выразительно и с ошибками в признание.
40-43	Достаточно	- читает в основном правильно, но недостаточно выразительно и с незначительными ошибками в признание.
44-47	Удовлет	- читает в основном правильно, однако не достсточно выразительно,

	выразительно	осознанно и бегло.
47-51	Хорошо	- читает правильно, сознательно и выразительно с недостаточной беглостью и должной выразительностью.
52-55	Достаточно хорошо	- читает осмысленно, правильно, бегло и выразительно, но допускает некоторые ошибки в произношениях слов;
56-59	Очень хорошо	- читает осмысленно, правильно, бегло и выразительно, однако допускает незначительные ошибки в произношениях слов;
60-62	Отлично	- читает правильно, сознательно и выразительно; допускает незначительные ошибки в произношениях английских слов при чтении.
63-66	Великолепно	- читает правильно, сознательно и выразительно, отвечающим основным нормам английского литературного произношения; допускает незначительные ошибки.
67-70	Превосходно	- читает правильно, сознательно и выразительно, отвечающим основным нормам английского литературного произношения, недопускает ошибки.

Продуцируемая речь

(рассказ, повествование, рассказ-описание, рассказ по картинке и пр.)

1. 3-5 фраз в 2-4 классах;
2. 6-8 фраз в 5-9 классах;
3. не менее 10-12 фраз в 10-11 классах

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не может выразить свою мысль по изучаемой теме; в высказываниях не может раскрыть тему и допускает более 10 ошибок
36-39	Посредственно	- в высказываниях не полностью раскрывает смысл темы и допускает более 9 ошибок.
40-43	Достаточно	в высказываниях не полностью раскрывает тему и допускает более 8 ошибок.
44-47	Удовлетворительно	- в высказываниях обнаруживается незначительное отклонение от темы, и допускает 7 ошибок.
47-51	Хорошо	- в монологических высказываниях тему раскрывает, но допускает отдельные отклонения от темы и допускает не более 6 ошибок.
52-55	Достаточно хорошо	- тему раскрывает в монологических высказываниях, но допускает отдельные незначительные отклонения от темы и не более 5 ошибок
56-59	Очень хорошо	- повествует или описывает монологические высказывания в основном соответствующей теме, но допускает незначительные отклонения от темы и не более 4 ошибок.
60-62	Отлично	- монологические высказывания в устном повествовании или описании соответствует теме; достаточно раскрывает её, но допускает при этом не более 3-х ошибок.
63-66	Великолепно	- повествует или описывает монологические высказывания полностью соответствующей теме, достаточно и полно раскрывает её, но допускает при этом не более 2-х ошибок.
67-70	Превосходно	- устно повествует или описывает монологические высказывания полностью соответствующей теме, достаточно и полно раскрывает её, недопускает ошибки.

Диалогическая речь

Баллы	Уровень	Уровень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не умеет участвовать в диалоге (разговоре) по заданной теме, образцу или явно недостаточен по объёму и полноте реплик.
36-39	Посредственно	- уметь составлять диалог, соответствующий образцу или ситуации, достаточный по объёму, но в котором недостаточно реплик – стимулов и допущенные 6-8 ошибки.
40-43	Достаточно	- умеет участвовать в диалоге, который соответствует образцу или ситуации, являясь в основном достаточный по объёму реплик – вопросов, но в котором недостаточно реплик- стимулов или

		допущенных 6-7 речевых ошибок.
44-47	Удовлетворительно	- умеет составлять диалог, который соответствует образцу или ситуации, являясь полным по объёму реплик – вопросов, но в котором недостаточно реплик- стимулов или допущенных 6 речевых ошибок.
47-51	Хорошо	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (теме), предлагает фраз, стимулирующих предложение (развитие) диалога, а в старших классах – самостоятельную оценку фактов, поступков и т.д.; испытывает некоторые затруднения при выборе реплик – вопросов) или при наличие не более 6-5 реплик.
52-55	Достаточно хорошо	- умеет построить диалог по заданной ситуации (теме), предлагает фраз, стимулирующих предложение (развитие) диалога, а в старших классах – самостоятельную оценку фактов, поступков и т.д.; испытывает некоторые затруднения при выборе реплик – вопросов) или при наличие не более 5-4 реплик.
56-59	Очень хорошо	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации (теме); достаточный по объёму, содержащий необходимые для собеседника реплики - стимулы; испытывает затруднения при наличии отдельных затруднений при выборе реплик – вопросов) или при наличие не более 4-4 реплик.
60-62	Отлично	-умеет построить диалог по заданной ситуации (теме); достаточный по объёму, содержащий необходимые для собеседника реплики - стимулы (с переобладанием развернутых реплик - вопросов, при наличие в нем не более 3-4 ошибки).
63-66	Великолепно	- умеет построить диалог (разговор) по заданной ситуации, предусмотренных для данной ступени обучения; достаточный по объёму, содержащий необходимые для собеседника реплики - стимулы с переобладанием развернутых реплик - вопросов, при наличие в нем не более 2-3 ошибки.
67-70	Превосходно	- умеет построить диалог полностью соответствующий образцу, достаточный по объёму, содержащий необходимые для собеседника реплики - стимулы с переобладанием развернутых реплик - вопросов, при наличие в нем не более 1 ошибки.

Ответы на вопросы

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не умеет отвечать на поставленные вопросы (90%); допускает более 3-х речевые ошибки; не владеет необходимыми речевыми навыками.
36-39	Посредственно	- в основном отвечает на вопросы, но допускает ошибки; допускает также неточности в речевом оформлении высказывания.
40-43	Достаточно	- отвечает на вопросы, но при этом допускает ошибки; допускает также неточности в речевом оформлении высказывания.
44-47	Удовлетворительно	- в основном отвечает на поставленные вопросы учебного материала, но не достаточно глубоко; допускает в изложении (анализе) материала неточности и незначительные ошибки в речевом оформлении высказывания.
47-51	Хорошо	- отвечает на вопросы учебного материала при недостаточной полноте некоторых из них; допускает не более 5-х речевых ошибок.
52-55	Достаточно хорошо	- отвечает на вопросы учебного материала, ответы на некоторых из них не полные; понимает основной смысл высказывания; допускает не более 4-х речевых ошибок.
56-59	Очень хорошо	- отвечает на вопросы, дает полный ответ почти на все вопросы; допускает 3-х речевых ошибок.
60-62	Отлично	отвечает на вопросы учебного материала достаточно полно; допускает не более 2-х речевых ошибок.
63-66	Великолепно	- отвечает на вопросы учебного материала достаточно убедительно; допускает не более 1 речевой ошибки.

67-70	Перевосходно	- отвечает на вопросы учебного материала достаточно убедительно; на допускает речевую ошибку.
-------	--------------	---

Письменная речь (3-й класс)

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточный	- не умеет писать 3 - х фраз в минуту
36-39	Посредственно	- умеет писать 3-х фраз в минуту с ошибками.
40-43	Достаточно	- умеет писать 3 - х фразы в минуту без ошибки.
44-47	Удовлетворительно	- умеет писать более 3-х фраз в минуту.
47-51	Хорошо	- умеет писать 2-х фраз в минуту
52-55	Достаточно хорошо	- умеет писать 2-х фраз в минуту с незначительными ошибками
56-59	Очень хорошо	- умеет писать более 2-х фраз в минуту
60-62	Отлично	- умеет писать 3-х фраз в минуту
63-66	Великолепно	- умеет писать более 3-х фраз в минуту с незначительными пометками
67-70	Превосходно	- умеет писать более 4-х фраз в минуту без ошибок

Монологическая речь (3-4 фразы)

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточный	- не умеет произносить 1 фразу в минуту
36-39	Посредственно	- умеет произносить 1 фразу в минуту с ошибками
40-43	Достаточно	умеет произносить 1 фразу в минуту без ошибки
44-47	Удовлетворительно	- умеет писать более 1 фразу в минуту
47-51	Хорошо	- умеет произносить 2-х фраз в минуту
52-55	Достаточно хорошо	- умеет произносить 2-х фраз в минуту с незначительными ошибками
56-59	Очень хорошо	- умеет произносить более 2-х фраз в минуту
60-62	Отлично	- умеет произносить 3-4 х фраз в минуту с незначительными ошибками.
63-66	Великолепно	- умеет произносить более 3-4 х фраз в минуту
67-70	Превосходно	- умеет произносить 3-4 фразы в минуту без ошибок

Устная речь

Владение 100 лексических единиц к концу года

Объем высказывания не менее при диалогической речи 2-3 ролик правильно оформленных в языковом отношении.

4 -класс

Письменная речь

5-6 фраз и различные виды диктантов

Баллы	Уровень компетентности	Степень компетентности
0-40	Недостаточно	- не умеет писать более 1 фразы, допускает при этом ошибки
41-47	Посредственно	- умеет писать 2-1 фразы с некоторыми ошибками.
48 – 54	Достаточно	- умеет писать 2-1 фразы с незначительными ошибками.
55-60	Удовлетворительно	- умеет писать более 2-1 фразы без ошибки.
61-67	Хорошо	- умеет писать 4-3 фразы с некоторыми ошибками.
68-74	Достаточно хорошо	- умеет писать 4-3 фразы в минуту с незначительными ошибками
75-80	Очень хорошо	- умеет писать более 4-3 фразы без ошибки.
81-87	Отлично	- умеет писать 5-6 фраз с некоторыми ошибками.
88-94	Великолепно	- умеет писать более 5-6 фраз с незначительными пометками
95- 100	Превосходно	- умеет писать более 5-6 без ошибки

Устная речь

Владение 100 лексическими единицами (включая лексику 3 класса, всего 200 лексических единиц.

Скорость чтения в слух и про себя не менее 150 печатных знаков в минуту.

Диалогическая речь: 4-5 реплик, правильно оформленных в языковом отношении.

Монологическая речь: 5-6 фраз, правильно оформленных в языковом отношении.

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточный	- 1 фразу с ошибкой
36-39	Посредственно	- 2-1 фразы, не достаточно правильно оформленных в языковом отношении.
40-43	Достаточно	2-1 фраз, в основном правильно оформленных в языковом отношении.
44-47	Удовлетворительно	- более 2-1 фраз правильно оформленных в языковом отношении.
47-51	Хорошо	- 4-3 фраз не достаточно правильно оформленных в языковом отношении.
52-55	Достаточно хорошо	- 4-3 фразы в основном правильно оформленных в языковом отношении.
56-59	Очень хорошо	- более 4-3 фразы правильно оформленных в языковом отношении.
60-62	Отлично	- 5-6 фраз не достаточно правильно оформленных в языковом отношении
63-66	Великолепно	- более 5-6 фраз в основном правильно оформленных в языковом отношении.
67-70	Перевосходно	- более 5-6 фраз полностью правильно оформленных в языковом отношении

5-класс

Письменная речь

За полное овладение алфавита, графику и орфографии и пределах знакомого лексического материала

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- не умеет писать 1 фразу с ошибкой
36-39	Посредственно	- умеет писать 2-3 фразы с некоторыми ошибками
40-43		Достаточно
44-47	Удовлетворительно	- умеет писать более 2-3 фраз в минуту
47-51	Хорошо	- умеет писать 4-5-6 фразы в основном с правильными письменным описанием ситуации и наличие некоторыми ошибками.
52-55	Достаточно хорошо	- умеет писать 4-5-6 фразы с правильными письменным описанием ситуации с незначительной ошибкой.
56-59	Очень хорошо	- умеет писать более 4-5-6 фразы с правильными письменным описанием ситуации.
60-62	Отлично	- умеет писать 7 фраз с правильными письменным описанием ситуации с отдельными ошибками.
63-66	Великолепно	- умеет писать 7 фраз с правильными письменным описанием ситуации с незначительной ошибкой.
67-70	Перевосходно	- умеет писать более 7 фраз с правильными письменным описанием ситуации

Устная речь

Словарный запас- лексика и фразеологические сочетания составляет 300 (включая лексику 3-4 классов)

Баллы	Уровень	Степень компетентности
0 - 35	Недостаточно	- умеет читать 1 фразы с ошибкой.
36-39	Посредственно	- умеет читать 3-2 фразы с некоторыми ошибками.
40-43	Достаточно	- умеет читать 3-2 фраз в минуту с незначительной ошибкой.

44-47	Удовлетворительн о	- умеет читать более 3-2 фразы
47-51	Хорошо	- умеет читать 4-5 фраз в минуту с незначительными ошибками
52-55	Достаточно хорошо	- умеет читать 4-5 фразы в минуту с незначительными ошибками
56-59	Очень хорошо	- умеет читать более 4-5 фразы в минуту
60-62	Отлично	- умеет читат 6-7 фраз в минуту некоторыми ошибками
63-66	Великолепно	- умеет читат более 6-7 фраз в минуту с незначительной ошибкой
67-70	Превосходно	- умеет читать более 6-7 фраз в минуту

**МЕЪЁРИ БАҲОГУЗОРӢ
БА ДОНИШ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ ХОНАНДАҒОНИ
СИНФҲОИ ИБТИДОӢ АЗ ФАНИ МАТЕМАТИКА**

КОТИБОВА Ш.,
*мудири шӯъбаи муассисаҳои томақтабӣ
ва таҳсилоти ибтидоии Пажӯҳишигоҳи
рушди маориф ба номи А. Ҷомии АТТ*

Меъёри баҳогузорӣ

ба дониши шифоҳии хонандагони синфҳои 2-4 аз фанни математика

Ҳангоми баҳогузори натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагон аз фанни математика **донишҳои назариявӣ ва маҳорати амалии хонандагон** аз рӯи самтҳои зерин муайян карда мешавад:

- сатҳи азхудкунии маводи назариявӣ ва амалӣ тибқи талаботи барномаи таълимӣ;
- маҳорати мустақилона истифодаи маводи таълимӣ дар ҳолати шинос ва ношинос;
- ҳулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона;
- баён кардани маводи назариявӣ бо истифода аз истилоҳҳои математикӣ;
- зоҳир намудани фаъолияти азхудкунӣ, мустақилият дар вақти иљрои вазифаҳои назариявӣ ва амалӣ;
- сатҳи дониши мушаххаси хонандагон дар бораи функцияҳо, инъикосҳо ҳамчун модели муҳимтарини тадқиқ ва шарҳи чараёнҳои табиӣ барои ташаккули тасаввурот оид ба мақоми математика дар рушди фарҳанг ва тамадунҳо;
- сатҳи ташаккули малакаҳои тафаккури мантиқӣ, инкишофи тасавуроти фазоӣ, тафаккури меҳнати хонандагон;
- риояи қоидаҳои аломат ва ишоратҳои математикӣ, аз ҷумла тартиб ва маданияти навишти онҳо.

МЕЪЁРҲОИ БАҲОДИҲӢ

БА ФАЪОЛИЯТИ ТАЪЛИМИИ ХОНАНДАҒОН АЗ ФАНИ МАТЕМАТИКА:

Синфи 2.

Холҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
	<p>Хонанда:</p> <ul style="list-style-type: none"> - маводи таълимиро дар сатҳи нокифоя дарк мекунад; дар дарки элементҳои математикӣ ба душворӣ дучор мегардад; ба саволҳои омӯзгор ҷавоб намедихад.
Дараҷаи 1. Нокифоя 0-35	

Дарачаи 2. Кофӣ 36-39	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, вале онро бо кумаки омӯзгор бартараф мекунад.
Миёна 40-43	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳо роҳ нишон медиҳад; вале дар истифодаи баъзе ҳисоббарориҳо, робитаҳои мутақобила душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, вале онро бо кумаки омӯзгор бартараф мекунад.
Қаноатбахш 44-47	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳо роҳ нишон медиҳад; вале дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, робитаҳои мутақобила душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, вале онро бо кумаки омӯзгор бартараф мекунад;
Дарачаи 3. Хуб 48-49	- мундариҷаи маводи таълимиро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; ба хатоҳо (дар ҳисоббарориҳо 2 ва ё бештар) роҳ медиҳад ва онро ислоҳ мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳо намоиш медиҳад.
Хубтар 52-55	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои муқаррарӣ оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад; ба хатоҳо (дар ҳисоббарориҳо 2 ва ё бештар) роҳ медиҳад ва онро ислоҳ мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳо намоиш медиҳад.
Хубтари н 56-59	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад; дар вазъиятҳои муқаррарӣ оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳо намоиш медиҳад.
Дарачаи 4. А.т.лоб 60-62	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад; дар вазъиятҳои муқаррарӣ оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад; ҷавобҳои дурустро пешниҳод мекунад; мазмуни маводи таълимиро таҳлил менамояд; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; маҳорати ҳалли супоришотро мустақилона намоиш медиҳад;
Олӣ 63-66	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад; ҷавобҳои дурустро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобиларо дуруст дарк мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; роҳҳои гуногуни иҷрои супоришҳои таълимиро таҳлил менамояд; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; маҳорати ҳалли супоришотро мустақилона намоиш медиҳад.
Олитарин 67-70	- мазмуни мавзӯро, ки мувофиқи ҳаҷми барномаи таълим ва китоби дарсӣ пешниҳод шудааст, баён мекунад; мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад; ҷавобҳои дақиқро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, робитаи мутақобилаи математикиро дуруст дарк мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; маҳорати иҷрои супоришҳои назариявӣ ва амалиро мустақилона намоиш медиҳад; роҳҳои гуногуни иҷрои супоришҳои таълимиро таҳлил менамояд.

Синфи 3.

Холҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дарачаи 1.Нокифоя 0-35	<p>Хонанда:</p> <p>- маводи таълимиро дар сатҳи нокифоя дарк мекунад; мафҳумҳои ҷудогонаи математикиро дар раванди таълим азҳуд намекунад; дар дарки элементҳои математикӣ ба душворӣ дучор мегардад; ба саволҳои омӯзгор ҷавоб намедиҳад.</p>
Дарачаи 2. Кофӣ 36-	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳоро нишон ва ле дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо, робитаҳои мутақобила душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, ва ле онро бо кумаки омӯзгор баргараф мекунад.
Миёна 40-43	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳоро нишон медиҳад; ва ле дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо, робитаҳои мутақобилат душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, ва ле онро бо кумаки омӯзгор баргараф мекунад.
Қаноатбах ш 44-47	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳоро нишон медиҳад; ва ле дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо, робитаҳои мутақобила душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, ва ле онро бо кумаки омӯзгор баргараф мекунад.
Дарачаи 3. Хуб 48-51	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои муқаррарӣ оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; ба хатоҳо (дар ҳисоббарориҳо 2 ва ё бештар) роҳ медиҳад ва онро ислоҳ мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳоро намоиш медиҳад.
Хубтар 52-55	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои муқаррарӣ оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад ва дар исботи фикр мисолҳо пешниҳод мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; ба хатоҳо (дар ҳисоббарориҳо 2 ва ё бештар) роҳ медиҳад ва онро ислоҳ мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳоро намоиш медиҳад.
Хубтарин 56-59	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад ва дар исботи фикр мисолҳо пешниҳод мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ истифода мекунад, маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳоро намоиш медиҳад.
Дарачаи 4. Аълло60-62	- мундариҷаи базавии фанни математикаро медонад; ҷавобҳои дурустро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобилаи математикиро дуруст дарк мекунад ва ошкор менамояд, маводи асосӣ ва дуоминдара аз ҳамдигар ҷудо менамояд; сабабҳои монандӣ ва фарқият, алоқаи мутақобилаи махсуси маводи таълимиро намоиш медиҳад; мазмуни маводи таълимиро таҳлил менамояд ва амалиёти судмандро баҳри татбиқи он дар ҳолатҳои ғайристандартӣ (ғайримуқаррарӣ) интиҳоб менамояд; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; маҳорати ҳалли супоришотро мустақилона намоиш медиҳад.

Олӣ 63-66	- мундариҷаи базавии фанни математикаро медонад; ҷавобҳои дурустро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобилатро дуруст дарк мекунад ва ошкор менамояд, аз ҷадвал, ҳулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона мебарорад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; маводи асосӣ ва дуюминдара аз ҳамдигар ҷудо менамояд; роҳҳои гуногуни иҷрои супоришҳои таълимиро таҳлил менамояд; маҳорати ҳалли супоришотро мустақилона намоиш медиҳад; маҳорати ҳалли мисолу масъалаҳоро мустақилона намоиш медиҳад.
Олигарин 67-70	- мазмуни мавзӯро, ки мувофиқи ҳаҷми барномаи таълим ва китоби дарсӣ пешниҳод шудааст, баён мекунад; - мундариҷаи базавии фанни математикаро медонад; ҷавобҳои дақиқро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои мутақобилаи математикиро дуруст дарк мекунад ва ҳулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона мебарорад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ баён мекунад; роҳҳои гуногуни иҷрои супоришҳои таълимиро таҳлил менамояд ва амалиёти судмандро баҳри татбиқи он дар ҳолатҳои ғайристандартӣ (ғайримуқаррарӣ) интихоб менамояд; - дар вазъияти нав мисолҳои мушаххасро ҳангоми иҷрои супоришҳои амалӣ истифода мебарад.

Синфи 4.

Ҳолҳо	Дастовардҳои таълимии ҳонандагон
Дарачаи 1. Нокифоя 0-35	Ҳонанда: - маводи таълимиро дар сатҳи нокифоя дарк мекунад; мафҳумҳои ҷудогонаи математикиро дар раванди таълим азҳуд намекунад; дар дарки элементҳои математикӣ ба душворӣ дучор мегардад; ба саволҳои омӯзгор ҷавоб намедиҳад; - дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҷадвалҳо ва графикҳо дар ҳисоббарориҳо хато содир мекунад.
Дарачаи 2. Кофӣ 36-43	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳоро нишон медиҳад, вале дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо, ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, вале онро бо кумаки омӯзгор бартараф мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ истифода карда наметавонад.
Миёна 40-43	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳоро нишон медиҳад; вале дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо, робитаҳои мутақобилаи душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, вале онро бо кумаки омӯзгор бартараф мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ ба дараҷаи кофӣ истифода карда наметавонад.
Қаноатбахш 44-47	- мазмуни маводи таълимиро (пайдарҳам бо пешниҳоди мисолҳо) асосан баён мекунад, маҳорати мустақилона ҳалли мисолу масъалаҳоро нишон медиҳад; вале дар истифодаи баъзе мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо, робитаҳои мутақобилаи душворӣ мекашад; ба баъзе хатоҳо роҳ медиҳад, вале онро бо кумаки омӯзгор бартараф мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ ҳуб истифода карда наметавонад.
Дарачаи 3. Хуб 48-51	- мундариҷаи бештари маводи таълимиро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад ва дар исботи фикр мисолҳо пешниҳод мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ истифода мекунад, маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; ба хатоҳо (дар ҳисоббарориҳо 2 ва ё бештар) роҳ медиҳад ва онро ислоҳ мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳоро намоиш медиҳад.

Хубгар52-55	- мундариҷаи бештари маводи таълимро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад ва дар исботи фикр мисолҳо пешниҳод мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ истифода мекунад, маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; ба хатоҳо (дар ҳисоббарориҳо 2 ва ё бештар) роҳ медиҳад ва онро ислоҳ мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳоро намоиш медиҳад.
Хубгарин 56-59	- мундариҷаи бештари маводи таълимро медонад ва мустақилона дар амал татбиқ мекунад; дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) оид ба роҳҳои ҳалли мисолу масъалаҳои омӯхташуда фикрашро баён мекунад ва дар исботи фикр мисолҳо пешниҳод мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ истифода мекунад, маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи шуурона баён мекунад; маҳорати мустақилона ҳал кардани мисолу масъалаҳоро намоиш медиҳад.
Дарачаи 4.А.А.лоб0-62	- мундариҷаи базавии фанни математикаро медонад; ҷавобҳои дурустро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобилаи математикиро дуруст дарк мекунад ва ошкор менамояд, хулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона мебарорад; маводи асосӣ ва дуоимдараҷаро аз ҳамдигар ҷудо менамояд; сабабҳои монандӣ ва фарқият, алоқаи мутақобилаи махсуси маводи таълимиро намоиш медиҳад; мазмуни маводи таълимиро таҳлил менамояд ва амалиёти судмандро баҳри татбиқи он дар ҳолатҳои ғайристандартӣ (ғайримуқаррарӣ) интиҳоб менамояд; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи баён мекунад; маҳорати ҳалли супоришотро мустақилона намоиш медиҳад; - дар баён норасоии начандон калон, ки мазмуни математикии ҷавобро дигар мекунад, роҳ дода шудааст.
Олӣ 63-66	- мундариҷаи базавии фанни математикаро медонад; ҷавобҳои дурустро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобиларо дуруст дарк мекунад ва ошкор менамояд, аз ҷадвал, хулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона мебарорад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи байн мекунад; маводи асосӣ ва дуоимдараҷаро аз ҳамдигар ҷудо менамояд; роҳҳои гуногуни иҷрои супоришҳои таълимиро таҳлил менамояд ва амалиёти судмандро баҳри татбиқи он дар ҳолатҳои ғайристандартӣ (ғайримуқаррарӣ) интиҳоб менамояд; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи баён мекунад; маҳорати ҳалли супоришотро мустақилона намоиш медиҳад; маҳорати ҳалли мисолу масъалаҳоро мустақилона намоиш медиҳад; - малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.
Олитарин67-70	- мазмуни мавзӯро, ки мувофиқи ҳаҷми барномаи таълим ва китоби дарсӣ пешниҳод шудааст, баён мекунад; - мундариҷаи базавии фанни математикаро медонад; ҷавобҳои дақиқро пешниҳод мекунад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои мутақобилаи математикиро дуруст дарк мекунад ва хулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона мебарорад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқи байн мекунад; маҳорати иҷрои супоришҳои назариявӣ ва амалиро мустақилона намоиш медиҳад; маводи асосӣ ва дуоимдараҷаро аз ҳамдигар ҷудо менамояд; роҳҳои гуногуни иҷрои супоришҳои таълимиро таҳлил менамояд ва амалиёти судмандро баҳри татбиқи он дар ҳолатҳои ғайристандартӣ (ғайримуқаррарӣ) интиҳоб менамояд; - бо мисолҳои мушаххас фаҳмондани назарияро нишон медиҳад, дар вазъияти нав ин мисолҳоро ҳангоми иҷрои супоришҳои амалӣ истифода мебарад; - малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.

МЕЪЁРҲОИ БАҲОГУЗОРӢБА ҚОРҲОИ ХАТТИИ ХОНАНДАҲОНИ СИНҲОИ 2-4 АЗ ФАНИ МАТЕМАТИКА:

Барои фанни математика 70 холи имконпазир ба миқдори мисолҳо тақсим шуда, холи муайян барои ҳар як мисол муайян карда мешавад. Ва вобаста ба ҳалли ҳар як супориш омӯзгор ба он ҳолгузори мекунад. Масалан, агар дар як қори хаттӣ аз фанни математика 5 супориш дода шуда бошад, ба ҳар як супориши он 14 ҳол дода мешавад. Вобаста ба тарз ва андозаю мураккабии ҳалли ҳар як супориш аз 0 то 14 ҳол дода

мешавад. Омӯзгор метавонад ҳар як супориши кори хаттии санҷиширо вобаста ба натиҷаи мазкур ҳолгузори намояд.

Холҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дараҷаи 1. Ноқифоя 0-35	Хонанда: Мафҳумҳои математикиро дар раванди таълим аз худ намекунад; мафҳум, таъриф, истифодаи истилоҳ, нақша ва графикҳоро шарҳ дода наметавонад; дар дарки элементҳои математикӣ ба душвории зиёд дучор мегардад; дар ҳисоббарориҳо ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад.
Дараҷаи 2. Қофӣ 36-39	- мазмуни базавии фанни математикиро медонад; маводи таълимиро дар ҳаҷми талаботи барномаи таълимӣ бо ҳалли аксар мисолҳо пешниҳод мекунад; дар шарҳи маводи таълимӣ то андозае мустақилият нишон медиҳад; ба хатоҳои на чандон ҷиддӣ дар ҳалли мисолу масъалаҳо роҳ медиҳад ва онҳоро бо ёрии омӯзгор бартараф мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ то андозае истифода мекунад; дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо то андозае мустақилият нишон медиҳад.
Миёна 40-43	- мазмуни базавии фанни математикиро медонад; маводи таълимиро дар ҳаҷми талаботи барномаи таълимӣ бо ҳалли аксар мисолҳо пешниҳод мекунад; дар шарҳи маводи таълимӣ то андозае мустақилият нишон медиҳад; ба хатоҳои на чандон ҷиддӣ дар ҳалли мисолу масъалаҳо роҳ медиҳад ва онҳоро бо ёрии омӯзгор бартараф мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ то андозае истифода мекунад; дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо то андозае мустақилият нишон медиҳад.
Қаноатбахш 44-47	- мазмуни базавии фанни математикиро медонад; маводи таълимиро дар ҳаҷми талаботи барномаи таълимӣ бо ҳалли аксар мисолҳо пешниҳод мекунад; дар шарҳи маводи таълимӣ то андозае мустақилият нишон медиҳад; ба хатоҳои на чандон ҷиддӣ дар ҳалли мисолу масъалаҳо роҳ медиҳад ва онҳоро бо ёрии омӯзгор бартараф мекунад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ то андозае истифода мекунад; дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо то андозае мустақилият нишон медиҳад.
Дараҷаи 3. Хуб 48-51	- бо далелҳо исбот мекунад; мустақилона дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) супоришҳои пешниҳодшударо иҷро мекунад; дониши назарияро дар вазъияти нав татбиқ мекунад; ба хатои ягона (на он қадар ҷиддӣ на зиёда аз 1-2 адад ва ҷиддӣ то 1 адад) роҳ медиҳад ва онро дар амалиёти минбаъда ислоҳ мекунад; дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо мустақилият нишон медиҳад.
Хубтар 52-55	- бо далелҳо исбот мекунад; мустақилона дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) супоришҳои пешниҳодшударо иҷро мекунад; дониши назарияро дар вазъияти нав татбиқ мекунад; ба хатои ягона (на он қадар ҷиддӣ на зиёда аз 1-2 адад ва ҷиддӣ то 1 адад) роҳ медиҳад ва онро дар амалиёти минбаъда ислоҳ мекунад; дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо мустақилият нишон медиҳад.
Хубтарин 56-59	- мустақилона дар вазъиятҳои шинос (муқаррарӣ) супоришҳои пешниҳодшударо иҷро мекунад ва бо далелҳо исбот мекунад; дониши назарияро дар вазъияти нав татбиқ мекунад; дар шарҳи мафҳумҳо, нақшаҳо, ҳисоббарориҳо мустақилият нишон медиҳад.
Дараҷаи 4. Аъллоб 60-62	- мазмуни базавии фанни математикиро пурра медонад ва дар амал татбиқ карда метавонад; дар ҳалли мисолу масъалаҳо маҳорати баланди мустақилона намоиш медиҳад; мазмуни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобилаи табиатро дуруст дарк ва ошкор менамояд, бо мисолҳои мушаххас асоснок мекунад; аз ҷадвал, харита ва дигар сарчашмаҳо дуруст истифода мебарад; маҳорати баланди қобилиятҳои эҷодӣ нишон медиҳад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ дуруст истифода мекунад; маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқии шуурона баён мекунад; - малакаҳои тафаккури, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.

Олиб3-66	-мазмунни базавии фанни математикаро пурра медонад ва дар амал татбиқ карда метавонад; дар ҳалли мисолу масъалаҳо маҳорати баланди мустақилона намоиш медиҳад;мазмунни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобилаи табиатро дуруст дарк ва ошкор менамояд, бо мисолҳои мушаххас асоснок мекунад; аз ҷадвал, харита ва дигар сарчашмаҳо дуруст истифода мебарад;маҳорати баланди қобилиятҳои эҷодӣ нишон медиҳад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ дуруст истифода мекунад, маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқии шуурона баён мекунад; -малакаҳои тафаккури, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.
Олигарин67-70	- мазмунни базавии фанни математикаро пурра медонад ва дар амал татбиқ карда метавонад; дар ҳалли мисолу масъалаҳо маҳорати баланди мустақилона намоиш медиҳад; мазмунни мафҳумҳо, қонуниятҳои робитаи мутақобилаи табиатро дуруст дарк ва ошкор менамояд, бо мисолҳои мушаххас асоснок мекунад; аз ҷадвал, харита ва дигар сарчашмаҳо дуруст истифода мебарад; маҳорати баланди қобилиятҳои эҷодӣ нишон медиҳад; аз истилоҳот ва рамзҳои математикӣ дуруст истифода мекунад, маводро бо пайдарҳамии муайяни мантиқии шуурона баён мекунад; - малакаҳои тафаккури, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.

НАМУНАИ ТАҚРИЗ БА КОРИ ХАТТИ ДОРОИ ХОЛҲОИ 67 – 70

Кори хатти мазкур мазмунан ва сифатан дар сатҳи баланд иҷро карда шудааст. Иҷрокунанда дар раванди иҷрои кори хатти истилоҳот ва рамзҳои математикӣ аниқ истифода бурда, супоришхоро бо пайдарҳамии муайяни мантиқӣ дуруст иҷро намудааст. Иҷрокунанда инчунин аз нақшаю графикҳо, ҷадвалу андозаҳо бо маҳорати баланд истифода намудааст ва ба ягон хатой роҳ намодааст. Аз ин рӯ, кори хатти мазкур сазовори **67 – 70** ҳол доништа шуд.

Намунаи

тақриз ба кори хатти дорои ҳолҳои 0 - 35.

Хонанда мазмуну мундариҷаи мисолу масъалаҳоро дарк накардааст. Дар рафти кори хатти ягон супоришро ба пуррагӣ ҳал накардааст. Хонанда мафҳумҳои математикиро намедонад, истифодаи истилоҳ, нақша ва графикҳоро дуруст тасвир карда натавонистааст. Дар байни қисмҳои кори хатти алоқамандӣ дида намешавад. Натиҷаи кор аз он гувоҳӣ медиҳад, ки хонанда мавзӯро аз худ накардааст ва маҳорати мустақилонаи ҳалли супоришхоро дар худ ташаккул намодааст. Аз ин рӯ, кори мазкур сазовори 0-35 ҳол доништа шуд.

НОРМЫ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПО МАТЕМАТИКЕ

КОТИБОВА Ш

В данной статье автор рассматривает нормы оценки знаний и навыков учащихся и результат их деятельности по математике и определяет практические знания учащихся на данной таблице.

Ключевые слова: оценка, материал, обучение, понятие, урок, учащийся.

THE NORMS FOR ASSESSING THE ABILITIES AND SKILLS OF STUDENTS IN THE ELEMENTARY GRADES IN MATHEMATICS

KOTIBOVA SH

In this article, the author reviews the norms for assessing the knowledge and skills of students and the result of their activities in mathematics and determines the practical knowledge of students on this table.

Key words: assessment, material, knowledge, lesson.

**МЕЪЁРИ БАҲОГУЗОРӢ
БА ДОНИШИ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ ХОНАНДАГОНИ
СИНФҲОИ ИБТИДОӢ АЗ ТАБИАТШИНОСӢ**

БОРОНОВ Б., АСАДУЛЛОЕВ Р.Д.
ходими калони илмии Пажӯҳишигоҳи
руидаи маориф ба номи А. Ҷомии АТТ.,
ходими калони илмии Пажӯҳишигоҳи
руидаи маориф ба номи А. Ҷомии АТТ.

Дар раванди баҳогузори садхола ба сатҳи дониши хонандагон аз фанни табиатшиносӣ бештар эътибор дода мешавад ба:

- амиқӣ (мувофиқати хулосаҳои назариявии омӯхташуда) ва амалӣ тибқи талаботи барномаи таълимӣ;
- сатҳи дарккунӣ (мувофиқати маҳорати истифодаи маводи таълимӣ тибқи барномаи таълимӣ);
- мукамалӣ (мувофиқати ҳаҷми барнома ба маводи таълимии китоби дарсӣ);
- хулосаҳои асоснок, шуурона ва босаводона;
- зоҳир намудани фаъолияти азхудкунӣ, мустақилият дар вақти илрои вазифаҳои назариявӣ ва амалӣ.

**МЕЪЁРИ ХОЛҲО БА ДАРАҶАИ САЛОҲИЯТНОКИИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ
ИБТИДОӢ АЗ ФАНИ ТАБИАТШИНОСӢ Синфи 2.**

Холҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дараҷаи 1. Нокифоя 0-35	Хонанда: - Донишҳои зарурӣ аз фанни табиатшиносӣ надорад; - Дар азхудкунии маводи назариявии таълим ба душвориҳо гирифтадор мешавад; - Ҳамеша ба фаҳмондадихӣ ва кӯмаки дигарон ниёз дорад.
Дараҷаи 2. Қофӣ 36-39	- Дар машғулият иштирок намуд, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараш менависад. - Ҳамеша ба фаҳмондадихӣ ва кӯмаки дигарон ниёз дорад.
Миёна 40-43	- Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараш менависад. - Ба баъзе саволҳои одии муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад.
Қаноат ахш 44-47	- Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараш менависад. - Ба саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ва гоҳо ба 1-2 саволи мураккаб низ ҷавоб медиҳад.
Дараҷаи 3. Хуб 48-51	- Дар машғулият фаъолона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараш бо иловаҳои худ менависад. - Супоришҳои муаллимро иҷро намуда, ба баъзе хатогиҳои одӣ роҳ медиҳад. - Кӯшиш мекунад, ки ба саволҳои мураккаби муаллим ва ҳамсинфонаш из ҷавоб диҳад.

Хубгар52-55	<ul style="list-style-type: none"> - ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медихад. - мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад, - бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявии мавзӯ муошират мекунад. - алоқамандии назария ва амалиро дида метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкил онҳоро истифода намояд. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд. - бе мушкилот супоришҳои амалиро дар дараҷаи «хуб» иҷро мекунад.
Хубгарин 56-59	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо фаъолона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медихад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд, - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медихад. - Мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи назариявии мавод муошират мекунад. - Қариб ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои на он қадар мураккабро содир мекунаду лекин худ ислоҳ менамояд.
Дараҷаи 4.Аълӯ60-62	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо фаъолона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медихад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медихад. - Мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявии мавод муошират мекунад. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд. - Бе мушкилот супоришҳои амалиро дар дараҷаи «аъло» иҷро мекунад.
Олӣ 63-66	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медихад ва худ савол медихад. - Дар кори мустакилона озодона ва эҷодкорона маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро истифода мебарад. - Ба мазмуни масъалаи гузошташодаи муаллим сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра ва мушаххас медихад. - Мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявӣ ва амалии мавод муошират мекунад. - Ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро ва кори эҷодии худро арзёбӣ мекунад. - Бе мушкилот супоришҳои амалиро дар дараҷаи «олӣ» иҷро мекунад, - Эҷодкорона донишҳои азхуднамударо дар амалия татбиқ менамояд.
Олигарин 67-70	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо фаъолона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медихад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд, - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медихад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустакилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медихад. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи маводи назариявӣ муошират мекунад, - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиро намоиш медихад ва онро дар амалия бе мушкилот истифода менамояд. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад. - Фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад. - Корҳои эҷодкардаи худ ва ҳамсинфонаш таҳлил карда метавонад.

Синфи 3.

Холҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дарачаи 1. Нокифоя 0-35	Хонанда: - Мазмуни фанни табиатшиносиро то охир аз худ накардааст. - Донишҳои зарурӣ аз фанни табиатшиносӣ надорад. - Дар азхудкунии маводи назариявии таълим ба душворихо гирифтормешавад. - Ҳамеша ба фаҳмондадихӣ ва кӯмаки дигарон ниёз дорад.
Дарачаи 2. Кофӣ 36-39	- Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараши менависад. - Ҳамеша ба фаҳмондадихӣ ва кӯмаки дигарон ниёз дорад.
Миёна40-43	- Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараши менависад. - Ба баъзе саволҳои одии муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад.
Қаноатбахш 44-47	- Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараши менависад. - Ба саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ва гоҳо ба 1-2 саволи мураккаб низ ҷавоб медиҳад. - Ҳангоми хондани матн баъзе мафҳуми табиатшиносиро дарк мекунад ва дар хотираш нигоҳ медорад, лекин фаҳмонида наметавонад.
Дарачаи 3. Хуб 48-51	- Дар машғулият фаълоне иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараши бо иловаҳои худ менависад. - Супоришҳои муаллимиро иҷро намуда, ба баъзе хатогиҳои одӣ роҳ медиҳад. - Кӯшиш мекунад, ки ба саволҳои мураккаби муаллим ва ҳамсинфонаш из ҷавоб диҳад. - Ҳангоми иҷрои супоришҳо қисматҳои онро номбар мекунад ва вазифаи онро шарҳ дода наметавонад.
Хубтар52-55	- Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявии мавзӯ муошират мекунад. - Алоқамандии назария ва амалиро дида метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкил онҳоро истифода намояд. - Ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд. - Бе мушкилот супоришҳои амалиро дар дараҷаи «хуб» иҷро мекунад.
Хубтарин 56-59	- Дар машғулият доимо фаълоне иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд, - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкилот маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи назариявии мавод муошират мекунад. - Алоқамандии назария ва амалиро дида метавонад, дар вазъиятҳои на он қадар мушкил онҳоро истифода намояд. - Қариб ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои на он қадар мураккабро содир мекунад, лекин худ ислоҳ менамояд. - Фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад.

Дарачаи 4.А.А.1060-62	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо ғаёлона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявии мавод муошират мекунад. - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад, метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд. - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «аъло» иҷро мекунад.
Олӣ 63-66	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва худ савол медиҳад. - Ба мазмуни масъалаи гузошташодаи муаллим сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра ва мушаххас медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявӣ ва амалии мавод муошират мекунад. - Алоқамандии донишҳои навро дар назария ва амалия дида метавонад ва дар вазъиятҳои гуногун онҳоро истифода намояд. - Ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро ва кори эҷодии худро арзёбӣ мекунад. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «олӣ» иҷро мекунад, - Эҷодкорона донишҳои азхуднамударо дар амалия татбиқ менамояд. - Ҳисси зебопарастиро мушоҳида намудан мумкин аст. - Кори худ ва ҳамсинфонашро арзёбӣ мекунад.
Олитарин67-70	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо ғаёлона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд, - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи маводи назариявӣ муошират мекунад, - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад, метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиро намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад. - Фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад. - Корҳои эҷодкардаи худ ва ҳамсинфонаш таҳлил карда метавонад.

Синфи 4.

Холҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дарачаи 1. Нокифоя0-35	<p>Хонанда:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Мазмуни фанни табиатшиносиро то охир аз худ накардааст. -Донишҳои зарурӣ аз фанни табиатшиносӣ надорад. -Дар азхудкунии маводи назариявии таълим ба душвориҳо гирифта мешавад. - Ҳамеша ба фаҳмондадихӣ ва кӯмаки дигарон ниёз дорад.

Дарачаи 2. Кофӣ 36-39	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараи менависад. - Ҳамеша ба фаҳмондадихӣ ва кӯмаки дигарон ниёз дорад.
Миёна 40-43	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараи менависад. - Ба баъзе саволҳои одии муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад. - Ҳангоми кори мустақилона бо баъзе маводҳои иловагиро (луғат, энциклопедия ва ғ.) қор қарда метавонад.
Қаноатбах ш 44-47	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараи менависад. - Ба саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ва гоҳо ба 1-2 саволи мураккаб низ ҷавоб медиҳад. - Ҳангоми хондани матн баъзе мафҳуми табиатшиносиро дарк мекунад ва дар хотираш нигоҳ медорад, лекин фаҳмонида наметавонад.
Дарачаи 3. Хуб 48-51	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият фаъолон иштирок намуд, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараи бо иловаҳои худ менависад. - Супоришҳои муаллимиро иҷро намуда, ба баъзе хатогиҳои одӣ роҳ медиҳад. - Кӯшиш мекунад, ки ба саволҳои мураккаби муаллим ва ҳамсинфонаш из ҷавоб диҳад. - Дар кори мустақилона баъзе маводи иловагиро (луғат, энциклопедия ва ғ.) истифода мебарад. - Ҳангоми иҷрои супоришҳо қисматҳои онро номбар мекунад ва вазифаи онро шарҳ дода наметавонад.
Хубтар 52-55	<ul style="list-style-type: none"> - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани ҳулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявии мавзӯ муошират мекунад. - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиро намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд. - Ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд. - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «хуб» иҷро мекунад.
Хубтаин 56-59	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо фаъолон иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани ҳулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи назариявии мавод муошират мекунад. - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад, дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиро намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд. - Қариб ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои на он қадар мураккабро содир мекунад, лекин худ ислоҳ менамояд. - Фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад. - Қорҳои эҷодқардаи худ ва ҳамсинфонаш таҳлил қарда метавонад.

Дараҷаи 4.Аълӯбо-62	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо ғаёлона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия вағ.), воситаҳои тухмии рустаниҳо, ранг, нақша ва ғ.-ро хуб истифода мебарад. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявии мавод муошират мекунад. - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад, метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиро намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд. - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «аълӯ» иҷро мекунад.
Олӣ 63-66	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва худ савол медиҳад. - Дар кори мустақилона озодона ва эҷодкорона маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро истифода мебарад. - Ба мазмуни масъалаи гузошташудаи муаллим сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра ва мушаххас медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи қисми назариявӣ ва амалии мавод муошират мекунад. - Алоқамандии донишҳои навро дар назария ва амалия дида метавонад ва дар вазъиятҳои гуногун онҳоро истифода намояд. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявӣ ва амалиро намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд. - Ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро ва кори эҷодии худро арзёбӣ мекунад. - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «олӣ» иҷро мекунад, - Эҷодкорона донишҳои азхуднамударо дар амалия татбиқ менамояд. - Маҳорату малакаҳои навро дар пайдоиши донишҳои нав ташаккул медиҳад. - Кори иҷрокардаашро озодона муаррифӣ мекунад. - Ҳисси зебопарастиро мушоҳида намудан мумкин аст. - Кори худ ва ҳамсинфонашро арзёбӣ мекунад.
Олирини 67-70	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият доимо ғаёлона иштирок намуда, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад ва ақидаҳои худро озодона баён менамояд. - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд, - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи маводи назариявӣ муошират мекунад, - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад, метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиро намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд. - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад. - Фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад. - Корҳои эҷодкардаи худ ва ҳамсинфонаш таҳлил карда метавонад.

НОРМЫ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПО ПРИРОДОВЕДЕНИЮ

БОРОНОВ Б., АСАДУЛЛОЕВ Р.Д.

В статье автор рассматривает нормы оценки знаний и навыков учащихся и результат их деятельности по природоведению и определяет практические знания учащихся на данной таблице.

Ключевые слова: оценка, материал, обучение, понятие, урок, учащийся.

THE NORMS FOR ASSESSING THE ABILITIES AND SKILLS OF STUDENTS IN THE ELEMENTARY GRADES IN NATURAL-HISTORY

BORONOV B., ASADULLOEV R.D.

In this article, the author reviews the norms for assessing the knowledge and skills of students and the result of their activities in natural-history and determines the practical knowledge of students on this table.

Key words: assessment, material, knowledge, lesson.

МЕЪЁРИ НИЗОМИ НАВИ БАҲОГУЗОРӢ БА ДОНИШ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ АЗ ФАНИИ САНЪАТ ВА МЕҲНАТ

ТОШБОЕВА З.,

*ходими калони илмибахиши
омӯзиши масъалаҳои мактабҳои
камнуфуси Пажӯҳишигоҳи рушди
маориф ба номи А. Ҷомии АТТ*

Мақсади басо муҳими низоми таҳсилот ин омодагии хонандагони хурдсол ба фаъолияти мустақил ва мутобикшавии онҳо дар шароити гуногуни тағйирпазири ҷомеа ба ҳисоб меравад. Ба омӯзгори синфҳои ибтидоӣ зарур аст, ки маҳорату малакаи иҷтимоии хонандаи хурдсолро дар таълиму тарбия дуруст ба роҳ монда, рушд бахшад. Таълиму тарбияи хонандаи хурдсол бояд бевосита ба рушди нутқ, тафаккур ва таҳаюлот равона гардида бошад.

Барои ҳавасманд намудани хонанда ба омӯзиши фанни санъат ва меҳнат низоми нави даҳхола метавонад кӯмак намояд. Низоми нави баҳогузори нисбат ба панҷхола барои такмил бахшидан ба дониш, маҳорат ва малакаи хонандагон имконияти васеъ дода метавонад.

Хонандагон дар дарси санъат ва меҳнат на танҳо асосҳои таълими санъат ва меҳнатро меомӯзанд, балки барои инкишофи эҷодкории худ малакаю маҳораташонро рушд мебахшанд. Барои ин ба омӯзгор мебошад ба шогирдони худ тарзи тайёр кардани мавод (соҳтан, буридан, часпондан, ранг додан, тасвир кардан)-ро омӯзонад, ки мавод ҳам дастрас бошад ва ҳам ба инкишофи зехнии ӯ таъсири мусбат расонад. Аҳамият ва зарурати таълими санъат ва меҳнат дар синфҳои ибтидоӣ, муносибату усулҳои тадриси ин фанҳо дар асарҳои педагогҳои барҷаста Каменский Я., Песталотси И, Ушинский К., Дюи Ч. инъикос ёфтааст.

Меъёрҳои мазкур ҷанбаҳои муҳими таълими санъат ва меҳнатро дар бар гирифта, аз рӯйи принципҳои низоми нави баҳогузори таҳия гардидааст.

Мақсадҳои мушаххаси таълими фан:

Хонанда пас аз омӯзиш:

- аҳамияти таълими санъат ва меҳнатро шарҳ медиҳад,
- аз рӯйи намуна шаклҳои гуногунро омода намуда, тасвир намуда метавонад,
- аҳамияти иҷрои кори инфиродии худро шарҳ медиҳад,
- кори мустақилонаи худро муаррифи менамояд,
- ба саволҳои пешниҳодшуда аз тарҷибаи кориаш ҷавоб медиҳад,

- дар фаъолияти худ қоидаҳои техникӣ ва гигиениро риоя мекунад,
- дар иҷрои супориш таҳаюлотӣ худро истифода мебарад,
- маҳсули меҳнати худ ва ҳамсинфонашро баҳогузорӣ мекунад,
- дар иҷрои супориш маводу (луғат, феҳрист, фарҳанг ва ғ.) воситаҳои гуногунро (расм, техника ва ғ.) истифода мебарад,
- рассомони машҳури ватаниву хориҷи кишварро номбар мекунад,
- номи асари тасвирӣ ва муаллифони ватаниву хориҷиро номбар мекунад,
-

БАРОИ СИНФИ 2-И СИНФҲОИ ИБТИДОӢ

100- ҳола	Нишондиҳандаҳои асосии дараҷаи азҳудкунии хонанда	Омузиш дар %	Дараҷа
30 ҳол – нокофӣ (1-2)	<ul style="list-style-type: none"> • дар машғулият доимо иштирок мекунад, • ҳангоми фаҳмондадихӣ мавзӯро бодикқат гӯш мекунад, • супоришҳои дар муҳлати ҷудошуда гоҳо иҷро мекунад, • аз тахтаи синф тасвирҳои кшидаи муаллимро ба дафтараш мекуҷонад. 	0 – 35%	донистан, шинохтан,
36-39 ҳол – қаноатбахш (С-; 3)	<ul style="list-style-type: none"> • дарсҳои санъат ва меҳнатро аз ҳам фарқ карда метавонад, • супориши омӯзгорро аз рӯи нусхаи пешниҳода иҷро мекунад, лекин ба ғалатҳои дағал роҳ медиҳад, • ба баъзе саволҳои оддии омӯзгор ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад. 	36% – 39%	шинохтан ва фарқ кардан,
40-43 ҳол – миёна (С; 3)	<ul style="list-style-type: none"> • Баъзе қисмҳои шаклу нусхаи ягон тасвиру ашӯро дар хотир нигоҳ медорад, номбар мекунад, лекин фаҳмонида наметавонад. 	40% – 43%	ба хотир гирифтани
44-47 ҳол – кофӣ (С+; 3)	<ul style="list-style-type: none"> • Кӯшиш мекунад, ки талабот, қоидаҳои кор бо асбобҳои гуногун (қайчӣ, ширеш, фломастер, қалам ва ғ.) риоя намояд, • Гоҳо талабот ва қоидаҳоро гуфта медиҳад, лекин барои фаҳмондадихӣ мушкилӣ мекашад. 	44% – 47%	дарки беихтиёрӣ
48-51 ҳол – хуб (В-; 4)	<ul style="list-style-type: none"> • баъзе мафҳуми қоидаҳои алоҳидаи фанҳои таълимро мефаҳмонад, • дар иҷрои супориш гоҳо эҷодкорӣ худро намоиш медиҳад. 	48% – 51%	фаҳмида гири
52-55 ҳол – хубтар (В; 4)	<ul style="list-style-type: none"> • гоҳо кӯшиш мекунад, ки ба 1-2 саволҳои мураккаб ҷавоб диҳад, • маҳсули эҷодкардаи худро ба ҳамагон муаррифӣ карда метавонад, • кӯшиш мекунад, ки ҳангоми муаррифӣ ба саволҳои пешниҳодшуда ҷавоб диҳад. 	52% – 55%	дарк кардан
56-59 ҳол – хубтарин (В+; 4)	<ul style="list-style-type: none"> • кӯшиш мекунад, ки маводи назариявиро фаҳмонад, • гоҳо озодона баён кардани ақида, мафҳум ва шарҳи калимаро дар ихтиёр дорад, • бо ҳамсинфон озодона дар атрофи мавзӯ муошират мекунад, 	56% – 59%	маҳорат

60-62 хол – аъло (А-; 5)	<ul style="list-style-type: none"> • қариб ҳамаи супоришҳои амалияро иҷро мекунад, • ғалатҳои на он қадар мураккабро содир мекунад, худ зуд ислоҳ менамояд 	60%–62%	малака (дараҷаи репродуктивӣ)
63-66 хол – олий (А; 5)	<ul style="list-style-type: none"> • Бе мушкilot супоришҳои амалиро иҷро мекунад, • Қоидаҳои бехатарии қор бо асбобу ашёҳои санъати тасвирӣ ва меҳнатро ба пуррагӣ риоя мекунад. 	63%–66%	тағбиқ
67-70 хол – олитарин (А+; 5)	<ul style="list-style-type: none"> • эҷодкорона донишҳои азхуднамударо дар амалия тағбиқ менамояд, • маҳорату малақаҳои навро дар пайдоиши донишҳои нав ташаккул медиҳад 	67%–70%	дараҷаи эҷодӣ

БАРОИ СИНФИ 3-И СИНФҲОИ ИБТИДОӢ

100 - хола	Нишондиҳандаҳои асосии дараҷаи азхудкунии хонанда	Омӯзиш дар %	Дараҷа
30 хол – ноқофӣ (1-2)	<ul style="list-style-type: none"> - дар машғулият иштирок намуда, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - супоришҳои омӯзгорро ба дафтараш менависад. - расм ва тасвирҳои дар тахтаи синф нишон додаи омӯзгорро дар дафтараш кашида, ба хатогихо дағал роҳ медиҳад. 	0 – 35%	донистан, шинохтан,
36-39 хол – қаноатбахш (С-; 3)	<ul style="list-style-type: none"> - Қоидаҳои бехатарии қор бо асбобу ашёҳои санъати тасвирӣ ва меҳнатро гоҳо риоя намекунад. - Ба баъзе саволҳои одии муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад. - аз рӯйи тасвири намоишдодашуда ашёҳои гуногунро тасвир мекунад, 	36%–39%	шинохтан ва фарқ қардан,
40-43 хол – миёна (С; 3)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ва гоҳо ба 1-2 саволи мураккаб низ ҷавоб медиҳад. - Бо баъзе маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.) қор қарда метавонад. - Баъзе мафҳуми санъати тасвирӣ ва меҳнатро дарк мекунад ва дар хотираш нигоҳ медорад, лекин фаҳмонида наметавонад. 	40%–43%	ба хотир гирифтган
44-47 хол – қофӣ (С+; 3)	<ul style="list-style-type: none"> - Расм ва тасвирҳои дар тахтаи синф нишон додаи омӯзгорро дар дафтараш кашида, ба баъзе хатогихо одӣ роҳ медиҳад, лекин тозагиро риоя мекунад. - Кӯшиш мекунад, ки доимо ҳангоми қор бо асбобу ашёҳои санъати тасвирӣ ва меҳнат қоидаҳои бехатариро риоя намояд. - Ҳангоми тасвир намудани дилхоҳ ашё қисматҳои онро номбар мекунад, вазифаи онро шарҳ дода наметавонад, 	44%–47%	дарки беихтиёрӣ
48-51 хол – хуб (В-; 4)	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият фаъолона иштирок намуд, мавзӯҳои баррасишударо бодикқат гӯш мекунад, гоҳо ақидаҳои худро ибраз менамояд. - Расм ва тасвирҳои дар тахтаи синф нишон додаи омӯзгорро дар дафтараш кашида, ба баъзе хатогихо одӣ роҳ дода, зуд худ ислоҳ мекунад. - Чойри қори худро тоза нигоҳ медорад ва чойи асбобу ниғадории онҳоро медонад. - Баъзе мафҳуми қоидаҳои алоҳидаи санъати тасвирӣ ва меҳнатро фаҳмонида метавонад. 	48%–51%	фаҳмидагирӣ

52-55 хол – хубтар (B; 4)	<ul style="list-style-type: none"> - Чойи кори худро доимо тоза нигоҳ медорад ва чойи асбобу нигоҳдории онҳоро медонад. - Қоидаҳои бехатариро риоя мекунад ва ба ҳамсинфонаш низ хотиррасон мекунад. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоб медиҳад. - Ғоҳи қобилияти мустақилона баровардани ҳулосаи хонандаро намоиш медиҳад. 	52% – 55%	дарк кардан
56-59 хол – хубтарин (B+; 4)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоб медиҳад. - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи назариявии мавод муошират мекунад, - мустақилона кор карда метавонад, 	56% – 59%	маҳорат
60-62 хол – аъло (A-; 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Бе мушкilot маводи назариявиро мефаҳмад ва озодона баён мекунад, - баъзе расмони машҳури ватаниву хориҷи кишваро номбар мекунад. - баъзе номи асари тасвирӣ ва муаллифони ватаниву хориҷиро номбар мекунад, 	60% – 62%	<i>малака (дараҷаи репродуктивӣ)</i>
63-66 хол – олий (A; 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба ҳамаи саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд. - Дар кори эҷодӣ маводҳои иловагӣ (луғат, энциклопедия ва ғ.)-ро хуб истифода мебарад. - Мушаххас маводи назариявиро мефаҳмонад ва озодона баён мекунад, - Ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, ғоҳи ғалатҳои одиро содир намуда, худ ислоҳ менамояд - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «хуб» иҷро мекунад. 	63% – 66%	тағбиқ
67-70 хол – олитарин (A+; 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба мазмуни масъалаи гузошташудаи муаллим сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра ва мушаххас медиҳад. - Ҳамаи супоришҳои амалиро иҷро ва кори эҷодии худро арзёбӣ мекунад. - Бе мушкilot супоришҳои амалиро дар дараҷаи «аъло» иҷро мекунад - Эҷодкорона донишҳои азхуднамударо дар амалия тағбиқ менамояд, - маҳорату малақаҳои навро дар пайдоиши донишҳои нав ташаккул медиҳад - кори иҷрокардаашро озодона муаррифӣ мекунад, - кори худ ва ҳамсинфонашро арзёбӣ мекунад, - фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад. 	67% – 70%	дараҷаи эҷодӣ

БАРОИ СИНФИ 4-И СИНФҲОИ ИБТИДОӢ

100 - ҳола	Нишондиҳандаҳои асосии дараҷаи азхудкунии хонанда	Омӯзиш дар %	Дараҷа
------------	---	--------------	--------

<p>30 ҳол – нокофӣ (1-2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият иштирок намуд, мавзӯро бодикқат гӯш мекунад. - Матни хондашудаи муаллим ва ҳамсинфонашро ба дафтараи менависад. - Расм ва тасвирҳои дар тахтаи синф нишон додаи муаллим ва ҳамсинфонашро дар дафтараи кашада, ба хатогӣ дағал роҳ медиҳад. - Қоидаҳои бехатарии кор бо асбобу ашёҳои санъати тасвирӣ ва меҳнатро риоя намекунад. - Ашёе, ки дар дарси санъат ва меҳнат лозиманд, номбар мекунад, 	<p>0 – 35%</p>	<p>Доништан, шинохтан,</p>
<p>36-39 ҳол – қаноатбахш (С-; 3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Баъзе қоидаҳои бехатарии кор бо асбобу ашёҳои санъати тасвирӣ ва меҳнатро риоя намекунад. - аз рӯи тасвири намоишдошуда сохти ашёҳои гуногунро тасвир мекунад, 	<p>36% – 39%</p>	<p>шинохтан ва фарқ кардан,</p>
<p>40-43 ҳол – миёна (С; 3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ба саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш ва гоҳо ба 1-2 саволи мураккаб низ ҷавоб медиҳад. - Ҳангоми хондани матн баъзе мафҳуми санъати тасвирӣ ва меҳнатро дарк мекунад ва дар хотираш нигоҳ медорад, лекин фаҳмонида наметавонад. 	<p>40 %– 43%</p>	<p>ба хотир гирифтган</p>
<p>44-47 ҳол – кофӣ (С+; 3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Расм ва тасвирҳоро дар дафтараи мекашад, ба хатогӣ оддӣ роҳ медиҳад, ленкин тозагиро риоя мекунад. - Кӯшиш мекунад, ки қоидаҳои бехатариро риоя намояд. - Кӯшиш мекунад, ки ба саволҳои мураккаби муаллим ва ҳамсинфонаш ҷавоб медиҳад. 	<p>44% – 47%</p>	<p>дарки беихтиёрӣ</p>
<p>48-51 ҳол – хуб (В-; 4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Дар машғулият фаъолона иштирок намуда, гоҳо ақидаҳои худро иброз менамояд. - Ҷойи кори худро тоза нигоҳ медорад ва ҷойи асбобу нигоҳдории онҳоро медонад. - Дар кори мустақилона маводҳои иловагиро (луғат, энциклопедия ва ғ.) хуб истифода мебарад. - Баъзе мафҳуми қоидаҳои алоҳидаи санъати тасвирӣ ва меҳнатро фаҳмонида метавонад. - Гоҳо амалҳои фикрии таҳлилий ва таркибӣ мушоҳида мешавад. - баъзе мафҳумҳои санъат ва меҳнатро (терминология) шарҳ медиҳад, 	<p>48% – 51%</p>	<p>фаҳмидагирӣ</p>
<p>52-55 ҳол – хубтар (В; 4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Доимо ҳангоми кор бо асбобу ашёҳои санъати тасвирӣ ва меҳнат қоидаҳои бехатариро риоя мекунад ва ба ҳамсинфонаш низ хотиррасон мекунад. - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоб медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медиҳад. 	<p>52% – 55%</p>	<p>дарк кардан</p>

56-59 хол – хубтарин (B+; 4)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоб медиҳад. - Донишҳои назариявии худро намоиш дода метавонад, ки он қобилияти мустақилона баровардани хулосаи хонандаро намоиш медиҳад. - Мушаххас ва бе мушкilot маводи назариявиرو мефаҳмад ва озодона баён мекунад, - Бо ҳамсинфон озодона дар атрофи назариявии мавод муошират мекунад, - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад, метавонад дар вазъиятҳои на он қадар мушкilot онҳоро истифода намояд. - мустақилона кор карда метавонад, 	56% – 59%	маҳорат
60-62 хол – аъло (A-; 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба мазмуни масъалаву саволҳо дуруст сарфаҳм рафта, ҷавоби пурра медиҳад. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиرو намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд, - Қариб ҳамаи супришҳои амалиро иҷро мекунад, гоҳо ғалатҳои на он қадар мураккабро содир мекунаду лекин худ ислоҳ менамояд, - фаҳмиш ва даркӣ эстетикӣ (зебопарастӣ) дорад, - корҳои эҷодкардаи худ ва ҳамсинфонаш таҳлил карда метавонад, 	60% – 62%	малака (дарачаи репродуктивӣ)
63-66 хол – олий (A; 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Ба саволҳои муаллим ва ҳамсинфонаш пурра ҷавоб медиҳад ва ҷавобҳои худро арзёбӣ менамояд. - Алоқамандии назария ва амалияро дида метавонад. - Дарки пурраи маводи омӯзишии қисми назариявиرو намоиш медиҳад ва онро дар амалия бе мушкilot истифода менамояд, - расмони машҳури ватаниву хориҷи кишваро номбар мекунад. - номи асари тасвирӣ ва муаллифони ватаниву хориҷиро номбар мекунад, 	63% – 66%	татбиқ
67-70 хол – олитарин (A+; 5)	<ul style="list-style-type: none"> - Супоришҳои амалиро иҷро ва кори эҷодии худро арзёбӣ мекунад. - Эҷодкорона донишҳои азхуднамударо дар амалия татбиқ менамояд, - маҳорату малақаҳои навро дар пайдоиши донишҳои нав ташаккул медиҳад - кори иҷрокардаашро озодона муаррифӣ мекунад, - ҳисси зебопарастиро мушоҳида намудан мумкин аст (ҳис кардани ранг, шакл, асари тасвирӣ), - кори худ ва ҳамсинфонашро арзёбӣ мекунад, 	67% – 70%	дарачаи эҷодӣ

Қоидаҳои беҳатарӣ:

- бо тартиб гузоштани асбобу анҷом;
- дар вақти истифодаи ранг тозагири риоя намудан;
- эҳтиёткорона истифода кардани асбобҳои зарурӣ барои буридану дӯхтани маводи гуногун;
- самаранок истифода намудани қоғаз;
- тоза кардани ҷойи кор баъди анҷоми машғулият.

МУВОФИҚАТИ НИЗОМИ БАҲОГУЗОРИИ 5-ХОЛА БА 100 – ХОЛА

Низоми 5 -хола	Низоми 100-хола	%и салоҳияти азхудкунӣ	Калимағӣ	Ҳарфӣ
5	67-70	67-70%	Олитарин	A+

	63-66	63-66%	Оли	A
	60-62	60-62%	Аъло	A-
4	56-59	56-59%	Хубтарин	B+
	52-55	52-55%	Хубтар	B
3	48-51	48-51%	Хуб	B-
	44-47	44-47%	Кофй	C+
	40-43	40-43%	миёна	C
	36-39	36-39%	Қаноатбахш	C-
1-2	35	35%	Нокифоя	F

НОВАЯ СИСТЕМА ОЦЕНКА ЗНАНИЙ УМЕНИЙ И НАВЫКИ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПО ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ И ТРУДА

ТОШБОЕВА З

В статье рассматривается новая норма выставление оценок знаний и навыков учащихся и результат их деятельности по изобразительному искусству и труда. Эти стандарты основаны на важных аспектах изобразительного искусства и труда, образования основаны на принципах новой версии выставление оценок.

Ключевые слова: оценка, материал, обучение, понятие, урок, учащийся, вопросы, занятие.

A NEW SYSTEM FOR ASSESSING THE KNOWLEDGE OF THE SKILLS OF STUDENTS IN THE PRIMARY CLASSES IN ARTS AND CRAFTS

TOSHBOEVA Z

The article deals with a new norm for assessing student knowledge and skills and the result of their activities in arts and crafts.

Key words: assessment, art, material, education, question, classes, mark.

МЕЪЁРИБАҲОГУЗОРӢ БА ДОНИШИ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ АЗ ФАНИ СУРУДВАМУСИҚӢ

АКРАМОВА М.,

*ходими калони илмии шуъбаи
муассисаҳои томактабӣ
ва таҳсилоти ибтидоии Пажӯҳишигоҳи
рушди маориф ба номи А. Ҷомии АТТ*

Талаботи асосӣ ба маърифати мусиқӣ:

- дар бораи маросимҳои анъанавии миллӣ
- мавқеи мусиқӣ дар кино
- ҷашнҳои миллӣ (*Меҳргон, Сада ва Наврӯз*)
- сурудҳои дуовоза
- муаллифон ва иҷроқунандагони сурудҳои халқии тоҷикӣ
- умумиятҳои ва фарқияти байни санъати тасвирий ва суруд мусиқӣ
- «Шашмақом», «Фалак» ва эпоси Гӯрӯгли маълумот дошта бошанд.

Талаботи асосӣ ба шунидани мусиқӣ:

- маданияти гӯш карда тавонистани асарҳои мусиқиро дошта бошанд ва қоидаҳои онро риоя намоянд
- образҳоро тасаввур намуда, дар асоси он ба таври эҷодӣ тасвир карда тавонанд

– садои созҳои алоҳидаи миллиро муайян карда тавонанд

– ҳиссиёти шахсии худро баён карда тавонанд

Талаботи асосӣ ба сурудан:

– доир ба сурудан ва қоидаҳои он малака ва маҳорати худро мустақилона сайқал дода тавонанд

– аз рӯйи нота порчаҳои хурди мусиқиро суруда тавонанд

– машқҳои овозиро (дуовоза) дуруст ва зебо талаффуз карда тавонанд

– ҳангоми сурудан дуруст нафас гирифта, сарфи онро дуруст иҷро карда тавонанд

– ибораю ҷумлаҳои мусиқиро мустақилона иҷро карда тавонанд

Ҳамин тавр омӯзиш, аз худ кардани донишҳо ва ахборот ба хонандагон чунин салоҳиятҳоро фароҳам меоварад:

- машқҳои овозиро (дуовоза) дуруст ва зебо иҷро карда тавонад

- аз рӯйи нота порчаҳои хурдимусиқиросурудатавонад

- дар бораи маросимҳои анъанавии миллий, ҷашнҳои миллий (Меҳргон, Сада ва Наврӯз) маълумот дошта бошад

- дар бораи мавқеи мусиқӣ дар кино маълумот дошта бошад

- дар бораи умумият ва фарқияти байни санъат ва тасвирӣ ва сурудумусиқӣ, «Шашмаком», «Фалак» ва эпоси «Гурӯғлӣ» маълумот дошта бошад

- таркиби сурудҳои дуовозаро (бо нотаҳо) ҷудо карда тавонад

- образҳоро дар асарҳои мусиқӣ тасаввур намуда, онро ба таври эҷодӣ баён ва тасвир карда тавонад.

Ба худ баҳо додан

Худбаҳодихӣ, яъне хонанда ба натиҷаи кори худ баҳо медиҳад. Аз ҷумла, дар иҷро кардани овозхонӣ, зебо навиштани аломатҳои мусиқӣ ва ғайра. Аслан, омӯзгор барои хубтар ба роҳ мондани худбаҳодихӣ дастури мушаххас пешниҳод менамояд.

Ҳамин тавр барои муайян намудани меъёри баҳодихӣ ба дониш, малака ва маҳорати хонандагон, ки яке аз шаклҳои асосии баланд бардоштани сифати таълим ва самаранокии он дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ба ҳисоб меравад.

Дар раванди баҳогузори сатҳи дониши хонандагон бояд ба қисмҳои зерин таваҷҷуҳ карда шавад:

- сатҳи азхуднамоӣ ва даркӣ мазмуну мундариҷаи маводи таълимӣ дар асоси барномаи таълимӣ;

- сатҳи фарогирӣ ба фаъолияти бадеию маърифатӣ;

- сатҳи ҳавасмандӣ барои иҷрои масъалаҳои дараҷаи душвориашон гуногун;

- сатҳи ташаккули малака, маҳорат ва қобилиятҳои мусиқии ҳар як хонанда;

Баҳогузори ба фаъолияти хонанда аз рӯйи нуқтаҳои зерин амалӣ мегардад:

- сатҳи дарки шунидани мусиқӣ (малакаҳои маҳорати сарояндагӣ):

- сатҳи фаъолияти амалӣ малакаҳои ибтидоии сарояндани (ичрочигӣ);

- сатҳи фаҳмиши пайдарҳамии донишҳои олами мусиқӣ ва татбиқи онҳо;

- маҳорати истифода намудани малакаҳои ҳосилнамуда дар фаъолияти берун аз дарс;

- маҳорати фарқ карда тавонистани садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (махин);

- маҳорати иҷрои сурудро (ибтидо, бозгӯ, авчу хотима).

БАҲОДИҲИИ ШИФОҲӢ БА ДАРСИ СУРУД ВА МУСИҚӢ СИНФӢОИ 2 – 4 Синфи 2.

Ҳолҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
-------	----------------------------------

Дараҷаи 1. Нокифоя 0-35	<p>Хонанда:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ба қобилияти эҷодӣ ва зебопарастӣ, ташаккули шавқу ҳавас ва муҳаббат ба суруд ва мусиқӣ, меҳнатдӯстию дигар хусусиятҳои ҳиссиёт таваҷҷуҳ намекунад; маҳорати худро дар сатҳи муқаррарӣ намоиш дода наметавонад; ба мазмуни шеър сарфаҳм намеравад; ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад; - матни шеърро пурра аз ёд карда наметавонад, маҳорати садоҳои мусиқӣ пасту баланд, ғафсу борик (маҳин) бо имову ишора хондан наметавонад; - маҳорати иҷрои сурудро ибтидо, бозгӯ, авҷу хотима сарфаҳм намеравад; - 35%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
Дараҷаи 2. Кофӣ 36-39	<ul style="list-style-type: none"> - ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад;садои мусикиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале шаш ё ҳафт ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушқилот дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 6-7 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусикиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда наметавонад; <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода наметавонад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кофӣ: 36-39% - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
Миёна40-43	<ul style="list-style-type: none"> - ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад;садои мусикиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале панҷ ё шаш ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушқилот дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 5-6 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусикиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда наметавонад; <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода наметавонад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - миёна: 40- 43 % - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
Қаноатбахш 44-47	<ul style="list-style-type: none"> - ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад;садои мусикиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале панҷ ё шаш ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушқилот дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 4-5 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусикиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда наметавонад; <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода наметавонад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - қаноатбахш: 44-47 % - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
Дараҷаи 3. Хуб 48-51	<ul style="list-style-type: none"> - мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; ба хатоҳои роҳ медиҳад, вале бо кӯмаки омӯзгор онҳоро баргараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад. <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода наметавонад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - хуб: 48- 51%- и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
Хубтар52-55	<ul style="list-style-type: none"> - мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусикиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳои роҳ медиҳад, вале бо кӯмаки омӯзгор онҳоро баргараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад. <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода наметавонад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - хубтар: 52 - 55%- и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.
Хубтарин56-59	<ul style="list-style-type: none"> - мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусикиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳои роҳ медиҳад, вале бо кӯмаки омӯзгор онҳоро баргараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад. <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода наметавонад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - хубтарин: аз 56% то 59% - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.

Дараҷаи 4.Аълубо-62	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад, садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми ҷавоб додан баъзе хатоҳо содир менамояд; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додашуда ва шарҳи луғатҳо бо як ё ду ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- олий: аз 60% то 62% - и роҳҳои ҳалли масъалаҳоро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад;</p>
Олий 63-66	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додашуда ва шарҳи луғатҳо ба андак ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- аъло: аз 63% то 66%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Олигарин 67-70	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад, садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додашуда ва шарҳи луғатҳо ба андак ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- бехтарин: аз 67% то 70% - и роҳҳои ҳалли масъалаҳоро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад.</p>

Синфи 3.

Холх 0	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дараҷаи 1. Нокифоя 0-35	<p>Хонанда:</p> <p>- ба қобилияти эҷодӣ ва зебопарастӣ, ташаккули шавқу ҳавас ва муҳаббат ба суруд ва мусиқӣ, меҳнатдӯстию дигар хусусиятҳои ҳиссиёт тавачҷуҳ намекунад; маҳорати худро дар сатҳи муқаррарӣ намоиш дода наметавонад; ба мазмуни шеър сарфаҳм намеравад; ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад;</p> <p>- матни шеърро пурра аз ёд карда наметавонад, маҳорати садоҳои мусиқӣ пасту баланд, ғафсу борик (маҳин) бо имову ишора хондан наметавонад;</p> <p>- маҳорати иҷрои сурудро ибтидо, бозгӯ, авҷу хотима сарфаҳм намеравад;</p> <p>- 35%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Дараҷаи 2. Кофӣ 36-39	<p>- ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад; садои мусиқиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, валешаш ё ҳафт ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушкilot дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 6-7 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусиқиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда метавонад;</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- кофӣ: 36-39% - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Миёна 40-43	<p>- ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад; садои мусиқиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале панҷ ё шаш ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушкilot дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 5-6 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусиқиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда метавонад;</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати хешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- миёна: 40- 43 % - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>

Қаноатбахш 44-47	<p>- ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад;садои мусиқиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале панҷ ё шаш ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушкилот дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 4-5 хатой)роҳ медиҳад; асбобҳои мусиқиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда метавонад; Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - қаноатбахш: 44-47 % - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Дараҷаи 3.Хуб48-51	<p>- мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳо роҳ медиҳад, вале бо кумаки омӯзгор онҳоро баргараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад. Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - хуб: 48- 51%- и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Хубгар52-55	<p>- мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳо роҳ медиҳад, вале бо кумаки омӯзгор онҳоро баргараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад. Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - хубтар: 52- 55%- и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Хубгарин 56-59	<p>- мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳо роҳ медиҳад, вале бо кумаки омӯзгор онҳоро баргараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад. Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - хубтарин: аз 56% то 59% - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Дараҷаи 4. Аъло	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад,садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (махин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми ҷавоб додан баъзе хатоҳо содир менамояд; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додашуда ва шарҳи луғатҳо бо як ё ду ғалат роҳ медиҳад; - малақаҳои тафакқурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад. Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - олӣ:аз 60% то 62% - и роҳҳои ҳалли масъалаҳоро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад;</p>
Олӣ 63-66	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад,садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (махин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додашуда ва шарҳи луғатҳо ба андак ғалат роҳ медиҳад; - малақаҳои тафакқурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад. Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад: - аъло: аз 63% то 66%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>

Олитгарин 67-70	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад, садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додашуда ва шарҳи луғатҳо ба андак ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккури, таҳқиқоти, иртиботи ва иттилооти инкишофёфта дорад.</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- бехтарин: аз 67% то 70% - и роҳҳои ҳалли масъалаҳоро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад.</p>
----------------------------	--

Синфи 4.

Ҳолҳо	Дастовардҳои таълимии хонандагон
Дараҷаи 1. Нокифоя0-35	<p>Хонанда:</p> <p>- ба қобилияти эҷодӣ ва зебопарастӣ, ташаккули шавқу ҳавас ва муҳаббат ба суруд ва мусиқӣ, меҳнатдӯстию дигар хусусиятҳои ҳиссиёт таваҷҷуҳ намекунад; маҳорати худро дар сатҳи муқаррарӣ намоиш дода наметавонад; ба мазмуни шеър сарфаҳм намеравад; ба хатоҳои зиёд роҳ медиҳад;</p> <p>- матни шеърро пурра аз ёд карда наметавонад, маҳорати садоҳои мусиқӣ пасту баланд, ғафсу борик (маҳин) бо имову ишора хондан наметавонад;</p> <p>- маҳорати иҷрои сурудро ибтидо, бозгӯ, авҷу хотима сарфаҳм намеравад;</p> <p>- 35%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Дараҷаи 2. Қофӣ36-39	<p>- ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад; садои мусиқиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале шаш ё ҳафт ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушкilot дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 6-7 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусиқиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда наметавонад;</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- қофӣ: 36-39% - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Миёна 40-43	<p>- ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад; садои мусиқиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале панҷ ё шаш ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушкilot дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 5-6 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусиқиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда наметавонад;</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- миёна: 40- 43 % - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Қаноатбахш44-47	<p>- ба мазмуни суруд ва характери мусиқӣ асосан сарфаҳм равад; садои мусиқиро аз ғайримусиқӣ, садои баланду паст, ғафсу борикро бо душворӣ фарқ мекунад, вале чор ё панҷ ғалат содир менамояд; дар мушоират, мубоҳиса, муколама ва омӯзиши луғатҳо сахм намегирад; ба мазмуни шеър то андозае сарфаҳм меравад; дар сароидани суруд бо оҳанг ба баъзе мушкilot дучор меояд; дар раванди амалиёт ба хатоҳо (на зиёда аз 4-5 хатой) роҳ медиҳад; асбобҳои мусиқиро бо кӯмаки омӯзгор истифода бурда наметавонад;</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- қаноатбахш: 44-47 % - и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Дараҷаи 3. Хуб48-51	<p>- мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳои роҳ медиҳад, вале бо кӯмаки омӯзгор онҳоро бартараф месозад; суръати оҳанги шундиашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад.</p> <p>Дараҷаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- хуб: 48- 51%- и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>

Хубтар 52-55	<p>- мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳои роҳ медиҳад, вале бо кумаки омӯзгор онҳоро бартараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад.</p> <p>Дарачаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- хубтар: 52- 55%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Хубтарин 56-59	<p>- мундариҷаи бештари иттилооти назариявии маводи таълимиро медонад ва татбиқи онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад ва маҳорати сароидани онҳоро то андозае намоиш медиҳад; ба хатоҳои роҳ медиҳад, вале бо кумаки омӯзгор онҳоро бартараф месозад; суръати оҳанги шунидашударо муайян менамояд дар бораи жанр, мазмуни он фикри худро баён мекунад.</p> <p>Дарачаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- хубтарин: аз 56% то 59%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои он нишон медиҳад.</p>
Дарачаи 4. Аълӯ60-62	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад, садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми ҷавоб додан баъзе хатоҳои содир менамояд; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додасуда ва шарҳи луғатҳо бо як ё ду ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.</p> <p>Дарачаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- оӣ: аз 60% то 62%-и роҳҳои ҳалли масъалаҳоро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад;</p>
Олӣ63-66	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад, садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додасуда ва шарҳи луғатҳо ба андак ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.</p> <p>Дарачаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- аълӯ: аз 63% то 66%-и маводи таълимиро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад.</p>
Олӣтарин67-70	<p>- мундариҷаи заминавии фанро азхуд кардааст ва онро намоиш медиҳад; созу зарби мусиқӣ ва оҳангҳои халқиро медонад; матни сурудҳои замонавӣ ва жанрҳои гуногуни мусиқиро медонад; матни сурудҳои классикӣ ва замонавиро медонад, садоҳои мусиқӣ ва ғайримусиқӣ, пасту баланд, ғафсу борик (маҳин)-ро аз ҳамдигар фарқ мекунад; хангоми сароидани суруд аз рӯи оҳанги додасуда ва шарҳи луғатҳо ба андак ғалат роҳ медиҳад;</p> <p>- малакаҳои тафаккурӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотии инкишофёфта дорад.</p> <p>Дарачаи дониш ва маҳорати ҳешро дар сатҳи зерин намоиш дода метавонад:</p> <p>- беҳтарин: аз 67% то 70%-и роҳҳои ҳалли масъалаҳоро медонад ва мустақилият дар иҷрои онҳо нишон медиҳад.</p>

НОРМЫ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПО ПЕНИЮ

АКРАМОВА М

В статье говорится о уровне знаний и навыках учащихся, результат их деятельности по пению и определяет основную форму качества образования его эффективности в общеобразовательных школах.

Ключивые слова: оцeнка, материал, знание, музыка, предмет, звук, стихи.

THE NORMS FOR ASSESSING THE ABILITIES AND SKILLS OF STUDENTS IN THE ELEMENTARY GRADES IN SINGING

AKRAMOVA M

In this article, the author reviews the norms for assessing the knowledge and skills of students and the result of their activities in singing and determines the practical knowledge of students on this table.

Key words: assessment, material, knowledge, singing, music, sound, poems.

МЕЪЁРИ БАҲОГУЗОРӢ БА ДОНИШИ, МАҲОРАТ ВА МАЛАКАИ ХОНАНДАҒОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ АЗ ФАНИ ТАРБИЯИ ЧИСМОӢ

МИРҲОНОВА Н.,

*ҳодими илмишуъбаи муассисаҳои
томактабӣ ва таҳсилоти ибтидоии
Пажӯҳишгоҳи рушди
маориф ба номи А.Ҷомии АТТ*

Баҳогузори фаъолияти таълимии хонандагон аз фанни «Тарбияи ҷисмонӣ (синфҳои 1-4)»

Нокифоя (0-35 ҳол)	Дараҷаи салоҳият	Ҳол			
	Кофӣ	36-39			
	Миёна	40-43			
	Қаноатбахш	44-47			
	Хуб	48-51			
	Хубтар	52-55			
	Хубтарин	56-59			
	Аъло	60-62			
	Олӣ	63-66			
	Олитарин	67-70			
Дарки моҳияти фанни тарбияи ҷисмонӣ аз ҷониби хонанда					
- мундариҷаи заминавии фанни мазкурро намедонад; аҳамияти фанни тарбияи ҷисмонро дар ташаккули тарзи ҳаёти солим дарк менамояд, вале речаи рӯзро риоя намекунад.	-мундариҷаи заминавии фанни мазкурро медонад; -моҳияти фанни тарбияи ҷисмонро баҳри ҳаёти солим дарк менамояд -речаи рӯзро медонад, вале қисман риоя менамояд	- мундариҷаи заминавии фанни мазкурро медонад; -моҳияти фанни тарбияи ҷисмонро баҳри ҳаёти солим дарк менамояд -речаи рӯзро медонад, онро асосан риоя мекунад.	-мундариҷаи заминавии фанни мазкурро медонад; -моҳияти фанни тарбияи ҷисмониро баҳри ҳаёти солим дарк менамояд; -речаи рӯзро медонад ва онро пурра риоя менамояд;		

Хонанда қоидаҳои бехатариро риоя менамояд

<p>- аксаран бо либоси муқаррарӣ машқ менамояд; таҷҳизот и варзиширо на ҳамеша эҳтиёткорона истифода менамояд; ҳангоми машқҳои варзишӣ қоидаҳои бехатариро таҳти назорати омӯзгор риоя наменамаюад.</p>	<p>- бо либоси варзишӣ машқ менамояд; -баъзан таҷҳизоти варзиширо эҳтиёткорона истифода менамояд; ҳангоми машқҳои варзишӣ қоидаҳои бехатариро риоя наменамаюад.</p>	<p>-бо либоси варзишӣ машқ менамояд; бо таҷҳизоти варзишӣ эҳтиёткорона муносибат менамояд; ҳангоми машқҳои варзишӣ қоидаи бехатариро риоя менамояд.</p>	<p>- бо либоси варзишӣ машқ менамояд; бо таҷҳизоти варзишӣ эҳтиёткорона машқ менамояд; - ҳангоми машқҳои варзишӣ қоидаҳои бехатариро пурра риоя менамояд.</p>
---	---	---	---

Хонанда ба радиф ва қатор саф оростан метавонад.

<p>- ростани радиф ва қаторро наметавонад; - амри сафорой «Ба як қатор саф-ОРО!»- ро наметавонад; амрҳои сафороиро иҷро карда наметавонад; - дар саф ҷояшро ба тезӣ ва бехато гирифта наметавонад.</p>	<p>- ростани радиф ва қаторро асосан медонад; амри сафорой «Ба як қатор саф-ОРО!»- ро медонад ва иҷро мекунад; амрҳои сафороиро пурра иҷро карда наметавонад; - дар саф асосан ҷояшро ба тезӣ ва бехато ишғол карда метавонад, вале ба хатой роҳ медиҳад</p>	<p>-ростани радиф ва қаторро медонад; - амри сафорой «Ба як қатор саф-ОРО!»- ро медонад ва иҷро мекунад; амри сафорой «Ба як радиф саф-ОРО!»-ро иҷро мекунад; амрҳои сафороиро пурра иҷро карда наметавонад; - дар саф ҷояшро ба тезӣ ва бехато гирифта метавонад.</p>	<p>- ростани радиф ва қаторро медонад; - амри сафорой «Ба як қатор саф-ОРО!»- ро медонад ва иҷро мекунад; - амри сафорой «Ба як радиф саф-ОРО!»-ро медонад ва иҷро мекунад; ; амрҳои сафороиро пурра иҷро мекунад; - дар саф ҷояшро ба тезӣ ва бехато гирифта метавонад.</p>
--	--	--	--

Хонанда оддитарин машқҳои гимнастикӣ муқаррариро иҷро менамояд.

<p>- оддитарин машқҳои гимнастикиро иҷро карда наметавонад; - машқи нишастану хестанро бо хатой иҷро мекунад;</p>	<p>- оддитарин машқҳои гимнастикиро бо кумаки омӯзгор иҷро мекунад; -маҳорати машқи нишастану хестанро медонад ва иҷро мекунад; машқи хаму рост намудани дасту қоматро медонад ва онро иҷро менамояд;</p>	<p>- оддитарин машқҳои гимнастикӣ ро пурра иҷро менамояд; шиштану хестанро</p>	<p>- оддитарин машқҳои гимнастикиро пурра иҷро менамояд; шиштану хестанро медонад ва дуруст иҷро</p>
---	---	--	--

<p>- машқи хаму рост намудани дасту қоматро медонад ва онро таҳти назорати омӯзгор иҷро мекунад; - машқҳои рақсии оддиро иҷро намекунад.</p>	<p>- машқҳои рақсии оддиро асосан иҷро намекунад.</p>	<p>иҷро менамояд; хаму рост намудани дастҳою қоматро иҷро мекунад; машқҳои рақсии оддиро асосан иҷро менамояд.</p>	<p>мекунад; хаму рост намудани дастҳою қоматро медонад ва нишон медиҳад; машқҳои рақсии оддиро намоиш медиҳад.</p>
<p>Хонанда давидан, ҷаҳидан ва туби хурдро ҳаво додан метавонад</p>			
<p>- давро дар масофаи 30 метр писарон дар 7,4 сон., ва духтарон дар 7,8 сон. тай мекунад. - бо дав ба дарозӣ ҷаҳиданро ба масофаи 1,40 м. писарон ва 1,20 м. духтарон иҷро карда наметавонанд; ҷаҳиданро ба баландии 0,50 м. писарон ва 0,40 м. духтарон иҷро карда наметавонанд. - туби хурдро ба масофаи 13 м. писарон ва 12 м. духтарон ҳаво дода наметавонанд.</p>	<p>- давро дар масофаи 30 метр писарон дар 7,4 сон., ва духтарон дар 7,8 сон. асосан иҷро менамоянд. - бо дав ба дарозӣ ҷаҳиданро ба масофаи 1,40 м. писарон ва 1,20 м. духтарон иҷро карда наметавонанд. - ҷаҳиданро ба баландии 0,50 м. писарон ва 0,40 м. духтарон бо душворӣ иҷро карда наметавонанд. - туби хурдро ба масофаи 13 м. писарон ва 12 м. духтарон ҳаво дода наметавонанд.</p>	<p>- давро дар масофаи 30 метр писарон дар 7,0 сон. ва духтарон дар 7,4 сон. иҷро менамоянд. - бо дав ба дарозӣ ҷаҳиданро ба масофаи 1,60 м. писарон ва 1,40 м. духтарон иҷро карда наметавонанд. - ҷаҳиданро ба баландии 0,60 м. писарон ва 0,50 м. духтарон бо даъзе душвориҳо иҷро карда наметавонанд. - туби хурдро ба масофаи 15 м. писарон ва 13 м. духтарон ҳаво дода наметавонанд.</p>	<p>- давро дар масофаи 30 метр писарон ва 6,4 сон., духтарон дар 6,8 сон. иҷро менамоянд. - бо дав ба дарозӣ ҷаҳиданро ба масофаи 1,80 м. писарон ва 1,40 м. духтарон иҷро карда наметавонанд. - ҷаҳиданро ба баландии 0,70 м. писарон ва 0,60 м. духтарон иҷро карда наметавонанд. - туби хурдро ба масофаи 18 м. писарон ва 15 м. духтарон ҳаво дода наметавонанд.</p>
<p>Хонанда шиноварӣ карда метавонад.</p>			
<p>- ба об дуруст парида метавонад; ба пеш ҳаракат карда наметавонад. - бо дастҳо ва пойҳо дар чуқурии 50-80 см. ҳаракат карда</p>	<p>- ба об дуруст парида метавонад; - ба пеш пурра ҳаракат карда наметавонад. - бо дастҳо ва пойҳо дар чуқурии 50-80 см. ҳаракат карда метавонад. - ҳангоми шиноварӣ қоидаи бехатариро на ҳама вақт риоя менамояд.</p>	<p>- ба об дуруст парида метавонад; - ба пеш ҳаракат карда метавонад.</p>	<p>- ба об дуруст парида метавонад; - ба пеш ҳаракат карда метавонад. - бо дастҳо ва пойҳо дар чуқурии 50-80</p>

наметавонад. - ҳангоми шиноварӣ қоидаи бехатариро риоя наменамояд.		- бо дастҳо ва пойҳо дар чуқурии 50- 80 см. ҳаракат карда метавонад. - ҳангоми шиноварӣ қоидаи бехатариро пурра риоя наменамояд.	см. ҳаракат карда метавонад. - ҳангоми шиноварӣ қоидаи бехатариро пурра риоя менамояд.
---	--	--	---

**МЕЪЁРҲОИ
БАҲОГУЗОРӢ БА КОМӢБИҲОИ ТАЪЛИМӢ
(ВАРЗИШӢ) – И ХОНАНДАГОН АЗ ФАНИ ТАРБИЯИ ҚИСМОНӢСИНФИ 1**

Машқҳои санҷишӣ	Меъёрҳо									
	Писарон									
	67-70 хोल	63-66 хोल	60-62 хोल	56-59 хोल	52-55 хोल	48-51 хोल	44-47 хोल	40-43 хोल	36-39 хोल	0-35 хोल
Дав 30м., в/с. (сек)	6,4	6,6	6,8	7,0	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	1,80	1,7	1,6	1,5	1,4	1,2	1	90	80	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,70	0,68	0,65	0,60	0,55	0,5	0,48	0,45	0,4	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	18	17	16	15	14	13	12	11	10	
Қашидани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	2	1,5	1	1						
Бардоштани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	8	7,5	7	6,5	6	5,5	5	4,5	4	
Қашидани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	10	9	8	7	6	5	4	3	2	
Давидан дар масофаи тулонӣ 500 м.	Бе назардошти вақт									
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

Машқҳои санҷишӣ	Меъёрҳо									
	Духтарон									
	67-70 хोल	63-66 хोल	60-62 хोल	56-59 хोल	52-55 хोल	48-51 хोल	44-47 хोल	40-43 хोल	36-39 хोल	0-35 хोल
Дав 30м., в/с. (сек)	7,1	7,2	7,3	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	8,0	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	1,2	1,15	1,1	1	95	90	85	80	75	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	40	38	36	34	32	30	28	26	24	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	13	12,5	12	1,15	11	10	9	8	6	

Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Бардоштани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	6	5	4,5	4	3,5	3	2,5	2	1	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	7	6	5	4	3,5	3	2,5	2	1	
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	Бе назардошти вақт									
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

СИНФИ 2

Машкҳои санчишӣ	Меъёрҳо									
	Писарон									
	67-70 хोल	63-66 хोल	60-62 хोल	56-59 хोल	52-55 хोल	48-51 хोल	44-47 хोल	40-43 хोल	36-39 хोल	0-35 хोल
Дав 30м., в/с. (сек)	6,2	62,5	6,3	6,4	6,5	6,6	6,7	6,8	7,0	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	2,00	180	1,70	1,60	1,55	1,50	1,45	1,42	1,40	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,75	0,74	0,72	1,70	0,68	0,65	0,6	0,55	0,50	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	20	19	18	17	16	15	14	13	12	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	3	2,5	2	1,5	1					
Бардоштани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	7	6,5	6	5,5	5	4	4,5	3	3,5	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	8	7	6	5	4	3	2	1		
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	5	5,10	5,20	5,30	5,50	5,50	6,00	6,05	6,10	
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

Машкҳои Санчишӣ	Меъёрҳо									
	Духтарон									
	67-70 хोल	63-66 хोल	60-62 хोल	56-59 хोल	52-55 хोल	48-51 хोल	44-47 хोल	40-43 хोल	36-39 хोल	0-35 хोल
Дав 30м., в/с. (сек)	6,6	6,65	6,7	6,80	7	7,1	7,2	7,3	7,5	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	1,80	1,75	1,7	1,65	1,60	1,55	1,54	1,52	1,50	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,70	0,68	0,66	0,64	0,62	0,60	0,58	0,56	0,55	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	18	17,5	17	16,5	16	15,5	15	14,5	14	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники баланд	2	1								

(маротиба)										
Бардоштани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	8	7	6	5	4	3	2	2	1	
Кашидани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	10	8	7	6	5	4	3	2	1	
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	5,40	5,60	5,80	6	6,20	6,40	6,60	6,80	7	
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

СИНФИ 3

Машқҳои санҷишӣ	Меъёрҳо									
	Писарон									
	67-70 ҳол	63-66 ҳол	60-62 ҳол	56-59 ҳол	52-55 ҳол	48-51 ҳол	44-47 ҳол	40-43 ҳол	36-39 ҳол	0-35 ҳол
Дав 30м., в/с. (сек)	6,0	6,2	6,	6,2	6,4	6,6	6,8	7	7,2	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	2,50	2,40	2,35	2,30	2,25	2,20	2,15	2,10	2	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,80	0,75	0,60	0,75	0,60	0,55	0,50	0,45	0,40	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	23	22	21	20	19	18	17	16	15	
Кашидани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	5	4	3	2	1					
Бардоштани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	8	7	6	5	4	3	2	1	1	
Кашидани ҷисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	8	7	6	5	4	3	2	1	1	
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	5,0	5,10	5,20	5,30	5,40	5,50	5,60	5,70	6,00	
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

Машқҳои санҷишӣ	Меъёрҳо									
	Духтарон									
	67-70 ҳол	63-66 ҳол	60-62 ҳол	56-59 ҳол	52-55 ҳол	48-51 ҳол	44-47 ҳол	40-43 ҳол	36-39 ҳол	0-35 ҳол
Дав 30м., в/с. (сек)	6,0	6,2	6,4	6,2	6,5	7,2	7,3	7,4	7,5	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	2,00	1,90	1,80	1,70	1,60	1,50	1,40	1,30	1,20	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,80	0,75	0,60	0,75	0,60	0,55	0,50	0,45	0,40	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	23	22	21	20	19	18	17	16	15	

Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	4	3	2	1	-	-	-	-	-	
Бардоштани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	6	5	4	3	2	1	1	-	-	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	6	5	4	3	2	1	1	-	-	
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	4,0	4,10	4,20	4,40	4,50	4,60	4,70	4,80	4,90	
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

СИНФИ 4

Машқҳои санҷишӣ	Меъёрҳо									
	Писарон									
	67-70 ХОЛ	63-66 ХОЛ	60-62 ХОЛ	56-59 ХОЛ	52-55 ХОЛ	48-51 ХОЛ	44-47 ХОЛ	40-43 ХОЛ	36-39 ХОЛ	0-35 ХОЛ
Дав 30м., в/с. (сек)	10,8	11,0	11,1	11,2	11,3	11,4	11,5	11,6	11,8	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	2,80	2,70	2,60	2,50	2,40	2,30	2,20	2,10	2,0	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,95	0,90	0,88	0,86	0,84	0,82	0,80	0,78	0,76	
Партофтани тӯб ба дурӣ (вазн 150г.)	26	25	24	23	22	21	20	19	18	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	6	5	4	3	2	1				
Бардоштани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	10	9	8	7	6	5	4	3	2	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	12	11	10	9	8	7	6	5	4	
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	4,50	5,00	5,10	5,30	5,40	5,50	6,00	6,50	7,00	
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

Машқҳои санҷишӣ	Меъёрҳо									
	Духтарон									
	67-70 ХОЛ	63-66 ХОЛ	60-62 ХОЛ	56-59 ХОЛ	52-55 ХОЛ	48-51 ХОЛ	44-47 ХОЛ	40-43 ХОЛ	36-39 ХОЛ	-35 ХОЛ
Дав 30м., в/с. (сек)	12	12,20	12,40	12,60	12,80	12,90	13	13,20	13,40	
Ҷаҳидан ба дарозӣ бо дав (м.,см.)	2,40	2,30	2,20	2,00	1,80	1,60	1,40	1,20	1,00	
Ҷаҳидан ба баландӣ бо дав (м.,см.)	0,80	0,82	0,84	0,86	0,88	0,90	0,92	0,94	0,96	

дав (м.,см.)										
Партофтани тӯб ба дури (вазн 150г.)	25	24	23	22	21	20	19	18	17	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники баланд (маротиба)	6	5	4	3	2	1				
Бардоштани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	8	7	6	5	4	3	2	1	1	
Кашидани чисм аз ҳолати овеза дар турники паст (маротиба)	10	9	8	7	6	5	4	3	2	
Давидан дар масофаи тӯлонӣ 500 м.	4,50	5,00	5,10	5,30	5,40	5,50	6,00	6,50	7,00	
Шиноварӣ 25м.	Бе назардошти вақт									

МЕЪЁРҲОИ БАҲОГУЗОРИ БА НИШОНДОДҲОИ ПАРТОФТАНИ ТҶҶБИ ВАРНАШ 1 КГ (МАСОФА БО М.,СМ.) ДАР АЧАИ НИШОНДОДИ ПИСАРОН

Сину сол	Ноко-фӣ	кофӣ	Миёна	Қано-атбахш	Хуб	Хуб-тар	Хуб-тарин	Аъло	Олӣ	Оли-тарин
	0-35	36-39	40-43	44-47	48-51	52-55	56-59	60-62	63-66	67-70
7 сол		0,96 ва пасттар	99	1,00-1,49	1,50-2,40	2,245	2,50-2,60	2,65	280	3,00 ва баландтар
8 сол		0,96 ва пасттар	99	1,00-1,99	2,00-2,45	2,49	2,50-2,80	2,90	2,95	3,00 ва баландтар
9 сол		0,96 ва пасттар	1,20	1,50-1,99	2,00-2,95	2,98	3,00-3,40	3,45	3,48	3,50 ва баландтар
10 сол		0,96 ва пасттар	1,80	2,00-2,49	2,50-3,40	3,45	3,50-3,60	3,70	3,90	4,00 ва баландтар
Дарачаи нишондоди духтарон										
7 сол		0,86 ва пасттар	90	1,00-1,49	1,50-1,80	1,95	2,00-2,40	2,42	2,48	2,50 ва баландтар
8 сол		0,88 ва пасттар	95	1,00-1,49	1,50-1,85	1,98	2,00-2,46	2,48	2,49	2,50 ва баландтар
9 сол		0,90 ва пасттар	98	1,00-1,49	1,50-2,40	2,20	2,50-2,80	2,82	2,90	3,00 ва баландтар
10 сол		1,40 ва пасттар	145	1,50-1,99	2,00-2,60	280	3,00-3,20	3,25	3,45	3,50 ва баландтар

Меъёрҳои баҳогузори банатичаҳо ба қадваростна мудани дастҳо дар ҳолати таъя ба курсии варзишӣ (отжимание)

Дарачаи нишондоди писарон

Сину сол	Ноко-фӣ	кофӣ	Миёна	Қано-атбахш	Хуб	Хуб-тар	Хуб-тарин	Аъло	Олӣ	Оли-тарин
	0-35	36-39	40-43	44-47	48-51	52-55	56-59	60-62	63-66	67-70
7 сол		9 ва пасттар	9,5	10-15	16-23	24	24-30	30,5	30,8	31 ва баландтар
8 сол		9 ва пасттар	9,5	10-15	16-24	25	25-31	31,5	3,08	32 ва баланд-

										тар
9 сол		10 ва пасттар	10,5	11-16	17-27	26	28-34	34,5	34,8	35 ва баландтар
10 сол		10 ва пасттар	10,5	11-17	18-28	29	29-35	35,5	35,8	36 ва баландтар
Дараҷаи нишондоди духтарон										
7 сол		1	1,5	2-4	5-16	16,5	17-20	20,5	20,8	21 ва баландтар
8 сол		1	1,5	2-4	5-16	16,5	17-22	22,5	22,8	23 ва баландтар
9 сол		1	1,5	3-4	5-16	16,5	17-22	22,5	22,8	23 ва баландтар
10 сол		1	1,5	3-4	5-16	16,5	17-22	25,5	22,8	23 ва баландтар

**Барои қайдимуаллимоидбамаъёрҳои ба ҳоҷузорӣ ба қомеъҳои ҳаёти имрӯз
(варзиш) – и хонандагон аз фанни тарбияи ҷисмонӣ**

Дараҷаи салоҳият	Ҳол	7 сола	8 сола	9 сола	10 сола
Нокифоя	0-35				
Кофӣ	36-39				
Миёна	40-43				
Қаноатбахш	44-47				
Хуб	48-51				
Хубтар	52-55				
Хубтарин	56-59				
Аъло	60-62				
Олӣ	63-66				
Олитарин	67-70				

**НОРМЫ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ, УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ В
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПО ФИЗКУЛЬТУРЕ**

MIRHONOVA N

В статье говорится о уровне знаний и навыках учащихся, результат их деятельности по физкультуре и определяет основную форму качества образования его эффективности в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: оценка, материал, знание, спорт, упражнение, движение, бегать.

**THE NORMS FOR ASSESSING THE ABILITIES AND SKILLS OF
STUDENTS IN THE ELEMENTARY GRADES IN SPORT**

MIRHONOVA. N

In this article, the author reviews the norms for assessing the knowledge and skills of students and the result of their activities in sport and determines the practical knowledge of students on this table.

Key words: assessment, material, knowledge, sport, movement, run.

БА МАЪЛУМОТИ МУАЛЛИФОН

Дар маҷаллаи илмӣ «Илм ва инноватсия» мақолаҳое ҷоп карда мешаванд, ки онҳо дорой натиҷаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба илмҳои педагогӣ, равшаншиносӣ, табиӣ, иқтисодӣ, гуминатарӣ, адабиётшиносӣ ва забоншиносӣ мебошанд. Ҳангоми ирсолӣ мақолаҳо муаллифон бояд қоидаҳои зеринро риоя намоянд:

Ҳаҷми мақола яқоя бо матн, расмҳо, ҷадвал, диаграмма, графика, рӯйхати адабиёт ва матни аннотатсия бо забонҳои русӣ ва англисӣ набояд аз 10 саҳифаи ҷопи компютерӣ зиёд бошад.

Мақола бояд дар системаи Microsoft Word омода карда шавад. Мақола дар компютер хуруфчинӣ гардида (гарнитура Times New Roman Tj 14, формат А4, фосилаи байни сатрҳо -1см, хошияҳо: боло -3см, поён -2,5см, ҷап -3см, рост -2см;), ҳамаи саҳифаҳо бояд рақамгузорӣ кард шаванд.

Дар саҳифаи яқум унвони мақола, дар сатри дуюм ному насаби муаллиф (муаллифон) нишон дода мешавад. Дар сатри сеюм номгӯи муассисаи таълимӣ, суроға ва e-mail. Баъд аз як фосила матни асосии мақола оғоз меёбад. Дар охири мақола баъд аз рӯйхати адабиёт аннотатсияҳо бо забонҳои русию англисӣ ва калидвожаҳо (8-10 калима) оварда мешавад.

Рӯйхати адабиёт бо тартиби умумӣ баъд аз матни мақола оварда мешавад. Қоидаҳои тартибдихии рӯйхати адабиёт бояд риоя карда шаванд.

Мақолаҳои илмие, ки ба маҷалла супорида мешаванд, бояд ҳулосаи экспертӣ, маълумотномаи муаллифӣ (барои мақолаҳои силсилаи табиӣ) ва тақризи мутахассисони соҳаро оид ба имконияти ҷопи он дошта бошанд.

Ҳайати таҳририя ҳуқуқ дорад, ки мақолаҳои илмиро ихтисор ва ислоҳ намояд.

Мақолаҳое, ки ба талаботи мазкур ҷавобгӯ нестанд, бо пешниҳоди ҳайати таҳририяи маҷалла ба муаллифон баргардонида мешаванд.

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ

В научном журнале «Наука и инновация» печатаются статьи, содержащие результаты проведенных исследований по педагогическим наукам.

При направлении статьи в редколлегию авторам необходимо соблюдать следующие правила:

1.Размер статьи не должен превышать 10 страниц компьютерного текста, включая текст, таблицы, библиографию, рисунки и тексты аннотации на таджикском, русском, персидском и английском языках.

2.Статья должна быть подготовлена в системе MicrosotWord. Одновременно с распечаткой статьи сдается электронная версия. Рукопись должна быть отпечатана на компьютере (гарнитура TimesNewRoman Tj 14, формат А4, интервал одинарный, поля: верхнее-2,5 см, левое -3см, правое-2см:), все листы статьи должны быть пронумерованы.

Сверху страницы по центру листа указывается название статьи, ниже через один интервал инициалы и фамилия автора (авторов). Ниже название организации, адрес. Далее через строку следует основной текст. В конце статьи приводятся ключевые слова (до 10 слов на таджикском, русском и английских языках).

Ссылки на цитируемую литературу даются в скобках, например (12.с.42). Список литературы приводится общим списком после ключевого слова (под заголовком «Литература») в порядке упоминания в тексте.

К статье прилагается резюме на таджикском, русском и английском языках с указанием названия статьи. Текст резюме приводится в конце статьи после списка использованной литературы.

Редколлегия оставляет за собой право производить сокращения и редакционные изменения статьи. Статьи, не отвечающие настоящим правилам, редколлегией не принимаются.

Масъули чоп: ХОЛОВ А.

Мухаррири матни русӣ: ҚОНМАҲМАДОВА Г.

Мухаррири матни англисӣ: ЛУТФУЛЛОЕВА П.

Хуруфчини компютерӣ: САЪДОНШОЕВА Н.

Саҳифабанд: ҲАЙДАРОВ Р.

Ответственный секретарь: ХОЛОВ А,

Редактор русского текста: ДЖОНМАХМАДОВА Г.

Редактор английского текста: ЛУТФУЛЛОЕВА П.

Компьютерный набор: САЪДОНШОЕВА Н.

Верстка: ХАЙДАРОВ Р.

*Пажӯҳишигоҳи руиди маориф ба номи Абдурахмони Чомии Академияи таҳсилоти
Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони С. Айни, 45*

*Институт развития образования имени Абдурахмана Джамии Академии образования
Таджикистана, г. Душанбе, пр. С. Айни, 45*

---

*Ба матбаа 29. 10. 2017 супорида шуд. Ба чопаш 01. 11. 2017 имзо шуд. Когази офсетӣ.
Андозаи 60x84 1/16 11,5 ҷузъи чопӣ. Теъдод 100 нусха.*

Супориши № 12 ориши

---

*Дар матбааи «Нигор чоп шуд
ш. Душанбе*